3

BIBLIOTECA NAZIONALE DI TORINO

Fs.

Z

7

Filosofia

Fs. 3. 7

ELEMENTA
PHILOSOPHICA
de
CIVE,
Auctore
THOM. HOBBES
Malmesburienſi.
Amſterodami,
Apud Danielem Elzevirium. A° 1669.

EXCELLENTISSIMO VIRO, GUILIELMO, COMITI DEVONIÆ,

Domino meo Colendiſſimo.

POpuli Romani, memoria Tarquiniorum, & civitatis inſtituto, Regibus iniqui, vox erat (*Excellentiſſ. Domine*) prolata ore *Marci Catonis Cenſoris*, Reges omnes de genere eſſe beſtiarum rapacium. Ipſe autem Populus Romanus, qui per *Africanos, Aſiaticos, Macedonicos, Achaïcos*, cæteroſque à ſpoliatis gentibus cognominatos cives, totum ferè orbem terrarum diripuerat, qualis bellua erat? Non minus ergò quam *Cato*, ſapienter dixit *Pontius Teleſinus*. Is prælio ad *Portam Collinam* contra *Syllam* circumvolans ordines exercitus

ſui; vociferatuſque, eruendam delendamque ipſam Romam, adjiciebat, nunquam defuturos Raptores Italicæ libertatis *Lupos*, niſi Sylva, in quam refugere ſolerent, eſſet exciſa. Profecto utrumque verè dictum eſt, ***Homo hominis Deus***, & ***Homo hominis Lupus***. Illud, ſi concives inter ſe; Hoc, ſi civitates comparemus. Illic juſtitia, & caritate, virtutibus pacis, ad ſimilitudinem Dei acceditur; Hîc propter malorum pravitatem, recurrendum etiam bonis eſt, ſi ſe tueri volunt, ad virtutes Bellicas vim & dolum, id eſt, ad ferinam rapacitatem. Quam etſi homines pro convitio invicem objiciant, more innato, facta ſua in perſonis aliorum, tanquam in ſpeculo, ſiniſtra dextra; dextra ſiniſtra exiſtimantes; vitium tamen eſſe non ſinit profectum à neceſſitate conſervationis propriæ jus naturale. Quod autem *Catoni*, viro ſapientiæ celebratiſſimæ, Odium pro Judicio, Affectus pro Ratione imponere in tantum potuit, ut

quod

quod æquum in populo ſuo, idem Reges facere iniquum cenſeret, mirari fortaſſe alii poterunt, ego ſanè in ea opinione jam diu ſum, neque egregiam ſententiam unquam fuiſſe quæ placuit populo, neque ſapientiam vulgari majorem vulgo agnoſci poſſe; quippe quam vel non intelligunt, vel intelligentes æquant. Græcorum Romanorumque facta & dicta celebria, non Ratio, ſed magnitudo, & ſæpe illud ipſum lupinum, quod mutuo exprobrant Hiſtoriæ, commendavit, quæ una cum publicis actionibus actores per curſum ſeculorum devolvit qualeſcunque. Sapientia vera nihil aliud eſt quàm in omni materia veritatis ſcientia. Ea vero cùm à memoria rerum per appellationes certas & definitas excitata derivetur, non animi acris & repentini impetus, ſed Rationis rectæ, id eſt, Philoſophiæ opus eſt. Per hanc enim à rerum ſingularum contemplatione ad præcepta univerſalia via aperitur. Quot autem ge-

nera rerum ſunt, in quibus Ratio humana locum habet, in tot ramos ſe diffundit Philoſophia, diverſe tamen pro diverſitate ſubjectæ materiæ nominata. Nam quæ de figuris tractans, GEOMETRIA; de motu, PHYSICA; de jure naturali, MORALIS dicitur, tota PHILOSOPHIA eſt: quemadmodum mare, quod hîc Britannicum, illic Atlanticum, alias Indicum, à ſingulis litoribus appellatum, totum tamen eſt Oceanus. Et Geometræ quidem provinciam ſuam egregiè administraverunt. Quicquid enim humanæ vitæ auxilii contingit à ſiderum obſervatione, à terrarum deſcriptione, à temporum notatione, à longinquis navigationibus; quicquid in ædificiis pulchrum, in propugnaculis validum, in machinis mirabile eſt; quicquid denique hodiernum tempus à priſca barbarie diſtinguit, totum fere beneficium eſt *Geometriæ*. Nam quod *Phyſicæ* debemus, id debet *Phyſica* eidem *Geometriæ*. Si Philoſophi morales mu-

nerę ſuo pari felicitate functi eſſent, non video, ad felicitatem ſuam in hac vita quid amplius contribuere humana induſtria poſſet. Cognita enim, pari certitudine, ratione actionum humanarum, qua cognoſcitur ratio magnitudinum in figuris, ambitio & avaritia, quarum potentia falſis vulgi circa *jus* & *injuriam* opinionibus innititur, inermes eſſent, frueretur que gens humana pace adeò conſtante, ut non videatur (niſi de loco, creſcente ſcilicet hominum multitudine) unquam pugnandum eſſe. Nunc quod bellum gladiis vel calamis perpetuum eſt: quod non ſit juris & legum naturalium major ſcientia hodiè quam olim: quod ſententiis Philoſophorum utraque pars ſuum jus tueatur: quod alii laudent, alii vituperent eandem actionem: quod idem nunc probet, quæ alio tempore damnat, & ſua facta in aliis aliter æſtimet: ſigna manifeſtiſſima ſunt, nihil profuiſſe ad ſcientiam veritatis quæ hactenus ſcri-

pta ſunt à Philoſophis moralibus; placuiſſe verò, non illuminando animum; ſed venuſta & ſecunda affectibus oratione, opiniones temerè receptas confirmando. Huic ergo Philoſophiæ parti idem contigit quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorſum & retrorſum, alii animi cauſa inambulánt, alii rixantur, ſed nihil ſeritur. Cujus rei unica hæc videtur eſſe ratio, quod nemo eorum qui materiam hanc tractarunt, commodo uſus ſit docendi principio. Non enim, ut in circulo, initium ſcientiæ arbitrio noſtro ſumi poteſt. Incipit in ipſis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cujus ductu evaditur in lucem clariſſimam; ibi principium docendi eſt; inde ad ſolvenda dubia converſo itinere lux referenda eſt. Quoties ergo ſcriptor filum illud, vel inſcitiâ deſerit, vel cupiditatibus abrumpit, non ſcientiæ, ſed errationum ſuarum veſtigia literis deſcribit. Quapropter, cùm cogitationes meas ad inquiſitio-

nem juſtitiæ naturalis convertiſſem, admonitus ſum ab ipſa juſtitiæ appellatione, qua conſtans voluntas unicuique *Jus ſuum* tribuendi ſignificatur, quærendum prius eſſe, unde eſſet quod quis rem aliquam *ſuam* potius quam *alienam* eſſe diceret. Quod cum non à natura, ſed à conſenſu hominum profectum conſtaret; (nam quæ natura in medium protulit, homines poſtea diſtribuerunt;) ducebar inde ad quæſtionem aliam, nimirum, cui bono, & qua neceſſitate coacti, cum omnia eſſent omnium, voluerint potius ſua cuique eſſe propria. Videbam autem, ex communitate rerum bellum, atque inde omne genus calamitatis, hominibus de earum uſu per vim certantibus, neceſſariò ſequuturum eſſe; id quod omnes natura fugiunt. Nactus ergo duo certiſſima naturæ humanæ poſtulata, unum cupiditatis naturalis, qua quiſque rerum communium uſum poſtulat ſibi proprium; alterum rationis naturalis, qua quiſque mor-

tem violentam tanquam ſummum naturæ malum ſtudet evitare. Ab his principiis pactorum & fidei conſervandæ neceſſitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque civilium Elementa, in hac opella, evidentiſſima connexione videor mihi demonſtraſſe. Quod adjectum eſt de Regno Dei, eo conſilio factum eſt, ne quid inter dictata Dei per naturam, & legem Dei traditam in Scripturis, repugnantiæ eſſe videretur. Operam etiam diligentem per totum curſum orationis meæ dedi, ne quid de legibus cujuſcunque nationis civilibus dicerem, id eſt, ne ad litora accederem, tum ſcopulis, tum præſentibus procellis periculoſa. Quantum laboris diligentiæque in veritate inveſtiganda adhibitum ſit, ſcio. Quid effecerim, neſcio. nam inventa noſtra omnes præ amore minus rectè æſtimamus. Itaque libellum hunc cenſuræ tuæ quam favori prius offero, ut apud quem certiſſimis experimentis exploratum habeam,

opi-

opiniones neque celebritate autorum, neque novitate ſua, neque ſpecie orationis, ſed firmitudine rationum favorabiles fieri. Si arrideat, id eſt, ſi nervoſus, ſi utilis, ſi non vulgaris ſit, tum demum eum tibi (*Excellentiſſime Domine, præſidium & decus meum*) humillimè dico dedicoque; ſin erraverim, teſtem tamen habes gratitudinis meæ, quod otium, beneficio tuo conceſſum, ad gratiam tuam promerendam uti voluerim. Te Deus Opt. Max. in ſtatione hac mortali civem optimum protegat, eaque peracta, ſed longiſſima, civitatis cœleſtis gloria coronet.

Pariſiis, Nov. 1. 1646.

Excellentiæ tuæ ſervus humillimus

THOMAS HOBBIUS.

PRÆFATIO
AD
LECTORES.

QUæ res attentam Lectionem promiſſæ efficere maximè poſſe videntur, Rei tractandæ Dignitas, & Utilitas, tractandi recta Methodus, cauſa & conſilium in ſcribendo probum, ſcribentis denique Moderatio, eas, Lectores, vobis promitto, atque oculis aliquatenus ex hoc loco proſpiciendas exhibeo. Deſcribuntur hoc libello hominum officia, primo ut hominum, deinde ut civium, poſtremo ut Chriſtianorum. Quibus officiis cùm Juris naturalis gentiumque elementa, juſtitiaque origo & vis, tum etiam Religionis Chriſtianæ (quantum patitur inſtituti modus) eſſentia continetur.

Quod quidem doctrinæ genus (excepto quod ſpectat ad Religionem Chriſtianam) ſapientum antiquiſſimi non niſi carminibus decoratum, vel Allegoriis adumbratum,

tum, quaſi imperii myſterium quoddam pulcherrimum & ſacroſanctum, ne privatorum hominum diſputationibus contaminaretur, poſteris tradendum eſſe cenſuere. Philoſophi interea alii cum generis humani commodo rerum figuras & motus, alii ſine incommodo rerum naturas & cauſſas contemplabantur. Temporibus *autem quæ inſequuta ſunt, ſcientiam hanc civilem, etſi non penitus perſpectam, aliqua tamen ex parte in Reipublicæ regimine, tanquam per nubem pellucentem, primus adamaſſe dicitur Socrates, itaque coluiſſe, ut deſpectâ deſertâque omni aliâ Philoſophiæ parte, ſolam hanc ingenio ſuo dignam judicaret. Poſt eum Plato, Ariſtoteles, Cicero, cæterique Philoſophi Græci, Latini, denique omnes omnium gentium non modo Philoſophi, ſed etiam otioſi, quaſi facilem, nullo ſtudio ambiendam, cujuſlibet ingenio naturali expoſitam & proſtitutam attrectaverunt attrectantque. Quodque ad dignitatem ejus præcipuè facit, illi qui eam ſe habere putant, vel eo loco ſunt, ut habere de-*

beant, adeo ſibi in ejus ſpecie vehementer placent, ut reliquarum ſcientiarum ſtudioſos haberi & vocari ingenioſos, doctos, eruditos, quidlibet præter Prudentes, æquo animo ferant. Nam nomen hoc propter excellentiam peritiæ civilis ſibi ſolis deberi arbitrantur. Sive igitur ſcientiarum dignitas ex dignitate eorum ad quos pertinent, ſive ex numero eorum qui de ipſis ſcripſerunt, ſive ex judicio ſapientiſſimorum hominum æſtimanda eſt, digniſſima certe ſcientiarum hæc ipſa eſt, quæ ad Principes pertinet, hominesque in regendo genere humano occupatos; cujus etiam falſa ſpecie omnes fere homines delectantur; & in qua Philoſophorum Excellentiſſima ingenia maxime verſata ſunt. Ejuſdem Utilitatem, ſed recte traditæ, id eſt, ex veris principiis evidenti nexu derivatæ, ſic optime perſpiciemus, ſi, quæ falſam ejus & loquacem ſpeciem humano generi conſequuntur, damna conſideraverimus. Nam in iis rebus quas ingenii exercendi cauſa ſpeculamur, ſi quis error irrepſerit, innoxius eſt, neque fit jactura

niſi

niſi temporis tantum. In iis vero quæ quiſque vivendi cauſa meditari debet, non modo ab errore, ſed etiam ab ignorantia, offenſiones, rixas, cædes oriri neceſſe eſt. Quanta ergo hæc damna ſunt, tanta eſt ab officiorum doctrina bene tradita Utilitas. Quot Reges, eoſdemque viros bonos, error unus, poſſe Regem Tyrannum à ſubdito ſuo jure occidi, occidi fecit? Error hic, poſſe Principem ſummum certis de cauſis à certis hominibus regno ſpoliari, quantum hominum jugulavit? Quantum hominum interfecit doctrina hæc erronea, Reges ſummos multitudine ſuperiores non eſſe, ſed miniſtros ejus? Denique illa quot Rebellionum cauſa fuit, qua docetur, Imperata Regum utrum juſta an injuſta ſint, cognitionem ad privatos homines pertinere, & priuſquam fiant, diſputari non modo jure poſſe, ſed etiam oportere? Præterea in communiter recepta Philoſophia morali alia ſunt multa non minus his periculoſa, quæ recitari non eſt opus. Puto, hæc proſpexiſſe veteres illos, qui Juſtitiæ ſcientiam fabulis contectam, quam

diſputationibus expoſitam eſſe maluerunt. Antequam enim quæſtiones illiuſmodi agitari cœperunt, Principes poteſtatem ſummam non poſtulabant, ſed exercebant. Imperium ſuum non argumentis, ſed hominum ſceleratorum quidem pœna, proborum verò defenſione tuebantur. Viciſſim cives Juſtitiam non ſermonibus hominum privatorum, ſed legibus civitatis metiebantur: nec diſputationibus, ſed vi Imperii in Pace continebantur. Imo poteſtatem ſummam ſive in uno homine, ſive in uno Conſilio ea reſideret, tanquam divinitatem quandam viſibilem venerabantur. Itaque ambitioſis perditiſve hominibus ad evertendum civitatis ſtatum minimè, ut nunc, ſe adjungebant. Nam, ut eam rem, per quam conſervabantur ipſi conſervatam eſſe nollent, in animum inducere non poterant. Scilicet illorum temporum ſimplicitas tam doctam ſtultitiam non capiebat. Itaque pax erat & ſeculum aureum, quod non ante finem habuit, quam Saturno expulſo contra reges arma ferri poſſe doceri cœperat. Hæc, inquam, veteres non

modo

modo vidiſſe, ſed in una ſuarum fabularum aptiſſime videntur ſignificaſſe. Dicunt enim, Ixionem, cum eſſet à Jove adhibitus in convivium, adamaſſe, atque ſollicitaſſe ipſam Junonem. Illi pro Dea, nubem in ejus ſpeciem formatam oblatam eſſe. Inde genitos eſſe Centauros, naturæ partim humanæ, partim equinæ, genus pugnax & inquietum. Id quod mutatis nominibus idem eſt ac ſi dixiſſent, Homines privatos, ad Concilia de ſumma Reipublicæ vocatos, Juſtitiam, Imperii ſummi ſororem & conjugem, ſubjicere ſuæ ipſorum cognitioni cupere, cæterum falſam & inanem ejus ſpeciem quaſi nubem amplexantes, dogmata illa Philoſophorum moralium biformia, partim recta & ſpecioſa, partim bruta & ferina, rixarum omnium & cædium cauſas, genuiſſe. Cum tales igitur opiniones quotidie oriantur, ſi quis diſcuſſerit nubes illas, rationibuſque firmiſſimis oſtenderit, Doctrinas de juſto & injuſto, bono & malo, præter leges in unaquaque civitate conſtitutas, authenticas eſſe nullas, & utrum aliqua actio juſta, vel injuſta, bona

vel mala futura ſit, à nemine inquirendum eſſe, præterquam ab iis ad quos legum ſuarum interpretationem demandaverit, is certè non modo pacis viam regiam, ſed etiam ſeditionis opacas & tenebroſas ſemitas commonſtrabit. qua re utilius nihil excogitari poteſt.

Quod attinet ad Methodum, non orationis ordinem, quamquam conſpicuus ille ſit, ſolum ſufficere, ſed à civitatis materia incipiendum, deinde ad generationem & formam ejus, & juſtitiæ originem primam, progrediendum eſſe exiſtimavi. Nam ex quibus rebus quæque res conſtituitur, ex iiſdem etiam optimè cognoſcitur. Sicut enim in Horologio automato aliave machina paulo implicatiore, quod ſit cujuſque partis rotæque officium, niſi diſſolvatur, partiumque materia, figura, motus, ſeorſim inſpiciatur, ſciri non poteſt: Ita in jure civitatis, civiumque officiis inveſtigandis opus eſt, non quidem ut diſſolvatur civitas, ſed tamen ut tanquam diſſoluta conſideretur, id eſt, ut, qualis ſit natura humana, quibus rebus ad civitatem compagi-

paginandam apta vel inepta ſit, & quomodo homines inter ſe componi debeant, qui coaleſcere volunt, recte intelligatur. Talem ergo Methodum ſecutus; Pono primo loco pro Principio omnibus per experientiam noto, quodque nemo eſt qui non confiteatur, nimirum, Ingenia hominum ejuſmodi eſſe à natura, ut, niſi metu potentiæ alicujus communis coërceantur, fore ut ſibi invicem diffidant & ſeſe mutuo metuant, & ut propriis viribus ſingulis ſibi cavere cum jure poſſint, tum neceſſario velint. Objicietis fortaſſe, nonnullos hoc negare. Ita vero eſt: permulti enim negant. Numnam igitur, qui eoſdem idem & fateri & negare dico, mecum ipſe pugno? Minime quidem ego, ſed illi qui, quod actionibus confitentur id ipſum oratione negant. Videmus, civitates omnes, etiamſi cum vicinis pacem habeant, fines tamen ſuos præſidiis militum, urbes mœnibus, portis, vigiliis tueri. Quorſum hæc, ſi à vicinis nihil metuerent? Videmus etiam in ipſis civitatibus, ubi leges ſunt & pœnæ in malos conſtitutæ,

tæ, cives tamen ſingulares neque in itinere eſſe ſine telo ſui defendendi cauſa, neque dormitum ire niſi obſeratis non modo foribus contra concives, ſed etiam arcis capſuliſque contra domeſticos. Poſſintne homines, ſibimet invicem omneſque omnibus diffidere ſeſe, apertius ſignificare? Quoniam autem omnes ſic faciunt, tam civitates quam homines metum ſuum & diffidentiam mutuam confitentur. Inter diſputandum autem negant; hoc eſt, ſtudio contradicendi aliis, contradicunt ſibimet ipſis. Objectum porro à nonnullis eſt, quod admiſſo hoc principio, continuo ſequatur, Homines omnes non modo malos, (quod forte etſi durum, concedendum tamen eſt: cum id clare dictum videatur in Scripturis ſacris) ſed etiam (quod concedi ſine impietate non poteſt) naturâ malos eſſe. Illud vero, homines naturâ malos eſſe, ex hoc Principio non ſequitur. Nam etſi pauciores eſſent mali quàm boni, quoniam tamen bonos à malis internoſcere non poſſumus, neceſſitas diffidendi, cavendi, anticipandi, ſubjugandi, quoquo modo ſe defendendi,

dendi, incumbit perpetuo etiam bonis & modeſtis. Minus vero ſequitur, eos ipſos qui mali ſunt, ita factos eſſe à natura. Quamquam enim à natura, hoc eſt, ab ipſa nativitate, ex eo quod naſcantur, animalia hoc habeant, ut ſtatim omnia quæ ſibi placent, cupiant faciantque quantum poſſunt, ut quæ impendent mala, aut metu fugiant, aut ira repellant, non tamen ob eam cauſam mali cenſeri ſolent: nam affectus animi qui à natura animali proficiſcuntur, mali non ſunt ipſi, ſed actiones inde provenientes, malæ aliquando ſunt; nimirum quando & noxiæ ſunt, & contra officium. Infantes niſi omnia quæ cupiunt, dederis, plorant atque iràſcuntur, etiam parentes ipſos verberant, habentque à natura, ut ita faciant; attamen culpâ vacant, neque mali ſunt, primo quia nocere non poſſunt, deinde quia rationis uſu carentes officiorum omnium immunes ſunt. Iidem ſi adulta ætate, acquiſitis viribus quibus nocere poſſunt, eadem facere pergant, tum vero mali & eſſe & appellari incipiunt. Ita ut vir malus idem fere ſit,

quod

quod puer robuſtus, vel vir animo puerili, & malitia, idem quod defectus rationis ea ætate, qua per naturam, diſciplinâ atque damnorum experientiâ gubernatam, accidere hominibus ſolet. Niſi ergo homines ideo à natura factos, malos eſſe dixerimus, quod diſciplinam & uſum rationis à natura non habent, confitendum eſt, poſſe homines à natura cupiditatem, metum, iram, cæteroſque affectus habere animales, ut tamen mali facti à natura non ſint. Immoto igitur quod jeci fundamento, oſtendo primo, conditionem hominum extra ſocietatem civilem (quam conditionem appellare liceat ſtatum naturæ) *aliam non eſſe quam bellum omnium contra omnes; atque in eo bello jus eſſe omnibus in omnia. Deinde homines omnes ex eo ſtatu miſero & odioſo, neceſſitate naturæ ſuæ, ſimul atque miſeriam illam intellexerint, exire velle. Id autem, niſi initis pactis à jure ſuo in omnia decedant, fieri non poſſe. Porro quæ ſit pactorum naturæ, quo modo jura ab alio in alium, ut pacta valida fiant, transferri debeant; item quæ jura & quibus,*

bus, ad ſtabiliendam pacem neceſſario concedenda ſunt, id eſt, quæ ſint rationis dictamina ea quæ leges naturales *appellari proprie poſſunt, explico & confirmo. Atque hæc ſunt in ea parte libri quæ inſcribitur* Libertas.

His conſtitutis oſtendo, quid & quotuplex ſit, & quo modo fiat civitas, ſummumque civitatis Imperium; quæque à ſingulis hominibus civitatem conſtituturis jura in ſummum imperantem, ſive is unus homo ſit, ſive unus hominum cœtus, ita neceſſario transferenda ſint, ut niſi ſint tranſlata, civitas nulla fiat, & jus omnium in omnia, id eſt, jus belli maneat. Deinde civitatum diverſas ſpecies, Monarchiam; Ariſtocratiam, Democratiam, Dominium paternum, & Deſpoticum, diſtinguo, quomodo conſtituantur, doceo, & commoda incommodaque ſingulorum inter ſe comparo. Præterea quæ res civitatem deſtruant, & quæ ſint ſummum imperium adminiſtrantis officia, expono. Poſtremo legis & peccati naturas explico, & legem à conſilio, à pacto, à jure diſtin-

diſtinguo; quæ omnia ſub titulo Imperii *continentur.*

In parte ultima cui inſcribitur Religio, *ne jus illud quod in præcedentibus ſummos Imperantes in cives habere rationibus confirmaveram, Scripturis ſacris repugnare videretur; Oſtendo primo loco, non repugnare illud juri Divino, quatenus imperantibus imperat Deus per naturam, id eſt, per dictamina rationis naturalis. Secundo, idem non repugnare juri Divino, quatenus imperium habuit Deus in Judæos peculiare per pactum antiquum circumciſionis. Tertio, idem non repugnare juri Divino, quatenus Deus imperat in Chriſtianos per pactum baptiſmale, adeoque jus illud ſummorum Imperantium, ſive jus civitatis, cum Religione omnino non pugnare. Poſtremo, oſtendo quæ officia ad introitum in Regnum cœlorum requiruntur neceſſario, atque ex illis, Obedientiam quam à civibus ſingulis Chriſtianis Principi ſuo Chriſtiano deberi affirmaveram, Religioni Chriſtianæ repugnare non*

poſſe,

poſſe, ex Scripturæ ſacræ teſtimoniis, ſecundum receptam ab omnibus interpretationem, evidentiſſime demonſtro & concludo. Methodum vidiſtis; cauſam jam & conſilium ſcribendi accipitote. Dabam operam Philoſophiæ animi cauſâ, ejuſque in omni genere Elementa prima congerebam, & in tres Sectiones digeſta paulatim conſcribebam, ita ut in prima, de corpore, proprietatibuſque ejus generalibus; in ſecunda, de Homine & facultatibus affectibuſque ejus ſpeciatim; in tertia, de Civitate, civiumque officiis ageretur. Itaque Sectio prima, Philoſophiam primam, & Phyſicæ elementa aliquot continet. in ea Temporis, Loci, Cauſæ, Potentiæ, Relationis, Proportionis, Quantitatis, Figuræ, Motus, rationes computantur. Secunda circa imaginationem, memoriam, intellectum, ratiocinationem, appetitum, voluntatem, Bonum, Malum, Honeſtum, & Turpe, aliaque ejus generis occupatur. Tertia hæc quid agat, jam ante dictum eſt. Hæc dum compleo, ordino, lentè moroſéque conſcribo (non enim diſ-

diſſero, ſed computo) accidit interea, patriam meam, ante annos aliquot quam bellum civile exardeſceret, quæſtionibus de jure Imperii, & debita civium obedientia, belli propinqui præcurſoribus, fervеſcere. Id quod Partis hujus Tertiæ, cæteris dilatis, maturandæ abſolvendæque cauſa fuit. Itaque factum eſt, ut quæ ordine ultima eſſet, tempore tamen prior prodierit; præſertim cum eam, principiis propriis, experientia cognitis, innixam, præcedentibus indigere non viderem.

Feci tamen non eo conſilio ut laudarer, (quamquam ſi feciſſem, excuſatione hac uti poſſem, niſi qui laudem amant, paucos eſſe qui laudabilia faciunt) ſed veſtri cauſa, Lectores, qui cum doctrinam quam affero, cognitam & perſpectam haberetis, ſperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari, quoniam res humanæ ſine incommodo eſſe non poſſunt, æquo animo ferre, quam Reipublicæ ſtatum conturbari malletis. Ut Juſtitiam earum rerum quas facere cogitatis, non ſermone vel conſilio privatorum, ſed legibus civitatis metientes,

tes, non amplius ſanguine veſtro ad ſuam potentiam ambitioſos homines abuti pateremini. Ut ſtatu præſente, etſi non optimo, vos ipſos frui, quam bello excitato, vobis interfectis, vel ætate conſumtis, alios homines alio ſeculo ſtatum habere reformatiorem, ſatis duceretis. Præterea qui Magiſtratui civili ſubditos ſeſe eſſe nolunt, onerumque publicorum immunes eſſe volunt, in civitate tamen eſſe, atque ab ea protegi à vi & injuriis poſtulant, ne illos, cives, ſed hoſtes exploratoreſque, eſſe putaretis, neque omnia, quæ illi pro Verbo Dei vobis vel palam vel ſecreto proponunt, temere reciperetis. Apertius dicam. Si quis Concionator, vel Confeſſor, vel Caſuiſta, doctrinam hanc, ſummum Imperantem, imo quemlibet hominem, injuſſu ſummi Imperantis, jure à cive interfici, aut rebellionem, conjurationem, fœduſve quodlibet civium contra civitatem jure iniri poſſe, verbo Dei conſentaneam eſſe dixerit, illi ne crederetis, ſed nomen ejus denunciaretis. Hæc qui probat, is meum quo-

que in ſcribendo conſilium probum eſſe exiſtimabit.

Poſtremo per totam orationem meam modum talem conſervandum mihi propoſui, primo ne de Juſtitia ſingularium actionum quicquam determinarem, ſed legibus determinandum relinquerem. Deinde, ne quicquam differrem de cujuſcunque civitatis legibus ſpeciatim, id eſt, ne quæ ſint, ſed quid ſint leges, dicerem. Tertio, ne civitati Ariſtocraticæ, vel Democraticæ, minorem à civibus obedientiam deberi quam Monarchicæ exiſtimare viderer. Licet enim Monarchiam cæteris Civitatis ſpeciebus Capite decimo commodiorem eſſe argumentis aliquot ſuadere conatus ſim; (quam rem unam in hoc libro non demonſtratam, ſed probabiliter poſitam eſſe confiteor) omni tamen civitati poteſtatem ſummam & æqualem tribuendam eſſe, paſſim & expreſſe dico. Quarto, de doctrinis Theologorum, præterquam de illis quæ civium obedientiam tollunt, & civitatis ſtatum labefactant, ne quid in ullam partem diſputarem. Po-

ſtremo,

ſtremo, ne quid per imprudentiam ederem, quod edito opus non eſſet, id quod conſcripſeram, publici juris eſſe illico nolui: itaque exemplaria pauca privatim impreſſa, amicis diſtribuenda curavi, ut ſententiis aliorum exploratis, ſi quæ erronea, dura, obſcurave eſſe viderentur, ea emendarem, mollirem atque explicarem.

Acerrimè vero reprehenſa hæc reperi, quod potentiam civilem immodicam fecerim, ſed ab Eccleſiaſticis; quod libertatem conſcientiæ abſtulerim, ſed à Sectariis; quod ſummos Imperantes legibus civilibus exſolverim, ſed à Legiſtis. Horum itaque reprehenſionibus, ut qui rem ſuam agunt, niſi ut eos nodos fortius adſtringerem, non magnopere commovebar. Cæterum eorum cauſa qui circa ipſa principia hæſerunt, nempe naturam hominum, jus naturæ, naturam pactorum, & generationem civitatis, quoniam non affectus, ſed ſenſus ſuos genuinos in reprehendendo ſequuti ſunt, annotationes quibuſdam in locis adjeci,

quales diſſentientibus ſatisfacere poſſe judicavi. Denique, ne quemquam offenderem præter eos, quorum inceptis hæc repugnant, eoſque, quorum animi omni opinionum diſſenſione offendi ſolent, operam ubique diligenter dedi.

Quapropter, ſi aliqua inveneritis aut minus certa, aut magis quam neceſſe erat, acriter dicta, cum non Partium, *ſed* Pacis *ſtudio, & ab eo dicta ſint, cujus, propter patriæ præſentem calamitatem, dolori juſto aliquid condonari æquum eſt, ea ut æquo animo ferre dignemini,* Lectores, *oro poſtuloque.*

Per-erudito ac Per-amico Viro

SAMUELI SORBERIO,

PETRUS GASSENDUS S.

QUod epiſtolium ad me Caleto vela mox facturus dediſti, accepi. Nihil opus fuit excuſare, quòd Vale coram non dixeris; nam præclarus noſter Martellus ſat declaravit, quam improviſa diſcedendi occaſio fuerit, & quam requiſieris me tamen, utcumque non adfuerim domi. Quod addis autem, potuiſſe te ante diſceſſum extorquere ab eximio illo HOBBIO id exemplum libri de CIVE, cui ipſe manu propria marginaleis notas appoſuit, ut cum iſthuc, ubi te voveo incolumem, perveneris, edi iterato procures, id ſummopere delectavit. Videlicet tam pauca fuere excuſa libri exemplaria, ut illa ſui ſitim potius fecerint, quam expleverint; ſiquidem innumeros video, qui librum ardenter, ſed fruſtra requirant. Et liber certe eſt non vulgaris, dignuſque, qui omnium, qui altiora ſapiunt, manibus teratur; neque (ſi illa ſepoſuero, quæ Religionem, in qua ſumus ἑτερόδοξοι, attinent) ſcriptorem agnoſco, qui argumentum ſcrutetur, quam ille, profundius. Utinam vero cætera etiam,

quæ ille verſavit, perinde extorſiſſes! Quippè & ex ipſis in lucem prolatis, ſummè beaſſes nationem totam philoſophantium ſolidè; cùm ego quidem neminem norim, qui ſit inter philoſophandum magis à præjudiciis liber, quique penitius quicquid rerum ediſſeruerit, introſpiciat. Enimvero tu virum ſatis noſti; fruſtraque foret, ſi quid præterea in commendationem ejus adderetur. Vale, & amicos optimos ſaluta, imprimiſque Curcellium, Heereboordium, Bornium, & alios. Pariſiis, IV Kalend. Maii. CIↃ IↃC XLVI.

Eru-

Eruditiſſimo Viro

D. SAMUELI SORBERIO

Doctori Medico, S. D.

MARINUS MERSENNUS M.

EN audio, doctiſſime Sorberi, tecum illud egregium opus de CIVE, imcomparabilis viri D. HOBBII, te Hagam Comitis, hoc eſt, ingentem theſaurum literarium tuliſſe, novis auctum cogitationibus, quæ ſingulis difficultatibus ſatisfacientes, planum iter exhibeant. Vide igitur, ut quis egregius Typographus librum illum aureum, gemmis auctum & ornatum, in lucem edat, neque diutius patiaris eum à nobis deſiderari. Sed & autorem pro viribus urgeas, ne totum corpus philoſophicum, quod mente premit, & calamo explicat, deinceps arcâ, (nobis fatali) concludat, ne tandem nos ad autoritatem regiam provocare cogat, qua ipſius arcam invidam effringamus. Quanta autem voluptate à nobis afficieris, quando videris nobilem illam Philoſophiam, non minus quam Euclidis Elementa demonſtrari! quam libenter illi tuæ Epochæ, & Scopticis næniis renunciaturus es, cùm dogmaticam

ticam firmiſſimis innixam fulcris fateri cogeris! Vale. Ubi vero D. Rivetum, ubi Hugenium mirabilem virum videris, millies eos meo nomine ſalutes velim, meque tui credas memorem & obſequentem. Aureliæ, xxv April. cIↃ IↃC XLVI.

I' N-

INDEX CAPITUM.

Sub titulo LIBERTATIS.

Cap. I.

DE *Hominum ſtatu extra ſocietatem.* pag. 1
II. *De Lege Naturæ circa contractus.* 18
III. *De Legibus naturæ reliquis.* 36
IV. *Quod Lex naturalis eſt lex divina.* 63

Sub titulo IMPERII.

Cap. V.

DE *cauſis & generatione Civitatis.* 77
VI. *De Jure ejus ſive Concilii, ſive Hominis unius, qui in Civitate cum ſumma poteſtate eſt.* 88
VII. *De tribus Civitatum ſpeciebus, Democratia, Ariſtocratia, Monarchia.* 118
VIII. *De Jure Dominorum in ſervos.* 138
IX. *De jure Parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.* 146

X. *Spe-*

X. *Specierum trium Civitatis quoad incommoda ſingularum comparatio.* 159
XI. *Loca & Exempla Scripturæ ſacræ de Jure Regni quæ ſecunda videntur antedictis.* 181
XII. *De cauſis internis Civitatem diſſolventibus.* 189
XIII. *De officiis eorum qui ſummum Imperium adminiſtrant.* 207
XIV. *De legibus & peccatis.* 228

Sub titulo

RELIGIONIS.

CAP. XV.

DE *Regno Dei per Naturam.* 255
XVI. *De Regno Dei per Pactum vetus.* 285
XVII. *De Regno Dei per Pactum novum.* 315
XVIII. *De Neceſſariis ad introitum in Regnum Cœlorum.* 375

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHICA, De Cive.

LIBERTAS.

CAPUT I.

De Statu Hominum extra Societatem civilem.

I. *Introductio.* II. Societatis civilis *initium eſſe à mutuo metu.* III. *Homines naturâ æquales inter ſe eſſe.* IV. *Vnde naſcitur mutuò ſe lædendi voluntas.* V. *Diſcordia à comparatione ingeniorum.* VI. *Ab appetitu plurium ad eandem rem.* VII. *Definitio* Juris. VIII. *Jus ad finem dat Jus ad media neceſſaria.* IX. *Jure naturali unumquemque judicem eſſe mediorum ad ſui conſervationem.* X. Jure naturali *omnia eſſe omnium.* XI. *Jus omnium ad omnia inutile eſſe.* XII. *Statum hominum extra Societatem* Bellum *eſſe.* Belli *&* Pacis *definitiones.* XIII. *Bellum conſervationi hominum adverſum eſſe.* XIV. *Jure naturali licere cuique alium in ſua poteſtate exſiſtentem cogere ad cautionem præſtandam futuræ obedientiæ.* XV. Naturam *dictare, quærendam eſſe* pacem.

I. NAturæ humanæ facultates ad quatuor genera reduci poſſunt, Vim corpoream, Experientiam, Rationem, Affectum. Ab his ſequentis doctrinæ ini- *Introductio.*

tium capientes dicemus primo loco, quid animi habeant homines illis facultatibus præditi, alteri adverſus alteros: & an, & qua facultate, apti nati ſint ad ſocietatem, & ad conſervandum ſe adverſus mutuam vim: deinde progredientes, quid conſilii in eam rem neceſſariò capiendum fuit, & quæ ſint ſocietatis ſive Pacis humanæ conditiones, hoc eſt, mutato tantum nomine, quæ ſint *naturæ leges* fundamentales, oſtendemus.

Societatu civilis initium eſſe à mutuo metu.

II. Eorum qui de Rebus publicis aliquid conſcripſerunt, maxima pars vel ſupponunt, vel petunt, vel poſtulant, Hominem eſſe animal(*) aptum natum ad Societatem, Græci dicunt Ζῶον πολιτικόν, eoque fundamento ita ſuperædificant doctrinam civilem, tanquam ad conſervationem pacis, & totius generis humani regimen, nihil aliud opus eſſet, quam ut homines in pacta & conditiones quaſdam, quas ipſi jam tum leges appellant, conſentirent. Quod Axioma quamquam à plurimis receptum, falſum tamen; errorque à nimis levi naturæ humanæ contemplatione profectus eſt. Cauſas enim, quibus homines congregantur, & ſocietate mutuâ gaudent, penitius inſpectantibus, facile conſtabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri naturâ

non

non poſſit, ſed ex accidente. Nam ſi homo hominem amaret naturaliter, id eſt, ut hominem; nulla ratio reddi poſſet, quare unuſquiſque unumquemque non æque amaret, ut æquè hominem; aut cui eos frequentaret potius, in quorum ſocietate ipſi potius quam aliis defertur honor & utilitas. Non ſocios igitur; ſed ab illis honore vel commodo affici, naturâ quærimus; hæc primario, illos ſecundariò appetimus. Quo autem conſilio homines congregentur, ex iis cognoſcitur, quæ faciunt congregati. Si coëant enim commercii causâ, unuſquiſque non ſocium, ſed rem ſuam colit. Si officii causâ, naſcitur forenſis quædam amicitia, plus habens mutui metûs quam amoris; unde factio aliquando naſcitur, ſed benevolentia nunquam. Si animi & hilaritatis causâ; ſolet maximè perplacere ſibi unuſquiſque iis rebus, quæ riſum excitant, unde poſſit, (prout eſt natura ridiculi) comparatione turpitudinis vel infirmitatis alienæ, ipſe ſibimet commendatior evadere. Etiamſi autem hoc innocuum aliquando & ſine offensâ fit; manifeſtum tamen eſt, delectari eos non prius ſocietate quam gloriâ ſuâ. Cæterum plerumque in hujuſmodi congreſſibus læduntur abſentes, eorum tota vi-

ta, dicta, facta, examinantur, judicantur, condemnantur, & dicteriis traducuntur; neque parcitur ipſiſmet confabulantibus, quin idem patiantur ſimul atque è conſeſſu exierint; adeò ut non abſurdum fuerit conſilium ejus, qui à ſcena confabulantium exire noviſſimus ſolebat. Atque hæ veræ ſunt deliciæ ſocietatis, ad quas naturâ, id eſt, ab affectibus omni animanti inſitis ferimur, donec nocumentis vel præceptis fiat (quod in multis nunquam fit) ut appetitus præſentium memoriâ præteritorum retundatur: ſine quibus plurimorum hominum in materiâ hac facundiſſimorum, frigida & jejuna eſt oratio. Quod ſi accidat confidentes hiſtoriolas narrare, unus autem eorum de ſe aliquam proferat, unusquiſque cæterorum cupidiſſime quoque de ſe loquitur: ſi unus mirabile aliquod narret, cæteri miracula, ſi habent referunt? ſi non habent, fingunt. Denique ut loquar de iis, qui profitentur præ cæteris ſapere, ſi Philoſophiæ gratia coëatur; quot homines, tot ſunt qui cæteros docent, nempe tot volunt Magiſtri haberi; alioqui ſocios non modo, ut alii, non ſe amant mutuò, ſed odio proſequuntur. Clarum adeò eſt experientiâ omnibus, qui res humanas paulo attentius

tius conſiderant, quod congreſſus omnis ſpontaneus vel egeſtate mutuâ conciliatur, vel captandâ gloriâ: unde referre ſtudent congredientes vel commodum aliquod, vel illud εὐδοκιμεῖν, exiſtimationem & honorum apud ſocios. Idem quoque ratione colligitur ex ipſis definitionibus *Voluntatis*, *Boni*, *Honoris*, *Utilis*. Cùm enim ſocietas voluntariò contrahatur, in omni ſocietate quæritur voluntatis Objectum, hoc eſt, id quod videtur unicuique congredientium Bonum ſibi. Quicquid autem videtur Bonum, jucundum eſt, pertinetque ad organa, vel ad animum. Animi autem voluptas omnis, vel gloria eſt, (ſive bene opinari de ſe ipſo) vel ad gloriam ultimò refertur; cætera ſenſualia ſunt, vel ad ſenſuale conducentia, quæ omnia commodorum nomine comprehendi poſſunt. Omnis igitur ſocietas vel commodi cauſa, vel gloriæ, hoc eſt, ſui, non ſociorum amore contrahitur. Gloriæ autem ſtudio nulla iniri neque multorum hominum, neque multi temporis, ſocietas poteſt; propterea quod gloriatio, ſicut & honor, ſi omnibus adſit, nulli adeſt; quippe quæ comparatione & præcellentia conſtant: neque ut quis cauſam gloriandi in ſe habeat, adjumentum ul-

lum accedit ex aliorum ſocietate. Tanti enim quiſque eſt, quantum ſine aliorum ope ipſe poteſt. Quamquam autem commoda hujus vitæ augeri mutuâ ope poſſunt, cum tamen id fieri multo magis domino poſſit quàm ſocietate aliorum, nemini dubium eſſe debet, quin avidius ferentur homines natura ſua, ſi metus abeſſet, ad dominationem, quàm ad ſocietatem. Statuendum igitur eſt, originem magnarum & diuturnarum ſocietatum non à mutua hominum benevolentia, ſed à mutuo (*) metu exſtitiſſe.

Annotatio. Aptum natum] *Cum Societatem inter homines actu jam conſtitutam; cum extra Societatem vivere neminem; cum appetere congreſſum & colloquia mutua omnes videamus; mira quædam videri poteſt ſtupiditas in ipſo doctrinæ civilis limine, hujuſmodi offendiculum legentibus opponere:* Hominem ad Societatem aptum natum non eſſe. *Itaque explicatius dicendum eſt: Verum quidem eſſe, homini per naturam, ſive quatenus eſt homo, id eſt, ſtatim atque eſt natus, ſolitudinem perpetuam moleſtam eſſe. Nam infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum aliorum ope indigent. Itaque homines alterum alterius congreſſum natura cogen-*

te

te appetere non nego. Societates autem civiles non ſunt meri congreſſus, ſed Fœdera, quibus faciendis fides & pacta neceſſaria ſunt. Horum, ab infantibus quidem & indoctis, Vis; ab iis autem, qui damnorum à defectu Societatis inexperti ſunt, Utilitas ignoratur: unde fit ut illi, quia quid ſit Societas non intelligunt, eam inire non poſſint; hi, quia neſciunt quid proſit, non curent. Manifeſtum ergo eſt, omnes homines (cum ſint nati infantes) ad ſocietatem ineptos natos eſſe: permultos etiam (fortaſſe plurimos) vel morbo animi, vel defectu diſciplinæ, per omnem vitam ineptos manere. Habent tamen illi tam infantes quàm adulti naturam humanam. Ad Societatem ergo homo aptus, non naturâ, ſed diſciplinâ factus eſt. Porrò tametſi eâ conditione natus eſſet homo ut ſocietatem appeteret, non ſequitur eundem ita natum eſſe, ut ſocietati ineundæ ſit idoneus. Alia res eſt appetere, alia capacem eſſe. Appetunt enim illi, qui tamen conditiones æquas, ſine quibus ſocietas eſſe non poteſt, accipere per ſuperbiam non dignantur.

A mutuo metu] *Objectum eſt, Tantum abeſſe, ut homines in ſocietatem civilem coaleſcere propter metum poſſent, ut ſi mutuo ſe metuiſſent, ne conſpectum qui-* *Annotatio.*

dem mutuum ferre potuiſſent. Sentiunt, opinor, nihil aliud eſſe metuere, præterquam perterreri. Ego ea voce futuri mali proſpectum quemlibet comprehendo. Neque ſolam fugam, ſed etiam diffidere, ſuſpicari, cavere, ne metuant providere, metuentium eſſe judico. Qui dormitum eunt, fores claudunt; qui iter facit, cum telo eſt, quia metuunt latrones. Civitates fines ſuos præſidiis, urbes mœnibus, tueri ſolent, metu vicinarum civitatum; etiam fortiſſimi exercitus, comparatique ad pugnam, de pace tamen colloquia habent aliquando, metuentes vim mutuam, & ne vincantur. Per metum eſt quod homines ſibi cavent: fugâ quidem & latebris, ſi caveri aliter poſſe non putant: ſæpiſſime verò armis atque inſtrumentis defenſionis, quo fit, ut prodire audentes, alter alterius cognoſcere ingenium poſſit. Tunc autem, ſive pugnant, ex victoriâ; ſive conſentiunt, ex conſenſione civitas naſci ſolet.

Homines natura æquales eſſe inter ſe.

III. Cauſa metûs mutui conſiſtit, partim in naturali hominum æqualitate, partim in mutua lædendi voluntate. Ex quo fit, ut neque ab aliis exſpectare, neque nobiſmet ipſis ſecuritatem præſtare valeamus. Si ſpectemus enim maturos homines, atque animadvertamus,

mus, quàm fragilis ſit compages humani corporis: (quo ruente, corruit omnis ejus vis, robur, & ſapientia) quamque facile ſit infirmiſſimo cuique robuſtiorem occidere, non eſt quod quis viribus fidens ſuperiorem ſe aliis factum putet à natura. Æquales ſunt, qui æqualia contra ſe invicem poſſunt. At qui maxima poſſunt, nimirum occidere, æqualia poſſunt. Sunt igitur omnes homines naturâ inter ſe æquales. Inæqualitas, quæ nunc eſt, à lege civili introducta eſt.

Unde naſcitur mutuo ſe lædendi voluntas.

IV. Voluntas lædendi omnibus quidem ineſt in ſtatu naturæ, ſed non ab eadem cauſa, neque æquè culpanda. Alius enim ſecundum æqualitatem naturalem permittit cæteris eadem omnia quæ ſibi; (quod modeſti hominis eſt, & vires ſuas rectè æſtimantis.) Alius ſuperiorem ſe aliis exiſtimans, omnia licere ſibi ſoli vult, & præ cæteris honorem ſibi arrogat; (quod ingenii ferocis eſt.) Huic igitur voluntas lædendi eſt ab inani gloria & falſa virium æſtimatione; Illi ex neceſſitate res ſuas & libertatem contra hunc defendendi.

Diſcordia à comparatione ingeniorum.

V. Præterea cum maximum ſit certamen ingeniorum, neceſſe eſt oriri ex ea contentione maximas diſcordias. Etenim non modo contra contendere,

ſed etiam hoc ipſum non conſentire, odioſum eſt. Nam non conſentire alicui in re aliqua, eſt eum erroris in ea re tacitè accuſare, ſicut in valde multis diſſentire, idem eſt, atque pro ſtulto eum habere; quod ex eo apparere poteſt, quod nulla acriùs gerantur bella quàm inter ejuſdem religionis ſectas, & ejuſdem reipublicæ factiones, ubi certamen eſt vel de doctrinis, vel de prudentia politica. Cumque omnis animi voluptas omniſque alacritas in eo ſita ſit, quod quis habeat, quibuſcum conferens ſe poſſit magnificè ſentire de ſe ipſo, impoſſibile eſt, quin odium & contemtum mutuum oſtendant aliquando vel riſu, vel verbis, vel geſtu, vel aliquo ſigno; qua quidem nulla major animi eſt moleſtia, neque ex qua lædendi libido major oriri ſolet.

Ab appetitu plurium ad eandem rem.

VI. Frequentiſſima autem cauſa, quare homines ſe mutuò lædere cupiunt, ex eo naſcitur, quod multi ſimul eandem rem appetant, quâ tamen ſæpiſſime neque frui communiter, nec eam dividere poſſunt, unde ſequitur, fortiori dandam eſſe: quis autem fortior ſit, pugnâ judicandum eſt.

Definitio Juris & Jure facti.

VII. Inter tot pericula igitur, quæ quotidie à cupiditate hominum naturali unicuique eorum intenduntur, cave-

re ſibi adeo vituperandum non eſt, ut aliter velle facere non poſſimus. Fertur enim unuſquiſque ad appetitionem ejus, quod ſibi bonum, & ad fugam ejus, quod ſibi malum eſt, maximè autem maximi malorum naturalium, quæ eſt mors; idque neceſſitate quadam naturæ non minore, quam quâ fertur lapis deorſum. Non igitur abſurdum neque reprehendendum, neque contra rectam rationem eſt, ſi quis omnem operam det, ut à morte & doloribus proprium corpus & membra defendat conſervetque. Quod autem contra rectam rationem non eſt, id juſtè & *Jure* factum omnes dicunt. Neque enim *Juris* nomine aliud ſignificatur quam libertas, quam quiſque habet facultatibus naturalibus ſecundum rectam rationem utendi. Itaque *Juris* naturalis fundamentum primum eſt, ut *quiſque vitam & membra ſua, quantum poteſt, tueatur.*

VIII. Quoniam autem *jus* ad finem fruſtra habet, cui *jus* ad media neceſſaria denegatur, conſequens eſt, cùm unuſquiſque ſe conſervandi *jus* habeat, ut unuſquiſque *jus* etiam habeat *utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, ſine qua conſervare ſe non poteſt.* *Jus ad finem, dat jus ad media neceſſaria.*

IX. Utrum autem media quibus uſurus *Jure naturali*

unumquemque judicem eſſe mediorum ad ſui conſervationem.

rus quiſpiam eſt, & actio quam acturus eſt, ad conſervationem vitæ vel membrorum ſuorum neceſſaria ſint necne, *ipſe* jure naturali *Judex eſt*. Si enim contra rectam rationem ſit, ut de proprio periculo ipſe judicem, judicet alius. Quoniam ergo alius judicat de iis rebus quæ ad me ſpectant, eâdem ratione, quia æquales naturâ ſumus, judicabo ego de iis rebus, quæ ad ipſum ſpectant. Itaque rectæ rationis, hoc eſt, juris naturalis eſt; ut ego de illius judicem ſententiâ, ſcilicet an ad conſervationem meam conducat, necne.

Jure naturali omnia eſſe omnium.

X. Natura dedit *unicuique jus in omnia*. (Hoc eſt, in ſtatu (*) merè naturali, ſive antequam homines ullis pactis ſeſe invicem obſtrinxiſſent, unicuique licebat facere quæcunque & in quoſcunque libebat, & poſſidere, uti, frui omnibus, quæ volebat & poterat.) Quoniam enim, quæcunque quis voluerit, ideò bona ſibi videntur quia ea vult, poſſuntque vel conducere ad ſui conſervationem, vel ſaltem conducere videri: (judicem autem an verè conducant necne, præcedente articulo ipſum conſtituimus, ita ut habenda ſint pro neceſſariis, quæ ipſe talia judicat:) & per Articulum 7. *jure natura* fiunt & habentur, quæ

quæ neceſſariò conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum: ſequitur, omnia habere & facere in ſtatu naturæ omnibus licere. Et hoc eſt quod vulgo dicitur, *Natura dedit omnia omnibus.* Ex quo etiam intelligitur, in ſtatu naturæ Menſuram *juris* eſſe Utilitatem.

In ſtatu merè naturali, &c.] *Hoc ita intelligendum eſt, quod quis fecerit in ſtatu merè naturali, id injurium homini quidem nemini eſſe. Non quod in tali ſtatu peccare in Deum, aut Leges Naturales violare impoſſibile ſit. Nam injuſtitia erga homines ſupponit Leges Humanas, quales in ſtatu naturali nullæ ſunt. Propoſitionis autem ſic intellectæ veritas ex articulis immediatè præcedentibus Lectori memori ſatis demonſtrata eſt. Sed quia in quibuſdam caſibus concluſionis duritas, præmiſſarum memoriam expellit, contrahere argumentum volo, unoque intuitu oculis conſpiciendum ſubjicere. Unicuique jus eſt ſe conſervandi, per Art. 7. Eidem ergo jus eſt omnibus uti mediis ad eum finem neceſſariis, per Art. 8. Media autem neceſſaria ſunt, quæ ipſe talia eſſe judicabit, per Art. 9. Eidem ergo jus omnia facere & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe* *Annotatio.*

judicabit. Ipſius ergo facientis judicio id quod fit, jure fit, vel injuria. Itaque jure fit. Verum ergo eſt in ſtatu merè naturali, &c. Quod ſi quis ad ſui conſervationem pertinere prætendit, quod ne ipſe quidem pertinere putat, peccare poteſt contra Leges Naturales; ut capite tertio fusè explicatum eſt. Objectum eſt à quibuſdam: Si filius patrem interfecerit, utrum patri injuriam non fecerit? Reſpondi; Filium in ſtatu naturali, intelligi non poſſe, ut qui ſimul atque natus eſt, in poteſtate & ſub imperio eſt ejus, cui debet conſervationem ſui: ſcilicet, Matris, vel Patris vel ejus, qui præbet ipſi alimenta; ut capite nono demonſtratum eſt.

Jus omnium ad omnia inutile eſſe.

XI. Minime autem utile hominibus fuit, quod hujuſmodi habuerint *in omnia jus* commune. Nam effectus ejus *juris* idem penè eſt, acſi nullum omnino *jus* extiterit. Quamquam enim quis de re omni poterat dicere, *hoc meum eſt*; frui tamen eâ non poterat propter vicinum, qui æquali *jure* & æquali vi prætendebat idem eſſe ſuum.

Statum hominum extra ſocieta-

XII. Ad naturalem hominum proclivitatem ad ſe mutuo laceſſendum, quam ab effectibus, præſertim vero ab inani ſui æſtimatione derivant, ſi addas jam

jam jus omnium in omnia, quo alter *jure* invadit, alter *jure* reſiſtit, atque ex quo oriuntur omnium adverſus omnes perpetuæ ſuſpiciones & ſtudium, & quam difficile ſit præcavere hoſtes parvo numero & apparatu, cum animo nos prævertendi opprimendique invadentes, negari non poteſt, quin ſtatus hominum naturalis antequam in ſocietatem coiretur, Bellum fuerit; neque hoc ſimpliciter, ſed bellum omnium in omnes. BELLUM enim quid eſt, præter tempus illud in quo voluntas certandi per vim verbis factiſve ſatis declaratur? Tempus reliquum PAX vocatur. *tem bellum eſſe.* *Belli & Pacis definitiones.*

XIII. Sempiternum autem *Bellum* quam parum idonea res ſit ad conſervationem vel humani generis, vel unius cujuſcumque hominis, facile judicatur. At ſuâ naturâ ſempiternum eſt, quod præ certantium æqualitate victoriâ nullâ poteſt finiri; in eo enim ipſis victoribus periculum ſemper adeò imminet, ut pro miraculo haberi debeat, ſi quis, quamquam fortiſſimus, annis & ſenectute conficiendus ſit. Exemplum huic rei ſeculum præſens Americanos exhibet; ſecula antiqua cæteras gentes, nunc quidem civiles florenteſque, tunc verò paucos, feros, brevis ævi, pauperes, fædos, omni *Bellum conſervationi hominum adverſum eſſe.*

eo vitæ ſolatio atque ornatu carentes, quem *pax* & ſocietas miniſtrare ſolent. Quicumque igitur manendum in eo ſtatu cenſuerit, in quo omnia liceant omnibus, contradicit ſibimet ipſi. Nam unuſquiſque naturali neceſſitate bonum ſibi appetit, neque eſt quiſquam qui *Bellum* iſtud omnium contra omnes, quod tali ſtatui naturaliter adhæret, ſibi exiſtimat eſſe bonum. Atque ita evenit, ut mutuo metu, è tali ſtatu exeundum & quærendos ſocios putemus; ut ſi *bellum* habendum ſit, non ſit tamen contra omnes, nec ſine auxiliis.

Jure naturali, licere cuique alium in ſua poteſtate exiſtentem cogere ad cautionem præſtandam futuræ obedientiæ.

XIV. Quæruntur ſocii vel vi, vel conſenſu: vi, quando pugnâ victor victum ſervire ſibi cogit metu mortis, vel vinculis inditis; conſenſu, quando ſocietas initur mutuæ opis cauſa, conſentiente utrâque parte ſine vi. Poteſt autem victor victum, vel fortior debiliorem (ut ſanus & robuſtus infirmum, vel maturus infantem) ad præſtandam cautionem futuræ obedientiæ, ni velit potius mori, *jure* cogere. Cum enim *jus* protegendi noſmet ipſos noſtro arbitrio à periculo noſtro, atque periculum ab æqualitate profectum ſit, magis rationi conſentaneum eſt, certiuſque ad conſervationem noſtram, utendo-

do præſenti commodo comparare nobis ipſis ſecuritatem quæſitam, accepta cautione, quam cum adoleverint, convaluerint, & è noſtra poteſtate ſe receperint eandem dubio certamine poſtea repetere conari. Contráque, abſurdius cogitari nihil poteſt, quàm ut quem debilem in poteſtate tenes, eum amittendo, fortem ſimul & hoſtem facias. Ex quo intelligitur etiam, tanquam corollarium, in ſtatu hominum naturali, *potentiam certam & irreſiſtibilem, jus conferre regendi, imperandique in eos, qui reſiſtere non poſſunt*; adeo ut omnipotentiæ, ab eâ causâ, omnium rerum agendarum jus eſſentialiter & immediatè adhæreat.

XV. Propter tamen æqualitatem illam virium, cæterarumque facultatum humanarum hominibus in ſtatu naturæ, hoc eſt, in ſtatu *Belli* conſtitutis, conſervatio ſui diuturna exſpectari non poteſt. *Quare quærendam eſſe pacem, quatenus habendæ ejus ſpes aliqua affulſerit; ubi haberi ea non poteſt, quærenda eſſe belli auxilia, rectæ rationis dictamen eſt*; hoc eſt, *Lex Naturæ*, ut proximè oſtendetur.

Naturam dictare, quærendam eſſe pacem.

Caput II.

De Lege Naturæ circa Contractus.

I. Legem naturalem *non eſſe conſenſum hominum, ſed* dictamen rationis. II. Legem naturæ *fundamentalem eſſe*, Quærendam eſſe Pacem, ſi haberi poteſt; ſi haberi non poteſt, Defenſionem. III. Lex naturæ *ſpecialis prima*, Jus in omnia non eſſe retinendum. IV. *Quid ſit jus relinquere, quid transferre.* V. *Ad tranſlationem Juris neceſſariam eſſe voluntatem acceptantis.* VI. *Verba non transferunt* Jus, *niſi de præſenti.* VII. *Verba de futuro, ſi alia ſigna voluntatis adſint, valere ad Jus* transferendum. VIII. *In libera donatione, Verbis de futuro Jus non* tranſit. IX. *Definitio* Contractus *&* Pacti. X. *In Pacta* tranſit *Jus per verba de futuro.* XI. Pacta *mutuæ fidei, in ſtatu naturæ fruſtrà & invalida ſunt; in civitate non item.* XII. Paciſci *cum belluis neminem poſſe; neque cum Deo, ſine revelatione.* XIII. *Neque Deo vovere.* XIV. *Pacta ultra ſummum conatum non obligant.* XV. *Quibus modis* Pactis *liberemur.* XVI. Promiſſa *metu mortis extorta in ſtatu naturæ valida eſſe.* XVII. Pactum *poſterius priori contradictorium, invalidum eſt.* XVIII. Pactum *de non reſiſtendo inferenti damnum corporis, invalidum eſt.* XIX. Pactum *de ſe accuſando invalidum eſt.* XX. Juriſjurandi *definitio.* XXI. Juſjurandum *concipiendum eſſe ea formula, qua utitur is, qui accipit.* XXII. Juſjurandum *nihil ſuperaddit obligationi, quæ eſt ex* Pacto. XXIII. Juramentum *non ex-*

exigendum, niſi ubi pactorum violatio vel latere poteſt, vel non poteſt puniri niſi à Deo.

I. DE definitione *legis Naturalis* non conſentiunt autores; qui eâ voce frequentiſſimè tamen in ſcriptis ſuis uſi ſunt. Methodus ſcilicet qua incipitur à definitionibus & excluſione æquivoci, propria eorum eſt, qui locum contra diſputandi non relinquunt. Cæterorum ſi quis quid factum dicat contra legem naturalem, ex eo probat alius, quod contra conſenſum factum ſit omnium, vel ſapientiſſimarum, vel eruditiſſimarum gentium. Quis autem de ſapientiâ, eruditione, & moribus omnium gentium judicabit, id minime docet. Alius, quod factum ſit contra conſenſum totius generis humani. Quæ definitio nullo modo recipienda eſt; alioquin enim impoſſibile eſſet cuiquam, exceptis infantibus, & mente captis contra talem legem peccare. Nam voce illa *genus Humanum* comprehendunt certè omnes homines ratione actu utentes. Illi igitur contra eam vel non faciunt, vel faciunt non conſentientes, ideóque excuſandi ſunt. Naturæ autem leges ab eorum conſenſu recipere, qui eas violant ſæpiùs quàm obſervant, ſane iniquum eſt. Præterea homines eadem in

Legem Naturalem non eſſe conſenſum hominum, ſed dictamen rationis.

in aliis damnant, in ſe ipſis probant; contrà publicè laudant, quod ſecretò ſpernunt, & conſuetudine audiendi, non propria ſpeculatione ſententiam ferunt, conſentiuntque odio, metu, ſpe, amore, vel aliqua alia animi perturbatione magis, quàm ratione. Ideóque non rarò accidit totos populos ſummo conſenſu & contentione ea agere, quæ ſcriptores illi contra *legem* eſſe *naturalem* libentiſſimè confitentur. Sed cum concedant omnes, *jure* fieri, quod non fit contra rectam Rationem, *injuriâ* factum cenſere debemus, quod rectæ rationi repugnat, (hoc eſt, quod contradicit alicui veritati à veris principiis rectè ratiocinando collectæ.) Quod autem *injuria* factum eſt, contra *legem* aliquam fieri dicimus. Eſt igitur *lex* quædam *recta Ratio* quæ (cum non minùs ſit pars naturæ humanæ, quàm quælibet alia facultas vel affectus animi) naturalis quóque dicitur. Eſt igitur *lex naturalis*, ut eam definiam, Dictamen rectæ (*) rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda ſunt ad vitæ membrorumque conſervationem, quantum fieri poteſt, diuturnam.

Annotatio. Rectæ rationis] *Per rectam rationem*

nem in ſtatu hominum naturali, intelligo, non ut multi Facultatem infallibilem, ſed ratiocinandi actum, id eſt, Ratiocinationem uniuſcujuſque propriam, & veram circa actiones ſuas, quæ in utilitatem, vel damnum cæterorum hominum redundare poſſint. Propriam dico, quia quamquam in Civitate, ipſius Civitatis ratio (hoc eſt, Lex civilis) à ſingulis civibus pro recta habenda ſit; tamen extra Civitatem, ubi rectam rationem à falſa dignoſcere niſi comparatione factâ cum ſua nemo poteſt, ſua cujuſque ratio non modo pro actionum propriarum, quæ ſuo periculo fiunt, regulâ, ſed etiam in ſuis rebus pro rationis alienæ menſurâ cenſenda eſt. Veram dico, id eſt, ex veris principiis rectè compoſitis concludentem. Propterea quod in ratiocinatione falsâ, ſive in ſtultitia hominum officia ſua erga cæteros homines ad conſervationem propriam neceſſaria non videntium, omnis conſiſtit Legum Naturalium violatio. Principia autem rectæ Ratiocinationis circa ejuſmodi officia, ea ſunt, quæ Capitis primi articulis 2, 3, 4. 5, 6, & 7. explicata ſunt.

II. Prima autem & fundamentalis *Lex naturæ eſt, quærendam eſſe pacem*, *Legem naturæ ubi funda-*

mentalem, eſſe, Quærendam eſſe pacem, ſi haberi poteſt: ſi haberi non poteſt, defenſionem.

ubi haberi poteſt; ubi non poteſt, quærenda eſſe belli auxilia. Oſtendimus enim articulo ultimo præcedentis capitis, præceptum hoc dictamen eſſe rectæ rationis. Eſſe autem dictamina rectæ rationis leges naturales, id proximè ſupra definitum eſt. Prima autem eſt, quia cæteræ ſunt ab hac derivatæ, præcipiuntque vias vel pacis vel defenſionis acquirendæ.

Lex naturæ ſpecialis prima: Jus in omnia non eſſe retinendum.

III. *Legum* autem *Naturalium* à fundamentali illâ derivatarum una eſt, *Jus omnium in omnia retinendum non eſſe, ſed jura quædam transferenda, vel relinquenda eſſe.* Nam ſi retineret unuſquiſque ſuum *jus in omnia*, neceſſe eſt ſequi, ut *jure* alii invaderent, alii defenderent (quiſque enim & corpus ſuum, & ea, quæ corpori tuendo neceſſaria ſunt, neceſſitate naturæ conatur defendere.) *Bellum* ergo ſequeretur. Facit itaque contra rationes pacis, hoc eſt, contra *legem naturæ*, ſi quis de *jure* ſuo *in omnia* non decedat.

Quid ſit decedere de jure ſuo: quid, illud transferre.

IV. *Decedere* autem *de jure* ſuo dicitur, qui juri ſuo vel ſimpliciter renunciat, vel in alium transfert. *Simpliciter renunciat*, qui ſigno vel ſignis idoneis declarat, velle ſe non licitum ſibi amplius fore certum aliquid facere, quod

jure

jure anteà feciſſe poterat. *Transfert* autem in alterum, qui ſigno vel ſignis idoneis illi alteri id *juris* volenti ab eo accipere, declarat velle ſe, non licitum ſibi amplius fore ipſi reſiſtere certum aliquid agenti, prout ei reſiſtere *jure* antea poterat. *Juris* autem *translationem* in ſolâ non reſiſtentiâ conſiſtere, ex eo intelligitur, quod ante *juris translationem*, is, in quem transfertur, jus habebat jam tum in omnia; unde novum *jus* dare non potuit, ſed juſta transferentis reſiſtentia, propter quam *jure* ſuo alter frui non potuit, extinguitur. Quicunque igitur *jus* acquirit in ſtatu hominum naturali, id agit tantum, ut ſecurè & ſine juſtâ moleſtiâ *jure* ſuo *primævo* frui poſſit. Exempli cauſa, ſi quis fundum ſuum alteri vel venum vel dono dederit, ſibi ſoli, *jus* in eum fundum non aliis item, adimit.

V. Requiritur autem ad *juris translationem* voluntas non modo transferentis, ſed etiam acceptantis. Si utravis abſit, *jus* manet. Non enim ſi quod meum eſt accipere recuſanti dare voluerim, propterea ſimpliciter juri meo renunciavi, ſive ad quemlibet id tranſtuli. Nam cauſa propter quam uni dare volui, in eo uno eſt, in cæteris non item.

Ad tranſlationem juris neceſſariam eſſe voluntatem acceptantis.

VI. Vo-

Verba non transferunt niſi de præſenti.

VI. Voluntatis autem in jure vel relinquendo, vel transferendo, ſi ſigna nulla alia exſtiterint præter verba, verba ea *de præſenti* vel *præterito* eſſe oportet. Nam ſi *de futuro* ſint, nihil transferunt. Qui enim, exempli causâ, de futuro ſic dicit, *cras dabo*, apertè ſignificat ſe non dediſſe. Toto itaque hodie jus immotum eſt, manetque etiam craſtino die, niſi interea actu dederit. Quod enim meum eſt, meum manet, niſi pòſt dederim. Quodſi *de præſenti* loquar; puta hoc modo, *do*, vel *dedi* habendum cras, illis verbis ſignificatur, me *dediſſe*, & *jus* habendi *cras*, tranſtuliſſe *hodie*.

Verba de futuro, ſi alia ſigna voluntatu adſint, valere ad jus transferendum.

VII. Veruntamen, quoniam verba ſola ad voluntatis declarationem ſigna ſufficientia non ſunt verba de futuro, ſi alia adſint ſigna voluntatis, valere poſſunt, tanquam dicta eſſent de præſenti. Siquidem enim propter alia ſigna conſtiterit, ipſum de futuro loquentem velle valere verba ſua ad perfectam *juris ſui translationem*, valere debent. Dependet enim *juris translatio*, non à verbis, ſed ut dictum eſt articulo 4. hujus capitis, à declaratione voluntatis.

In libera donatione, verbis de fu-

VIII. Si quis jus aliquod ſuum ad alterum transferat, neque id faciat propter bonum mutuo acceptum, vel pro-

pter

pter pactum; ejuſmodi tranſlatio DONUM vocatur, ſive *Donatio libera.* In donatione autem liberâ, obligant ea verba ſola, quæ *de præſenti* ſunt, vel *de præterito.* Nam ſi *de futuro* ſint, non obligant *ut verba*, propter rationem articulo proximè ſuperiore adductam. Oportet igitur ut ab aliis ſignis voluntatis naſcatur obligatio. Quoniam autem quicquid fit *voluntariò*, propter *bonum* aliquod fit *volentis*, nullum ſignum voluntatis dandi aſſignari poteſt, præter aliquod *bonum* tali donatione acquiſitum, vel acquirendum. Supponitur autem; nullum tale *bonum* acquiſitum eſſe, neque pactum exſiſtere, quia ſic non eſſet *donatio libera.* Reſtat igitur ut *bonum mutuum* ſine pacto exſpectandum ſit. Signum autem nullum dari poteſt, quare is, qui verbis de futuro uſus eſt, adverſus eum, qui ad mutuum beneficium non teneretur, ſic vellet verba ejus intelligi, ut obligaretur ipſe. Neque rationis eſt, ut qui aliis facilè bene volunt, omni promiſſo præſentem affectum teſtante obligentur. Et propterea promiſſor talis deliberare intelligendus eſt & mutare affectum poſſe, quemadmodum & is, cui promittitur, mutare meritum poteſt. Qui deliberat autem, eâ tenus liber eſt; neque donaſſe

turo jus non tranſit.

dicitur. Quod ſi promittat ſæpe, donet autem raro, levitatis condemnari debet, nec vocari Donans, ſed *Doſon*.

Definitio contractus & pacti.

IX. Duorum autem, vel plurium *jura* ſua mutuò *transferentium* actio vocatur CONTRACTUS. In omni autem contractu, vel uterque ſtatim præſtat id, de quo contractum eſt, ita ut alter alteri nihil concredat; vel alter præſtat, alteri creditur; vel neuter præſtat. Ubi uterque ſtatim præſtat, ibi *contractus* ſimul ac præſtitum eſt, finitur. Ubi verò vel alteri vel utrique creditur, ibi is cui creditur, promittit ſe præſtiturum poſtea, appellaturque hujuſmodi promiſſum PACTUM.

In pactis tranſit jus per verba de futuro.

X. *Pactum* autem quod fit ab eo, cui creditur, cum eo qui jam præſtitit, etiamſi promiſſio facta ſit verbis de futuro, non minus futuri temporis *jus* transfert, quam ſi facta eſſet verbis de præſenti vel præterito. Præſtatio enim ſignum manifeſtiſſimum eſt, eum, qui præſtitit, ita intellexiſſe orationem alterius cui credebat, tanquam volentis præſtare condicto tempore; eoque ſigno cognovit is, ſic ſe intelligi; quod quia non correxit, voluit fieri. *Promiſſa* igitur quæ fiunt propter *bonum* acceptum (quæ & pacta ſunt) ſigna ſunt voluntatis, hoc eſt,

ulti-

ultimi actûs deliberandi, quo libertas non præſtandi tollitur, & per conſequens ſunt obligatoria. Ubi enim libertas deſinit, ibi incipit obligatio.

Pacta mutuæ fidei, in ſtatu naturæ, fruſtra & invalida ſunt, in civitate non item.

X I. Pacta autem quæ fiunt in contractu ubi fides mutua eſt, neutro quicquam ſtatim præſtante, in ſtatu naturæ, ſi juſtus ex utravis parte metus (*) oriatur, ſunt invalida. Nam qui prior præſtat, propter pravum ingenium maximæ partis hominum, commodo ſuo jure & injuriâ juxtà ſtudentium, cupidini ſe prodit illius quicum contrahit. Rationis enim non eſt, ut aliquis præſtet prior, ſi veriſimile non ſit alterum eſſe præſtiturum poſt. Quod utrum veriſimile ſit necne, is qui metuit, judicabit: ut oſtenſum eſt capite præcedente, articulo 9. Hæc, inquam, ita ſe habent, in ſtatu naturali. Cæterum in ſtatu civili, ubi eſt qui utrumque cogere poteſt, is qui per contractum prior eſt ad præſtandum, prior præſtare debet; quoniam cum alter cogi poteſt, ceſſat ratio, propter quam, ne non præſtaret, metuebat.

Annotatio.

Oriatur, &c.] *Nam niſi cauſa metus nova exſiſtat, ex facto, vel alio ſigno voluntatis non præſtandi à parte alterâ, metus juſtus cenſeri non poteſt. Cauſa*

enim quæ impedire non poterat, quin paciſceretur, impedire non debet, quin pactum præſtet.

Paciſci cum belluis neminem poſſe: neque cum Deo ſine revelatione.

XII. Ex eo autem, quod in omni *donatione & pactis* omnibus requiritur acceptatio *juris* quod transfertur, ſequitur *paciſci* neminem poſſe cum eo, qui acceptationem illam non ſignificat. Neque igitur paciſci cum belluis, neque jus ullum illis tribuere aut auferre poſſumus, propter defectum ſermonis & intellectus. Neque *pacta* inire quiſquam cum divinâ majeſtate poteſt, neque illi *voto* obligari, niſi quatenus viſum illi eſt per ſcripturas ſacras ſubſtituere ſibi aliquos homines, qui authoritatem habeant, *vota* & *pacta* ejuſmodi expendendi & acceptandi, tanquam illius vicem gerentes.

Neque Deo vovere.

XIII. Qui igitur in ſtatu naturæ conſtituti ſunt, ubi nullâ tenentur lege civili, (niſi illis certiſſima revelatione voluntas Dei, *votum* vel *pactum* ſuum accipientis, cognita ſit,) fruſtra vovent. Siquidem enim id quod *vovent*, contra legem naturæ ſit, non tenentur *voto*; quia illicitum præſtare tenetur nemo; ſi verò id, quod vovent, lege aliquâ naturæ præceptum ſit, *non voto*, ſed ipſa tenentur *lege*; ſin liberum ante *votum* ſit, facere

vel

vel non facere, libertas manet; propterea quod, ut obligemur *voto*, requiritur voluntas obligantis apertè ſignificata, quæ in caſu propoſito ſupponitur non haberi. *Obligantem* autem voco illum, cui aliquis tenetur vel obligatur: *obligatum* verò eum, qui tenetur.

XIV. Pacta fiunt de actionibus illis ſolis, quæ cadunt ſub deliberationem. Pactio enim non fit ſine voluntate paciſcentis. Voluntas autem ultimus actus eſt deliberantis. *Sunt ergo de poſſibilibus tantùm, & futuris.* Nemo igitur *pacto* ſuo obligat ſe ad impoſſibile. Quoniam autem paciſcimur ſæpiſſimè eas res, quæ poſſibiles tum videntur, cum promittimus, quas tamen pòſt conſtat eſſe impoſſibiles, non ideo omni obligatione liberamur. Ratio cujus rei ea eſt, quod is, qui futurum incertum promittit, beneficium præſens ea lege accipit ut mutuum reddat. Voluntas enim ejus, qui præſens beneficium præſtat, pro objecto ſimpliciter habet *bonum ſibi*, quanti erat res promiſſa; ipſam autem rem non ſimpliciter: ſed ſi fieri poteſt. Verum ſi accidat neque id poſſibile eſſe, præſtandum eſt, quantum præſtari poteſt. Obligant igitur *pacta* non ad ipſam rem pactam, ſed ad ſummum

Pacta ultra ſummum conatum non obligant.

mum conatum: hoc enim ſolùm, non res ipſæ, in noſtra poteſtate ſunt.

Quibus modis Pactis liberemur.

XV. *Pactis* liberamur duabus rebus vel ſi præſtitum, vel ſi condonatum ſit. Si præſtitum; quia ultra id nos non obligavimus. Si condonatum; quia is cui obligamur, condonando intelligitur facere, ut *jus* à nobis in eum translatum, ad nos denuo redeat: eſt enim condonatio, *donatio*, hoc eſt, per articulum 4. capitis hujus, juris translatio ad eum, cui donatio facta eſt.

Promiſſa metu mortis extorta, in ſtatu naturæ valida eſſe.

XVI. Quæri ſolet, An *pacta* ea, quæ metu extorquentur, obligatoria ſint necne. Exempli cauſa, ſi ad vitam à latrone redimendam, *pactus* ei fuero, traditurum me illi mille aureos poſtero die, neque facturum quicquam quo comprehenſus in jus duci poſſit, utrum tenear necne? Quamquam autem aliquando *pactum* ejuſmodi invalidum cenſeri debeat, non tamen eo nomine invalidum erit, quod à metu proceſſerit; propterea quod inde ſequeretur, *pacta* ea, quibus in vitam civilem homines congregantur, & leges condunt, invalida eſſe: (procedit enim à metu mutuæ cædis, quòd alter alterius regimini ſe ſubmittat:) neque cum ratione eum facere, qui captivo *paciſcenti* pretium redemtionis

tionis ſuæ fidem adhibet. Univerſaliter verum eſt, obligare pacta, quando acceptum eſt bonum, & promittere, & id quod promittitur, licitum eſt. Licitum autem eſt & ad redimendam vitam promittere, & de meo dare quicquid voluero cuiquam, etiam latroni. Obligamur ergo pactis, à metu profectis, niſi lex civilis aliqua prohibeat, per quam id, quod promittitur, fiat illicitum.

XVII. Qui uni facturum ſe vel omiſſurum aliquid pactus ante fuerit, & poſtea alteri paciſcitur contrarium, facit, ut *pactum* non prius, ſed poſterius illicitum ſit. Nam qui prioribus *pactis* *jus* ſuum in alterum tranſtulerat, faciendi vel non faciendi *jus* non amplius habet. Quare poſterioribus *pactis* jus nullum transfert; & quod promiſſum eſt, ſine jure promiſſum eſt. Tenetur igitur prioribus tantum *pactis*; quæ violare eſt illicitum. *Pactum poſterius priori contradictorium, invalidum eſt.*

XVIII. Mortem, vel vulnera, vel aliud damnum corporis inferenti nemo *pactis* ſuis quibuſcunque obligatur non reſiſtere. Eſt enim in unoquoque gradus quidam timiditatis ſummus, per quem malum, quod infertur, apprehendit ut maximum, ideoque neceſſitate naturali quantum poteſt, fugit, intelligi- *Pactum de non reſiſtendo inferenti damnum corporis invalidum eſt.*

ligiturque aliter facere non poſſe. Ad talem gradum metûs cùm perventum fuerit, non eſt exſpectandum, quin vel fugâ, vel pugnâ ſibi conſulat. Cum igitur nemo teneatur ad impoſſibile, illi quibus *mors* (quod maximum naturæ malum eſt,) vel quibus vulnera, aut alia corporis damna inferuntur, nec ad ea ferenda conſtantes ſatis ſunt, ea ferre non obligantur. Præterea ei, qui pacto tenetur, creditur: (pactorum enim vinculum ſola fides eſt:) qui verò ad ſupplicium ducuntur, ſive capitale, ſive capitali mitius, conſtringuntur vinculis, vel ſatellitibus cuſtodiuntur. Quod ſignum certiſſimum eſt, non videri illos pactis ad non reſiſtendum ſatis obligatos eſſe. Aliud eſt, ſi ſic paciſcor: Niſi fecero conſtituta die, interfice. Aliud, ſi ſic, Niſi fecero, interficienti non reſiſtam. Primo modo, paciſcuntur omnes; ſi opus eſt; opus autem eſt aliquando; ſecundo modo nemo, nec unquam opus eſt. Nam in ſtatu merè naturali, ſi occidere cupis, jus habes ex ipſo ſtatu; ita ut opus non ſit prius credere, ut fallentem pôſt interficias. In ſtatu vero civili, ubi jus vitæ & necis, omniſque pœnæ corporalis penes civitatem eſt, illud ipſum jus interficiendi privato concedi non

poteſt.

poteſt. Neque ipſi civitati opus eſt, ut aliquem puniat, poſtulare pacto, ut patientiam præſtet, ſed tantum, ne quiſquam defendat alios. Si in ſtatu naturæ, velut inter duas civitates, fieret pactum de interficiendo ni fecerit, intelligitur præceſſiſſe aliud pactum de non interficiendo ante præſtitutum diem. Itaque eo die ſi præſtitum non ſit, redit jus belli, hoc eſt, ſtatus hoſtilis, in quo omnia licent, ideóque etiam reſiſtere. Poſtremo, pacto non reſiſtendi obligamur, duorum malorum præſentium eligere illud quod majus videbitur. Nam mors certa majus malum eſt, quam pugna. Sed duorum malorum impoſſibile eſt non eligere minus. Tali ergo pacto teneremur ad impoſſibile, quod naturæ pactorum repugnat.

XIX. Similiter neque tenetur quiſquam pactis ullis ad ſe accuſandum, vel alium cujus damnatione vita ſibi acerba futura eſt. Itaque neque pater in filium, neque conjux in conjugem, neque filius in patrem, neque quiſquam in eum ſine quo ali non poteſt, teſtimonium dicere obligatur: fruſtra enim eſt teſtimonium, quod à natura corrumpi præſumitur, Quamvis autem pacto ad ſe accuſandum aliquis non teneatur, in quæſtione

Pactum de ſe accuſando invalidum eſt.

tamen publica ad reſpondendum cruciatu cogi poteſt. Reſponſiones autem illæ facti teſtimonium non ſunt, ſed inveſtigandæ veritatis adjumenta. Ita ut ſive verum ſive falſum cruciatus reſpondeat, ſive non omnino reſpondeat, jure faciat.

Juriſjurandi deſinitio.

XX. *Jusjurandum* oratio eſt promiſſioni adjecta, qua ſignificat promiſſor, niſi præſtiterit, renunciare ſeſe miſericordiæ divinæ. Quæ definitio ex ipſis colligitur verbis, quibus eſſentia *juris-jurandi* continetur, nimirum, *Ita me adjuvet Deus*, vel aliis æquipollentibus, ut apud Romanos: *Tu Jupiter macta eum qui fefellerit, ut ego hanc macto porcam.* Neque obſtat, quod *Jusjurandum* non ſolum promiſſorium, ſed aliquando affirmatorium dici poſſit: nam qui affirmationem *juramento* confirmat, promittit ſe vera reſpondere. Quamquam autem quibuſdam in locis moris erat ſubditis, per Reges ſuos jurare, id ex eo natum eſt, quòd Reges illi divinos ſibi honores haberi volebant. Nam *Jusjurandum* ideò introductum eſt, ut major metus violandæ fidei, quàm is quo homines (quos facta noſtra latere poſſunt) timemus divinæ potentiæ conſideratione atque religione incuteretur.

XXI. Ex.

XXI. Ex quo ſequitur, *Jusjurandum* concipi debere ea formula, qua utitur is, qui accipit. Fruſtra enim adigitur aliquis ad *Jusjurandum* per Deum quem non credit, ideoque neque metuit. Etſi enim lumine naturali ſciri poſſit Deum eſſe, nemo tamen per illum ſe jurare arbitratur alia formula, vel alio nomine, quàm quod ſuæ ipſius, hoc eſt (ut exiſtimat is qui jurat) veræ religionis præceptis continetur. *Jusjurandum concipiendum eſſe ea formula, qua utitur is, qui accipit.*

XXII. Ex allata *Jurisjurandi* definitione intelligi poteſt, *pactum* nudum non minus obligare, quam in quod juravimus. *Pactum* enim eſt, quo adſtringimur; *juramentum* ad punitionem divinam attinet, quam provocare ineptum eſſet, ſi pacti violatio non eſſet per ſe illicita. Illicita autem non eſſet, niſi *pactum* eſſet obligatorium. Præterea qui renunciat miſericordiæ divinæ, non obligat ſe ad pœnam: quia ſemper licitum eſt, pœnam utcumque provocatam deprecari, atque divina, ſi concedatur, frui indulgentia. Effectus ergo *juramenti* is ſolus eſt, ut hominibus natura pronis ad violationem datæ fidei major Juratis cauſa ſit metuendi. *Jusjurandum nihil ſuperaddit obligationi, quæ eſt ex pacto.*

XXIII. *Juramentum* exigere, ubi neque violatio pactorum, ſi qua fiat, latere *Juramentum*

non exigendum niſi ubi pactorum violatio vel latere poteſt, vel non poteſt puniri niſi à Deo.

poteſt, neque ei, cui fit ſponſio, deeſt poteſtas pœnas exigendi; eſt facere amplius aliquid quam ad ſui defenſionem ſit neceſſe; ſignificatque animum cupiendi non tam ut ſibi bene, quam ut illi male ſit. *Juramentum* enim ex formula jurandi, pertinet ad iram Dei provocandam, hoc eſt, *omnipotentis* in eos, qui fidem ideo violant, quia potentia ſuâ pœnam humanam effugere ſe poſſe ſentiunt, & *omniſcii* in eos, qui fidem violare ideò ſolent, quia oculos hominum latere ſe poſſe ſperant.

CAPUT III.

De legibus Naturæ reliquis.

I. *Lex naturæ ſecunda.* Pactis ſtandum. II. *Fides cum omnibus ſervanda ſine exceptione.* III. Injuria *quid.* IV. *Injuria ei ſoli fieri poteſt, quicum contrahimus.* V. Juſtitiæ *diſtinctio in juſtitiam* Hominum *&* Actionum. VI. *Diſtinctio juſtitiæ in* commutativam *&* diſtributivam *examinata.* VII. *Volenti non fit injuria.* VIII. *Lex naturæ tertia, de Ingratitudine.* IX. *Lex naturæ quarta*, ut quiſque ſe præſtet commodum. X. *Lex naturæ quinta*, de Miſericordia. XI. *Lex naturæ ſexta*, quod pœnæ futurum tantùm ſpectant. XII. *Lex naturæ ſeptima*, contra contumeliam. XIII. *Lex naturæ octava*, contra Superbiam. XIV. *Lex naturæ nona*, de Modeſtia.

ſtia. xv. *Lex naturæ decima*, de Æquitate, *ſive contra acceptionem perſonarum.* xvi. *Lex naturæ undecima*, de habendis in communi. xvii. *Lex naturæ duodecima*, de ſorte dividendis. xviii. *Lex naturæ decima tertia* de Primogenitura & prima occupatione. xix. *Lex naturæ decima quarta*, de incolumitate Mediatorum pacis. xx. *Lex naturæ decima quinta*, de conſtituendo Arbitro. xxi. *Lex naturæ decima ſexta*, neminem eſſe arbitrum cauſæ ſuæ. xxii. *Lex naturæ decima ſeptima*, Arbitros debere eſſe ſine ſpe præmii ab iis referendi, quorum cauſa judicatur. xxiii. *Lex naturæ decima octava*, de Teſtibus. xxiv. *Lex naturæ decima nona*, nullum cum arbitro pactum fieri. xxv. *Lex naturæ vigeſima*, contra crapulam, & ea quæ rationis uſum impediunt. xxvi. *Regula per quam ſtatim cognoſci poteſt, an, quod facturi ſumus, ſit contra legem naturæ, nec ne.* xxvii. *Leges naturæ obligant in foro interno tantum.* xxviii. *Violantur leges naturæ quandoque facto legibus conſentaneo.* xxix. *Leges naturæ ſunt immutabiles.* xxx. *Qui leges naturæ conatur implere, juſtus eſt.* xxxi. *Lex naturalis eadem cum morali.* xxxii. *Unde fiat, quod, quæ dicta ſunt de lege naturali, non ſint eadem, quæ traduntur à Philoſophis circa virtutes.* xxxiii. *Lex naturalis non eſt, propriè loquendo, lex, niſi quatenus traditur in Scriptura ſacra.*

I. Legum naturalium derivatarum altera eſt, *Pactis ſtandum eſſe*, ſive fidem *Lex naturæ ſe-*

cunda, Pactis ſtandum. fidem obſervandam eſſe. Oſtenſum enim eſt capite præcedente, Legem naturæ præcipere tanquam rem conciliandæ paci neceſſariam, unumquemque *jura* quædam ſua mutuò transferre, atque hoc vocari *pactum*, quoties futurum ſit quod transfertur. Hoc autem ad pacem conciliandam conducibile eſt, quatenus quæ paciſcimur facienda vel omittenda, ea re ipſa facimus vel omittimus; fruſtraque eſſent pacta, niſi illis ſtaretur. Quoniam ergo *Pactis ſtare*, ſive *fidem ſervare*, neceſſarium eſt ad pacem conciliandam, erit per articulum 2. cap. 2. præceptum *legis naturalis*.

Fides cum omnibus ſervanda ſine exceptione. II. Neque perſonarum quibuscum paciſcimur ulla datur hac in re exceptio, puta, ſi illi fidem cum aliis nec ſervent, nec ſervandam putent, aut aliud quodlibet habeant vitium. Nam qui paciſcitur, eo quòd paciſcitur, fruſtraneam eam eſſe actionem negat. Et contra rationem eſt, ſcientem fruſtra facere. Idem ſi præſtandum pactum non putet, eo quòd ſic putat, pactionem eandem fruſtraneam eſſe affirmat. Qui ergo paciſcitur cum eo, quicum fidem ſervare ſe teneri non putat, ſimul *pactionem* eſſe rem fruſtraneam, & non fruſtraneam, quod eſt abſurdum. Cum omni igitur homine, vel ſervanda

eſt

eſt fides, vel non paciſcendum, hoc eſt, vel declaratum bellum, vel certa & fida habenda eſt Pax.

III. *Pacti* violatio ſicut & dati repetitio, (quæ ſemper ſita eſt in aliqua actione, vel omiſſione) vocatur INJURIA. Actio autem illa vel omiſſio, *injuſta* dicitur; ut idem ſignificent *injuria*, & actio vel omiſſio *injuſta*, atque utraque idem quod pacti vel *fidei violatio*. Videturque *injuriæ* nomen inde actioni vel omiſſioni tribui, quia *ſine jure* eſt, utpote quod ab eo qui agit vel omittit tranſlatum antea in alium fuerat. Et eſt ſimilitudo quædam inter id, quod in vita communi vocatur *injuria*; & id, quod in ſcholis ſolet appellari *Abſurdum*. Quemadmodum enim is qui argumentis cogitur ad negationem aſſertionis quam prius ſuſtinuerat, dicitur redigi ad *abſurdum*; eodem modo is, qui præ animi impotentia facit vel omittit, quod ſe non facturum, vel non omiſſurum *pacto ſuo* antè promiſerat, *injuriam* facit: neque minùs in contradictionem incidit, quam qui in ſcholis reducitur ad abſurdum. Nam futuram actionem paciſcendo, vult fieri; non faciendo, vult non fieri: quod eſt velle fieri & non fieri idem eodem tempore; quæ contradictio eſt. Eſt

Injuria quid.

itaque

itaque *injuria*, *abſurditas* quædam in converſatione, ſicut *abſurditas injuria* quædam eſt in diſputatione.

Injuria ei ſoli fieri poteſt, quicum contrahimus.

IV. Ex his ſequitur, injuriam (*) nemini fieri poſſe, niſi ei, quicum initur *pactum*, ſive cui aliquid dono datum eſt, vel cui *pacto* aliquid eſt promiſſum. Ideoque *damnum* & *injuria* ſæpiſſimè disjunguntur. Nam ſi dominus ſervo, qui obedientiam ſibi *pactus* eſt, imperet, ut pecuniam tertio numeret, vel beneficium conferat; is ſi non faciat, damnum quidem tertio, injuriam autem domino ſoli facit. Sic quoque in civitate, ſi quis alicui noceat, quicum nihil pactus eſt, *damnum* ei infert cui malum; *injuriam* ſoli illi, qui totius civitatis poteſtatem habet. Etenim ſi is, qui damnum recipit, injuriam expoſtularet, is, qui fecit, ſic diceret, quid tu mihi? quare facerem ego tuo potius quàm meo libitu, ſiquidem, quin tu tuo, non meo arbitratu facias, non impedio? in qua oratione, ubi nulla interceſſerunt *pacta*, non video, quid ſit, quod poſſit reprehendi.

Annotatio.

Injuriam nemini, &c.] *Injuſtitiæ nomen ſignificat relativè ad legem; Injuria tum ad legem, tum ad Perſonam certam; Nam injuſtum, omnibus injuſtum eſt; Injuria verò poteſt eſſe, nec tamen mihi vel illi,*

illi, ſed alii; & quandoque nemini privato, ſed civitati tantum; etiam nec homini cuiquam nec civitati, ſed ſoli Deo. Nam pacto, & juris translatione, fit, ut injuria in hunc vel illum fieri dicatur. Hinc eſt, (quod in omni civitate fieri videmus) quæ privati homines inter ſe verbo vel ſcripto contrahunt, exigi vel remitti arbitrio obligantis. Damna verò quæ inferuntur contra leges civitatis, ut furtum, homicidium & ſimilia, non ad voluntatem ejus, cui damnum eſt illatum, ſed arbitrio civitatis, id eſt, juxta leges conſtitutas vindicari. Itaque injuria in hunc, niſi poſt juris in hunc translationem exiſtere non poteſt.

V. Nomina hæc, *Juſtum*, & *Injuſtum* ſicut & *Juſtitia* & *Injuſtitia*, æquivoca ſunt: aliud enim ſignificant cùm Perſonis, aliud cùm Actionibus tribuuntur. Cùm actionibus tribuuntur, idem ſignificat *Juſtum*, quod jure factum; & *Injuſtum*, quod *Injuriâ*. Ille autem, qui fecit *Juſtum* aliquid, ideo *Inſons*, non *Juſtus* dicitur: eum autem, qui fecit aliquid *Injuſtum*, non ideo *injuſtum*, ſed *ſontem* dicimus. Quando vero de perſonis uſurpantur, *eſſe juſtum* ſignificat idem quod juſtè faciendo delectari, juſtitiæ ſtudere, vel

Juſtitia diſtinctio injuſtitiam Hominum, & Actionum.

vel conari facere in omni re id quod juſtum eſt. Et *eſſe Injuſtum*, eſt negligere juſtitiam, vel eam non pacto ſuo, ſed præſenti commodo menſurandam exiſtimare. Ita ut alia ſit animi inſtituti, ſive hominis, alia unius actionis vel omiſſionis *juſtitia & injuſtitia*; poſſintque hominis *juſti* actiones innumeræ *injuſta*, & *injuſti juſta* eſſe. *Juſtus* autem homo dicendus eſt, qui juſta facit propter præceptum Legis; injuſta non niſi per infirmitatem; *Injuſtus* qui juſta facit propter pœnam legi adjunctam; injuſta per animi iniquitatem.

Diſtinctio juſtitiæ in commutativam & diſtributivam examinatur.

VI. Juſtitia actionum diſtingui vulgò ſolet in duas ſpecies, *commutativam* & *diſtributivam*; quarum priorem ſitam eſſe ajunt in proportione Arithmeticâ, poſteriorem in Geometricâ. Illamque verſari in permutatione, venditione, emtione, mutuatione, mutui redditione, locatione, conductione, cæteriſque, ſi qui ſunt, actibus inter ſe contrahentium; ubi ſi æquale pro æquali reddatur, naſci inquiunt *juſtitiam commutativam*. Hanc verò circa dignitatem, & merita hominum, ita ut ſi cuique tribuatur κατὰ τὴν ἀξίαν, majus ei qui dignior, minus ei qui minus dignus, idque proportionatè oriatur *juſtitia diſtribu-*

tributiva. Agnoſco hic diſtinctionem quandam æqualitatis: nempe ut una ſit æqualitas ſimpliciter, veluti quando comparantur inter ſe duæ res æqualis pretii, ut libra argenti, cum 12 unciis ejuſdem argenti: altera æqualitas ſecundum quid, ut cùm centum hominibus diſtribuendæ ſint mille libræ, ſexcentæ dentur ſexaginta hominibus, & quadringentæ quadraginta; ubi non eſt æqualitas inter 600 & 400; ſed cùm eandem contingit æqualitatem eſſe inter numerum eorum quibus diſtribuuntur, unuſquiſque eorum æqualem partem auferet; unde dicitur æqualis diſtributio. Talis autem æqualitas eadem res eſt cum proportione Geometrica. Sed quid hæc ad juſtitiam? nam neque ſi res noſtras vendamus quanti poſſumus, injuria ulla fit emtori, qui id voluit, & petiit: neque ſi de meo diſtribuero plus merenti minus, modo id dedero quod pactus ſum, neutri fit injuria. Id quod teſtatur ipſe Servator noſter Chriſtus Deus in Euangelio. Non igitur eſt ea juſtitiæ diſtinctio, ſed æqualitatis. Negari tamen fortè non poteſt, quin juſtitia ſit æqualitas aliqua; nimirum quæ in eo tantum ſita ſit, ut cum æquales naturâ omnes ſimus, alter non

arroget ſibi plus *juris*, quàm alteri concedat, niſi id *juris* ſibi pactis acquiſitum ſit. Atque hæc contra diſtinctionem illam *juſtitiæ*, quamquam ab omnibus pene receptam, dicta ſint: ne quis *injuriam* aliud eſſe putet, quàm fidei, ſive pactorum violationem; prout ſupra definitum eſt.

Volenti non fit injuria.

VII. Vetus eſt, *volenti non fit injuria*. Veritatem tamen dicti liceat ex principiis noſtris derivare. Factum enim ſit id, quod quis injurium ſibi putet volenti: ergo, volente eo, fit id, quod per pactum non licuit. Sed volente eo fieri, id quod *pacto* non licebat, pactum *ipſum* (per articulum 15. capitis præcedentis) fit irritum; *jus* ergo faciendi redit; fit igitur *jure*; quare *injuria* non eſt.

Lex naturæ tertia, de ingratitudine.

VIII. Legis *naturalis* præceptum tertium eſt, *Ne eum, qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem deteriore conditione eſſe patiaris, ſive ne accipiat quiſquam beneficium, niſi animo nitendi, ne dantem dati meritò pœniteat.* Nam abſque hoc, contra rationem fecerit, ſi quis, quod periturum videt beneficium, prior contulerit; atque eo modo omnis ſublata erit inter homines beneficentia & fiducia, unáque omnis benevolentia: neque eſſet inter eos quidquam mutuæ opis,

opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium. Ex quo ſtatus belli neceſſario manſurus eſt, contra *Legem naturæ fundamentalem*. Quoniam verò Legis hujus violatio, non eſt fidei ſive pactorum violatio: (ſupponitur enim nulla inter eos interceſſiſſe pacta:) ideo neque *injuria* nominari ſolet; ſed, quia reſpiciunt ſe mutuo *Beneficium* & *Gratia*, INGRATITUDO appellatur.

IX. Quartum præceptum naturæ eſt, *ut unuſquiſque ſe cæteris commodum præſtet*. Quod ut rectè intelligatur, animadvertere oportet, eſſe in hominibus ad ſocietatem ineundam diverſitatem ingeniorum ortam à diverſitate affectuum, haud diſſimilem illi, quæ reperitur in lapidibus ad ædificandum comportatis à diverſitate materiæ & figuræ. Nam ut lapis, qui præ figura aſpera & anguloſa plus loci cæteris aufert quam ipſe implet, neque præ materiæ duritie comprimi vel ſecari facilè poteſt, nec compaginari ædificium ſinit, tanquam *incommodus* abjicitur: ita homo, qui præ ingenii aſperitate, retentis ſuperfluis ſibi, neceſſaria aliis adimit, neque præ affectuum contumacia corrigi poteſt, cæteris *incommodus* moleſtuſque dici ſolet. Quoniam jam unuſquiſque

Lex naturæ quarta, ut quiſque ſe præſtet commodum.

non

non *jure* modo, ſed etiam *neceſſitate naturali* totis viribus in id incumbere ſupponitur, ut neceſſaria ad ſui conſervationem conſequatur: ſi quis velit pro ſuperfluis contrà contendere, illius culpâ orietur bellum: propterea quòd illi ſoli nulla certandi incumbebat neceſſitas; facit ergo contra *legem naturæ fundamentalem*. Unde ſequitur, (quod oſtendendum erat) præceptum naturæ eſſe, ut unuſquiſque ſe cæteris præſtet commodum. Qui verò *Legem* hanc violat, *incommodus* & moleſtus dici poteſt. Cicero tamen *commodo* opponit *inhumanum*, tanquam ad hanc ipſam legem adſpectans.

Lex naturæ quinta; de Miſericordia.

X. Legis naturæ quintum præceptum eſt, *oportere alterum alteri, ſumta cautione futuri temporis, præteriti veniam, petenti & pœnitenti, concedere. Venia* (præteriti) ſive remiſſio offenſæ, nihil aliud eſt quàm illi, qui cùm laceſſierit ad *bellum*, facti pœnitens *pacem* orat, *pax* conceſſa. *Pax* autem *conceſſa* non pœnitenti, hoc eſt, animum hoſtilem retinenti, vel futuri temporis cautionem non danti, hoc eſt, non pacem ſed opportunitatem captanti, non eſt *pax*, ſed *metus*, neque igitur à natura præcipitur. Cæterum qui pœnitenti & de futuro

turo cautionem adhibenti, nolit ignoſcere, ei pax ipſa non placet, quod eſt contra *legem naturalem.*

XI. Sextum *legis naturalis* præceptum eſt, *In ultione*, ſive *Pœnis*, *ſpectandum eſſe, non malum præteritum, ſed bonum futurum*: Hoc eſt, infligere pœnam nullo alio fine licitum eſſe, niſi ut ipſe, qui peccavit, corrigatur, vel alii ſupplicio ejus moniti fiant meliores. Hoc autem ex eo primùm confirmatur, quod unuſquiſque *lege naturali* teneatur alteri ignoſcere; modo cautum prius ſit de futuro tempore, ut articulo præcedente oſtenſum eſt. Præterea, quia *ultio*, quatenus ſolum præteritum conſideratur, nihil aliud eſt præter triumphum, & gloriam animi, quæ ad nullum finem dirigitur (nam præteritum tantùm contemplatur, finis autem futura res eſt:) quodque ad nullum finem dirigitur, *Vanum* eſt: Ultio, ut quæ futurum non ſpectat, à vana gloria proficiſcitur ideoque præter rationem eſt. At lædere alium præter rationem, introducit bellum, & eſt contra *legem naturæ fundamentalem.* Eſt igitur *legis naturæ* præceptum, In ultione non eſſe reſpiciendum, ſed proſpiciendum. Violatio autem Legis hujus, CRUDELITAS ſolet appellari.

Lex naturæ ſexta, quod pœna futurum tantum ſpectant.

XII. Quo-

Lex naturæ ſeptima, contra contumeliam. XII. Quoniam autem ſigna omnia odii & contemtionis, ad rixam & pugnam maximè omnium provocant, adeo ut plerique vitam, nedum pacem amittere, quàm contumeliam pati malint; ſequitur ſeptimo loco, *lege naturali* præſcriptum eſſe, *ne quis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel riſu, alteri oſtendat ſe illum vel odiſſe, vel contemnere.* Cujus legis violatio CONTUMELIA nominatur. Quamquam autem nihil frequentius ſit, quàm potentiam erga minus potentes, & nominatim judicum adverſus reos ſcommata atque opprobria, quæ neque ad rei crimen, neque ad judicis pertinent officium; hujuſmodi tamen homines contra *legem* faciunt *naturalem*, & pro *contumelioſis* habendi ſunt.

Lex naturæ octava, contra ſuperbiam. XIII. Quæſtio uter duorum hominum dignior ſit, non ad ſtatum naturæ, ſed ad ſtatum civilem pertinet. Oſtenſum enim antea eſt, Cap. I. articulo 3. naturâ omnes homines æquales inter ſe eſſe, ideoque inæqualitatem, quæ nunc eſt, puta à divitiis, à potentia, à nobilitate generis, profectam eſſe *à lege civili*. Scio, *Ariſtotelem* libro primo Politicorum, tanquam fundamentum totius ſcientiæ politicæ affirmare, hominum

minum alios à natura factos eſſe dignos qui imperent, alios qui ſerviant, tanquam Dominus & ſervus; non conſenſu hominum, ſed aptitudine, hoc eſt, ſcientia vel inſcitia naturali diſtinguerentur. Quod fundamentum non modo contra rationem (ut oſtenſum eſt ſupra) ſed etiam contra experientiam eſt. Nam neque penè quiſquam ingenio ita ſtupido eſt, ut non rectius arbitretur ſibimet ſe, quam aliis regendum tradere. Neque ſi contendant inter ſapientiores, & robuſtiores, ſunt illi his ſemper aut ſæpe ſuperiores. Sive igitur natura homines æquales inter ſe ſint, agnoſcenda eſt æqualitas; ſive inæquales, quia certaturi ſunt de imperio, neceſſarium eſt ad *pacem conſequendam, ut pro æqualibus habeantur*, & propterea legis naturalis octavo loco præceptum eſt, *Ut unuſquiſque naturâ unicuique æqualis habeatur*. Cui legi contraria eſt SUPERBIA.

XIV. Sicut neceſſarium erat ad uniuſcujuſque conſervationem, ut de quibuſdam *juribus* ſuis cederet; ita non minus neceſſarium eſt ad eamdem conſervationem, ut *jura* quædam retineat, nimirum *Jus* corporis tuendi, *jus* fruendi aëre libero, aqua & cæteris omnibus *Lex naturæ nona, de Modeſtia.*

vitæ neceſſariis. Cum igitur à *pacem* ineuntibus multa *jura* retineantur communia, multa etiam acquirantur propria, dictamen *legis naturalis* nonum oritur, nempe *Ut quæcumque jura unuſquiſque ſibimet ipſi poſtulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum.* Alioquin æqualitatem præcedente articulo agnitam fruſtraneam facit. Quid enim aliud eſt æqualitatem perſonarum agnoſcere in ſocietate ineunda, quàm æqualia ipſis tribuere, quos alioqui ſocietatem inire ratio nulla exigit? *Æqualia* autem *æqualibus*, idem eſt quod *proportionalia proportionalibus* tribuere. Vocatur obſervatio hujus legis *Modeſtia*; violatio autem πλεονεξία: violantes latinis *immodici* & *immodeſti* nuncupantur.

Lex naturæ decima, de Æquitate, ſive contra acceptionem perſonarum.

XV. Decimo loco, imperatur *lege naturali, Ut unuſquiſque in jure aliis diſtribuendo utrique parti æqualem ſe præbeat.* Lege præcedente prohibitum eſt, ne nobis plus juris per naturam arrogemus, quam cæteris concedimus. Poſſumus minus, ſi volumus; etenim id aliquando moleſtiæ eſt. Sed ſi quando *Jus* aliis diſtribuendum à nobis ſit, prohibemur hac lege, ne uni plus vel minus indulgeamus quam alteri. Nam qui uni

præ

præ altero indulgendo naturalem æqualitatem non obſervat, facit in eum, qui poſthabitus eſt, *contumeliam*. Eſt autem ſupra oſtenſum, *contumeliam* eſſe contra *leges naturales*. Præcepti hujus obſervatio ÆQUITAS, violatio *acceptio perſonarum*, Græcis uno vocabulo προσωποληψία appellatur.

XVI. Ex *lege* præcedente colligitur undecima, *Quæ dividi non poſſunt communiter (ſi fieri poteſt) utenda eſſe, idque (ſi quantitas rei permittat) quantum quiſque velit. Sin quantitas rei non permittat tum præfinitò, & proportionatè ad numerum utentium.* Aliter enim nullo modo ſervari poteſt æqualitas illa, quam præcedente articulo à lege naturali imperatam eſſe demonſtravimus. *Lex naturæ undecima, de habendis in communi.*

XVII. Item; ſi neque dividi, neque communiter haberi poteſt, *lege naturali* inſtitutum eſt (quod ſit præceptum duodecimum) *ut ejus rei uſus vel alternus ſit, vel uni tantùm ſorte adjudicandus, utque in alterno uſu ſorte quoque, quis ad utendum prior ſit, judicetur.* Nam hic quoque æqualitas ſpectanda eſt, alia autem inveniri præter ſortem non poteſt. *Lex naturæ duodecima, de ſorte dividendis.*

XVIII. Sors autem duplex eſt: vel *arbitraria*, vel *naturalis*. Arbitraria illa *Lex naturæ decima*

 eſt,

tertia, de Primogenitura, & Prima occupatione. eſt, quæ fit conſenſu contendentium. Et ſita eſt in caſu mero, & ſorte, quod ajunt, fortunâ. Naturalis eſt, *Primogenitura*, (Græcè *κληρονομία*, quaſi ſorte tributum) & *Prima occupatio*. Itaque quæ neque dividi, neque communiter haberi poſſunt, cedunt Primo occupanti; item Primogenito ea, quæ patris fuerunt, niſi pater ipſe *Jus* illud tranſtulerit prius. Sit igitur ea *Lex naturæ* decima tertia.

Lex naturæ decima quarta, de Incolumitate Mediatorum pacis. XIX. Legis naturalis decimum quartum præceptum eſt, *Pacis Mediatoribus præſtandam eſſe Incolumitatem.* Ratio enim quæ jubet finem, jubet etiam media neceſſaria. Primum autem rationis dictamen, *Pax* eſt, cætera ſunt ad *Pacem* media, ſine quibus *Pax* eſſe non poteſt, ſed nec ſine Mediatione *Pax*, nec ſine Incolumitate mediatio haberi poteſt; Eſt ergo dictamen rationis, hoc eſt, *Lex naturæ*, *Pacis* mediatoribus præſtandam eſſe incolumitatem.

Lex naturæ decima quinta; de conſtituendo Arbitro. XX. Porrò, quoniam, etſi homines in omnes has, &, ſi quæ aliæ ſunt, *naturæ leges* conſentirent, eaſque ſtuderent obſervare, dubia tamen, & controverſiæ quotidie orientur, de legum harum ad facta applicatione: nimirum an quod *factum* ſit, ſit contra *legem* necne (quæ quæ-

quæſtio juris dicitur:) ex quibus ſequetur pugna inter partes, utrimque ſe læſos eſſe exiſtimantes. Ad *Pacis* igitur conſervationem (quia aliud in hoc caſu remedium æquum excogitari non poteſt) neceſſarium eſt, ut ambo diſſidentes in tertium aliquem conſentiant, cujus ſententiæ de re controverſa ſtaturos eſſe, *pactis mutuis* ſe obligent. Atque is in quem ſic conſenſum eſt, *Arbiter* vocatur. Eſt igitur *legis naturalis* præceptum decimum quintum, *Oportere, utrumque, de jure inter ſe diſceptantium, ſubmittere ſe alicujus tertii arbitrio.*

XXI. Ex eo autem quòd *Arbiter* ſive *Judex* à diſceptantibus electus ſit ad determinandam controverſiam, colligitur, oportere Arbitrum non eſſe unum ex ipſis diſceptantibus. Nam unuſquiſque præſumitur, *bonum ſibi* naturaliter, *Juſtum* propter *pacem* tantum, & per accidens quærere; ideoque non poſſe æqualitatem illam, à *lege naturali* præceptam, tam accuratè obſervare quam faceret tertius. Continetur itaque in *lege naturæ* decimo ſexto loco, *Neminem judicem vel Arbitrum eſſe debere ſuæ ipſius cauſa.* *Lex naturæ decima ſexta, Neminem eſſe arbitrum cauſæ ſuæ.*

XXII. Ex eodem ſequitur decimo ſeptimo loco, *Neminem arbitrum eſſe* *Lex naturæ decima-*

Septima, Arbitros debere eſſe ſine ſpe præmii ab iis referendi, quorum cauſa judicatur.

oportere, cui commodi vel gloriæ ſpes aliqua apparet major ex victoriâ unius partis, quam alterius. Par enim ratio militat hic, atque in lege præcedente.

Lex naturæ decima octava, de Teſtibus.

XXIII. Quando verò de ipſo facto controverſia oritur, nempe an factum ſit necne, quod factum eſſe dicitur, *legis naturalis* eſt (per articulum 15.) ut Arbiter æque utrique; id eſt (quia contradictoria affirmant) neutri credat. Tertio igitur, vel tertio & quarto, vel pluribus credere oportet; ut de facto, quoties aliis ſignis ſciri non poteſt, ſententiam ferat. *Lex* igitur decima octava naturalis, *arbitris* & *judicibus* facti injungit, *ut, ubi ſigna certa facti non apparent, ubi ſecundum teſtes, qui utrique parti videntur æqui, ſententiam regant.*

Lex naturæ decima-nona, Nullum eum arbitro pactum fieri.

XXIV. Ex ſupra adducta *arbitri* definitione intelligi porrò poteſt, *nullum pactum vel promiſſum intercedere, inter ipſum & partes, quorum arbiter conſtitutus eſt, cujus vi teneatur in gratiam alterutrius partis pronunciare; neque cujus vi teneatur, ad id pronunciandum, quod æquum eſt, vel æquum eſſe cenſeat.* Obligatur quidem *arbiter* ſententiam illam ferre, quam cenſet eſſe æquam per *legem naturæ*, quæ recenſe-

tur

tur articulo 15. cujus legis obligationi nihil eſt quod addi poſſit ex pacto. Fruſtra igitur eſſet pactum tale. Præterea ſi ſententiam iniquam ferens, æquam eam eſſe contenderet, niſi pactum tale invalidum ſit, maneret controverſia poſt ſententiam latam; quod eſt contra *Arbitri conſtitutionem*, qui ab eis ita electus eſt, ut invicem obligaverint ſe, pro ratâ habere ſententiam, quam ille pronunciaverit. *Arbitrium* ergo *lex naturæ* liberum jubet eſſe id quod fit ſecundum præceptum ejus decimum nonum.

Lex naturæ vigeſima contra Crapulam, & ea quæ rationis uſum impediunt.

XXV. Porrò quandoquidem *leges naturæ* nihil aliud ſunt, præter dictata rectæ rationis, ita ut niſi quis rectè ratiocinandi facultatem conſervare conetur, Leges naturæ obſervare non poſſit, manifeſtum eſt eum, qui volens ſcienſque ea fecerit, quibus facultas rationalis deſtruatur vel labefactetur, volentem ſcientemque Legem naturæ violare. Nihil enim intereſt, utrum præter officium faciat quis, an id faciat volens, quo minus officium implere poſſit. Ratiocinandi autem facultatem deſtruunt vel labefactant homines, qui faciunt ea, quibus mens de ſtatu ſuo naturali deturbatur, id quod manifeſtiſſime contingit *Ebriis & crapulâ gravatis.* Peccatur er-

go viceſimo loco contra legem naturalem *Ebrietate*.

Regula, per quam ſtatim cognoſci poteſt, an quod facturi ſumus, ſit contra legem naturæ necne.

XXVI. Dicet fortaſſe aliquis, qui viderit præcedentia *præcepta naturalia* artificio quodam ab unico rationis, nos ad noſtri conſervationem & incolumitatem hortantis, dictamine derivata, adeò difficilem eſſe deductionem harum legum, ut exſpectandum non ſit, eas vulgo cognitas fore; neque ideo obligare. Etenim leges niſi cognitæ, non obligant, imò non ſunt leges. Huic reſpondeo, verum eſſe, *ſpem*, *metum*, *iram*, *ambitionem*, *avaritiam*, *gloriam inanem*, & cæteras perturbationes animi impedire, ne quis leges naturæ pro eo tempore, quo paſſiones iſtæ prævalent, cognoſcere poſſit. Cæterum nemo eſt, qui non aliquando ſedato animo eſt. Eo igitur tempore nihil illi, quamquam indocto & rudi, ſcitu eſt facilius: unicâ ſcilicet hac regulâ, ut cùm dubitet, id quod facturus in alterum ſit, *jure* facturus ſit *naturali*, necne, putet ſe eſſe in illius alterius loco. Ibi ſtatim perturbationes illæ, quæ inſtigabant ad faciendum, tanquam transflatæ in alteram trutinæ lancem, à faciendo dehortabuntur. Atque hæc regula non modo facilis, ſed etiam dudum celebrata

his

his verbis eſt, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

XXVII. Quoniam autem plerique homines, præ iniquo præſentis commodi appetitu, prædictas leges quantumvis agnitas obſervare minime apti ſunt; ſi forte aliqui, cæteris modeſtiores, illam æquitatem commoditatemque, quam ratio dictat, exercerent, cæteris non idem facientibus, nihil minus quam rationem ſectarentur. Neque enim pacem, ſed certum & maturius exitium ſibi compararent; cederentque obſervantes non obſervantibus in prædam. Non eſt igitur exiſtimandum; natura, hoc eſt, ratione obligari homines ad exercitium (*) earum omnium, in eo ſtatu hominum, in quo non exercentur ab aliis. Interea tamen obligamur ad animum eas obſervandi, quandocunque ad finem, ad quem ordinantur, earum obſervatio conducere videbitur. Ideoque concludendum eſt, legem naturæ ſemper & ubique obligare in *Foro interno*, ſive *conſcientia*, non ſemper *in foro externo:* ſed tum ſolummodo, cum ſecurè id fieri poſſit. *Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.*

Exercitium earum omnium, &c.] *Imò inter has Leges aliquæ ſunt, quarum in ſtatu naturali omiſſio, (modo id Pacis* *Annotatio.*

vel ſui conſervandi causâ fiat (Legis naturalis adimpletio potiùs videtur, quam violatio. Nam qui omnia facit contra omnia facientes, eripitque rapientibus, æquum facit. Contra autem, id facere quod in pace modus eſt & modeſti hominis, in bello ignavia eſt, ſui proditio. Sunt autem leges aliquæ naturales quarum ne in bello quidem exercitium deſinit. Nam quid ebrietas, quidve crudelitas (id eſt, vindicta quæ futurum bonum non reſpicit) ad pacem vel conſervationem cujuſquam hominis conferre poſſit, non intelligo. Breviter, in ſtatu naturæ, Juſtum & Injuſtum non ex actionibus, ſed ex conſilio & conſcientia agentium æſtimandum eſt. Quod neceſſariò, quod ſtudio pacis, quod ſui conſervandi causâ fit, rectè fit. Alioquin omne damnum homini illatum, Legis naturalis violatio atque in Deum injuria eſt.

Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus conſentaneo. XXVIII. Quæ verò leges conſcientiam obligant, violari poſſunt facto, non ſolum iis contrario, ſed & conſentaneo: ſiquidem qui facit, contrarium putet. Quamquam enim actio ipſa ſecundum leges ſit, conſcientia tamen contra eſt.

Leges naturæ ſunt XXIX. *Leges naturæ immutabiles & æter-*

æterna ſunt: quod vetant, nunquam licitum eſſe poteſt: quod jubent, nunquam illicitum. Nunquam enim *ſuperbia*, *ingratitudo*, *pactorum violatio*, (ſive *injuria*) *inhumanitas*, *contumelia* licitæ, nec contrariæ his virtutes illicitæ erunt, quatenus pro animi diſpoſitionibus intelliguntur, hoc eſt, quatenus *in foro conſcientiæ* ſpectantur, ubi ſolum obligant, & ſunt leges. Actiones tamen ita diverſificari poſſunt circumſtantiis, & lege civili, ut quæ uno tempore æquæ, alio iniquæ; & quæ uno tempore cum ratione, alio contra rationem ſint. Ratio tamen eadem neque finem mutat, quæ eſt *pax* & *defenſio*, neque media; nempe animi virtutes eas, quas ſupra declaravimus, quæque nullâ vel conſuetudine vel lege civili abrogari poſſunt. *immutabiles.*

XXX. Patet ex hactenus dictis, quam faciles obſervatu ſint *naturæ leges*, quippe quæ conatum ſolum (ſed verum & conſtantem) requirunt, quem qui præſtiterit, eum rectè poſſumus Justum appellare. Nam qui toto conatu ad id tendit, ut omnes actiones ſuæ ſint ſecundùm *præcepta naturæ*, clarè oſtendit, animum ſe habere leges eas omnes adimplendi, quod eſt omne id, ad quod obligamur à natura rationali. Qui vero totum id præſtitit, *Qui leges naturæ conatur implere, juſtus eſt.*

ſtitit, ad quod obligatus erat, *juſtus* eſt.

Lex naturalis eadem cum Morali.

XXXI. *Legem naturalem* eamdem eſſe cum *lege morali*, conſentiunt omnes ſcriptores. Id quare ſit verum, videamus. Sciendum igitur eſt, *bonum* & *malum* nomina eſſe rebus impoſita ad ſignificandum appetitum, vel averſionem eorum à quibus ſic nominantur. Appetitus autem hominum pro diverſis eorum temperamentis, conſuetudinibus, opinionibuſque, diverſi ſunt; ut videre eſt in iis rebus, quas ſenſu percipimus, puta guſtu, tactu, olfactu: ſed multo magis in iis rebus, quæ pertinent ad actiones vitæ communes, ubi quod hic *laudat*, id eſt, appellat *bonum*, alter *vituperat* ut *malum*; imò ſæpiſſime idem homo diverſis temporibus idem & *laudat* & *culpat*. Hæc dum faciunt, neceſſe eſt oriri diſcordiam & pugnas. Sunt igitur tamdiu in ſtatu belli, quam *bonum* & *malum* præ appetituum præſentium diverſitate, diverſis menſuris metiuntur. Hunc ſtatum facile omnes, dum in eo ſunt, agnoſcunt eſſe malum; & per conſequens, *pacem* eſſe *bonam*. Qui igitur de bono præſenti convenire non poterant, conveniunt de futuro; quod quidem opus rationis eſt:

nam

nam *præſentia* ſenſibus, *futura* non niſi Ratione percipiuntur. Præcipiente ratione pacem eſſe bonam, ſequitur eadem ratione, omnia media ad pacem neceſſaria bona eſſe. ideoque *modeſtiam*, *æquitatem*, *fidem*, *humanitatem*, *miſericordiam*, (quas demonſtravimus ad pacem eſſe neceſſarias) *bonos* eſſe *mores*, ſive habitus, hoc eſt, *virtutes*. *Lex* ergo eo ipſo, quod præcipit media ad pacem, præcipit *bonos mores*, ſive *virtutes*. Vocatur ergo *moralis*.

Unde fiat, quòd quæ dicta ſunt de lege naturali, non ſint eadem, quæ traduntur à Philoſophis circa virtutes.

XXXII. Quia verò homines exuere non poſſunt appetitum illum irrationalem, quo bona præſentia (quibus, arctâ conſequentiâ, multa adhærent improviſa mala) præ futuris appetunt, factum eſt, ut quanquam conſentiant omnes, in laude dictarum virtutum, tamen diſſentiant adhuc de earum naturâ, in quo nempe unaquæque earum conſiſtat. Quoties enim cuiquam diſplicet aliena bona actio, ei actioni imponitur nomen alicujus vitii vicini; ſimiliter nequitiæ, quæ placent, ad virtutem aliquam referuntur. Unde evenit, eandem actionem ab his laudari & virtutem appellari, ab illis culpari & vitio verti. Neque huic rei remedii quicquam à Philoſophis hactenus inventum eſt. Cùm enim

non obſervarent, bonitatem actionum in eo ſitam eſſe, quod in ordine ad pacem; malitiam in eo, quod in ordine ad diſcordiam eſſent: *moralem Philoſophiam* condiderunt, à *morali lege* alienam, & ſibi non conſtantem. Voluerunt enim, naturam *virtutum* in *mediocritate* quadam inter duo *extrema* ſitam eſſe, vitia verò in ipſis *extremitatibus*: quod eſt apertè falſum. Nam audere, laudatur, & nomine *fortitudinis* pro virtute habetur, quamquam extremum ſit, ſi cauſa approbatur. Quantitas item rei quæ dono datur, ſive magna, ſive parva, ſive media ſit, non facit *liberalitatem*, ſed donandi cauſa. Neque *injuſtitia* eſt, ſi cui de meo plus dedero quàm debitum eſt. Sunt igitur *leges naturales* ſumma Philoſophiæ *moralis*: cujus præcepta hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conſervationem noſtram, contra pericula quæ à diſcordiâ oriuntur. Sunt autem alia præcepta naturæ rationalis, ex quibus aliæ naſcuntur virtutes: nam & *Temperantia* præceptum rationis eſt, quia intemperantia tendit ad morbos & interitum. Item fortitudo, hoc eſt, facultas valde reſiſtendi in periculis præſentibus, quæque difficilius declinantur quàm ſuperantur; quia medium eſt ad conſervationem illius qui reſiſtit.

XXXIII. Na-

XXXIII. *Naturæ* autem quas vocamus *leges*, cum nihil aliud ſint, quàm concluſiones quædam ratione intellectæ, de agendis & omittendis; lex autem, propriè atque accuratè loquendo, ſit oratio ejus, qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: non ſunt illæ propriè loquendo leges, quatenus à naturâ procedunt. Quatenus tamen eædem à Deo in ſcripturis ſacris latæ ſunt, ut videbimus capite ſequente, Legum nomine propriiſſimè appellantur. Eſt enim *ſcriptura ſacra* in omnia maximo jure imperantis Dei oratio.

Lex naturalis non eſt propriè loquendo lex, niſi quatenus traditur in Scriptura ſacra.

CAPUT IV.

Quod lex Naturalis, eſt lex Divina.

I. QUæ *Naturalis*, & *Moralis*, eadem & *Divina lex* appellari ſolet. Nec immeritò: tum quia *ratio*, quæ eſt ipſa *lex naturæ*, immediatè à Deo unicuique pro ſuarum actionum Regula tributa eſt: tum quia vivendi præcepta, quæ inde derivantur, eadem ſunt, quæ à divina Majeſtate, pro *legibus Regni cœleſtis*, per Dominum noſtrum *Jeſum Chriſtum*, & per ſanctos *Prophetas* & *Apoſtolos* promulgata ſunt. Quæ igitur de *lege naturali* ratiocinando ſu-

Lex naturalis & moralis, eſt lex divina.

prà intellecta ſunt, ea hoc capite ex ſcriptura ſacrâ confirmare conabimur.

Id quod generatim confirmatur ex ſcriptura.

II. In primis autem ea loca indicabimus, in quibus legem divinam in recta ratione ſitam eſſe declaratur. Pſalm. 36. 30, 31. *Os juſti meditabitur ſapientiam, & lingua ejus loquetur juſtitiam. Lex Dei in corde ipſius.* Jerem. 31. 33. *Dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam.* Pſal. 18. 8. *Lex Domini immaculata, convertens animam.* verſ. 9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Deut. 30. 11. *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, neque procul poſitum*, &c. Verſ. 14. *Sed juxta te eſt ſermo valde, in ore tuo, & in corde tuo.* Pſalm 118. 34. *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam.* Verſ. 105. *Lucerna pedibus meis tuum Verbum, & lumen ſemitis meis.* Prov. 9. 20. *Scientia ſanctorum, prudentia.* Joan. 1. 1. ipſe Legis promulgator *Chriſtus* appellatur λόγος. Verſ. 9. vocatur idem *Chriſtus lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quæ omnia deſcriptiones ſunt *rectæ rationis*, cujus dictamina *leges* eſſe *naturales*, antè oſtenſum eſt.

Specia-

III. Quod autem ea, quam poſuimus

mus pro *naturæ lege fundamentali*, nempe *quærendam eſſe pacem*, ſit etiam ſumma *legis divinæ*, ex his locis manifeſtum erit. Rom. 3. 17. *Juſtitia* (quæ eſt ſumma legis.) vocatur *via ad pacem*. Pſal. 84. 11. *Juſtitia & Pax oſculatæ ſunt*. Matth. 5. 9. *Beati Pacifici, quia filii Dei vocabuntur*. Et poſtquam ſanctus Paulus ad Ebr. cap. 6. verſu ultimo, *Chriſtum* (legis de qua agitur, legiſlatorem) dixerat eſſe, *ſecundum ordinem Melchiſedec Pontificem in æternum*, addit capite ſequenti, verſu primo, *Hic Melchiſedec erat Rex Salem, Sacerdos Dei ſummi*, &c. vers. 2. *Primum quidem qui interpretatur Rex juſtitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod eſt Rex pacis*. Ex quo conſtat, *Chriſtum Regem* in regno ſuo *juſtitiam* cum *pace* colligare. Pſalm. 33. 15. *Diverte à malo, & fac bonum; inquire Pacem, & perſequere eam*. Eſai. 9. 6. 7. *Parvulus enim eſt natus nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps Pacis*. Eſai. 52. 7. *Quam pulchri ſuper montes pedes prædicantis & annunciantis pacem, annunciantis bonum: prædicantis ſalutem*, dicen-

tim, reſpectu legis naturæ fundamentalis, de quærenda pace.

dicentis Sion, Regnabit Deus tuus. Luc. 2. 14. in nativitate *Chriſti* vox laudantium Deum & dicentium, *gloria Deo in altiſſimis, & in terrâ Pax hominibus bonæ voluntatis.* Et Eſai. 53. 6. vocatur Euangelium, *diſciplina pacis.* Eſai. 59. 8. vocatur *juſtitia*, via pacis. *Viam pacis neſcierunt, & non eſt judicium in greſſibus eorum.* Michæas 5. 5. loquens de *Meſſia*, ſic ait: *Stabit & paſcet in fortitudine Domini, &c. quia magnificabitur uſque ad terminos terræ, & erit iſte Pax.* Prov. 3. 1. *Fili mi, ne obliviſcaris legis meæ; & præcepta mea cor tuum cuſtodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

Item primæ legis naturalis, de Communitate omnium rerum abolendâ.

IV. Quod attinet ad legem primam, de *communitate omnium rerum abolendâ*, ſive de introductione *Mei* & *Tui*, habemus primum, quàm adverſa ſit paci communitas illa, ex verbis *Abrahami* ad *Lothum*, Gen. 13. 8. *Ne quæſo ſit jurgium inter me & te, & inter paſtores meos & paſtores tuos. Ecce univerſa terra eſt coram te, recede à me obſecro.* Et legem de diſtinctione *Noſtri* & *Alieni*, confirmant omnia illa Scripturæ ſacræ loca, quibus invaſio in alienum prohibetur, ut, *Non occides, non furaberis, non mœchaberis.* Supponunt enim,

enim, *Jus omnium in omnia ſublatum eſſe.*

V. Eadem præcepta ſtabiliunt legem naturalem ſecundam de ſervanda fide. Quid enim aliud eſt, *Non invades in alienum*, quàm, *non invades in id, quod pacto tuo tuum eſſe deſiit?* Expreſſe autem, Pſalm. 14. verſ. 5. quærenti, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* reſponſum eſt, *qui jurat proximo ſuo, & non decipit.* Et Proverb. 6. 1. *Fili mi, ſi ſpoponderis pro amico tuo, laqueatus es verbis oris tui.*

Item ſecunda legis naturalis, de Servandâ fide.

VI. Tertiam *legem*, de *gratitudine*, aſſerunt hæc loca. Deut. 25. 4. *Non obturabis os bovis triturantis.* Id quod ſanctus Paulus 1 Cor. 9. 9. de hominibus dictum interpretatur, non de bubus tantum, Prov. 17. 13. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum à domo ejus*, Et Deut. 20. 10. 11. *Si quando acceſſeris ad expugnandam civitatem, offeras ei primum pacem: ſi receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt, ſalvabitur, & ſerviet tibi ſub tributo.* Prov. 3. 29. *Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.*

Item tertia legis naturalis, de Gratitudine.

VII. Quartæ de *exhibendo ſe commodo*, conformia ſunt divina præcepta hæc

Item quartæ legis na-

turalis, de exhibendo ſe commodo. hæc. Exod. 23. 4, 5. *Si occurreris bovi inimici tui aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te jacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſublevabis cum eo.* verſ. 9. *Peregrino moleſtus non eris.* Prov. 3. 30. *Ne contendas adverſus hominem fruſtra, cùm ipſe tibi nihil mali fecerit.* Prov. 12. 26. *Qui negligit damnum propter amicum, Juſtus eſt.* 15. 18. *Vir iracundus provocat rixas, qui patiens eſt, mitigat ſuſcitatas.* Prov. 18. 24. *Vir amabilis ad ſocietatem, magis amicus erit quàm frater.* Idem confirmatur Luc. 10. Parabolâ Samaritáni, qui Judæi à latronibus vulneráti miſertus eſt. Et præcepto *Chriſti* Matth. 5. 39. *Ego autem dico vobis, non reſiſtere malo: ſed ſi quis te percuſſerit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram, &c.*

Item quinta legis naturalis, de Miſericordia. VIII. Quæ legem quintam probant inter infinita alia loca hæc ſunt. Matth. 9. 15. *Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater veſter cœleſtis peccata veſtra: ſi autem non dimiſeritis hominibus: nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra, &c.* Matth. 18. 21. *Domine quoties peccabit in me frater meus & dimittam ei? uſque ſepties?* Dicit illi Jeſus: *Non dico tibi*

uſque

uſque ſepties, ſed uſque ſeptuagies ſepties; hoc eſt, toties quoties.

IX. Ad ſextam legem confirmandam pertinent omnia ea loca, quæ jubent fieri *miſericordiam*. Qualia ſunt: Matth. 5. 7. *Beati miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur.* Levitic. 19. 18. *Non quæras ultionem, neque memor eris injuriæ civium tuorum.* Sunt autem, qui hanc legem non modo confirmatam, ſed & infirmatam ſcripturis putant, ex eo quod impiis poſt mortem, ubi nullus emendationi, neque exemplo locus eſt, pœna tamen maneat æterna. Solvunt objectionem hanc aliqui, dicendo, Deum nullâ obſtrictum lege omnia referre ad gloriam ſuam, ſed homini non licere idem facere. Quaſi Deus gloriam quæreret, hoc eſt, placeret ſibi, in morte peccatoris! Rectius reſpondetur, inſtitutionem pœnæ æternæ fuiſſe ante peccatum, & reſpexiſſe hoc tantum, ut metuerent homines peccare in futurum.

Item ſextæ legis naturalis, quod pœnæ futurum tantum ſpectent.

X. Septimam comprobant verba Chriſti, Matth. 5. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit judicio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit Gehennæ ignis.* Prov. 10. 18. *Qui profert contumeliam, inſipiens*

Item ſeptimæ legis naturalis, contra contumeliam.

piens eſt. Proverb. 14. 21. *Qui deſpicit proximum ſuum peccat.* 15. 1. *Sermo durus ſuſcitat furorem.* 22. 10. *Ejice deriſorem; & exibit cum eo jurgium, ceſſabuntque cauſa, & contumelia.*

Item octava legis naturalis, contra Superbiam.

XI. Legem octavam de agnoſcendâ æqualitate, naturæ, hoc eſt, de *humilitate*, ſtabiliunt hæc loca. Matth. 5. 3. *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Proverb. 6. 16. 19. *Sex ſunt quæ odit Dominus, & ſeptimum deteſtatur anima ejus: Oculos ſublimes,* &c. Proverb. 16. 5. *Abominatio Domini eſt omnis arrogans: etiamſi manus ad manum fuerit, non eſt innocens.* Prov. 11. 2. *Ubi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia; ubi autem eſt humilitas, ibi & ſapientia.* Item Eſai, 40. 3. *(Ubi adventus* Meſſiæ annunciatur, pro præparatione ad regnum ejus) vox clamantis in deſerto, hæc eſt: *Parate viam Domini, rectas facite in ſolitudine, ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quod abſque dubio non ad montes, ſed ad homines refertur.

Item nona legis naturalis, de Modeſtia.

XII. *Æquitas* autem, quam poſuimus nono loco, eſſe *legem naturæ*, quâ unicuique præcipitur cæteris eadem jura permittere, quæ ſibi permitti cupit,

quæ-

quæque cæteras omnes leges in ſe complectitur, eadem eſt quam & Moſes ponit, Lev. 19. 18. *Diliges amicum tuum ſicut te ipſum*; & *Servator* noſter, ſummam ait eſſe *Legis moralis*, Matth. 22. 36. *Magiſter quod eſt mandatum magnum in lege? Ait illi Jeſus: Diliges Dominum Deum tuum, &c. hoc eſt maximum & primum mandatum; ſecundum autem ſimile eſt huic, Diliges proximum tuum, ſicut, te ipſum: in his duobus mandatis univerſa lex pendet, & Prophetæ.* Diligere autem proximum ſicut ſe ipſum, nihil aliud eſt, quam ei omnia permittere, quæ nobismet ipſis permittenda eſſe poſtulamus.

XIII. Lege decima vetatur *acceptio perſonarum*; quemadmodum etiam locis ſequentibus. Matth. 5. 45. *Ut ſitis filii Patris veſtri, qui facit Solem ſuum oriri ſuper juſtos & injuſtos.* Col. 3. 11. *Non eſt Gentilis & Judæus, Barbarus & Scytha, ſervus & liber; ſed omnia & in omnibus Chriſtus.* Act. 10. 34. *In veritate comperi, quia non eſt perſonarum acceptor Deus.* 2 Par. 19. 7. *Non eſt apud Dominum noſtrum iniquitas, neque acceptio perſonarum.* Eccleſiaſtic. 35. 16. *Dominus judex eſt, non apud illum gloria perſonæ.* Rom. 2. 11. *Non*

Item decima legis naturalis, contra acceptionem perſonarum.

Non enim acceptio perſonarum apud Deum eſt.

Item undecima legis naturalis, de habendis communiter, quæ dividi non poſſunt.

XIV. Undecima lex, quæ jubet *communiter habenda eſſe, quæ dividi non poſſunt*, neſcio an expreſſe habeatur in ſacris ſcripturis, necne; praxis autem paſſim occurrit in communi uſu puteorum, viarum, fluminum, rerum ſacrarum, &c. aliter enim fieri non poterat, ut homines viverent.

Item duodecimæ legis naturalis, de ſorte dividendis.

XV. Loco duodecimo *legem naturæ* eſſe diximus, ea, quæ neque dividi, neque communiter poſſideri poſſunt, ſorte tribuenda eſſe; id quod cùm exemplo *Moſis* confirmatur, qui ex præcepto Dei, Num. 34. partes terræ promiſſionis tribubus *ſorte* poſſidendas dedit: tùm Act. 1. exemplo *Apoſtolorum*, qui in numerum ſuum, (ſic præfati, *Tu Domine oſtende, quem elegeris*, &c.) *Matthiam* præ *Juſto, ſorte* aſcripſerunt. Idem colligitur ex Prov. 16. 33. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed à Domino temperantur.* Et, quæ decima tertia eſt lex, ſucceſſio debebatur *Eſavo*, ſcilicet Primo-genito *Iſaaci*, ni ipſe eam (Gen. 25. 43.) vendidiſſet vel pater aliter ſtatueret.

Item decima quinta

XVI. Sanctus Paulus, ſcribens ad Corinthios, Epiſt. 1. Cap. 6. corripit illius

illius civitatis Chriſtianos, quod judiciis forenſibus apud judices infideles (ſuos hoſtes) inter ſe contenderent. Delictum eſſe inquiens, quod non malint injuriam accipere & fraudem pati. Eſt enim illud contra legem illam, qua jubemur *mutuo commodi eſſe*. Sed ſi accidat controverſiam eſſe de rebus neceſſariis, quid faciendum eſt? Itaque Apoſtolus verſ. 5. ſic loquitur: *Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, qui poteſt judicare inter fratres ſuos?* Confirmat igitur illis verbis legem naturæ, quam numeravimus decimam quintam, nimirum ubi controverſiæ vitari non poſſunt, conſtituendum eſſe ex conſenſu partium aliquem arbitrum eumque tertium, ita ut (quæ eſt lex decima ſexta) neuter litigantium judex ſit in causâ propriâ.

legis naturalis, de conſtituendo arbitro.

XVII. Quod autem *judex* ſive *arbiter* præmium pro ſententiâ accipere non debeat, (quæ lex decima ſeptima eſt) conſtat. Exodi 23.8. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubvertunt verba juſtorum.* Et Eccleſiaſtic. 20.13. *Xenia & dona excæcant oculos judicum.* Ex quo ſequitur, neque obligari eum parti uni magis, quàm alteri; quæ eſt lex decima nona; confirmatur-

Item decimæ ſeptimæ legis naturalis, Arbitros præmium pro ſententia accipere non debere.

que etiam Deut. 1. 17. *Nulla erit diſtantia perſonarum; ita parvum audietis ut magnum*; & omnibus eis locis, quæ adducta ſunt contra perſonarum acceptionem.

Item decima octava legis naturalis, de Teſtibus.

XVIII. Quod in judicio *Facti, teſtes* adhibendi ſint, (quæ eſt lex decima octava) non modò confirmat ſcriptura, ſed requirit plures. Deut. 17. 6. *In ore duorum aut trium teſtium peribit, qui interficietur.* Idem repetitur Deut. 19. 15.

Item vigeſima legis naturalis, contra Ebrietatem.

XIX. Ebrietas, quam ideò inter violationes *Legis naturalis* ultimo loco numeravimus, quia rectæ rationis uſum impedit, prohibetur in ſcripturis ſacris etiam propter eandem cauſam. Prov. cap. 20. verſ. 1. *Luxurioſa res vinum, & tumultuoſa Ebrietas. Quicunque his delectatur, non erit ſapiens.* & Cap. 31. vers. 4. & 5. *Noli Regibus dare vinum, ne fortè bibant, & obliviſcantur judiciorum, & mutent cauſam filiorum pauperis.* Ut autem ſciamus malitiam hujus vitii conſiſtere formaliter, non in quantitate vini quod bibitur, ſed in eo quod judicium & rationem labefactet, ſequitur proximo verſu, *Date ſiceram mœrentibus, & vinum his, qui amaro ſunt animo. Bibant & obliviſcantur egeſtatis ſuæ, & doloris ſui non recordentur amplius.* Eâdem ratione in

in prohibenda *Ebrietate* utitur *Chriſtus*, Lucæ Cap. 21. verſ. 34. *Attendite autem vobis, ne fortè graventur corda veſtra in crapula & ebrietate.*

XX. Quod diximus ſuperiore capite, *legem naturæ eſſe æternam*, probatur ex Matt. 5. 18. *Amen dico vobis, donec tranſeat cœlum & terra, jota unum, aut apex unus, non præteribit à lege.* & Pſ. 119. 160. *in æternum omnia judicia juſtitiæ tuæ.*

Item reſpectu ejus quod dictum eſt, Legem naturæ eſſe æternam.

XXI. Diximus quoque, *naturæ leges* pertinere ad *conſcientiam*; hoc eſt, *Juſtum eſſe* qui omni conatu eas implere nititur. Et quamquam quis omnes actiones fecerit tales (quod attinet ad externam obedientiam) quales lex jubet, ſed non ob legem ipſam, ſed propter pœnam adjunctam, vel gloriæ causâ; tamen eum *injuſtum* eſſe. Utrumque confirmatur ſcripturis ſacris. Primum; Eſai. 55. 7. *Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & revertatur ad Dominum, & miſerebitur ejus.* Ezech. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationes veſtras, in quibus prævaricati eſtis, & facite vobis cor novum: & quare moriemini, domus Iſraël?* Ex quibus, & ſimilibus locis, ſatis intelligi poteſt, non puniturum Deum facta eorum, quorum cor rectum eſt. Secundum, ex

Item Leges naturæ pertinere ad conſcientiam.

Eſaiæ 29. 13. *Et dixit Dominus, eo quod appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis glorificat me, cor autem ejus longè eſt à me; ideo ecce ego addam, &c.* Matth. 5. 20. *Dico enim vobis, niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Et in ſequentibus explicat Servàtor noſter, mandata Dei violari non factis modo; ſed etiam voluntate. Scribæ enim & Phariſæi externis factis obſervabant legem quam maximè; ſed gloriæ tantum causâ, aliter eandem violaturi. Occurrunt præterea innumera paſſim ſcripturæ ſacræ loca, quibus manifeſtiſſimè dicitur, Deum voluntatem accipere pro facto; idque tam in bonis quam in malis actionibus.

Item Leges naturæ faciles eſſe obſervatu.

XXII. Quod lex naturæ facilis obſervatu ſit, declarat *Chriſtus*, Matth. 11. 28, 29, 30. *Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde;* & *invenietis requiem animabus veſtris. Jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve.*

Denique reſpectu regula per quam ſtatim

XXIII. Regula denique illa, quâ dignoſcere unumquemque poſſe dixi, utrum id, quod facturus ſit, contra legem naturæ ſit, necne, nempe, *Quod tibi*

tibi fieri non vis, alteri ne feceris, totidem penè verbis enunciatur à noſtro Servatore, Matth. 6. 12. *Omnia ergo, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.*

cognoſci poteſt, an aliquid ſit contra legem naturæ necne.

XXIV. Sicut *lex naturæ* omnis *divina* eſt; ita *lex Chriſti* è converſo (quæ tota explicatur Matthæi capitibus 5, 6, 7.) tota quoque (excepto uno mandato de non ducendâ eâ, quæ propter fornicationem eſt dimiſſa, quod pro divinæ legis poſitivæ explicatione adduxit Chriſtus contra Judæos, qui *legem Moſaicam* non rectè interpretabantur) naturæ doctrina eſt. Tota, dixi, lex Chriſti in dictis capitibus explicatur, non tota Chriſti doctrina. Nam doctrinæ Chriſtianæ pars eſt *Fides*, quæ ſub *Legis* nomine non comprehenditur. Leges enim feruntur de *actionibus*, quæ voluntatem ſequuntur noſtram, non de *opinionibus* neque de *fide*; quæ extra poteſtatem noſtram exſiſtentes, voluntatem noſtram non ſequuntur.

Chriſti lex, eſt naturæ lex.

CAPUT V.

IMPERIUM.

De cauſis & generatione Civitatis.

I. Leges naturales *non ſufficere ad Pacis conſervationem.* II. Leges naturæ, *in* ſtatu natu-

ix ſilere. III. *Securitatem vivendi, ſecundum* leges naturæ *conſiſtere in concordiâ multorum.* IV. Concordiam *multorum non eſſe ſatis conſtantem ad Pacem diuturnam.* V. *Cur brutorum quorundam animantium regimen ſolâ ſtet concordiâ;hominum non item.* VI. *Requiri ad Pacem hominum, non modo* conſenſionem, *ſed etiam* unionem. VII. *Quid ſit* unio. VIII. *In* unione, *Jus omnium in* unum *transfertur.* IX. *Quid ſit* civitas. X. *Quid ſit* perſona civilis. XI. *Quid ſit* ſummum habere imperium, & *quid* ſubditus. XII. *Duo genera civitatum,* naturale *&* inſtitutivum.

Leges naturales non ſufficere, ad Pacis conſervationem.

I. MAnifeſtum eſt per ſe,actiones hominum à voluntate, voluntatem à ſpe & metu proficiſci, adeo ut quoties *Bonum majus* vel *Malum minus* videtur à violatione Legum ſibi proventurum, quam ab obſervatione, volentes violant. Spes igitur unicuique ſecuritatis conſervationiſque ſuæ in eo ſita eſt, ut viribus artibuſque propriis, proximum ſuum, vel palàm, vel ex inſidiis præoccupare poſſit. Ex quo intelligitur *leges naturales* non ſtatim,ut cognitæ ſunt,ſecuritatem cuiquam præſtare ipſas obſervandi: & proinde,quamdiu cautio ab invaſione aliorum non habeatur, cavendi ſibi quibuſcunque modis voluerit & potuerit, unicuique manere *Jus* primæ-

vum,

vum, hoc eſt, *jus in omnia*, ſive *Jus belli*; ſufficitque ad impletionem *legis naturalis*, ut quis paratus animo ſit ad pacem habendam, ubi haberi poteſt.

II. Tritum eſt, *inter arma ſilere leges*; & verum eſt, non modo de *legibus civilibus*, ſed etiam *de lege naturali*, ſi non ad animum, ſed ad actiones referatur, per Cap. 3. Art. 27. & bellum tale intelligatur, ut ſit omnium contra omnes. qualis eſt *ſtatus naturæ meræ*, quamquam in bello nationis contra nationem modus quidam cuſtodiri ſolebat. Ideoque priſcis temporibus vitæ inſtitutum, & quaſi œconomia quædam erat, quam vocabant ληςρικὴν, *Rapto vivere*; quæ neque contra legem naturæ erat, rebus ſic ſtantibus, neque ſine gloriâ illis, qui eam fortiter, nec crudeliter exercebant. Mos erat illis, cætera rapientibus, & vitæ parcere, & à bubus aratoribus, omnique inſtrumento agriculturæ abſtinere. Quod tamen non ita eſt accipiendum, tanquam ad id adſtringerentur lege naturæ, ſed quod gloriæ ſuæ conſulerent, & ne nimiâ crudelitate, metûs arguerentur. *Leges naturæ in ſtatu naturæ ſilere.*

III. Cum ergo ad pacem conſervandam neceſſarium ſit *legis naturalis* exercitium; & ad *legis naturalis* exercitium *Securitatem vivendi ſecun-*

dum leges naturæ, conſiſtere in concordia multorum.

tium neceſſaria ſit *ſecuritas*, conſiderandum eſt, quid ſit, quod talem ſecuritatem præſtare poſſit. Ad hanc rem excogitari aliud non poteſt, præterquam ut unuſquiſque auxilia idonea ſibi comparet, quibus invaſio alterius in alterum adeò periculoſa reddatur, ut ſatius ſibi eſſe uterque putet, manus cohibere quam conſerere. Primum autem manifeſtum eſt, quod duorum vel trium conſenſio ſecuritatem talem minimè præſtare poſſit; propterea quòd additio ex altera parte unius, vel paucorum hominum, ſufficit ad certam & indubitatam victoriam, datque animum adverſario ad aggrediendum. Neceſſarium itaque eſt ad ſecuritatem quam quærimus obtinendam, ut numerus eorum, qui in mutuam opem conſpirant, tantus ſit, ut paucorum hominum ad hoſtes acceſſio non ſit ipſis conſpicui momenti ad victoriam.

Concordiam multorum non eſſe ſatis conſtantem ad pacem diuturnam.

IV. Deinde, quantuſcumque ſit numerus eorum, qui ad ſe defendendum coëunt, ſi tamen non conſentiant inter ſe de optimâ ratione, quâ id fieri debeat, ſed unuſquiſque ſuo modo ſuis viribus utatur, nihil efficietur; propterea quod diſtracti ſententiis, impedimento invicem erunt; aut ſi in unam actionem ſpe victoriæ, vel prædæ, vel vindictæ, ſatis

tis conſentiant, poſtea tamen diverſitate ingeniorum conſiliorumque, vel æmulatione & invidiâ, quibus naturaliter homines inter ſe contendunt, ita divellentur, ut neque mutuam opem conferre, neque pacem inter ſe habere velint, niſi communi aliquo metu coërceantur. Ex quo ſequitur, *conſenſionem* plurium, (quæ conſiſtit in eo tantum, quod actiones ſuas, omnes ad eundem finem, & *bonum commune* dirigant) hoc eſt, ſocietatem mutui tantum auxilii, non præſtare conſentientibus, ſive ſociis, ſecuritatem quam quærimus, exercendi inter ſe ipſos *leges naturæ* ſupra dictas: ſed oportere amplius quiddam fieri, ut qui ſemel ad pacem, & mutuum auxilium, causâ *communis boni* conſenſerint; ne poſtea, cum *bonum* ſuum aliquod *privatum* à *communi* diſcrepaverit, iterum diſſentiant, metu prohibeantur.

V. Numerat Ariſtoteles inter animalia, quæ Politica appellat, non modo *Hominem*, ſed etiam multa alia, ut *Formicam*, *Apem*, &c. quæ quamquam ratione deſtituantur, per quam pacta facere, & ſubmittere ſe regimini poſſint, ſolâ ſtet nihilominùs, conſentiendo id eſt, eadem cupiendo, & eadem fugiendo, ita actio- *Cur brutorum quorundam animantium regimen concordiâ; ho-*

[h]ominum non item. nes ſuas dirigunt ad finem communem, ut cœtus eorum nullis ſeditionibus ſint obnoxii. Non ſunt tamen cœtus eorum *civitates*, neque ideò ipſa animalia *politica* dicenda ſunt; quippe quorum regimen conſenſio tantùm eſt; ſive multæ voluntates ad unum objectum; non (ut in civitate opus eſt) una voluntas. Verum eſt, in creaturis illis ſolo ſenſu & appetitu viventibus *conſenſionem* animorum ita eſſe durabilem, ut nullâ aliâ re opus ſit ad eam, (ex conſequenti) ad pacem inter ſe conſervandam, præterquam naturali eorum appetitu. In hominibus autem aliter res ſe habet. Nam primò inter homines certamen eſt honoris & dignitatis: inter beſtias non eſt: unde *odium & invidia*, ex quibus naſcitur ſeditio & bellum, inter homines eſt, inter illas non eſt. Secundò, appetitus naturalis apum & ſimilium creaturarum conformes ſunt, & feruntur ad bonum commune, quod inter illas non differt à privato. Homini autem nihil penè pro bono habetur, in quo non ſit poſſeſſori aliquid præcipui & eximii præ eo quod poſſident cæteri. Tertio, animantia quæ rationem non habent, nullum defectum vident, vel videre ſe putant; in adminiſtratione ſuarum rerumpublicarum; ſed

in multitudine hominum plurimi ſunt qui præ cæteris ſapere exiſtimantes, conantur res novare; & diverſi novatores, innovant diverſis modis: id quod eſt diſtractio, & bellum civile. Quartò, animantia bruta, utcumque poſſint vocis ſuæ uſum aliquem habere, ad ſignificandum inter ſe affectus ſuos; carent tamen illâ verborum arte, quæ neceſſariò requiritur ad perturbationes animi concitandas, nimirum, qua Bonum, melius, Malum, pejus repræſentatur animo, quàm revera eſt: hominis autem lingua tuba quædam belli eſt & ſeditionis; diciturque *Pericles* ſuis quondam orationibus, tonuiſſe, fulguraſſe, & confudiſſe totam *Græciam*. Quintò, non diſtinguunt illa *injuriam à damno*. Inde accidit ut dum bene ipſis ſit, ſocios non culpent. Homines autem maximè reipublicæ moleſti ſunt, quibus maximè licet eſſe otioſis, non enim antè certare de dignitate publica ſolent, quam in certamine contra famem & frigus victoriam reportaverint. Poſtremò, conſenſio creaturarum illarum brutarum naturalis, eſt hominum pactitia tantum, hoc eſt, artificioſa eſt. Non igitur mirandum eſt, ſi hominibus ad vivendum in pace aliquid amplius opus ſit. *Conſenſio* itaque, ſi-

ve *ſocietas* contracta ſine poteſtate aliquâ communi, per quam metu pœnæ ſinguli regantur, non ſufficit ad ſecuritatem, quæ requiritur ad exercitium *juſtitiæ naturalis*.

Requiri ad pacem hominum non modò conſenſionem, ſed etiam unionem.

VI. Quoniam igitur *conſpiratio* plurium voluntatum ad eundem finem non ſufficit ad conſervationem pacis, & defenſionem ſtabilem, requiritur ut circa ea, quæ ad pacem & defenſionem ſunt neceſſaria, *una* omnium ſit *voluntas*. Hoc autem fieri non poteſt, niſi unuſquiſque *voluntatem* ſuam, alterius *unius*, nimirum unius *Hominis*, vel unius *Concilii voluntati* ita ſubjiciat, ut pro *voluntate* omnium & ſingulorum habendum ſit, quicquid de iis rebus, quæ neceſſariæ ſunt ad pacem communem, ille *voluerit*. CONCILIUM autem voco, cœtum plurium hominum deliberantium de eo quod agendum, vel non agendum eſt, ad commune omnium bonum.

Quid ſit unio.

VII. *Voluntatum* hæc *ſubmiſſio* omnium illorum, *unius hominis voluntati*, vel *unius Concilii*, tunc fit, quando unuſquiſque eorum unicuique cæterorum ſe pacto obligat ad non reſiſtendum *voluntati* illius *hominis*, vel illius *Concilii*, cui ſe ſubmiſerit, id eſt, ne uſum opum & virium ſuarum (quoniam

jus

jus ſe ipſum contra vim defendendi retinere intelligitur) contra alios quoſcumque illi deneget; vocaturque UNIO. *Voluntas* autem *Concilii*, ea intelligitur eſſe, quæ eſt *voluntas majoris partis* eorum hominum, ex quibus Concilium conſiſtit.

VIII. Quamquam autem *voluntas* non ſit ipſa voluntaria, ſed tantum actionum voluntariarum principium, (non enim volumus velle, ſed *facere*) ideoque minimè cadat ſub deliberationem & pacta; tamen qui ſubjicit *voluntatem* ſuam alterius voluntati, transfert in illum alterum *Jus virium* & *facultatum* ſuarum: ut cum cæteri idem fecerint, habeat is, cui ſubmittitur, tantas vires, ut terrore earum, ſingulorum voluntates ad unitatem & concordiam poſſit conformare. *In unione, jus omnium in unum transfertur.*

IX. *Unio* autem ſic facta, appellatur *civitas*, ſive *ſocietas civilis*, atque etiam *perſona civilis*. Nam cum *una* ſit omnium *voluntas*, pro *unâ perſonâ* habenda eſt; & nomine *uno* ab omnibus hominibus particularibus diſtinguenda & dignoſcenda, habens jura ſua, & res ſibi proprias. Ita ut neque civis aliquis, neque omnes ſimul, (ſi excipiamus eum cujus voluntas ſit pro voluntate omnium) *Quid ſit civitas.*

pro *civitate cenſenda* ſit. CIVITAS ergo (ut eam definiamus) eſt *perſona una*, cujus *voluntas*, ex pactis plurium hominum, pro *voluntate* habenda eſt ipſorum omnium, ut ſingulorum viribus & facultatibus uti poſſit, ad pacem & defenſionem communem.

Quid ſit perſona civilis.

X. Quamquam autem *civitas* omnis *perſona civilis* ſit; non tamen, è converſo, omnis *perſona civilis* eſt *civitas*, fieri enim poteſt ut cives plures, permittente civitate ſuâ, coëant in *unam perſonam*, certarum rerum agendarum cauſa. Hæ jam *perſonæ civiles* erunt, ut ſodalitates mercatorum, & conventus alii quamplurimi; *civitates* tamen non ſunt, quia non ſubjecerunt ſe voluntati conventus ſimpliciter, & in omnibus ſed in certis rebus à civitate determinatis; atque ita ut cuilibet eorum contra ipſum *Corpus ſodalitatis*, contendere judicio licitum ſit apud alios; quod *civi* contra *civitatem* licitum non eſt. Hujuſmodi igitur *ſocietates* ſunt *perſonæ civiles*, *civitati* ſubordinatæ.

Quid ſit ſummum habere imperium, & quid ſubditus.

XI. In omni civitate, *Homo* ille, vel *Concilium* illud, cujus voluntati ſinguli voluntatem ſuam (ita ut dictum eſt) ſubjecerunt, SUMMAM POTESTATEM, ſive SUMMUM IMPERIUM.

RIUM, ſive DOMINIUM habere dicitur. Quæ *Poteſtas* & *Jus imperandi* in eo conſiſtit, quod unuſquiſque civium omnem ſuam vim & potentiam, in illum *hominem*, vel *Concilium* transtulit. Quod feciſſe, (quia vim ſuam in alium transferre naturali modo nemo poteſt) nihil aliud eſt, quam de jure ſuo reſiſtendi deceſſiſſe. *Civium* unuſquiſque, ſicut etiam omnis *perſona civilis ſubordinata*, ejus qui *Summum imperium* habet, SUBDITUS appellatur.

XII. Ex ante dictis ſatis oſtenſum eſt, quo modo, & quibus gradibus *multæ perſonæ naturales* in *unam perſonam civilem*, quam *civitatem* appellavimus, ſtudio ſeſe conſervandi, mutuo metu coaluere. Cæterùm qui ſe ſubjiciunt alteri propter metum, vel ipſi quem metuunt, ſe ſubjiciunt, vel alicui alii, cui confidunt, ut ab eo protegantur. Priore modo faciunt bello victi, ne occidantur; poſteriore, nondum victi, ne vincantur. Prior modus initium habet à *potentiâ naturali*, & dici poteſt civitatis *origo naturalis*; poſterior à *conſilio* & *conſtitutione* coëuntium, quæ *origo ex inſtituto* eſt. Hinc eſt, quod duo ſint genera *civitatum*: alterum *naturale*, quale eſt *Paternum* & *Deſpoticum*; *Duo genera civitatum, naturale & inſtitutivum.*

alte-

alterum *inſtitutivum*, quod & *politicum* dici poteſt. In primo *Dominus* acquirit ſibi *cives* ſua voluntate; in altero *cives* arbitrio ſuo imponunt ſibimet ipſis *Dominum*, ſive is ſit *unus homo*, ſive *unus cœtus* hominum, cum *ſummo imperio*. Dicemus autem primo loco de *Civitate inſtitutiva*, deinde de *naturali*.

CAPUT VI.

De jure ejus, ſive Concilii, ſive Hominis unius, qui in Civitate cum ſumma poteſtate eſt.

I. *Multitudini extra Civitatem non poteſt attribui Jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non ſigillatim conſenſerunt.* II. *Initium civitatis eſt Jus majoris numeri conſentientis.* III. *Unumquemque Jus retinere protegendi ſe arbitrio proprio, quamdiu ſecuritati ſuæ non ſit proſpectum.* IV. Poteſtatem coactivam *neceſſariam eſſe ad ſecuritatem.* V. *Quid ſit* Gladius Juſtitiæ. VI. Gladium Juſtitiæ *penes eum eſſe, qui habet* Summum Imperium. VII. Gladium belli *penes eumdem eſſe.* VIII. Judicia *penes eundem eſſe.* IX. Legiſlationem *penes eundem eſſe.* X. Magiſtratuum *&* Miniſtrorum *civitatis nominationem penes eundem eſſe.* XI. Doctrinarum examinationem *penes eundem eſſe.* XII. *Quicquid is fecerit*, impune *eſſe.* XIII. Eidem *à civibus* imperium abſolutum conceſſum eſſe: quantaque ei debeatur obedientia. XIV. *Eundem* legibus *civitatis* non tene-

teneri. xv. *Nemini proprium eſſe quicquam contra illum, qui habet* ſummum imperium. xvi. *Quid ſit* furtum, homicidium, adulterium & injuria, *cognoſci ex* legibus civilibus. xvii. *Opinio eorum qui civitatem conſtituere vellent, ubi non eſſet quiſquam cum* potentiâ abſolutâ. xviii. *Nota* Imperii ſummi. xix. *Si conferatur* civitas *cum* homine, *is qui habet* ſummum imperium, *eſt ad* civitatem *in ea ratione, in qua eſt anima humana ad ipſum hominem.* xx. Summum Imperium *non poſſe jure diſſolvi conſenſu eorum, quorum pactis eſt conſtitutum.*

I. Conſideranda inprimis eſt ipſa hominum (coëuntium in unam civitatem ſuo ipſorum arbitrio) *Multitudo* (*) quid ſit; nimirum quòd non ſit *unum* aliquid, ſed plures homines, quorum unuſquiſque ſuam habet ſibi voluntatem, & ſuum circa omnia proponenda judicium. Et quidem per contractus particulares ſinguli ſuum ſibi habeant *Jus* & *proprietatem*, ut alter *hoc*, alter *illud* dicat eſſe *ſuum*, nihil erit de quo tota multitudo, ut *perſona* à ſingulo quopiam diſtincta, poſſit rectè dicere, hoc *meum* eſt, magis quam *alienum*. Neque eſt actio ullà, quæ multitudini attribui debet, ut *ſua*; ſed (ſi omnes vel plures conſenſerint) actio non erit, ſed tot actiones, quot homines. Quamquam enim in magnâ aliquâ ſeditione vul-

Multitudini extra civitatem non poteſt attribui jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non ſigillatìm conſenſerunt.

vulgo dici ſoleat *populum* illius civitatis cepiſſe arma; verum tamen eſt de illis ſolis, qui in armis ſunt; vel qui iis conſentiunt. *Civitas* enim, quæ *una perſona* eſt, capere arma in ſe ipſam non poteſt. Quicquid igitur à multitudine factum eſt, intelligendum eſt factum eſſe ab unoquoque eorum, ex quibus illa conflatur. Atque is, qui in multitudine illa exiſtens, tamen iis, quæ facta ſunt, non conſenſerit, neque opem tulerit, non feciſſe cenſendus eſt. Præterea in multitudine nondum in unam perſonam, eo modo quo dictum eſt, coalitâ, manet ille *naturæ ſtatus*, in quo *omnia omnium ſunt*; neque locum habet illud *meum* & *tuum*; quod vocatur *dominium*, & *proprietas*: propterea quod nondum exſtat ſecuritas illa, quam ſuprà ad exercitium *legum naturalium* requiri oſtendimus.

Annotatio. Multitudo, &c.] *Doctrina de Civitatis in cives poteſtate, tota ferè dependet à cognitione differentiæ, quæ eſt inter multitudinem hominum, quæ regit, & eam, quæ regitur. Ea enim civitatis natura eſt, ut civium multitudo ſive aggregatum, non modo imperet, ſed etiam imperanti ſubjiciatur; ſed alio atque alio ſen-*

ſenſu. Quam differentiam in primo hoc Articulo ſatis explicatam eſſe crediderim. Verum, ex multorum contra ea quæ ſequuntur objectionibus, aliter eſſe ſentio. Itaque uberioris explicationis cauſa pauca hæc adjicere viſum eſt.

Multitudo, quia vox collectiva eſt, ſignificare intelligitur res plures, ut hominum multitudo idem ſit, quod multi homines. Vox eadem quia numeri eſt ſingularis, unam rem ſignificat, nempe unam multitudinem. At neutro modo intelligitur multitudo habere unam voluntatem à natura datam, ſed alius aliam. Neque ergo attribuenda illi eſt una actio, quæcunque ea ſit. Itaque promittere, paciſci, jus acquirere jus transferre, facere, habere, poſſidere, & ſimilia, multitudo non poteſt, niſi ſigillatim ſive viritim, ut ſint promiſſa, pacta, jura, actiones tot, quot ſunt homines. Quapropter multitudo, perſona naturalis non eſt. Cæterùm eadem multitudo, ſi viritim paciſcantur, fore ut unius alicujus hominis voluntas, vel majoris partis ipſorum voluntates conſentaneæ, pro voluntate omnium habeantur, tunc perſona una ſit: voluntate enim prædita eſt ideoque actiones facere poteſt voluntarias, quales ſunt, imperare, leges condere, jus, acquirere & trans-

transferre, & cætera; & populus ſæpius quam multitudo dicitur. Diſtinguendum itaque ſic eſt; Per Populum vel multitudinem, quoties ipſam aliquid velle, imperare, vel facere dicimus, intelligitur civitas quæ imperat, vult & agit per voluntatem unius hominis, vel per voluntates plurium hominum conſentaneas: quod niſi in conventu fieri nequit. Quoties autem à multitudine hominum, ſive magna ſive parva, aliquid fieri dicitur ſine voluntate illius hominis vel conventus; id factum eſſe à populo ſubdito, id eſt, à multis ſimul civibus ſingularibus, neque ex una voluntate, ſed ex pluribus provenire plurium hominum; qui cives ſunt, & ſubditi, civitas non ſunt.

Initium civitatis eſt jus majoris numeri conſentientis.

II. Conſiderandum deinde eſt, unumquemque ex multitudine (quo conſtituendæ civitatis principium fiat) debere conſentire cum cæteris, ut in iis rebus quæ à quopiam in cœtu proponentur, pro voluntate omnium habeatur id, quod voluerit eorum major pars. Alio enim modo multitudinis hominum, quorum ingenia & vota inter ſe tam variè differunt, nulla omnino erit voluntas. Quod ſi quis nolit conſentire, cæteri ſine eo civitatem nihilo minus inter ſe conſti-

ſtituent. Ex quo fiet ut civitas in diſſentientem Jus ſuum primævum retineat, hoc eſt, *jus belli*, ut in hoſtem.

Unumquemque jus retinere protegendi ſe arbitrio proprio, quamdiu ſecuritati ejus non eſt proſpectum.

III. Quoniam autem capite præcedente, articulo 6, requiri ad ſecuritatem hominum diximus, non modo conſenſionem, ſed etiam ſubjectionem voluntatum, circa eas res, quæ ad Pacem & Defenſionem ſunt neceſſariæ; & in ea *unione*, ſive *ſubjectione*, conſiſtere naturam *civitatis*, videndum hoc loco eſt, ex iis rebus quæ in cœtu hominum (quorum voluntates omnes in majoris partis voluntate continentur) proponi, diſcuti, & ſtatui poſſunt, quænam res ad Pacem, & defenſionem communem ſint neceſſariæ. Imprimis autem *paci neceſſarium* eſt, ut unuſquiſque in tantum protegatur contra cæterorum violentiam, ut poſſit ſecurè vivere, hoc eſt, ne habeat cauſam juſtam metuendi à cæteris, quamdiu ipſe alios injuriâ nullâ affecerit. Tutos quidem reddere homines à mutuis damnis, ita ut lædi, vel occidi injuriâ non poſſint, impoſſibile eſt; neque ergo cadit in deliberationem. Sed ne ſit metuendi cauſa juſta, proſpici poteſt. Securitas enim Finis eſt, propter quem homines ſe ſubjiciunt aliis: quæ ſi non habeatur, ne-

mo intelligitur ſe aliis ſubjeciſſe, aut jus ſe arbitrio ſuo defendendi amiſiſſe. Neque antè intelligendus eſt quiſquam ſe obſtrinxiſſe ad quicquam, vel jus ſuum in omnia reliquiſſe, quàm ſecuritati ejus ſit proſpectum.

Poteſtatem coactivam neceſſariam eſſe ad ſecuritatem.

IV. Ad ſecuritatem hanc non ſufficit, ut unuſquiſque eorum, qui in civitatem coalituri ſunt, cum cæteris paciſcatur, vel verbis, vel ſcripto, de *non occidendo*, *non furando*, & ſimilibus Legibus obſervandis. Manifeſta enim omnibus eſt ingenii humani pravitas, & experientiâ nimis cognitum, quàm parùm, amotâ pœnâ, conſcientiâ promiſſorum homines in officio contineantur. Securitati itaque, non *pactis*, ſed *pœnis* providendum eſt. Tunc autem ſatis proviſum eſt, cùm pœnæ tantæ in ſingulas injurias conſtituuntur, ut apertè majus malum ſit feciſſe, quam non feciſſe. Omnes enim homines neceſſitate naturæ id eligunt, quod *ſibimet ipſis apparenter bonum* eſt.

Quid ſit Gladius juſtitiæ.

V. Jus autem pœnas ſumendi tunc intelligitur datum eſſe alicui, quando unuſquiſque paciſcitur, ſe non auxiliaturum eſſe ei, qui pœnas daturus eſt. Vocabo autem *Jus* hoc *Gladium juſtitiæ*. Hujuſmodi autem pacta ſatis plerumque ob-

obſervant homines, niſi ubi ipſi vel illorum proximi puniendi ſunt.

VI. Quoniam ergo ad ſecuritatem ſingulorum, atque adeò ad pacem communem *neceſſarium* eſt, ut *Jus* utendi *gladio* ad pœnas; in aliquem *hominem* vel *concilium* transferatur; is *homo*, vel illud *concilium*, neceſſariò intelligitur *ſummum* in civitate *imperium* jure habere. Qui enim pœnas ſuo arbitrio jure ſumit, jure omnes cogit ad omnia, quæ ipſe vult; quo imperium majus excogitari nullum poteſt. *Gladium juſtitiæ penes eum eſſe, qui habet imperium ſummum.*

VII. Fruſtra autem pacem inter ſe colunt, qui ſe contra externos tueri non poſſunt; neque poſſibile eſt iis ſe tutari contra externos, quorum vires unitæ non ſunt; ideóque *neceſſarium* eſt ad ſingulorum conſervationem, ut ſit *Concilium* aliquod *unum*, vel *homo unus*, qui jus habeat armandi congregandi, & uniendi tot cives in omni periculo, vel occaſione, quot pro incerto numero & viribus hoſtium ad communem defenſionem opus erit; rurſuſque cum hoſtibus quoties expediet pacem faciendi. Intelligendum ergo eſt, ſingulos cives, in *unum* vel *hominem* vel *concilium*, totum hoc *Jus belli* & *pacis* tranſtuliſſe: Atque jus hoc (quod *Gladium* *Gladium belli penes eundem eſſe.*

belli

belli appellare poſſumus) eſſe ejuſdem *hominis* vel *concilii*, cujus eſt *Gladius juſtitiæ*. Nemo enim ad arma & ad belli ſumtus cives poteſt jure cogere, niſi qui jure punire eum poteſt, qui non obedierit. *Summo* itaque *Imperio* uterque *Gladius*, tam *belli* quam *juſtitiæ*, ex ipſa civitatis conſtitutione & eſſentialiter adhæret.

Judicia penes eundem eſſe.

VIII. Quoniam autem *jus gladii* nihil aliud eſt, quam jure poſſe, ſuo arbitrio, gladio uti; ſequitur, *Arbitrium* ſive *judicium* de recto ejus uſu ad eundem pertinere. Si enim *poteſtas judicandi* penes unum eſſet, & poteſtas exſequendi penes alterum, nihil efficeretur: fruſtra enim judicaret, qui mandata exſequi non poſſet; aut ſi exſequatur per jus alterius, non ipſe *jus gladii* habere dicitur, ſed alter, cujus ille miniſter tantum eſt. Omne igitur *judicium* in *civitate* eſt illius, qui *Gladios* habet, hoc eſt, ejus, cujus eſt *imperium ſummum*.

Legiſlationem penes eundem eſſe.

IX. Porrò, cum non minus, imò multò magis ad pacem conducat, prævenire ne rixæ oriantur, quam ortas compeſcere: controverſiæ autem omnes naſcantur ex eo, quod differunt inter ſe opiniones hominum de *meo* & *tuo*, *juſto* & *injuſto, utili* & *inutili, bono* & *malo*, *hone-*

honeſto & *inhoneſto*, & ſimilibus, quæ quiſque proprio æſtimat judicio: ejuſdem *Summi imperii* eſt, communes omnibus exhibere regulas, ſive menſuras, & publicè eas declarare, quibus unuſquiſque ſciat quid *ſuum*, quid *alienum*, quid *juſtum*, quid *injuſtum*, quid *honeſtum*, quid *inhoneſtum*, quid *bonum*, quid *malum*, appellandum ſit: hoc eſt ſummatim, quid *agendum* & quid *fugiendum* ſit in vita communi. Regulæ autem, ſive menſuræ illæ, vocari ſolent *leges civiles* ſive *leges civitatis*, ut quæ ejus, qui *ſummum* in civitate *imperium* obtinet, ſunt *mandata*. Et LEGES CIVILES (ut eas definiamus) nihil aliud ſunt, quam ejus qui in civitate *ſummâ poteſtate* præditus eſt, de civium futuris actionibus mandata.

X. Præterea cum, civitatis negotia, *belli*, & *pacis*; ab *homine*, vel *concilio uno*, abſque *miniſtris* & *magiſtratibus ſubordinatis* omni adminiſtrari, impoſſibile ſit; pertineatque ad pacem & defenſionem, ut quibus de controverſiis juſtè judicare, vicinorum conſilia pervidere, bella prudenter gerere, utilitati civitatis undiquaque proſpicere incumbit, rectè ſuis officiis fungantur, rationi conſentaneum eſt, ut ab eo dependeant *Magiſtratuum & miniſtrorum civitatis nominationem penes eundem eſſe.*

& eligantur, qui habet *ſummum imperium* tam in *Bello*, quàm in *Pace*.

Doctrinarum examinationem penes eundem eſſe.

XI. Manifeſtum quoque eſt, actiones omnes voluntarias initium habere & neceſſariò dependere à voluntate; voluntatem autem faciendi vel non faciendi dependere ab opinione *boni* vel *mali*, *præmii* vel *pœnæ*, quam ſibi quiſque conceperit ex facto vel omiſſo ſequuturam eſſe; ita ut actiones omnium à ſuis cujuſque opinionibus regantur. Quare illatione neceſſariâ & evidenti intelligitur, pacis communis intereſſe plurimùm, ut nullæ opiniones vel doctrinæ civibus proponantur, quibus putent, vel ſe jure non poſſe *legibus* civitatis, hoc eſt, mandatis illius *hominis*, vel *concilii*, cui *ſummum* civitatis *imperium* commiſſum eſt, obtemperare; vel licitum ſibi eſſe ei reſiſtere; vel majorem pœnam manere ſibi neganti, quàm præſtanti obſequium. Si enim unus imperet aliquid facere ſub pœna mortis naturalis, alius vetet ſub pœnâ mortis æternæ, uterque jure; ſequetur, non tantùm cives, etſi innocentes, puniri jure poſſe, ſed penitus diſſolvi civitatem. Neque enim ſervire quiſquam duobus dominis poteſt, neque is, cui obediendum eſſe credimus metu damnationis, minùs dominus eſt, quàm is,

cui

cui obeditur metu mortis temporalis, ſed potius magis: Sequitur ergo, illum *unum* ſive *hominem*, ſive *curiam*, cui commiſſum eſt à civitate *ſummum imperium*, hoc quoque habere juris, ut (*) & judicet quæ opiniones & doctrinæ paci inimicæ ſunt, & vetet ne doceantur.

Et judicet quæ opiniones, &c.] *Dogma ferè nullum eſt, neque circa cultum Dei, neque circa ſcientias humanas, unde diſſenſiones, deinde diſcordiæ, convitia & paulatim bellum oriri non poſſit. Neque accidit hoc propter Dogmatis falſitatem, ſed propter ingenium hominum, qui ſapientes ſibi viſi, idem videri volunt omnibus. Verùm hujuſmodi diſſenſiones quamquam impediri non poſſunt, ne oriantur, attamen ne impediant pacem publicam, Imperii ſummi exercitio coërceri poſſunt. De opinionibus itaque iſtiuſmodi loquutus hoc loco non ſum. Sunt doctrinæ quædam, quibus imbuti cives obedientiam civitati negari, & contra Principes ſummos ſummaſque poteſtates pugnari, idque jure poſſe, imò oportere, arbitrantur. Quales ſunt quæ ſive directè & apertè, ſive obſcurius per conſequentiam, hominibus aliis præter eos, quibus imperium ſummum traditum eſt,* Annotatio.

obedientiam poſtulant. Spectare hoc ad poteſtatem, quam in aliena civitate Eccleſiæ Romanæ Principi multi attribuunt, & ad poteſtatem etiam quam alicubi extra Eccleſiam Romanam Epiſcopi in civitate ſua ſibi poſtulant; denique ad libertatem quam prætextu Religionis ſumunt ſibi etiam cives infimi, non diſſimulo. Nam quod bellum civile in orbe Chriſtiano unquam exſtitit, quod ab hac radice ortum aut alitum non fuerit? Doctrinarum igitur judicium, utrum obedientiæ civili repugnent necne, & ſiquidem repugnent, poteſtatem prohibendi ne doceantur, imperio civili hic attribuo. Nam cum nemo ſit, qui earum rerum, quæ ad pacem & defenſionem civitatis pertinent, judicium civitati non concedat, & manifeſtum ſit, opiniones, quales jam recitavi, pertinere ad pacem civitatis, ſequitur neceſſariò, opinionum examen, an tales ſint necne, ad civitatem, id eſt, ad eum, penes quem eſt ſummum Civitatis imperium, referri oportere.

Quicquid is fecerit, impune eſſe.

XII. Poſtremò, ex eo quòd civium unuſquiſque voluntatem ſuam voluntati ejus ſubjecit, qui *ſummum* in civitate *imperium* habet, ita ut viribus propriis contra eum uti non poſſit; ſequitur mani-

nife-

niſeſtè, impunè debere eſſe, quicquid ab eo factum erit. Nam ut punire naturaliter eum nemo poteſt, qui ſatis virium habet; ita neque jure punire, qui ſatis virium non habet.

XIII. Ex his, quæ dicta jam ſunt, manifeſtiſſimum eſt, in omni civitate perfectâ (hoc eſt, ubi nulli civium *Jus* eſt, viribus ſuis ad propriam conſervationem ſuo arbitrio utendi, ſive ubi *gladii privati jus* excluditur) eſſe *ſummum* in aliquo *Imperium*, quo majus ab hominibus jure conferri non poteſt, ſive quo majus nemo mortalium habere poteſt in ſe ipſum. Imperium autem quo majus ab hominibus in hominem transferri non poteſt, vocamus (*) ABSOLUTUM. Quicunque enim voluntatem ſuam ita voluntati civitatis ſubjecit, ut quidlibet poſſit *impunè facere*, *leges condere, lites judicare*, *pœnas ſumere viribus* & *opibus* omnium ſuo arbitrio uti, atque hæc omnia jure; ſanè imperium ei maximum, quod concedit poteſt, conceſſit. Idem experientiâ per omnes civitates quæ ſunt, vel fuerunt unquam, confirmari poteſt. Quamquam enim quandoque dubitetur, *quis homo*, vel *quod concilium, ſummum* in Civitate *imperium* habeat, exſiſtit tamen ſemper & exerce-

Eidem à civibus imperium abſolutum conceſſum eſſe, quantaque ei debeatur obedientia.

tur tale imperium, niſi tempore ſeditionis & belli civilis, & tunc duo fiunt *ſumma imperia* ex uno. Seditioſi verò, qui contra abſolutam potentiam diſſerere ſolent, non tam tollere eam, quam in alios transferre ſatagunt. Sublatâ enim hâc potentiâ; unà tollitur civitas, & redit confuſio omnium rerum. Cum jure abſoluto ſummi Imperantis, tanta connectitur civium obedientia, quanta ad civitatis regimen neceſſario requiritur, id eſt, tanta ut jus illud fruſtra non ſit conceſſum. Hujuſmodi autem obedientiam, licet ea aliquibus de cauſis aliquando negari jure poſſit, quia tamen præſtari major non poteſt, SIMPLICEM vocabimus. Naſcitur autem ad eam præſtandam obligatio non immediatè ex eo pacto, in quo jus noſtrum omne ad civitatem tranſtulimus; ſed mediatè, nempe ex eo quod ſine obedientia jus Imperii fruſtra eſſet, & per conſequens omnino conſtituta civitas non fuiſſet. Aliud enim eſt, ſi dico, Jus tibi do quidlibet imperandi; aliud, ſi dico, Faciam quicquid imperabis. Poteſtque tale eſſe mandatum, ut interfici malim quam facere. Siquidem ergo teneri nemo poteſt, ut velit interfici, multo minus tenetur ad id, quod morte eſt gravius. Si jubear ergo inter-

terficere me ipſum, non teneor. Nam etſi negavero, nec jus imperii fruſtra eſt, cum alii haberi poſſint, qui id facere juſſi non recuſabunt, neque id recuſo, quod facere pactus ſum. Similiter ſi is, qui ſummum habet Imperium, ſe ipſum, imperantem dico, interficere alicui imperet, non tenetur: quia intelligi non poteſt, ut id pactus fuerit. Neque parentem, ſive is innocens, ſive nocens ſit, & jure condemnatus; cùm & alii ſint, qui id facere juſſi volunt, & filius mori quam vivere infamis atque exoſus malit. Multi alii caſus ſunt, in quibus, cùm mandata aliis quidem factu inhoneſta ſunt, aliis autem non ſunt, obedientia ab his præſtari, ab illis negari jure poteſt: atque id ſalvo jure, quod Imperanti conceſſum eſt abſolutum. Nam illi in nullo caſu eos, qui obedientiam negabunt, interficiendi jus adimitur. Cæterum qui ſic interficiunt, etſi jure conceſſo ab eo, qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio poſtulat utentes, peccant contra leges naturales, id eſt, contra Deum.

ABSOLUTUM.] *Imperium abſolutum ſtatus popularis apertè ſibi poſtulat: nec repugnant cives. Nam in* *Annotatio.*

conventu multorum hominum civitatis faciem agnoſcunt, & conſilio res geri intelligunt etiam imperiti. Civitas tamen non minus eſt Monarchia, quam Democratia, habentque Reges abſoluti Conſiliarios ſuos, à quibus moneri & imperia ſua in rebus omnibus majoris momenti expendi quidem, etſi non revocari, volunt. Sed civitatem in perſona Regis contineri, minus manifeſtum eſt pleriſque. Itaque contra imperium abſolutum objiciunt primò, quod ſi quiſquam tali jure eſſet, civium conditio miſera eſſet. Sic enim cogitant, rapiet, ſpoliabit, occidet. Et tantùm non jam ſpoliatum & occiſum ſe quiſque putat. Quare autem faceret? non quia poteſt; nam niſi vult, non faciet. An in unius vel paucorum gratiam cæteros omnes ſpoliare vult? Primò etſi jure, id eſt, ſine injuria ſibi illatâ, non tamen juſtè, id eſt, ſine violatione legum naturalium & injuria in Deum faciet. Itaque à jure-jurando Principum ſecuritas ſubditis oritur nonnulla. Deinde ſi juſtè id facere poſſet, vel ſi jusjurandum nihili penderet, ratio quare ſpoliare cives ſuos vellet, cùm id ſibi bonum non ſit, nulla apparet. Quin Princeps aliquando iniquè faciendi animum habere poſſit, negan-

gandum non eſt. Sed fac te dediſſe ei imperium non abſolutum, ſed quantum ad te ipſum ab injuriis aliorum defendendum ſatis ſit, quod ut des, ſi ſalvus eſſe vis, neceſſe eſt; nonne eadem omnia ſunt timenda? Nam qui ſatis habet virium ad omnes protegendos, ſatis quoque habet ad omnes opprimendos. Nihil ergo hic duri eſt, præterquam quod res humanæ ſine incommodo aliquo eſſe non poſſunt. Atque hoc ipſum incommodum à civibus, non ab imperio eſt. Nam ſi homines propriis ſingulorum imperiis regere poſſent, hoc eſt, vivere ſecundum leges naturales, opus omnino civitate non eſſet, neque communi imperio coërceri.

Objiciunt ſecundò, imperium in orbe Christiano abſolutum nullum eſſe. Quod certè non eſt verum. Nam omnes Monarchiæ, omneſque alii ſtatus civitatum tales ſunt. Quamquam enim illi qui ſummum imperium habent, non omnia faciunt quæ vellent, & quæ civitati utilia eſſe ſciunt, cauſa ejus rei non eſt defectus juris, ſed conſideratio civium, qui privatæ rei attenti, & earum rerum, quæ ad publicum ſpectant, ignari, ad officium quandoque ſine periculo civitatis cogi non poſſunt. Itaque Principes ab exercitio juris ſui abſtinent ali-

quando, prudenterque de re aliquid, de jure autem nihil remittunt.

Eundem legibus civitatis non teneri.

XIV. Neque ſibi dare aliquid quiſquam poteſt, quia jam habere ſupponitur, quod dare ſibi poteſt; neque ſibi obligari. Nam cùm idem eſſet *obligatus* & *obligans*, obligans autem obligatum poſſit liberare, fruſtra eſſet ſibi obligari, quia liberare ſe ipſum poteſt arbitratu ſuo; & qui hoc poteſt, jam actu liber eſt. Ex quo conſtat, *legibus civilibus* non teneri ipſam civitatem. Nam leges civiles ſunt leges civitatis; quibus ſi obligaretur, ipſa obligaretur ſibi, neque obligari poteſt civitas civi. Quoniam enim hic illam, ſi voluerit, poteſt obligatione liberare, & vult, quoties ipſa vult, (quia civis cujuſque voluntas in omnibus rebus, comprehenditur in voluntate civitatis) libera eſt civitas quando vult, hoc eſt, actu jam libera eſt. *Concilii* autem, ſive *hominis*, cui *ſummum imperium* commiſſum eſt, voluntas, eſt voluntas civitatis. Complectitur ergo voluntates ſingulorum civium; neque igitur tenetur is, cui *ſummum imperium* commiſſum eſt, *legibus civilibus*; hoc enim eſt obligari ſibi, neque cuiquam civium.

Nemini;

XV. Quoniam autem, ut ſupra oſten-

tenſum eſt, ante conſtitutionem civitatis *omnia omnium* ſunt, neque eſt, quod quis ita *ſuúm* eſſe dicat, quod non alius quilibet idem eodem jure vendicet pro *ſuo* (ubi enim omnia *communia* ſunt, nihil cuiquam *proprium* eſſe poteſt) ſequitur, *proprietatem* initium ſumſiſſe (*) cum ipſis civitatibus, atque eſſe id cuique *proprium*, quod ſibi retinere poteſt per leges, & potentiam totius civitatis, hoc eſt, per eum, cui *ſummum* ejus *imperium* delatum eſt. Ex quo intelligitur, ſingulos cives *ſuum* ſibi *proprium* habere, in quod nemo concivium ſuórum jus habet, quia iiſdem legibus tenentur; non autem proprium ita habere quicquam, id quod non habeat jus ille, qui habet *imperium ſummum*, cujus mandata ſunt ipſæ leges, cujus voluntate voluntas ſingulorum continetur, & qui à ſingulis conſtituitur judex ſupremus. Quamquam autem multa ſint, quæ civitas civibus permittit, ideoque aliquando contra habentem *ſummum imperium* lege agi poſſit: actio tamen ea non eſt *juris civilis*, ſed *æquitatis naturalis*; neque agitur de eo (*) quod jure *poſſit* is, qui *ſummum imperium* habet, ſed de eo, quod *voluit*; ideoque ipſe erit judex, tanquam ſi cognitâ æquitate, non poſſet inique judicare.

proprium eſſe quicquam contra illum, qui habet ſummum imperium.

Annotatio. Proprietatem initium ſumſiſſe cum civitatibus, &c.] *Quod ab aliquibus objectum eſt, bonorum proprietatem etiam ante conſtitutas civitates in partibus familiarum exſtitiſſe, id, quoniam familiam civitatem parvam eſſe dixeram, fruſtra objectum eſt. Nam filiifamilias, proprietatem rerum ſuarum à patre conceſſam habent, diſtinctam quidem à cæteris filiis ejuſdem familiæ, ſed non à proprietate ipſius patris. Patres vero diverſarum familiarum, qui nec patri nec domino communi ſubjiciuntur, jus commune in omnia habent.*

Annotatio. Neque agitur de eo quod jure poſſit, &c.] *Quoties actio legis civi contra ſummum Imperantem, id eſt, contra civitatem conceditur; ea actione non quæritur, an civitas rem, de qua agitur, poſſidere jure poſſit, ſed an legibus ante latis eam poſſidere voluerit. Eſt enim lex ſummi Imperantis voluntas declarata. Cum itaque pecuniam duobus nominibus civitas à cive petere poſſit, nimirum ut tributum, vel ut debitum, in priore caſu actio legis non conceditur: nam quæri non poteſt, an civitas tributi exigendi jus habeat: in ſecundo conceditur, propterea quod nihil vult auferre civitas à cive per calliditatem; & tamen, ſi opus eſt, omnia*

omnia apertè. Itaque quod reprehendit quidam hunc locum, dicens, facile, ex hac doctrina, eſſe Principibus ære alieno ſe liberare; ineptè reprehendit.

XVI. *Furtum*, *Homicidium*, *Adulterium*, atque *injuria* omnes legibus naturæ prohibentur. Cæterum quid in cive *furtum*, quid *homicidium*, quid *adulterium*, quid denique *injuria* appellandum ſit, id non *naturali*, ſed *civili lege* determinandum eſt. Non enim omnis ablatio rei, quam alter poſſidet, ſed rei *alienæ* tantum, *furtum* eſt. Quid autem *noſtrum* ſit, quid *alienum*, *legis civilis* quæſtio eſt. Similiter non omnis occiſio hominis *Homicidium* eſt, ſed ejus tantùm, quem occidere vetat *lex civilis*; neque omnis concubitus *adulterium* eſt, ſed is tantùm, quem *leges civiles* prohibent. Denique promiſſi violatio *injuria* eſt, ubi ipſum promiſſum licitum eſt; ubi verò *jus* non eſt paciſcendi, ibi nullum *jus* tranſit; ideoque nulla ſequitur *injuria*, ut dictum eſt capite 2. artic. 17. Quæ autem paciſci poſſumus, & quæ non poſſumus, *à lege civili* pendent. Rectè igitur ſanxit civitas *Lacedæmoniorum*, impune fore adoleſcentibus, ſi quaſdam res ita aliis *Quid ſit furtum, homicidium, adulterium, & injuria; cognoſci ex legibus civilibus.*

auferrent, ut non deprehenderentur. Nihil enim aliud erat, quàm legem facere, ut *ſuum*, non *alienum* eſſet, quod ſic acquireretur. Rectè item ubique occiditur, quem bello vel neceſſitate propriæ defenſionis occidimus. Similiter qui concubitus in una civitate *matrimonium* eſt, in aliâ *adulterium* judicabitur, & è converſo. Item ea pacta, quæ faciunt *matrimonium* in uno cive, non idem faciunt in alio, quamquam ejuſdem civitatis; propterea quod, qui prohibetur à civitate, (hoc eſt, ab eo vel *Homine* vel *Concilio*, cujus eſt *ſummum* in civitate *Imperium*) quidpiam paciſci, non habet jus paciſcendi. Neque ergo pactum ejus validum eſt;non ſit ergo *matrimonium*. Ejus autem pactum, qui minimè prohibebatur, ideo validum eſt, & *matrimonium*. Neque addit quibuſcunque pactis illicitis validitatem ullam, quòd facta fuerint cum jure-jurando, (*) aut Sacramento. Nihil enim addunt hæc pactorum firmitati, ut dictum ſupra eſt cap. 2. articulo 22. Quid igitur *Furtum*, quid *Homicidium*, quid *Adulterium*, & in univerſum, quid ſit *injuria*, cognoſcitur ex *lege civili*, hoc eſt ex mandatis ejus, qui in civitate cum *ſummo imperio* eſt.

Quod

Quod facta fuerint cum jure-jurando aut Sacramento, &c.] *Utrum Matrimonium Sacramentum ſit, (quo ſenſu ea vox à Theologis uſurpatur) an non ſit, non eſt hujus inſtituti diſputare. Tantùm dico, viri & mulieris ad cohabitationem contractum legitimum, id eſt, lege civili conceſſum, ſive Sacramentum idem ſit, ſive non ſit, certè eſſe matrimonium legitimum. Cohabitationem autem, qualem aut inter quos civitas fieri prohibet, matrimonium non eſſe, cum ſit de eſſentia matrimonii, ut ſit contractus legitimus. Matrimonia fuerunt legitima permultis in locis, ut apud Judæos, Græcos, Romanos, quæ tamen ſolvi poterant. Apud eos autem, qui non permittunt hujuſmodi contractus, niſi ea lege, ut numquam diſſolvantur, matrimonium ſolvi quidem non poteſt; & ratio eſt, quod civitas illud ſolubile fieri vetuit, non quod matrimonium ſit Sacramentum. Itaque circa matrimonium nuptiarum ceremonias, quæ in templo peragendæ ſunt, peragere, conjugibus benedicere, vel, ſi ita dicendum eſt, eos conſecrare, ad Eccleſiaſticos fortaſſe ſolos pertinebit; cætera omnia, nempe qui, quando, quibus pactis matrimonia fiant, penes leges civitatis ſunt.* *Annotatio.*

XVII. Adeò

Opinio eorum qui civitatem conſtituere vellent, ubi non eſſet quiſquam cum potentia abſoluta.

XVII. Adeò durum maximæ parti hominum videtur eſſe ſummum hoc *imperium* & *potentia abſoluta*, ut ipſa etiam nomina oderint. Id quod accidit maximè per inſcitiam *humanæ naturæ* & *legum naturalium*, partim autem etiam per eorum culpam, qui cùm in tali imperio conſtituti ſint, poteſtate ſua ad propriam libidinem abutuntur. Ut fugiant igitur hujuſmodi *ſummam poteſtatem*, quidam eorum civitatem ſatis rectè conſtitutam volunt, ſi illi qui cives futuri ſunt, coëuntes, de certis articulis propoſitis & in cœtu agitatis probatiſque conſentiant, jubeantque eos obſervari, pœnaſque præſcriptas de iis ſumendas eſſe, qui eos violaverint. Ad quam rem, atque etiam ad propulſationem externorum hoſtium, præſcribunt reditum certum & limitatum, ea lege, ut, ſi non ſufficiat, redeundum ſit ad novam cœtus conventionem. Quis non videt in civitate ſic conſtitutâ, cœtum illum, qui hæc præſcripſit, habuiſſe *poteſtatem abſolutam*? ſi manet igitur *cœtus*, vel de tempore in tempus ad certum diem & locum conventus celebret, erit perpetua *potentia* illa. Sin penitùs ſe diſſolvant, vel unà diſſolvitur civitas, atque ita re-

vertuntur ad *ſtatum belli*, vel relinquitur alicubi poteſtas puniendi eos, qui leges transgredientur, quicunque demum & quotcunque illi fuerint; quod fieri non poteſt ſine *poteſtate abſoluta*. Nam qui *jure* tantum ſibi conceſſum virium habet, ut poſſit quotlibet cives pœnis coërcere, habet potentiam tantam, ut à civibus major contribui non poſſit.

Nota Imperii ſummi.

XVIII. Manifeſtum eſt igitur, eſſe in omni civitate aliquem *hominem unum* vel *concilium* ſive *curiam unam*, quæ potentiam in cives ſingulos jure habet tantam, quantam extra civitatem unuſquiſque habet in ſe ipſum: id eſt, *ſummam* ſive *abſolutam*, viribus civitatis, neque ullâ alia re limitandam. Si enim poteſtas ejus limitaretur, neceſſe eſt, ut id fiat à majori poteſtate: oportet enim eum, qui limites præſcribit, majorem potentiam habere, quam is qui limitibus cohibetur. Potentia itaque illa cohibens, vel ſine limite eſt, vel iterum cohibetur ab aliâ majori; & ſic tandem devenietur ad poteſtatem, ſine alio limite præter eum, qui terminus ultimus eſt virium civium ſimul omnium. Eadem dicitur quoque *imperium ſummum*, & ſiquidem *concilio* id commiſſum

ſum ſit, vocatur illud *concilium ſupremum*; ſi verò homini uni datum ſit, vocatur ille homo *ſupremus* civitatis *Dominus*. *Imperii* autem *ſummi* notæ ſunt hæ: *leges condere, & abrogare*; *bellum* & *pacem* decernere; *controverſias* omnes per ſe, vel per *judices* à ſe conſtitutos *cognoſcere*, & *dijudicare*; *Magiſtratus*, *Miniſtros*, *Conſiliarios* omnes eligere. Denique ſi quis ſit, qui unamquamcunque actionem jure agere poteſt, quæ nulli civi, neque civibus, præterquam ipſi ſoli licita eſt, is *ſummum imperium* in civitate obtinet. Nam ea quæ fieri neque à cive ullo, neque à pluribus civibus jure poſſunt, civitas ſola poteſt facere. Is igitur qui ea facit, jure utitur civitatis, quod eſt *imperium ſummum*.

Si conferatur civitas cum homine, is qui habet ſummum imperium, eſt ad civitatem in ea ratione, in qua eſt anima

XIX. Qui civitatem & cives cum homine & membris ejus comparare ſolent, dicunt penè omnes, eum, qui *ſummum imperium* obtinet in civitate, eſſe ad civitatem totam id, quod caput eſt ad totum hominem. Cæterum ex ante dictis apparet, eum, qui tali imperio præditus eſt, (ſive *homo* ſit, ſive *curia*) habere ad civitatem rationem non capitis, ſed animæ. Nam anima eſt, per quam homo habet voluntatem, hoc eſt, poteſt

teſt velle & nolle. Ita per eum, qui *ſummum* habet *imperium*, & non aliter, voluntatem habet, & poteſt velle & nolle civitas. Cum capite conferendus potiùs eſt cœtus conſiliariorum, ſive conſiliarius unus, cujus ſolius conſilio (ſi alicujus ſolius) is qui habet *ſummum imperium* in regendâ civitate, in rebus maximi momenti utitur. Capitis enim officium conſulere eſt, ſicut animæ imperare.

humana ad ipſum hominem. *Per c. 6. art. 1.*

XX. Siquidem *imperium ſummum*, vi pactorum, quæ cives ſive ſubditi inter ſe ſinguli cum ſingulis mutuò ineunt, conſtitutum ſit; pacta autem omnia, ut à voluntate contrahentium vim ſuam ſortiuntur, ita conſenſu eorundem vim ſuam perdant, & diſſolvantur; inferet forte aliquis, *ſummum imperium* conſenſu omnium ſimul ſubditorum poſſe tolli. Quod etſi verum eſſet, non video tamen, quid periculi inde *ſummis imperantibus* oriri *jure* poſſet. Quoniam enim ſupponitur, unumquemque unicuique ſe obligaſſe, ſi quilibet unus civium id fieri nolit, cæteri omnes utcunque conſenſerint, tenebuntur. Nec poteſt quiſquam eorum ſine *injuriâ* facere, quod pacto mecum inito non facere ſe obligavit. Non eſt autem putandum, accidere unquam,

Summum imperium non poſſe jure diſſolvi conſenſu eorum, quorum pactis eſt conſtitutum.

quam, ut omnes ſimul cives, ne uno quidem excepto contra *ſummum imperium* conſentiant. Non ergo periculum eſt *ſummis imperantibus*, ne *jure* poſſint autoritate ſua ſpoliari. Si tamen concederetur, jus eorum dependere à ſolo pacto, quod unuſquiſque init cum unoquoque ſuo concive, facilè accidere poſſet, ut imperio ſpoliarentur prætextu *juris*. Subditis enim ſive convocatis imperio civitatis, ſive ſeditiosè concurrentibus, plurimi arbitrantur conſenſum omnium contineri in conſenſu majoris partis. Quod quidem falſum eſt. Non enim à natura eſt, quod conſenſus majoris partis habeatur pro conſenſu omnium, neque verum eſt in tumultibus; ſed procedit ab inſtitutione civili & verum eſt tunc tantum, quando is *homo* vel *curia* illa, quæ ſummum habet imperium, cives convocans, propter numerum magnum, electis eſſe vult poteſtatem loquendi pro eligentibus, & loquentium majorem partem, circa eas res, quæ ab eo diſcutiendæ proponuntur, haberi pro omnibus. Non autem intelligitur is, qui habet *ſummum Imperium*, convocaſſe cives ad diſputandum de ipſius jure, niſi pertæſus rerum, diſertis verbis, imperium abjiciat.

Quo-

Quoniam autem plurimi, per inſcitiam, pro conſenſu civitatis habent, non modo conſenſum majoris partis civium, ſed etiam valde paucorum, ſi ſecum ſentiant, poſſet iis videri, *Imperium ſummum* jure abrogari, modò id fiat in magno aliquo conventu civium per ſuffragia majoris numeri. Sed quamquam imperium, per pacta ſingulorum cum ſingulis conſtituatur, non tamen ab ea ſola obligatione dependet imperii jus. Accedit obligatio erga habentem imperium. Civis enim unuſquiſque cum unoquoque paciſcens, ſic dicit, *ego jus meum transfero in hunc, ut tu tuum transferas in eundem.* Unde jus, quod unuſquiſque habebat utendi viribus ſuis ad proprium beneficium, totum tranſlatum eſt in aliquem hominem vel concilium ad beneficium commune. Itaque intercedentibus pactis, quibus ſingulis ſinguli obligantur, & juris donatione, quam ratam habere obligantur imperanti, duplici obligatione civium munitur imperium, ea, quæ eſt ad concives, & ea, quæ eſt ad imperantem. Non ergo cives quotcunque fuerint, ſine conſenſu etiam ipſius imperantis, eum ſpoliare imperio jure poſſunt.

CA-

Caput VII.

De tribus Civitatum ſpeciebus, Democratiâ, Ariſtocratiâ, Monarchiâ.

I. *Civitatis tres eſſe tantum ſpecies*, Democratiam, Ariſtocratiam, Monarchiam. II. Oligarchiam *non eſſe ſtatum civitatis diverſum ab* Ariſtocratiâ, *neque* Anarchiam *eſſe ſtatum omnino.* III. Tyrannidem *non eſſe ſtatum civitatis diverſum à legitimâ* Monarchia. IV. *Non dari ſtatum civitatis* mixtum *ex ſpeciebus dictis.* V. Democratiam, *niſi certa tempora & loca conveniendi conſtituantur, diſſolvi.* VI. *In* Democratiâ, *temporum conveniendi intervalla oportet eſſe parva, vel* ſummi imperii *uſum pro intervallis* uni *alicui eſſe concedendum.* VII. *In* Democratiâ *ſinguli cum ſingulis obedituros ſe* populo *paciſcuntur*, Populus *ipſe nemini obligatur.* VIII. Ariſtocratia *quibus actibus conſtituta.* IX. *In* Ariſtocratia, Optimates *nihil paciſcuntur; neque civi cuiquam, aut toti* populo *obligantur.* X. Optimatibus *neceſſaria eſt condictio conventuum.* XI. Monarchia *quibus actibus conſtituta.* XII. Monarchia *nemini ob receptum imperium pactis obligatur.* XIII. Monarchia *ſemper in potentiâ proximâ eſt ad exercendum omnes actus, qui ad Imperium requiruntur.* XIV. *Quid genus peccati & quorum hominum ſit, quando civitas adverſus cives, vel cives adverſus civitatem officio ſuo non funguntur.* XV. Monarcha *factus ſine temporis limitatione, poteſt ſucceſſorem ſuum eligere.* XVI. *De* Monarchis ad tempus. XVII. Monarcha, *retento jure Imperii, non intelligitur ullo promiſſo*

trans-

tranſtuliſſe jus in media ad Imperium neceſſaria. XVIII. *Quibus modis civis ſubjectione liberetur.*

I. Dictum jam eſt de *civitate per inſtitutionem* in genere. Dicendum eſt de ejus ſpeciebus. Differentia autem civitatum ſumitur à differentiâ perſonarum, quibus commiſſum eſt *ſummum Imperium*. Committitur autem *ſummum Imperium*, vel *uni homini*, vel *Concilio* ſive *curiæ uni* multorum hominum. Rurſus *Concilium multorum hominum*, vel eſt omnium civium, (ita ut quilibet eorum jus habeat ſuffragii, poſſitque intereſſe rebus diſcutiendis, ſi voluerit) vel partis tantum eſt. Unde tres naſcuntur civitatis ſpecies. Una ubi *ſummum imperium* eſt penes *Concilium*, in quo quilibet civis jus habet ſuffragii, & vocatur DEMOCRATIA. Altera, ubi *ſummum imperium* penes *Concilium* eſt, in quo non omnes; ſed certa aliqua pars ſuffragium habet; & dicitur ARISTOCRATIA. Tertia, ubi ſummum imperium penes *unum* eſt, & appellatur MONARCHIA. In primâ is, qui rerum potitur, Δῆμος, POPULUS, in ſecundâ OPTIMATES, in tertia MONARCHA nominatur. *Civitatis tres tantum eſſe ſpecies: Democratiam, Ariſtocratiam, Monarchiam.*

II. Quod autem introduxerunt antiqui *Oligarchiam*

non eſſe ſtatum civitatis diverſum ab Ariſtocratia, neque Anarchiam eſſe ſtatum omnino.

tiqui rerum Politicarum ſcriptores tres alias ſpecies his oppoſitas, nempe *Democratiæ Anarchiam*, ſive confuſionem; *Ariſtocratiæ Oligarchiam*, hoc eſt, imperium paucorum; *Monarchiæ Tyrannidem*; non ſunt illæ tres aliæ ſpecies civitatis, ſed tria nomina diverſa, quæ illis indidere ii, quibus vel regimen, vel regentes diſplicuerunt. Solent enim homines per nomina, non res tantum, ſed & proprios *affectus*, putà *amorem, odium, iram*, &c. unà ſignificare; ex quo fit, ut quod ab altero *Democratia*, idem ab altero *Anarchia*; quod his *Ariſtocratia*, illis *Oligarchia*, ſoleat nominari; & quem alius *Regem*, alius *Tyrannum* eſſe dictitet. Ita ut his nominibus non deſignentur *diverſæ ſpecies* civitatis, ſed civium *diverſæ ſententiæ* de imperante. Primùm autem quis non videt, *Anarchiam* opponi æquè omnibus dictis ſpeciebus? ſignificat enim ea vox, nullum omnino regimen eſſe, hoc eſt, ne civitatem quidem eſſe. Quomodo autem fieri poteſt, ut *non civitas* ſit *civitatis* ſpecies? Deinde, quæ differentia eſt inter *Oligarchiam*, qua ſignificatur imperium *paucorum* vel *magnatum*, & *Ariſtocratiam*, quæ eſt imperium *optimatum* ſive *meliorum*, præterquam quod homines inter

ſe

ſe ita differunt, ut non eadem omnibus bona ſint; quo fit ut qui aliis *optimi*, aliis *peſſimi* videantur.

III. Quod autem *regnum* & *Tyrannis* non ſunt diverſæ ſpecies civitatis, haud facile perſuadebitur propter affectus hominum, qui etſi civitatem *uni* ſubjectam eſſe mallent quàm *pluribus*, non tamen recte eam gubernari putant niſi gubernetur ad arbitrium ſuum. Sed quid differat *Rex à Tyranno*, ratione inveſtigandum eſt, non affectu. Primùm autem non in eo differunt, quod major ſit potentia hujus quam illius; quia *ſummo imperio* majus dari non poteſt. Neque quod alter potentiam habeat præſcriptam, alter non. Cujus enim potentia præſcripta eſt, non eſt *Rex*, ſed *ſubditus* præſcribentis. Deinde neque modo acquirendi differunt; ſiquidem enim in civitate *Democratica*, vel *Ariſtocratica*, *ſummum imperium* civis aliquis vi occuparet, habito civium conſenſu, legitimus fit *Monarcha*; eo conſenſu non habito, *hoſtis* eſt, non *Tyrannus*. Differunt ergo ſolo imperii exercitio, ut *rex* ſit qui rectè regit, *Tyrannus* qui aliter. Huc igitur res redit, ut cives *Regem* legitimè in *ſummo imperio* conſtitutum, ſi imperium ipſis rectè videbitur exercere, tum *Regem*, a-

Tyrannidem non eſſe ſtatum civitatis diverſum à legitima Monarchia.

liter *Tyrannum* appellandum cenſeant. Non ſunt igitur diverſi civitatis ſtatus *Regnum* & *Tyrannis*, ſed eidem *monarchiæ* nomen *Regis* pro honore, *Tyranni* pro convicio datur. Quæ autem paſſim contra *Tyrannos* dicta in libris reperiuntur, originem à Græcis & Romanis ſcriptoribus traxerunt, qui partim à *populo*, partim ab *optimatibus* regebantur, ideóque non modo *Tyranni* ſed etiam *Reges* exoſi ſunt.

Non dari ſtatum civitatis mixtum ex ſpeciebus dictis.

IV. Sunt qui neceſſarium quidem eſſe putant, ut *ſummum imperium* alicubi in civitate exſiſtat; ſed ſi illud penes *unum* eſſet, ſive *hominem* ſive *Concilium*, ſequeretur, inquiunt, cives omnes eſſe ſervos. Hanc conditionem fugientes, poſſe eſſe ſtatum quendam civitatis arbitrantur, *mixtum* ex dictis tribus ſpeciebus, diverſum tamen à ſingulis, quam *mixtam* vocant *Monarchiam*, vel *mixtam Ariſtocratiam*, vel *mixtam Democratiam*, prout aliqua trium ſpecierum præ cæteris emineat. Exempli cauſa, ſi nominatio Magiſtratuum, & Arbitrium belli & pacis, penes *Regem* eſſet, judicia apud *magnates*, pecuniarum contributio penes *populum*, & legum ferendarum potentia penes *omnes* ſimul: hujuſmodi ſtatum vocarent *Monarchiam*

mixtam. Quod ſi fieri poſſet, ut hujuſmodi ſtatus exſiſteret, nihilo magis civium libertati conſultum eſſet. Quamdiu enim omnes conſentiunt inter ſe, ſubjectio ſingulorum civium tanta eſt, ut major eſſe non poſſit; ſed ſi diſſentiant, bellum civile reducitur, & jus *Gladii privati*, quod eſt omni ſubjectione pejus. Sed fieri hujuſmodi *imperii ſummi* (*) diviſionem non poſſe, ſatis demonſtratum eſt capite præcedente, articulis 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Sed fieri hujuſmodi ſummi Imperii diviſionem non poſſe, &c.] *Imperium dividi non oportere, plerique dicunt; ſed temperari, & limite aliquo contineri volunt. Ita ſanè æquum eſt; ſed illi tum, cum temperari & limitari dicunt, ſi dividi intelligunt, ineptè diſtinguunt. Vellem quidem ego, non modo Reges, ſed etiam cœtus illos, qui ſunt cum imperio ſummo, velle temperari ſibi à maleficio, cogitanteſque de officiis ſuis, intra legum naturalium & divinarum limites ſe ipſos continere. At illi qui ſic diſtinguunt, ſummos imperantes ab aliis limitari & coërceri volunt: quod quia fieri non poteſt, quin illi limitatores poteſtatis partem aliquam qua id facere poſ-* *Annotatio.*

ſint, habere debeant, dividitur Imperium, non temperatur.

Democratiam, niſi certa tempora & loca conveniendi conſtituantur, diſſolvi.

V. Videamus jam in unaquaque civitatis ſpecie conſtituendâ, quid faciant conſtituentes. Qui coïerunt ad civitatem erigendam, penè eo ipſo quod coïerunt, *Democratia* ſunt. Nam ex eo quod volentes convenerunt, intelliguntur obligati ad id, quod conſenſu majoris partis decernetur. Id quod quamdiu conventus durat, vel in certos dies & loca differtur, *Democratia* eſt. Nam conventus is, cujus voluntas eſt voluntas omnium civium, *ſummum imperium* habet. Et quia in conventu hoc, ſupponitur, unumquemque habere jus ſuffragii: ſequitur eam eſſe *Democratiam*, per definitionem traditam articulo 1. capitis hujus. Quod ſi diſcedant, ſolvaturque conventus, neque quicquam antè conſtitutum ſit de tempore & loco ſe denuò congregandi, redit res ad *Anarchiam*, & ſtatum illum in quo erat, antequam conveniſſent, hoc eſt, ad ſtatum belli omnium contra omnes. *Populus* igitur *ſummum Imperium* non amplius retinet, quam dies & locus certus, cognitus & conſtitutus palam ſit, ad quem convenire, quicunque volent, poſſint. Niſi enim

id

id cognitum & ſtatutum ſit, poſſunt vel diverſis temporibus & locis, hoc eſt, in factiones, vel non omninò convenire. Neque eſt amplius Δῆμος, id eſt, *Populus*, ſed multitudo diſſoluta, cui nulla neque *actio* neque *jus* attribui poteſt. Duæ igitur res conſtituunt *Democratiam*, quarum una (nempe condictio perpetua conventuum) Δῆμον, altera (quæ eſt pluritas ſuffragiorum) τὸ κράτος ſive poteſtatem conſtituit.

VI. Præterea, non ſufficit *Populo* ad *ſummum imperium* retinendum, ut tempora & loca certa conveniendi cognita ſint, niſi etiam vel temporum intervalla minùs inter ſe diſtent, quàm ut interea quicquam poſſit intervenire, quo (propter defectum *ſummi Imperii*) civitas in diſcrimen adducatur, vel ſaltem uſum ſummi Imperii alicui homini *uni*, vel concilio *uni* pro tempore intermedio concedant. Hoc enim niſi fiat, non ſatis cautum eſt defenſioni, & paci ſingulorum. Neque igitur civitas dicenda erit; quippe in qua propter defectum ſecuritatis redit unicuique jus ſe ipſum proprio arbitratu defendendi.

In Democratia, temporum conveniendi intervalla oportet eſſe parva, vel ſummi imperii uſum pro intervallu uni alicui eſſe concedendum.

VII. *Democratia* non conſtituitur per acta ſingulorum cum *Populo*, ſed mutuis pactis ſingulorum cum ſingulis cæte-

In Democratia ſinguli cum

ſingulis obedituros ſe populo paciſcuntur; populus ipſe nemini obligatur.

cæteris. Primum autem ex eo patet, quod prius debent in omni pacto exſiſtere perſonæ paciſcentes, quàm ipſum pactum; ſed ante conſtitutionem civitatis *Populus* non exſtitit, ut quæ non erat perſona aliqua, ſed multitudo perſonarum ſingularium; non potuit igitur inter *populum* & *civem* pactum ullum intercedere. Poſtquam autem civitas conſtituta eſt, ſi civis cum *Populo* paciſcitur, fruſtra eſt; quia *Populus* voluntate ſuâ voluntatem civis illius (cui ſupponitur obligari) complectitur, ideoque liberare ſe poteſt arbitrio ſuo; & per conſequens, jam actu liber eſt. Secundum autem, quod ſinguli cum ſingulis paciſcuntur, ex eo inferri poteſt, quod fruſtra eſſet conſtituta civitas, ſi cives nullis obſtringerentur pactis, ad facienda omittendaque ea, quæ civitas facere & omittere imperaret. Quoniam ergo pacta talia intercedere in civitate conſtituendâ intelliguntur ut neceſſaria, nulla autem, ut jam oſtenſum eſt, intercedant inter *civem* & *populum*; ſequitur fieri ea inter cives ſingulos: ſcilicet ut unuſquiſque civium paciſcatur voluntatem ſuam ſe ſubjecturum eſſe voluntati majoris partis, eâ lege, ut reliqui quoque idem faciant; tanquam ſi unuſquiſque ſic dice-

ret,

ret, *ego jus meum ad populum transfero, in tuam gratiam; ut tu tuum, in gratiam meam, transferas ad eundem.*

VIII. *Ariſtocratia* ſive *curia optimatum* cum ſummo imperio, originem habet à *Democratia*, quæ jus ſuum in illam transfert. Ubi intelligendum eſt, certos homines nominibus, vel genere, vel aliquâ aliâ notâ ab aliis dignoſcendos proponi ad *populum*, & pluralitate ſuffragiorum eligi, in electos autem transferri jus omne totius *populi*, ſive civitatis, ita ut quod jure *populus* prius poterat, id nunc jure poſſit *curia* electorum *optimatum*. Quo facto patet, Populum, ut perſonam unam, *ſummo imperio* ad hos tranſlato, non amplius exſiſtere. *Ariſtocratia quibus actibus conſtituta.*

IX. Sicut in *Democratiâ populus*, ita in *Ariſtocratiâ curia optimatum* omni obligatione libera eſt. Quoniam enim cives non paciſcentes cum populo, ſed mutuis inter ſe pactis tenebantur ad omnia quæ *populus* faceret, tenebantur inde ad factum *populi*, transferentis jus civitatis in *optimates*. Neque enim *curia optimatum* potuit, quamquam electa à populo, ad quicquam ab eo obligari; nam eâ erectâ *populus* ſimul diſſolvitur, ut proximè ſupra dictum eſt, peritque ratio illa, quam habebat ut *Perſona*. Quare *In Ariſtocratia optimates nihil paciſcuntur; neque civi cuiquam aut toti populo obligantur.*

re perit quoque unà & diſſolvitur, quæ facta ad *perſonam* obligatio.

Optimatibus neceſſaria eſt conditio conventuum.

X. Hæc quoque cum *Democratiâ* communia habet *Ariſtocratia*. Primùm quòd ſine conſtitutione certorum temporum, & locorum, ad quæ *curia optimatum* poſſit convenire, non amplius ſit *curia*, neque perſona una, ſed diſſoluta multitudo, ſine ſummo imperio. Secundum, quod tempora conventuum longis intervallis, ſalvo ſummo imperio, niſi uſus ejus in unum aliquem hominem transferatur, non poſſint disjungi. Rationes autem quare hoc contingat, eædem ſunt, quas adduximus articulo quinto.

Monarchia quibus actibus conſtituta.

XI. Ut *Ariſtocratia*, ita quoque *Monarchia* à poteſtate *populi* derivatur, ſcilicet *jus* ſuum; hoc eſt, *ſummum imperium*, in *unum hominem* transferentis. Hic quoque intelligendum eſt *unum* certum *hominem*, nomine vel aliâ notâ à cæteris omnibus dignoſcendum, proponi; atque in eum jus omne *populi* pluralitate ſuffragiorum transferri; ita ut quicquid potuerat *populus*, antequam eligeretur, id omne poſtea jure poſſit facere electus. Quod cum factum eſt, *populus* non amplius eſt *perſona* una, ſed diſſoluta multitudo, quippe quæ una erat

virtute

virtute tantùm *ſummi imperii*, quod jam à ſe in hunc tranſtulerunt.

XII. Neque ergo *Monarcha* ullis ſe pactis cuiquam ob receptum imperium obſtringit. Recipit enim imperium à *populo*, ſed ut proximè ſupra oſtenſum eſt, *populus* ſtatim atque id factum eſt, *perſona* eſſe deſinit; pereunte autem *perſonâ* perit omnis ad *perſonam* obligatio. Tenentur itaque cives ad obedientiam *Monarchæ* præſtandam; pactis illis tantùm quibus mutuo ſe obligaverant ad ea omnia quæ *populus* cenſeret, facienda, hoc eſt, ad obediendum *Monarchæ*, ſi à *populo* conſtitueretur.

Monarcha nemini ob receptum imperium pactis obligatur.

XIII. Differt autem *Monarchia*, tum ab *Ariſtocratia*, tum à *Democratia* in hoc, quod hîc ut deliberari & decerni, hoc eſt, ut imperium actu exerceri poſſit, temporibus quibuſdam & locis condictis opus eſt; illic omni tempore & loco deliberatur & decernitur. *Populo* enim, ut & *optimatibus*, quia non ſunt *unum naturale*, congreſſu opus eſt. *Monarcha*, qui unus natura eſt, ſemper in potentiâ proximâ eſt ad actus imperii exercendos.

Monarcha ſemper in potentia proxima eſt ad exercendum omnes actus, qui ad imperium requiruntur.

XIV. Quoniam oſtenſum eſt ſupra, articulis 7, 9, 12. eos qui *ſummum* in civitate *imperium* adepti ſunt, nullis

Quod genus peccati &

quorum hominum ſit, quando civitas adverſus cives, vel cives adverſus civitatem officio ſuo non funguntur.

cuiquam pactis obligari; ſequitur, eoſdem nullam civibus poſſe facere *injuriam*. *Injuria* enim, per definitionem ſupra allatam capite tertio, articulo tertio, nihil aliud eſt quam pactorum violatio; ideoque ubi illa pacta non præcedunt, ibi nulla ſequi poteſt *injuria*. Poteſt tamen & *populus*, & *curia optimatum*, & *Monarcha*, multis modis peccare contra cæteras leges naturales, ut *credulitate*, *iniquitate*, *contumeliâ*, aliiſque vitiis, quæ ſub hac ſtrictâ & accuratâ *injuriæ* ſignificatione non veniunt. Cæterum civis ſi obedientiam ſummo imperio non præſtiterit, *injurius* & in cæteros concives omnes, etiam propriè loquendo, dicetur; propterea quod unuſquiſque cum unoquoque pactus eſt obedientiam præſtare, atque etiam in *ſummum imperantem*; quod jus quod ei dederant, ſine conſenſu ejus reſumunt. Et in *populo* quidem, vel *curiâ Optimatum*, ſi quid decretum ſit contra *legem* aliquam *naturalem*, non peccat ipſa civitas, hoc eſt, perſona civilis, ſed cives illi quorum ſuffragiis decretum eſt. Peccatum enim ſequitur voluntatem naturalem, & expreſſam, non politicam, quæ artificioſa eſt; quia ſi hoc eſſet, peccarent & illi quibus decretum diſplicuit. In *Monarchiâ* autem,

tem, *Monarcha* ſi quid decreverit contra *leges naturales*, ipſe peccat: quia in ipſo voluntas civilis eadem eſt cum naturali.

XV. Populus qui *Monarcham* facturus eſt, poteſt ei ſummum imperium tradere, vel ſimpliciter ſine temporis limitatione, vel pro tempore certo & determinato. Si ſimpliciter, intelligitur ita eſſe imperium ejus, cui traditur, ſicut erat *populi*, qui tradidit. Quâ igitur ratione *populus jure* Monarcham *illum*, eâdem ille Monarcham *alium* facere poteſt; ita ut *Monarchæ*, cui ſimpliciter traditum eſt imperium, competat *jus* non modo *poſſeſſionis*, ſed etiam *ſucceſſionis*, ut poſſit ſuo arbitrio declarare ſucceſſorem ſuum. *Monarcha factus ſine temporis limitatione, poteſt ſucceſſorem ſuum eligere.*

XVI. Quod ſi imperium pro tempore determinato tantum traditum ſit, alia præter ipſam traditionem ſpectanda ſunt. Primum, utrum *populus*, cum in eum imperium contulerit, reliquerit ſibi *jus* ad tempora & loca præfinita coëundi, necne. Secundum, ſi reliquerit ſibi poteſtatem illam, utrum reliquerit ſibi poteſtatem conveniendi antè quam tempus illud exſpiraret, quod *Monarchæ* ad habendum imperium ſummum præſcripſerat. Tertium, *De Monarchis ad tempus.*

utrum convocari voluerit ad arbitrium *Monarchæ* illius temporarii, & non aliter. Supponamus jam *populum* tradidiſſe *ſummum imperium* alicui uni homini, habendum pro tempore tantum vitæ ſuæ; quod cùm feciſſet, putemus primò, è cœtu unumquemque ita diſceſſiſſe, ut de loco, ubi (poſt mortem ejus) ad novam electionem congregarentur, nihil omnino ordinatum ſit. In hoc caſu manifeſtum eſt, per articulum quintum hujus capitis, *populum* non eſſe amplius *perſonam*, ſed multitudinem diſſolutam, quorum cuilibet cum quibuslibet convenire diverſo tempore & loco quo libuerit, vel imperium ſibi rapere ſi potuerit, æquo jure, nimirum naturali, licitum eſt. Quicunque igitur *Monarcha* tali conditione imperium habet, tenetur *lege naturali*, quæ habetur capite tertio, articulo octavo *de non reddendo malo pro bono*, cavere ne per mortem ſuam civitas diſſolvatur, nimirum vel ſtatuendo diem & locum certum, quo cives qui voluerint, convenire poſſint; vel ſucceſſorem ipſe nominando, prout ſibi ad civium communem utilitatem conducere videbitur. Is igitur qui *ſummam poteſtatem* pro tempore vitæ accepit, eo modo quo dictum eſt, abſolutè

eam

eàm habet, & poteſt diſponere de ſucceſſione. Secundo, ſi ponatur *populus* ab electione *Monarchæ temporarii* ita diſceſſiſſe, ut decretum prius factum ſit de conveniendo ad diem & locum certum poſt mortem ejus; tunc mortuo Monarcha, conſolidatur imperium in *populo*, nullo novo actu civium, ſed jure priore. Toto enim medio tempore, *ſummum imperium* (ut *Dominium*) in *populo* erat, *uſus* autem, ſive *exercitium* ejus tantùm in *Monarcha temporario*; ut *uſufructuario*. Quodſi *populus* electo *Monarcha temporario* ita diſceſſerit è curia, ut tempora & loca certa conveniendi habiturus ſit, durante termino illi præſcripto, (quemadmodum apud populum Romanum facti ſunt olim *Dictatores*) non habendus eſt talis pro *Monarcha*, ſed pro primo populi miniſtro, poteſtque *populus*, ſi videbitur, eum adminiſtratione ſua privare, etiam ante tempus, ut fecit populus Romanus, qui *Minutio* Magiſtro Equitum æqualem dedit poteſtatem cum *Quinto Fabio Maximo*, quem antè fecerat *Dictatorem*. Ratio cujus rei ea eſt, quod cogitari non poteſt, eum ſive hominem, ſive cœtum, qui in potentia proximâ & immediatâ eſt ad agendum, ita imperium retinere,

ut non poſſit actu imperare. Imperium enim nihil aliud eſt, quam jus imperandi quoties per naturam poſſibile eſt. Poſtremò, ſi *populus*, declarato *Monarcha temporario*, ita diſcedat à curia, ut injuſſu declarati non ſit licitum iterum convenire, intelligitur populus ſtatim diſſolvi; imperiumque ejus eſſe abſolute, qui ſic declaratur: propterea, quod non eſt in poteſtate civium, ut civitas renaſcatur, niſi velit is, qui imperium ſolus habet. Neque refert quod potuerit promittere, ſe cives certis temporibus convocaturum, cum non exſtet jam, niſi arbitrio ejus, *perſona* cui promiſſum eſt. Quæ diximus de quatuor prædictis caſibus *populi*, *Monarcham temporarium* eligentis, plenius explicabuntur, per comparationem cum *Monarcha abſoluto*, cui nullus apparet hæres. *Populus* enim *Dominus* civium talis eſt, ut hæredem, niſi quem nominat ipſe, habere non poſſit. Præterea, intervalla inter tempora conventus civium, comparari poſſunt ad tempora dormiendi in *Monarcha*. Utrobique enim *actus* imperandi ceſſant, *potentia* retinetur. Denique ita diſſolvi conventum, ut non poſſit iterum convenire, mors populi eſt: ſicut ita dormire, ut nunquam vigilare poſſit,

mors hominis eſt. Quemadmodum igitur Rex cui hæres nullus eſt, dormiturus ita ut nunquam poſſit expergiſcere, hoc eſt moriturus, ſi tradit alicui ſummum imperium exercendum donec évigilaverit, tradit ei per conſequens ſucceſſionem; ita quoque *populus*, qui Monarcham temporarium eligens ſumul aufert ſibi poteſtatem conveniendi, tradit ipſi dominium civitatis. Porrò, ut Rex qui dormiturus in tempus aliquod, ſummum imperium alii dat adminiſtrandum, idem expergefactus recipit; ſic *populus*, *Monarcha temporario electo*, retinens jus coëundi ad certum diem & locum, eo die recipit imperium ſuum. Et ſicut rex qui Imperium adminiſtrandum alii dedit, ipſo interea evigilante, poteſt idem revocare quando vult; ita populus qui per tempus *Monarchæ temporario* præſcriptum jure convenit, poteſt eundem imperio, ſi velit, ſpoliare. Denique rex qui imperium adminiſtrandum alii tradit, dum ipſe dormit, nec evigilare poteſt, niſi is, cui traditum eſt, voluerit, una perdidit imperium cum vita; ſic *populus*, qui *Monarchæ temporario* imperium commiſit, ita ut injuſſu ejus non poſſit iterum convenire, penitùs diſſolutus eſt

eſt, manetque imperium penes electum.

Monarcha, retento jure imperii, non intelligitur ullo promiſſo transtuliſſe jus in media ad imperium neceſſaria.

XVII. *Monarcha* ſi quid *promiſerit* civi, vel pluribus ſimul civibus, propter quod per conſequens, ſummum Imperium exerceri non poteſt, *Promiſſum* illud, ſive *Pactum* juratò vel injuratò factum, irritum eſt. *Pactum* enim eſt juris translatio, quæ per ea quæ capite ſecundo, articulo 4. dicta ſunt, requirit ſigna idonea voluntatis in transferente. Qui verò ſufficienter ſignificat voluntatem retinendi finem, ſufficienter declarat, ſe non decedere de jure ad media ad eum finem neceſſaria. Jam verò qui promiſit aliquod neceſſarium ad *ſummum imperium*, ipſum tamen *imperium* retinet, ſatis idonea ſigna dat, ſe non aliter promiſiſſe, niſi quatenus *ſummum imperium* ſine eo retineri poteſt. Quandocunque igitur apparuerit, id quod promiſſum eſt, præſtari non poſſe, ſalvo *ſummo imperio*, promiſſum pro non promiſſo, id eſt, invalidum cenſeri debet.

Quibus modis civis ſubjectione liberatur.

XVIII. Vidimus quo modo cives naturâ dictante obligarunt ſe mutuis pactis ad obediendum *ſummo imperio*. Videndum porrò eſt, quibus modis fieri poſſit, ut obedientiæ hujuſmodi vinculis

lis liberentur. Primò autem id fit *abdicatione*, id eſt, ſi quis *jus imperii* non in alium transfert, ſed abjicit, ſive derelinquit: nam quod abjicitur, in medium æquè omnibus rapiendum projicitur: unde iterum jure naturali unuſquiſque civium ſuæ conſervationi ſuo providere arbitro poteſt. Secundò, ſi civitas venerit in poteſtatem hoſtium, ita ut reſiſti eis non poſſit, intelligitur is qui prius *ſummam* habebat *poteſtatem*, eam jam amiſiſſe. Cives enim cùm omnem conatum fecerint, ne in manus hoſtium venirent, pacta quæ inierunt ſinguli cum ſingulis de obedientiâ præſtandâ adimplerunt. Et quæ promiſerint poſtea victi, necis vitandæ causâ, ea quoque ut præſtent, omni conatu laborandum eſt. Tertio, in *Monarchia* (*nam* Δῆμος & *Curia optimatum* deficere non poſſunt) ſi ſucceſſor nullus omnino appareat, omnes cives obligationibus ſuis liberantur. Nemo enim teneri intelligitur qui, cui tenetur, neſcit; qui præſtatio in tali caſu eſſet impoſſibilis. Atque his tribus modis à ſubjectione civili, in libertatem omnium ad omnia, hoc eſt, naturalem & belluinam, (nam ſtatus naturæ ad ſtatum civilem, hoc eſt, libertas ad ſubjectionem, eam

habet

habet proportionem, quam cupiditas ad rationem, vel bellua ad Hominem) ſimul ſe recipiunt cuncti cives. Præterea vero, ſinguli cives liberari ſubjectione jure poſſunt, voluntate ejus, penes quem ſummum eſt imperium: nimirum ſi ſolum verterint: quod duobus modis accidere poteſt, vel permiſſione, ut ſi quis veniâ impetratâ aliò volens habitatum abit; vel juſſu, ut *Exſul*. Utroque caſu, liber erit legibus prioris civitatis, propterea quod obſtringitur legibus poſterioris.

CAPUT VIII.

De Jure Dominorum in Servos.

I. Dominus & Servus *quid ſint.* II. *Diſtinctio* ſervorum *in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & Ergaſtulos, ſive eos qui carcere vel compedibus vincti ſerviunt.* III. *Obligatio* ſervi *naſcitur ex conceſſa ei à* Domino *libertate corporis.* IV. Servi *vincti* Dominis *non tenentur pacto.* V. Servi *non habent proprietatem in bonis ſuis contra* Dominum. VI. Dominus ſervum *poteſt vendere, vel teſtamento alienare.* VII. Dominus *in* ſervum *injurius eſſe non poteſt.* VIII. Dominus Domini *eſt* Dominus ſervorum. IX. *Quibus modis* ſervi *liberantur.* X. *Dominium in beſtias juris naturalis eſt.*

Dominus & Servus quid ſint. I. Duobus capitibus proximè ſuperioribus dictum eſt de *Civitate* *inſti-*

inſtitutivâ, nempe quæ multorum conſenſione, qui ſe invicem pactis & fide mutuò data obſtrinxerunt, inita eſt. Sequuntur jam quæ dicenda ſunt de *civitate naturali*, quæ & *Acquiſita* dici poteſt, quippe quæ acquiritur potentiâ & viribus naturalibus. Sciendum autem in primis eſt, quibus modis jus *Dominii* acquiri poteſt in *perſonas* hominum. Ubi tale jus acquiſitum eſt, ibi *parvum* quoddam *regnum* eſt. *Regem* enim eſſe nihil aliud eſt quàm *Dominium* habere in *perſonas* multas, atque adeò *familia magna*, *regnum*; & *regnum parvum*, *familia* eſt. Ut redeamus iterum in ſtatum naturalem, conſideremuſque homines tanquam ſi eſſent jamjam ſubito è terrâ (fungorum more) exorti & adulti, ſine omni unius ad alterum obligatione, tres tantùm modi ſunt, quibus alter in alterius *perſonam Dominium* habere poteſt. Quorum primus eſt, ſi volentes (pacis & mutuæ defenſionis cauſa) in ditionem & *Dominium* alicujus hominis, vel cœtus hominum, ipſi ſeſe pactis mutuis inter ſe initis tradiderint. Atque de hoc modo dictum jam eſt. Secundus modus eſt, ſi quis bello captus, vel victus, aut viribus diffidens (ut mortem declinet) victori vel for-

fortiori promittit, ſe ei *ſerviturum*, hoc eſt, omnia facturum quæ imperabit. In quo contractu bonum quidem quod victus, vel viribus inferior accipit, eſt vitæ condonatio, quæ jure belli in ſtatu hominum naturali tolli poterat; bonum autem quod promittit, miniſterium & obedientia eſt. Hujus ergo promiſſi vi debetur à victo victori miniſterium, & obedientia abſoluta, quantum fieri poteſt, niſi quæ repugnet legibus divinis. Nam qui mandatis cujuſquam obedire, antè obligatur, quàm quid imperaturus ſit ſciat, tenetur ad omnia mandata ſimpliciter, & ſine reſtrictione. Jam qui ſic tenetur, SERVUS, is cui tenetur, DOMINUS appellatur. Tertio, acquiritur jus in perſonam per generationem; de quo acquiſitionis modo dicetur capite ſequenti.

Diſtinctio ſervorum in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & ergaſtulos ſive eos qui carcere vel

II. Non omnis bello captus, cujus vitæ parcitum eſt, paciſci cum domino intelligitur: quia non omni ita creditur, ut relinquatur ei tantum libertatis naturalis, ut vel aufugere, vel miniſterium detrectare, vel machinari *Domino* malum aut damnum aliquod, ſi cupiat, poſſit. Et ſerviunt quidem hi, ſed intra ergaſtula, vel compedibus vincti, ideoque vocabuntur non modo *ſervi* commu-

muni nomine, ſed etiam peculiari appellatione *ergaſtuli*; ſicut & hodie diverſa ſignificant, *un ſerviteur*, & *un ſerf*, vel *un eſclave*. *compedibus vincti ſerviunt.*

III. Obligatio igitur *ſervi*, adverſus *Dominum*, non naſcitur ex ſimplici vitæ condonatione, ſed ex eo quod non vinctum eum, vel incarceratum teneat. Obligatio enim ex pacto oritur, pactum autem niſi fide habitâ nullum eſt, ut patet ex cap. 2. Articulo 9. ubi definitur, Pactum eſſe promiſſum ejus cui creditur. Cum beneficio ergo vitæ condonatæ conjuncta eſt fiducia, qua *Dominus* eum in libertate corporali relinquit, ita ut niſi interveniſſent obligatio, & vincula pactitia, non modo aufugere, ſed etiam *Dominum* conſervatorem vitæ ejus, vitâ ſpoliare poſſit. *Obligatio ſervi naſcitur ex conceſſa ei à domino libertate corporis.*

IV. *Servi* itaque hujuſmodi, qui carceribus, ergaſtulis, vinculisve cohibentur, non comprehenduntur definitione *ſervorum* ſupra traditâ, quia ſerviunt hi, non pacto, ſed ne vapulent. Ideoque ſi aufugerint, vel *Dominum* interfecerint, nihil faciunt contra leges naturales. Etenim vinculis ligare, ſignum eſt, illum qui ligat, ſupponere, ligatum nulla aliâ obligatione ſatis teneri. *Servi vincti dominu non tenentur pacto.*

V. Non minus igitur juris & dominii

habet

Servi non habent proprietatem in bonis ſuis contra dominum. habet *Dominus* in ſervum *non-vinctum*, quàm in *vinctum:* ſummum enim habet in utrumque; poteſtque de *ſervo* non minus quam quâlibet aliâ re, ſive animatâ, ſive inanimatâ, dicere, *Hoc meum eſt.* Ex quo ſequitur, quicquid *ſervi* erat ante ſervitutem, id poſtea *Domini* eſſe; & quicquid *ſervus* acquiſierit, id *Domino* acquiſitum eſſe. Qui enim jure diſponit de *perſonâ* hominis, de omnibus rebus diſponit, de quibus diſponere potuit *perſona*. Nihil igitur eſt, quod *ſervus* poſſit ut *ſuum* retinere contra *Dominum*. Eſt tamen ei, *Domini* diſtributione, *proprietas* & *dominium* in res *ſuas*, ita ut eas retinere & defendere poſſit *ſervus* contra *conſervum*; eo modo quo antè oſtenſum eſt, civi nihil eſſe propriè *ſuum*, contra voluntatem *civitatis*, ſive ejus qui habet ſummum imperium; eſſe autem *ſua* cuique civi contra concivem.

Dominus ſervum poteſt vendere, vel teſtamento alienare. VI. Quoniam ergo & *ſervus* ipſe & ea quæ habet, omnia *Domini* ſunt, diſponere autem de ſuo unuſquiſque jure naturali poteſt eo modo quo voluerit, poterit *Dominus* Dominium ſuum in *ſervum* vendere, oppignorare, vel teſtamento transferre, pro arbitrio ſuo.

VII. Præterea id quod ante de ſubdi-

ditis in *civitate inſtitutiva* demonſtratum eſt, nimirum, quod is, qui ſummum civitatis imperium habet, nullam iis *injuriam* facere poteſt, verum quoque de *ſervis* eſt, propterea quod voluntatem ſuam, *Domini* voluntati ſubjecere. Quare quicquid iſte fecerit, ipſis volentibus fit: volenti autem injuria fieri non poteſt.

Dominus in ſervum injurius eſſe non poteſt.

VIII. Si vero accidat, ut *Dominus* ſive captivitate, ſive ſubjectione voluntariâ, *ſervus* vel *ſubditus* alterius fiat, ille alter non modo ipſius, ſed etiam *ſervorum* ejus, *Dominus* erit; horum quidem *Dominus ſupremus*, illius *immediatus*. Quoniam enim non modò *ſervus*, ſed etiam ea, quæ habet, *Domini* ſunt, ideo & *ſervi* illius hujus ſunt; neque poteſt *Dominus medius* de iis aliter diſponere, quàm *Domino ſupremo* viſum fuerit. Et propterea in civitatibus, ſi quando *Dominis* in *ſervos* potentia abſoluta fuerit, ea à jure naturæ orta eſſe cenſetur, & lege civili non conſtituta, ſed præterita.

Dominus domini, eſt dominus ſervorum.

IX. *Servus* iiſdem modis *ſervitute* liberatur, quibus *ſubditis* in *civitate inſtitutivâ* liberatur ſubjectione. Primo, ſi *Dominus* eum libertate donaverit. Nam quod jus in ſe *ſervus Domino* transtulit,

Quibus modis ſervi liberentur.

tulit, idem poteſt *Dominus ſervo* rurſus reddere. Atque libertatis donatio talis, MANUMISSIO dicitur. Quod ſimile eſt, ac ſi civitas civi permiſerit in aliam civitatem ſe transferre. Secundo, ſi *Dominus ſervum* à ſe *abigat*; id quod in civitate *exſilium* eſt. Neque differt quoad effectum à *manumiſſione*, ſed quoad modum; libertas enim hîc in pœnam, illic in gratiam data eſt. Utrobique autem *Dominio* renunciatur. Tertio, *ſervus* ſi captus fuerit, *veterem* ſervitutem *novâ* abolet. Nam ſicut & res cæteræ omnes, ita quoque & *ſervi* bello acquiruntur, quos æquum eſt ut *Dominus* protegat, ſi ſuos eſſe volet. Quartò, liberatur *ſervus* ignoratione ſucceſſoris, puta moriente *Domino* ſine teſtamento, & ſine hærede. Nemo enim obligari intelligitur, niſi ſcire poſſit cui præſtandum ſit quod debetur. Poſtremò; *ſervus* qui in vincula conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali privatur, alterâ illâ obligatione pactitiâ liberatur. Non enim exſiſtit pactum, niſi ubi paciſcenti creditur; nec violari poteſt fides, quæ non eſt habita. *Dominus* autem qui ipſe alii ſervit, *ſervos* ſuos non poteſt ita liberare, quin ſemper ſint in poteſtate *Domini ſupremi*. Nam ut ſu-

pra oſtenſum eſt ſunt tales *ſervi*, non ſui, ſed *domini ſupremi*.

X. Eodem modo acquiritur jus in animalia ratione carentia, quo in *perſonas* hominum; nimirum viribus & potentiis naturalibus. Siquidem enim in ſtatu naturali, propter bellum omnium in omnes, ſubjugare, vel etiam occidere Homines, cuique licitum ſit, quoties id ſuo bono conducere videbitur; multo magis idem licitum erit adverſus belluas, hoc eſt, arbitratu ſuo eas in ſervitutem ſubigere, quæ per ingenium cicurari & uſui ſibi eſſe poſſunt, cæteras bello perpetuo, ut noxias perſequi & deſtruere. *Dominium* igitur in beſtias originem habet à *jure naturæ*, non à *jure divino poſitivo*; Nam ſi non exſtitiſſet tale jus ante promulgationem ſcripturæ ſacræ, nemo jure potuiſſet beſtias ad cibum jugulare, duriſſimâ ſanè hominum conditione, quos beſtiæ devorare ſine injuriâ poſſent, illi beſtias non poſſent. Siquidem ergo à jure naturali ſit, quod beſtia hominem occidat, ab eodem jure erit, quod homo jugulet beſtiam.

Dominium in beſtias, juris naturalis eſt.

Caput IX.

De jure Parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.

I. Dominium paternum *non oritur à* Generatione. II. Dominium *in* infantes *ejus eſt, qui primus eos in poteſtate ſua habet.* III. Dominium *in* infantes *originaliter* matris *eſt.* IV. Infans *expoſitus ejus eſt, à quo conſervatur.* V. *Natus ex cive & habente ſummum imperium, imperantis eſt.* VI. *In conjunctione* Maris *&* fœminæ, *ita ut neuter alteri imperet, Nati* matris *ſunt, niſi* pacto *vel* lege civili *aliter ſtatuatur.* VII. Liberi *ſubjiciuntur* Patribus, *non minus quam* ſervi Dominis, *&* cives civitati. VIII. *De Honore* Parentum *&* Dominorum. IX. *In quo conſiſtat* libertas, *& differentia* civium *&* ſervorum. X. *Idem eſt jus in cives in* Regno Patrimoniali, *quod in* Inſtitutivo. XI. *Quæſtio de jure*Succeſſionis *in ſola* Monarchia *locum habet.* XII. Monarcha *poteſt* ſummum imperium *civitatis, teſtamento diſponere.* XIII. *Vel* donare *vel* vendere. XIV. Monarcha *inteſtatus, ſemper intelligitur velle ſore ſibi* Monarcham ſucceſſorem. XV. *Et aliquem ex ſuis* liberis. XVI. *Et* maſculum *potius quam* feminam. XVII. *Et filiorum* natu maximum, *quam* minorem. XVIII. *Et* fratrem, *ſi prole careat, præ omnibus aliis.* XIX. *Eodem modo quo ſucceditur in* imperium, *ſucceditur etiam in* jus ſucceſſionis.

Dominium I. SOcrates eſt homo, ergo & animal, recta argumentatio eſt, eademque

demque evidentiſſima, propterea quod nihil opus eſt ad conſequentiæ veritatem agnoſcendam, niſi ut vox, *homo*, intelligatur, quia *animal* eſt in ipſa *hominis* definitione; ſuppletque unuſquiſque propoſitionem quæ deſiderabatur, nempe hanc, *homo eſt animal.* Et hæc, *Sophroniſcus Socratis pater eſt, ergo & Dominus*, recta forte illatio eſt, cæterum non evidentiſſima, quia *Dominus* non eſt in definitione *patris*; itaque opus eſt ad evidentiam, ut *patris* & *Domini* connexio explicetur. Qui hactenus Dominium *patris* in *liberos* aſſerere conati ſunt, argumentum nullum attulere præter *generationem*; quaſi per ſe evidens ſit, quod à me genitum eſt meum eſſe; ſimiliter facientes, ac ſi quis putet ſi triangulum ſit, ſtatim apparere, ſine aliâ ratiocinatione angulos ejus eſſe æquales duobus rectis. Præterea, cum *Dominium*, hoc eſt, *imperium ſupremum* indiviſibile ſit, ita ut nemo duobus Dominis ſervire poſſit, ad generationem autem duæ perſonæ concurrant, *Mas* & *fœmina*, impoſſibile eſt ut *Dominium* omnino acquiratur ſola generatione. Quare origo *Dominii paterni* diligentius hoc loco quærenda eſt. *Paternum non oritur à generatione.*

II. Redeundum igitur eſt ad ſtatum natu- *Domi-*

nium in infantes, ejus eſt qui primus eos in poteſtate ſua habet.

naturalem, in quo propter æqualitatem naturæ, omnes homines maturæ ætatis inter ſe æquales habendi ſunt. ibi *jure naturæ* victor victi *Dominus* eſt. *jure* igitur *naturæ* Dominium *infantis* ad eum primum pertinet, qui primus in poteſtate ſuâ ipſum habet. Manifeſtum autem eſt, *eum* qui modo *naſcitur*, prius eſſe in poteſtate *matris*, quàm cujuſquam alterius ita ut illum vel educare, vel exponere, ſuo arbitrio & jure poſſit.

Dominium in infantes originaliter matris eſt.

III. Siquidem ergo educet (quoniam ſtatus naturæ ſtatus belli eſt) ea lege educare intelligitur, ne adultus hoſtis fiat, hoc eſt, ea legè ut ipſi obediat. Cum enim neceſſitate naturali *velimus* omnes id quod *nobiſmet ipſis* apparet *bonum*; intelligi non poteſt, quemquam ita vitam dediſſe cuiquam, ut poſſit ſimul, & vires ætate acquirere, & jure hoſtis eſſe. Hoſtis autem eſt quiſque cuique, cui neque paret neque imperat. Atque hoc modo, in ſtatu naturæ, omnis puerpera ſimul & *mater* fit & *Domina*. Quod verò quidam ajunt, non *matrem*, in hoc caſu, ſed *Patrem* fieri *Dominum*, propter præſtantiam ſexus, nihil eſt; nam & ratio in contrarium eſt, quia inæqualitas virium naturalium minor eſt, quam ut *mas* in *fœminam* imperium ſine

bello

bello acquirere poſſit. Et conſuetudo in contrarium non eſt; quia *fœminæ*, nimirum *Amazones*, quondam bella contra hoſtes geſſerunt, & de *prole* ſuâ ſuo libitu ſtatuerunt; hodiéque pluribus in locis *fœminæ* ſunt cum *ſummo imperio*. Neque de harum *liberis* ſtatuunt *mariti*, ſed *ipſæ*; quod ſanè *jure naturæ* faciunt, ſiquidem qui ſummum habent imperium, legibus civilibus, ut ſupra oſtenſum eſt, non tenentur. Adde quod in ſtatu naturæ ſciri non poteſt, cujus *patris filius* eſt, niſi indicio *matris*. ejus igitur eſt quem *mater* vult eum eſſe, & proinde *matris* eſt. Originale igitur in *liberos* Dominium, *matris* eſt; & apud homines non minùs quam cætera animantia, partus ventrem ſequitur.

IV. *A matre* autem ad alios tranſit *Dominium* diverſis modis. Primo, ſi jus ſuum dereliquerit, ſive abjecerit *filium exponendo*. Is igitur qui expoſitum educaverit, idem habebit Dominium, quod habebat *mater*. Vitam enim quam *mater* (non *generando*, ſed *alendo*) dederat, *exponendo* tollit. quare & obligatio, quæ orta eſt ex vitæ donatione, per *expoſitionem* ſublata eſt. Ei autem qui ipſum alendo conſervavit, omnia debet conſervatus, & nomine alumni, tanquam *ma-*

Infans expoſitus ejus eſt à quo conſervatur.

 tri,

tri, & nomine *ſervi* tanquam *Domino*. Etſi enim *mater* filium in ſtatu naturæ ubi omnia ſunt omniũm, repetere poſſit; (eodem ſcilicet jure, quo quilibet alius) tamen *filius* jure non poteſt ad matrem ſe transferre.

Natus ex cive & habente ſummum Imperium, imperantis eſt.

V. Secundo, ſi *mater* bello capta ſit, *natus* ex ea capientis eſt, propterea quod qui *Dominium* in *perſonam* habet, *Dominium* habet in omnia quæ ſunt ejus: quarè & in *filium*, ut capite præcedente, Articulo 5. dictum eſt. Tertiò, ſi *mater* civis ſit cujuſcunque civitatis, is qui in ea civitate habet ſummum imperium, *Dominium* habebit ejus qui ab ea naſcetur: nam & *matris* Dominus eſt, quæ habenti ſummum Imperium in omnibus tenetur obedire. Quarto, ſi *mulier* virò ſe tradiderit in vitæ ſocietatem, eâ lege ut imperium apud *virum* ſit, *qui naſcitur* ex ambobus, *patris* eſt, propter imperium in *matrem*. Sed ſi *fœmina imperium habens*, *filios ex ſubdito* ſuſceperit, ſuſcepti *matris* ſunt. Aliter enim, ſalvo imperio, mulier filios habere non poteſt. Atque univerſaliter, ſi *maris* & *fœminæ* ſocietas *unio* ſit, ut alter alterius imperio ſubjiciatur, *liberi* ſunt *imperantis*.

In con-

VI. Cæterum in ſtatu naturæ, ſiquidem

dem *mas* & *fœmina* ſocietatem contrahant, ita ut alter alterius imperio non ſubſit, *nati* ex iis *matris* ſunt, propter rationes adductas ſupra articulo tertio, niſi aliter pactis proviſum ſit. pactis enim *mater* de jure ſuo diſponere poteſt prout velit, quemadmodum factum eſt olim ab *Amazonibus*, quæ ex vicinis ſuſceptos liberos, *mares* quidem illis remiſerunt, *fœminas* ſibimet ipſis pacto retinuerunt. In civitate vero, ſi contractus ſit inter *marem* & *fœminam* ad cohabitationem, liberi geniti, *patris* ſunt: quia in omnibus civitatibus, ſcilicet conſtitutis à *Patribus*, non à *matribus familias*, imperium domeſticum viri eſt. vocatur autem talis contractus, ſi fiat ſecundum leges civiles, MATRIMONIUM. ſi verò contrahant concubinatum tantùm, *filii* ſunt vel *matris*, vel *patris*, variè, prout in diverſis civitatibus Leges civiles diverſæ ſunt.

junctione maris & fœmina, ita ut neuter alteri imperet, nati matris ſunt, niſi pacto vel lege civili aliter ſtatuatur.

VII. Quoniam, per articulum tertium, *mater originaliter liberorum Domina* eſt, & ab illa *pater*, vel alius quiſpiam jure derivato: manifeſtum eſt, non minus *liberos* illis eſſe ſubjectos à quibus aluntur & educantur, quam *ſervi Dominis*, vel *ſubditi* illi qui *ſummum* habet *imperium* in civitate; neque poſſe *paren-*

Liberi ſubjiciuntur Patribus, non minus quàm ſervi dominis & cives civitati.

tem, quamdiu in ejus poteſtate eſt, *filio* injurium eſſe. Etiam ſubjectione iiſdem modis *Filius* liberatur, quibus *ſubditus* & *ſervus*. Eadem enim res eſt *emancipatio* cum *manumiſſione*, & *abdicatio* cum *exilio*.

De honore parentum & dominorum.

VIII. *Patremfamilias emancipatus filius*, vel *manumiſſus ſervus*, privatum jam patriâ & herili poteſtate minus metuunt, & (ſi quidem verus & internus ſpectetur *honor*) minùs *honorant* quàm ante. Eſt enim *honor* nihil aliud, quàm potentiæ alienæ æſtimatio; ideóque cui minus potentiæ eſt minus ſemper eſt *honoris*. Non eſt autem putandum, *manumittentem manumiſſum*, vel *emancipantem emancipatum*, ita voluiſſe ſibi æquare, ut ne beneficii quidem reus eſſet, ſed in omnibus ſe gereret, tanquam æqualis ſibi eſſet. Intelligendum igitur ſemper eſt, eum qui liberatur ſubjectione, ſive ſit *ſervus*, ſive *filius*, ſive *colonia* aliqua, promittere ſaltem externa ſigna omnia, quibus ſuperiores ab inferioribus ſolent *honorari*. Ex quo ſequitur, præceptum illud de *parentibus honorandis* eſſe *legis naturalis*, non modo ſub titulo *gratitudinis*, ſed etiam *Pacticnis*.

In quo conſiſtat

IX. Quænam ergo eſt, quæret aliquis, inter *liberum*, vel inter *civem*, & *ſervum*

ſervum differentia? neque enim quod ſciam, à quoquam ſcriptore explicatum eſt, quid ſit *Libertas*, & quid *Servitus*. Vulgo omnia noſtro arbitratu facere, atque id impune, *libertas*; id non poſſe, *ſervitus* judicatur: quod in civitate, & cum pace humani generis fieri non poteſt, quia civitas ſine imperio & jure coërcendi nulla eſt. LIBERTAS, ut eam definiamus, nihil aliud eſt quàm *abſentia impedimentorum motus*; ut aqua vaſe concluſa ideò non eſt *libera*, quia vas impedimento eſt ne effluat; quæ fracto vaſe *liberatur*. Et eſt cuique *libertas* major vel minor, prout plus vel minus ſpatii eſt in quo verſatur; ut majorem habeat *libertatem* qui in amplo carcere, quam qui in anguſto cuſtoditur. Et poteſt eſſe homo *liber* verſus unam partem, nec tamen verſus alteram; ut qui iter faciens ſepibus & maceriis ne vineas & ſegetes viæ vicinas conterat, hinc & inde cohibetur. Et hujuſmodi quidem impedimenta externa & abſoluta ſunt: quo ſenſu omnes *ſervi* & *ſubditi liberi* ſunt, qui non ſunt vincti, vel incarcerati. Alia ſunt arbitraria, quæ non abſolute impediunt motum, ſed per accidens, nimirum per electionem noſtram: ut qui in nave eſt, non ita impeditur quin ſe

Libertas, & differentia civium & ſervorum.

ſe in mare precipitare poſſit, ſi velle poſſit. Atque hic quoque, quo quis pluribus viis movere ſe poteſt, eo majorem habet *libertatem*. Atque in hoc conſiſtit *libertas* civilis. nemo enim ſive *ſubditus*, ſive *filiusfamilias*, ſive *ſervus*, ita *civitatis* vel *patris* vel *Domini* ſui, utcunque ſeveri, pœnis propoſitis impeditur, quin omnia facere, & ad omnia ſe convertere poſſit, quæ ad vitam & ſanitatem tuendam ſunt neceſſaria. Non igitur reperio quid ſit, de quo vel *ſervus* quiſquam conqueri poſſit eo nomine quod *libertate* careat, niſi miſeria ſit, ita cohiberi ne ipſe ſibi noceat, & vitam quam bello, vel infortunio, vel demum inertiâ ſuâ amiſerat, unà cum omnibus alimentis, & omnibus rebus ad vitam & ſanitatem neceſſariis, ea lege recipere ut regatur. Qui enim ita cohibetur pœnis propoſitis, ne omnia quæ vult, faciat, non opprimitur *ſervitute*, ſed regitur & ſuſtentatur. Hoc autem (in omni civitate & familiâ, ubi ſervi exiſtunt) *cives liberi*, & *filiifamilias* præ *ſervis* eximium habent, ut & miniſteria civitatis, vel familiæ obeant honoratiora, & plus poſſideant rerum ſuperfluarum. Atque in hoc ſita eſt differentia inter *civem liberum* & *ſervum*,

quod LIBER quidem is ſit qui ſoli civitati, SERVUS autem qui etiam concivi ſervit. Libertas alia omnis, exemtio eſt à legibus civitatis, & propria imperantium.

X *Pater-familias, liberi ſervique* ejus, virtute imperii paterni, in unam perſonam civilem coaliti, FAMILIA dicitur. Eadem, ſi multiplicatione *prolis*, & *ſervorum* acquiſitione numeroſa fiat, ita ut ſine belli incertâ aleâ ſubjugari non poſſit, appellabitur REGNUM PATRIMONIALE. Quod quamquam vi acquiſitum differat à *Monarchiâ inſtitutivâ* origine & modo conſtituendi, conſtitutum tamen omnes eaſdem habet proprietates, & idem eſt utrobique imperii jus, ut non ſit opus quidlibet de iis ſeorſim dicere. *Idem eſt jus in cives in regno patrimoniali, quod in inſtitutivo.*

XI. Quo jure ſumma imperia conſtituta ſunt, dictum eſt: breviter jam quo jure continuentur, dicendum eſt. Jus autem quo continuantur, illud eſt quod appellatur jus SUCCESSIONIS. Quoniam autem in *Democratiâ*, ſummum Imperium apud *populum* eſt, quamdiu cives exſiſtunt, tamdiu penes eandem eſt perſonam. Populus enim *ſucceſſorem* non habet. Similiter in *Ariſtocratiâ*, moriente uno optimatum, ali- *Quæſtio de jure Succeſſionis in ſola Monarchia locum habet.*

 quis

quis alius in ejus locum à cæteris ſubſtituitur; ideóque niſi ſimul deficiant, quod ſuppono nunquam accidere, *ſucceſſio* nulla eſt. Quæſtio igitur de jure *ſucceſſionis* in ſolâ *Monarchiâ abſolutâ* locum habet. Nam qui ad tempus tantum ſummum exercent imperium, non ſunt ipſi *Monarchæ*, ſed *miniſtri* civitatis.

Monarcha poteſt ſummum imperium civitatis, teſtamento diſponere.

XII. Primum autem, ſi *Monarcha ſucceſſorem* ſibi teſtamento inſtituerit, inſtitutus *ſuccedet*. nam ſi à *populo* inſtituatur, habebit omne jus in civitatem quod *populus* habebat; ut oſtenſum eſt Cap. 7. art. 11. Sed *populus* potuit ipſum eligere, ergo eodem jure ipſe alium. Sed in *regno* etiam *Patrimoniali* eadem ſunt jura quæ in *inſtitutivo*. Quare monarcha omnis poteſt *ſucceſſorem* ſibi teſtamento facere.

Vel donare, vel vendere.

XIII. Quod autem quis teſtamento transferre in alium poteſt, id eodem jure donare, vel vendere, vivens poteſt. cuicunque ergo is ſummum imperium tradiderit, ſive dono, ſive pretio, jure traditur.

Monarcha inteſtatus, ſemper intelligitur

XIV. Quod ſi neque Teſtamento, neque aliter, voluntatem ſuam de *ſucceſſore* vivens declaraverit, intelligitur primum, noluiſſe eum redire civitatem ad Anarchiam, ſive ſtatum belli, id

eſt,

eſt, ad perniciem civium: tum quia non potuit id facere ſine violatione legum naturalium, quibus in foro conſcientiæ obligatus erat ad omnia quæ ad pacem neceſſariò conducunt: tum etiam quia ſi voluiſſet, non erat difficile id apertè declaraſſe. Deinde, quia jus tranſit ſecundùm voluntatem patris; cenſendum eſt de *ſucceſſore* per ſigna voluntatis ejus. Intelligitur ergo, voluiſſe eum, ſubditos ſuos ſub regimine eſſe *Monarchico*, potius quàm alio, propterea quod & ipſe eum ſtatum exemplo ſuo, regnando commendavit antè, nec alio facto aut verbo poſt damnavit. *velle fore ſibi Monarcham ſucceſſorem.*

XV. Porrò quoniam naturali neceſſitate omnes homines bene illis eſſe malunt, per quos ſibi honor & gloria eſt quam aliis; honor autem & gloria unicuique poſt mortem per liberorum potius quàm per aliorum quorumcumque hominum potentiam contingit: colligitur, patrem melius velle liberis ſuis, quam quibuscunque aliis. Intelligitur itaque voluntas patris inteſtati ea fuiſſe ut *ſucceſſor* ei aliquis eſſet ex liberis ſuis. Hoc tamen ita intelligendum eſt, ſi alia ſigna apertiora in contrarium non exſiſtant; cujus generis, poſt *ſucceſſiones* plures, poteſt eſſe conſuetudo. qui enim *Et aliquem ex ſuis liberis.*

de *ſucceſſione* tacet, intelligitur conſuetudini Regni conſentire.

Et maſculum potius quàm fœminam.

XVI. Inter liberos, maſculi fœminis præferuntur; principio quidem forte quod plerumque (licet non ſemper) aptiores ſunt ad rerum magnarum, præſertim verò bellorum adminiſtrationem; poſt autem; ubi in conſuetudinem abiit, quod conſuetudini non ſit contradictum; ideoque voluntas *Patris* in eorum favorem, niſi conſuetudo alia vel ſignum aliud apertius repugnet, interpretanda eſt.

Et filiorum natu maximum, quam minorem.

XVII. *Filiorum* autem, quia æquales ſunt, nec dividi imperium poteſt, is *ſuccedat*, qui maximus natu eſt. Nam ſi differentia ſit aliqua propter ætatem, dignior maximus eſt. nam naturâ judice annis provectior (quia ſolet eſſe) prudentior eſt. Alius autem judex dari non poteſt. Si verò fratres omnes pro æqualibus habendi ſint, *ſorte* fiet *ſucceſſor*. Eſt autem ſors naturalis, *Primogenitura*; eâ vero jam præfertur natu maximus; neque eſt qui poteſtatem habeat judicandi, utrum eo, an alio genere ſortium res decidenda ſit. Quæ autem ratio pro primogenito, eadem pro primogenita militat.

Et fra-

XVIII. Quod ſi liberi nulli ſint,

tunc

tunc ad fratres & ſorores imperium tranſibit, propter eandem rationem, qua liberi *ſuccederent*, ſi eſſent; nam naturâ proximi, benevolentiâ proximi eſſe ſupponuntur; & in Fratres prius quam in ſorores; item in majores natu prius quam in minores. Ratio enim hic eadem eſt, quæ in liberis.

trem, ſi prole careat præ omnibus aliis.

XIX. Porrò qua ratione *ſucceditur* ad imperium, eâdem quoque ſucceditur ad jus *ſucceſſionis*. nam primogenitus, ſi ante patrem moriatur, cenſebitur, niſi pater aliter ſtatuerit, jus ſuum *ſucceſſionis* tranſtuliſſe ad liberos ſuos; ideoque nepotes & neptes priores ad *ſuccedendum* erunt quàm ipſorum avunculi. Hæc, inquam, omnia ita ſe habent, ſi conſuetudo loci (cui pater non contradicendo cenſebitur conſentire) non impediat.

Eodem modo quo ſucceditur in imperium, ſucceditur etiam in jus ſucceſſionis.

CAPUT X.

Specierum trium civitatis, quoad incommoda ſingularum, comparatio.

I. *Comparatio ſtatus* naturalis *cum ſtatu* civili. II. Imperantis *&* civium *eadem ſunt commoda & incommoda.* III. *Commendatio* Monarchiæ. IV. *Regimen unius non eſſe eo nomine iniquum, quod unus plus poſſit cæteris omnibus.* V. *Rejectio opinionis eorum qui dicunt,*

cunt Dominum *cum* ſervis *non poſſe eſſe* civitatem. VI. *Exactiones graviores eſſe ſub* populo *imperante, quam ſub* Monarchâ. VII. *Cives innocentes minus obnoxios eſſe pœnis ſub* Monarcha, *quam ſub* populo. VIII. *Libertatem civium ſingulorum non minorem eſſe ſub* Monarchâ, *quam ſub* populo. IX. *Non eſſe civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.* X. *Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum* imperitiam. XI. *Propter* eloquentiam. XII. *Propter* factionem. XIII. *Propter* inſtabilitatem *Legum.* XIV. *Propter defectum* taciturnitatis. XV. *Ea incommoda* Democratiæ *adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur exiſtimatione ingenii.* XVI. *Incommoda civitatis ex rege* puero. XVII. *Monarchicæ præſtantiæ ſignum, poteſtas Ducum caſtrenſis.* XVIII. *Optimus ſtatus civitatis eſt, ubi cives imperantis ſunt hereditas.* XIX. Ariſtocratia *tanto melior eſt, quanto* Monarchiæ *propior; pejor, quanto ab eâ remotior.*

Comparatio ſtatus naturalis cum ſtatu civili.

I. D*Emocratia*, *Ariſtocratia & Monarchia* quid ſint, dictum eſt. Utra autem ad civium pacem conſervandam, & commoda eorum procuranda, aptior ſit, earum comparatione videndum eſt. Primùm autem commoda & incommoda civitatis in univerſum conferamus, ne quis forte ſatius eſſe ducat, vivere unumquemque arbitrio ſuo, quàm civitatem omnino conſtituere. Extra ſtatum civitatis, unuſquiſque liber-

bertatem habet integerrimam quidem, ſed infructuoſam; propterea quod qui propter libertatem ſuam omnia agit arbitrio ſuo, propter libertatem aliorum omnia patitur arbitrio alieno; At civitate conſtitutâ, unuſquiſque civium tantum libertatis ſibi retinet, quantum ſufficit ad bene & tranquillè vivendum, tantum item aliis adimitur, ut non ſint metuendi. Extra civitatem, unicuique ita jus eſt ad omnia, ut tamen nulla re frui poſſit; In civitate verò, unuſquiſque finito jure ſecurè fruitur. Extra civitatem, quilibet à quolibet jure ſpoliari & occidi poteſt; In civitate ab uno tantum. Extra civitatem, propriis tantum viribus protegimus; In civitate, omnium. Extra civitatem, fructus ab induſtriâ nemini certus; In civitate omnibus. Denique extra civitatem, imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, ſolitudo, barbaries, ignorantia, feritas; In civitate, Imperium rationis, Pax, ſecuritas, divitiæ, ornatus, ſocietas, elegantia, ſcientiæ, benevolentia.

II. *Ariſtoteles* Politicorum lib. 7. cap. 14. duo eſſe ait genera regiminum, quorum alterum ad *imperantis*, alterum ad *ſubditorum* commodum dirigitur. Quaſi

Imperantis & civium eadem ſunt

Commoda & incommoda. Quaſi ubi cives durius tractantur, ibi *una*; ubi mitius, ibi *alia* ſpecies eſſet civitatis; quod ei minimè concedendum eſt. Sunt enim *imperantis* & *ſubditorum*, eadem & communia commoda & incommoda omnia, quæ ex regimine oriuntur. Incommoda quæ civi alicui, infortunio, ſtultitiâ, negligentiâ, ignaviâ, vel luxuriâ ſuâ accidunt, à Regentis incommodis ſeparari poſſunt: ſed non ſunt illa Regiminis incommoda, ut quæ in qualibet civitate accidere poſſunt. Eadem ſi accidunt à primâ civitatis inſtitutione, dicentur quidem Regiminis incommoda, ſed ipſi imperanti cum civibus communia erunt, ſicut communia etiam ſunt eorum commoda. Primum autem & maximum commodum, Pax & defenſio, idem utriuſque eſt. Nam & is qui imperat, & is cui imperatur, ad vitæ ſuæ defenſionem, viribus utitur ſimul omnium concivium. Et maximo incommodo quod in civitate contingere poteſt, nimirum cæde civium, quæ ab Anarchiâ oritur, & is qui ſummum imperium habet, & quilibet unus civium æquè obruitur. Secundò, ſi is qui ſummum imperium obtinet, pecuniarum tantum à civibus exegerit, ut ſe & familias ſuas alere, & vires cor-

corporum ſuorum conſervare non poſſint, incommodum non magis illorum eſt, quam imperantis, qui quantiſcunque divitiis ſine corporibus civium, Imperium ſuum & divitias tueri non poteſt. Si verò tantum exegerit, quantum ad imperii adminiſtrationem ſufficit, id commodum æquè eſt & ipſi & civibus ad communem pacem & defenſionem. Neque imaginabile eſt, quomodo divitiæ *publicæ* civibus *privatis* incommodo eſſe poſſint, modo privati non ita exhauriantur, ut per induſtriam ſuam neceſſaria ad corporis & animi vires ſuſtentandas acquirere ſit impoſſibile. Nam ſic incommodum & ad ipſum imperantem pertineret, nec oriretur ab inſtitutione vel ordinatione pravâ, (quia in omni genere civitatis, cives opprimi poſſunt) ſed à bene ordinatæ civitatis pravâ adminiſtratione.

III. Quod autem dictarum ſpecierum civitatis, *Democratiæ*, & *Ariſtocratiæ* & *Monarchiæ*, optima ſit *Monarchia*, ex comparatione commodorum & incommodorum in ſingulis oſtendendum eſt. Hæc igitur, quod *univerſum* ab *uno Deo* regitur; quod *Antiqui* ſtatum *Monarchicum* cæteris prætulerunt, regimen Deorum uni *Jovi* adſcribentes; *Commendatio Monarchia.*

quod

quod principio rerum, nationumque, arbitria Principum pro legibus fuerint; quod imperium *Paternum* inſtitutum à Deo in creatione, *Monarchicum* fuerit; quod regimina cætera ex *Monarchiæ* per ſeditiones diſſolutæ ruderibus artificio hominum (*) pòſt conglutinata ſint; quodque populus Dei ſub regibus fuerint; quamquam *Monarchiam* commendatiorem nobis exhibeant, tamen quia id non rationibus, ſed exemplis & teſtimoniis faciunt, omittemus.

Annotatio. Artificio hominum conglutinata ſint, &c.] *Videntur huc ſpectaſſe antiqui, qui fabulam nobis confinxerunt de Prometheo. Narrant, Prometheum ſurrepto à Sole igne, ex luto feciſſe hominem: atque ob id factum perpetuâ jecoris laceratione irato Jovi dediſſe pœnas. Hoc eſt, ingenio humano (id quod ſignificatur per Prometheum) leges & juſtitiam à Monarchia per imitationem ſumtas eſſe, quarum vi (tanquam igne à fonte ſuo naturali ſurrepto) multitudo (quaſi lutum & fæx hominum) in unam perſonam civilem animata & conflata eſt, quæ Ariſtocratia vel Democratia appellatur. Inventi autem autores & fautores, qui cum ſecurè atque otiosè ſub imperio*

Regum

Regum naturali vivere potuiſſent, hanc pœnam dant, ut perpetuis curis, ſuſpicionibus diſſenſionibuſque alto loco expoſiti crucientur.

IV. Sunt quibus *unius* Regimen eo nomine diſplicet, quia *unius* eſt (quaſi iniquum eſſet inter tam multos tantâ poteſtate eminere *unum* aliquem, ut arbitrio ſuo poſſit de cæteris omnibus ſtatuere. Hi ſanè ſubtrahere ſe ab imperio *unius* Dei, ſi poſſent, vellent. Sed exceptionem hanc contra *unum* ſuggerit invidia, dum vident unum habere quod omnes cupiunt. idem iniquum eſſe cenſerent eadem ratione, ſi *pauci* imperent, niſi ipſi vel eſſent, vel eſſe ſperarent ex eorum numero. nam ſi iniquum ſit non eſſe jus æquale omnibus, iniquum etiam eſt regimen optimatum. Quoniam autem oſtenſum eſt, ſtatum æqualitatis eſſe ſtatum belli: ideoque inæqualitatem introductam eſſe conſenſu omnium, inæqualitas illa non eſt amplius habenda pro re iniquâ, ubi plus habet is, cui plus volentes dedimus. Incommoda igitur quæ ſequuntur *unius hominis* imperium, ſequuntur *hominem*, non *unitatem*. Videndum igitur eſt, utrum imperium *hominis*, an *hominum*,

Regimen unius non eſſe eo nomine iniquum, quod unus plus poſſit cæteris omnibus.

num, plura civibus adferat incommoda.

Rejectio opinionis eorum, qui dicunt, dominum cum ſervis non poſſe eſſe civitatem.

V. Sed primum amolienda eſt ſententia eorum, qui negant omnino, civitatem eſſe, quæ conflatur ex quantovis numero ſervorum ſub communi Domino. Cap. 5. articulo 9. definitur *civitas* eſſe *perſona* una facta ex pluribus hominibus, cujus voluntas, ex ipſorum pactis, pro ipſorum omnium voluntatibus habenda eſt, ut ſingulorum viribus & facultatibus uti poſſit, ad pacem & defenſionem communem. *Perſona* autem *una* eſt, per ejuſdem capitis articulum eundem, quando plurium voluntates unius voluntate continentur. Sed voluntas uniuscujuſque ſervi continetur in voluntate Domini, ut oſtenſum eſt capite 8, articulo 5, ita ut poſſit eorum viribus & facultatibus uti, prout voluerit. Sequitur ergo, civitatem eſſe quæ conſtituitur ex *Domino* & pluribus *ſervis*. Neque poteſt ulla ratio in contrarium adduci, quæ non æque militet contra civitatem conſtitutam à *patre* & *liberis*. Nam apud *Dominum*, cui liberi non ſunt, *ſervi liberorum* rationem ſubeunt. Sunt enim & honor & præſidium ejus: Neque magis ſubjiciuntur *ſervi Dominis*; quam *liberi patribus*, ut

ut ſuprà oſtenſum eſt capite 8. articulo 5.

VI. Inter incommoda imperii ſummi unum eſt, quod imperans præter pecunias ad ſumptus publicos, hoc eſt, ad miniſtros publicos alendos, præſidia ædificanda & tuenda, bella gerenda, rem domeſticam honorificè ſuſtentandam neceſſarias, poſſit etiam, ſi velit, alias exigere per libidinem, quibus *filios*, *cognatos*, *gratioſos*, atque etiam *adulatores* ditare poſſit. Confitendum eſt, incommodum quidem hoc eſſe, ſed ex numero eorum quæ in omni genere civitatis reperiuntur; in *Monarchiâ* autem tolerabiliora, quàm in *Democratiâ*. Nam & ſi velit *Monarcha* illos locupletare, pauci ſunt, quia unius ſunt. Sed in *Democratiâ*, quot ſunt *Demagogi*, id eſt, potentes apud populum *oratores*, (qui & ſimul plures ſunt, & quotidie novi ſuboriuntur) tot ſunt qui *liberos*, *cognatos*, *amicos*, *adulatoreſque* ditandos habent. Cupiunt enim ſinguli, non modo familias ſuas divitiis potentes illuſtreſque reddere, quantum poſſunt, ſed etiam alios ſui muniendi cauſa beneficiis devincire. *Monarcha* miniſtros & amicos ſuos, quia non ſunt numeroſi, ſine civium diſpendio, deferendo, ſcili-

Exactiones graviores eſſe ſub populo imperante, quàm ſub Monarcha.

cet

cet illis belli paciſque munia, magna ex parte explere poteſt; in *Democratiâ*, ubi multi ſatiandi ſunt, & ſemper novi, fieri id ſine oppreſſione civium non poteſt. *Monarcha* quamquam poſſit indignos promovere, ſæpe tamen id facere non vult; *Oratores* autem in *Democratia* ſemper hoc omnes velle intelliguntur, ideo quia opus eſt. Aliter enim potentia eorum qui id ſoli facerent ita creſceret, ut non modo ſibi, ſed & civitati formidanda eſſet.

Cives innocentes minus obnoxios eſſe pœnis ſub Monarcha, quam ſub populo.

VII. Summi imperii incommodum aliud eſt, metus ille mortis perpetuus, in quo unumquemque verſari neceſſe eſt dum reputat ſecum, poſſe eum qui imperat, non modo pœnas quas velit, in quæ velit peccata conſtituere, ſed etiam cives innocentes, & qui nihil contra leges commiſerunt, irâ & libidine jugulare. Atque magnum hoc reverâ in omni civitatis ſpecie incommodum eſt, ubi fit: (incommodum enim ideo eſt quia fit, non quia fieri poteſt:) ſed vitium eſt Regentis, non Regiminis: non enim *Neronis* facta *Monarchiæ* ſunt omnia eſſentialia. Minus tamen ſæpe damnantur cives immeritò, regnante *Homine*, quàm *populo*. Nam Reges ſæviunt in eos tantum, qui vel conſiliis in-

intempeſtivis moleſti, vel verbis contumelioſis, vel voluntate adverſi ipſis ſolis ſunt. Faciunt autem ut potentiæ exceſſus, quem habere unus civis ſupra alium poſſit, innoxius ſit. Itaque *Nerone* vel *Caligulâ* aliquo regnante, pati immerito nemo poteſt, niſi qui ipſi cogniti ſunt, nimirum Aulici, vel munere aliquo conſpicui; neque omnes, ſed illi ſoli, quibus eſt quod is habere cupit; nam qui moleſti aut contumelioſi in eum ſunt, merito plectuntur. In *Monarchia* igitur, is qui latere vult, qualiſcunque ſit qui regnat, extra periculum eſt. Patiuntur enim ſoli ambitioſi, cæteri ab injuriis potentiorum defenduntur. Sed in *dominatione populari* tot poſſunt eſſe *Nerones*, quot ſunt *Oratores* qui *populo* adulantur. tantum enim poteſt unuſquiſque eorum, quantum ipſe *populus*: atque in ſubtrahendis à pœna iis, qui per libidinem & odia privata concives immeritò occiderunt, quaſi tacito quodam inter ſe pacto, *Hodie mihi, cras tibi*, alter alterius cupidini mutuò cedunt. præterea potentiæ privatæ terminus quidam eſt, ultra quem civitati pernicioſa futura eſt, & propter quam *Monarchis* aliquando neceſſarium eſt providere, ne quid inde Reſpublica capiat detrimenti. Illam

igitur potentiam, quando in divitiis ſita erat, divitiarum diminutione diminuerunt; ſi quando vero conſiſteret in aura *populari*, ipſum potentem ſine alio crimine ſuſtulerunt. Idem in *Democratiis* fieri ſolet. Nam *Oſtraciſmo* exſulabant potentes *Athenienſes* ſine crimine, propter potentiam ſolam, & necabantur Romæ tanquam regnum affectaverint, qui plebis favorem captabant beneficiis. Pares in hoc *Democratia* & *Monarchia*, impares tamen fama fuerunt: quia fama à populo eſt; & quod à multis fit, à multis laudatur. Ideoque invidiâ in virtutem eorum factum eſſe dicitur, ſi faciunt *Monarchæ*, quod ſi factum eſſet à populo, politia eſſet.

Libertatem ſingulorum non minorem eſſe ſub Monarcha, quam ſub populo.

VIII. Sunt qui ideo *Monarchiam Democratia* incommodiorem putent, quod *illic* minus libertatis ſit quam *hic*. Si per *libertatem* intelligant exemtionem à ſubjectione, quæ legibus, hoc eſt, mandatis debetur *populi*, neque in *Democratia*, neque in alio ſtatu civitatis quocunque ulla omnino *libertas* eſt. Si *libertatem* in eo ſitam eſſe intelligant, ut paucæ ſint leges, pauca vetita, & ea talia quæ niſi vetentur, non ſit Pax, tunc nego plus eſſe *libertatis* in *Democratia* quam in *Monarchia*. poteſt enim non

minus

minus hæc quam illa cum tali libertate recte conſiſtere. Etſi enim portis turribuſque civitatis cujuſcunque, characteribus quantumvis amplis *libertas* inſcribatur, non eſt ea cujuſcunque *civis*, ſed *civitatis* libertas; neque meliori jure verbum illud civitati inſcribitur, quæ à *populo*, quam quæ à *Monarcha* regitur. Sed quando cives privati, id eſt, ſubditi libertatem poſcunt, nomine libertatis non *libertatem*, ſed *Dominium* poſcunt; quod tamen præ inſcitia minime animadvertunt. Si enim quam libertatem quiſque ſibi expetit, eandem prout lege naturæ præceptum eſt, aliis concederet, rediret ille ſtatus naturalis, in quo omnes jure poſſunt omnia; quem ut omni ſubjectione civili pejorem, ſi ſcirent, reſpuerent. Sed ſi quis liberum eſſe ſolum poſcat, cæteris obſtrictis, quid aliud quam *Dominium* poſcit? Nam qui ſolutus eſt omni vinculo, vinctorum omnium, quotquot ſunt, *Dominus* eſt. Non eſt ergo major libertas civium in ſtatu *populari*, quam *Monarchico*. Id quod imponit, eſt *participatio* æqualis munerum publicorum, & Imperii. Nam ubi Imperium *populi* eſt, cives eatenus imperium ſinguli *participant*, quatenus *populi* imperantis partes ſunt. Munera

autem publica æqualiter participant, quatenus in magiſtratibus & miniſtris publicis eligendis æqualia habent ſuffragia. Atque hoc eſt quod voluit *Ariſtoteles*, ipſe quoque conſuetudini temporis libertatem pro imperio nominans. Lib. 9. *Politicorum*, cap. 2. *In ſtatu populari libertas eſt ex ſuppoſitione. Quod vulgo dicunt, tanquam extra ſtatum hunc liber eſſet nemo.* Ex quo obiter colligere licet, cives eos qui in *Monarchia* ſublatam libertatem plorant, hoc tantum ſtomachari, quod non adhibeantur ad Reipublicæ gubernacula.

Non eſſe civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.

IX. Sed ob hoc ipſum fortaſſe aliquis *ſtatum popularem* maximo intervallo *Monarchiæ* anteferendum eſſe dicet, quod illic, ubi ſcilicet negotia publica omnes tractant, prudentiam, ſcientiam, eloquentiamque ſuam in deliberationibus circa res maximæ difficultatis & momenti publicè oſtentandi poteſtas omnibus facta ſit; id quod propter naturæ humanæ innatam laudis cupiditatem, omnibus iis qui vel talibus virtutibus antecellunt, vel ſibi videntur cæteris antecellere, omnium rerum eſt jucundiſſimum, hic vero via illa ad laudem & dignitates obtinendas, maximæ parti civium præcluſa eſt. Quid autem eſt, ſi

hoc

hoc non eſt incommodum; Dicam. Sententiam ejus quem contemnimus, noſtræ prælatam videre; ſapientiam noſtram in conſpectu noſtro negligi; incerto certamine inanis gloriæ, certiſſimas ſuſcipere inimicitias; (hoc enim declinari non poteſt, ſive vicerimus, ſive vincamur;) odiſſe & odio eſſe ob diſſimilitudinem opinionum; concilia & vota noſtra ubi non eſt opus, ſine fructu omnibus patefacere; rem domeſticam negligere: Hæc, inquam, incommoda ſunt. Abeſſe verò à certamine ingeniorum, quamquam ea certamina facundis jucunda ſint, non eſt ideo illis incommodum, niſi etiam viris fortibus incommodum dicemus eſſe pugnâ prohiberi, propterea quod eâ delectantur.

X. Præterea multæ cauſæ ſunt, quare minus rectè in magnis conventibus deliberatur, quam ubi conſiliarii ſunt pauci. Quarum una eſt, quod ad recte deliberandum de omnibus quæ ad ſalutem civitatis conducunt, cognitu neceſſaria ſunt, non modo ea quæ intus, ſed etiam ea quæ foris ſunt, intus quidem quibus rebus, & unde quæſitis, civitas alitur & defenditur; quæ loca præſidiis habendis apta; unde milites & habendi & alendi ſint; quis ſit civibus animorum *Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum imperitiam.*

habitus verſus principem, vel civitatis gubernatores, & multa ſimilia. Foris autem, quanta & in quibus rebus ſita ſit potentia ſingularum civitatum vicinarum; quid nobis ab illis commodi & incommodi proveniat; qui affectus eorum & erga nos & ſe invicem; & quid quotidie apud eos conſilii capiatur. Hæc autem quia pauciſſimi cognoſcunt in numeroſo cœtu hominum, maxima ex parte talium rerum imperitorum, ne dicam incapacium, quid numerus ille deliberantium ineptis ſententiis contribuere ad conſilia, aliud quam impedimentum poteſt?

Propter eloquentiam.

XI. Alia cauſa, quare magnus cœtus ad deliberationem minus idoneus ſit, ea eſt, quod unuſquiſque eorum qui ſententiam ſuam explicant, neceſſe habet perpetuâ & longâ uti oratione; eamque, exiſtimationis cauſâ, audientibus, quantum poteſt, ornatam gratamque eloquentia reddere. Eloquentiæ autem munus eſt, *Bonum* & *malum*, *Utile* & *inutile*, *Honeſtum* & *inhoneſtum*; facere apparere majora vel minora, quam revera ſunt, & *Juſtum* videri, quod *injuſtum* eſt, prout ad finem dicentis videbitur conducere. Hoc enim eſt perſuadere; & quamquam ratiocinentur, non

pro-

procedunt tamen à principiis veris, ſed ab ἐνδόξοις id eſt, opinionibus jam vulgo receptis, quæ maxima ex parte erroneæ eſſe ſolent, neque orationem ſuam naturæ rerum, ſed affectibus animorum convenientem eſſe ſtudent. Unde accidit, non recta ratione, ſed impetu animi ſententias ferri. Neque eſt hoc *hominis*, ſed ipſius *Eloquentiæ* vitium, cujus finis (ut magiſtri Rhetoricæ omnes docent), non veritas eſt, (niſi per accidens) ſed victoria; & munus, non docere, ſed ſuadere.

XII. Tertia cauſa, quare in magno cœtu minus utiliter deliberatur, ea eſt, quod inde *factiones* in civitate oriantur, & ex *factionibus* ſeditio & bellum civile. Quando enim contrariis ſententiis orationibuſque pugnant æquales oratores, victus victorem, eoſque una omnes qui illius ſententiam ſequuti ſunt, tanquam conſilium & ſapientiam ſuam contemſiſſent, odit, ſtudetque quomodo faciat, ut conſilium adverſarii exitum ſortiatur civitati damnoſum; ſic enim ſibi reſtitutum, illi ademtum gloriam iri videt. Præterea ubi ſuffragia non ſunt ita inæqualia, quin ſpes victis ſit, poſſe ſe in conventu alio, acceſſione paucorum hominum ſibi conſentientium, *Propter factiones.*

partes habere ſuperiores, ibi præcipui eorum cæteros convocant, ſeorſum deliberant, quomodo ſententiam ante latam abrogare poſſint; ſtatuunt inter ſe ad proximum conventum frequentes & primi adeſſe; diſponunt quid quiſque, & quo ordine dicere debeat, ut res denuo agitetur, & quod frequentibus adverſariis tantum, id iiſdem, aliqua ex parte, per negligentiam abſentibus, fiat irritum. Atque hujuſmodi induſtria diligentiaque quâ utuntur ad *faciendum* populum, *factio* appellari ſolet. Quando autem *factio* ſuffragiis minor, viribus major vel non multo minor eſt, tunc quod eloquentiâ & arte obtinere non potuere, id armis tentant, & bellum naſcitur civile. Sed hæc, dicet aliquis, non neceſſario, nec ſæpe accidunt. Idem dicere poſſet, Oratores non eſſe neceſſariò cupidos gloriæ, & non ſæpe in magnis rebus magnos oratores diſſentire.

Propter inſtabilitatem legum. XIII. Sequitur ex his, ubi legum ferendarum poteſtas ſumma ad conventus tales defertur, leges inſtabiles eſſe, mutarique, non ad mutationem ſtatus rerum, neque ad mutationem animorum, ſed prout major numerus hominum nunc ex hac, nunc ex illa

fa-

factione confluxerit ad *curiam*; ita ut leges ibi, tanquam ſuper undas, huc illuc fluctuent.

XIV. Hoc etiam quarto loco deliberationes magnorum cœtuum incommodi habent, quod civitatis conſilia, quæ tacita eſſe ſæpiſſimè permagni intereſt, antè ad inimicos proferantur, quam poſſint perduci ad effectum; & quid poſſit, quid non poſſit, quid velit, quid nolit, exploratum externis ſit, non minus quam ipſi *imperanti populo*. *Propter defectum taciturnitatis.*

XV. Incommoda hæc quæ in deliberationibus magnorum conventuum reperiuntur, eatenus *Monarchiam Democratiâ* meliorem eſſe evincunt, quatenus in *Democratiâ* res maximi momenti, talibus conventibus diſcutiendæ ſæpius committuntur, quam in *Monarchiâ*; nec enim aliter fieri facile poteſt. Nihil enim eſt propter quod non malit quiſquam *rei familiari* potius, quam *publicæ* vacare, præterquam quòd locum eſſe videt facundiæ ſuæ, qua poſſit ingenii & prudentiæ exiſtimationem acquirere, & domum reverſus apud amicos, parentes, uxoreſque, re bene geſta, triumphare; ſicut olim *Marco Coriolano* omnis à factis bellicis jucunditas in eo ſita erat, quod videret laudes ſuas pla- *Ea incommoda Democratiæ adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur exiſtimatione ingenii.*

cere matri. Quodſi in *Democratia populus* deliberationes de bello & pace & de legibus ferendis ad unum tantum, vel valde paucos deferre vellet, contentus nominatione magiſtratuum, & miniſtrorum publicorum; hoc eſt, authoritate ſine miniſterio, tunc fatendum eſt, *Democratiam* & *Monarchiam* hac in re æquales fore.

Incommoda civitatis ex Rege puero.

XVI. Neque commoda vel incommoda quæ magis in una quam in alia civitatis ſpecie reperiuntur; ex eo procedunt, quod ipſum imperium, ſeu imperii negotia adminiſtranda melius uni quam pluribus, vel contra, pluribus quam paucioribus committuntur. Nam imperium *potentia*, adminiſtratio gubernandi *actus* eſt: *potentia* autem in omni civitatis ſpecie æqualis eſt; ſoli *actus* differunt, hoc eſt, *motus* atque *actiones* civitatis, prout proveniunt à plurium vel pauciorum, peritorum vel imperitorum deliberationibus. Ex quo intelligitur, regiminis commoda & incommoda, non illum in quo reſidet civitatis authoritas, ſed imperii miniſtros ſequi; ideoque nihil impedire, quin civitas recte gubernari poſſit, quamquam *Monarcha* femina vel puer vel infans ſit, modo ii negotiis pares ſint, qui miniſteriis & mune-

muneribus publicis præfecti ſunt. Atque id quod dicitur, *væ regno cujus Rex Puer eſt*, non ſignificare *Monarchiæ* conditionem ſtatu populari inferiorem eſſe, ſed contra nimirum incommoditatem Regni per accidens eſſe, quod *Rege puero* accidat quandoque, ut multis per ambitionem & vim in conſilia publica ſeſe intrudentibus, civitas adminiſtretur *Democraticè* atque ex eo naſci infelicitates illas, quæ *imperium populi* maxima ex parte comitantur.

XVII. Signum autem quod *Monarchia* abſolutiſſima, civitatis ſit optimus omnium ſtatus, manifeſtiſſimum illud eſt, quod non ſolum Reges, ſed etiam civitates illæ quæ *populo* & *Optimatibus* ſubjectæ ſunt, non niſi uni ſoli totum belli imperium deferunt, idque ita abſolutum, ut nihil poſſit eſſe amplius: (in quo obiter notandum quoque hoc eſt, quod Rex nullus Duci plus imperii in exercitum concedere, quam ipſe in cives omnes exercere jure poſſit.) *Monarchia* itaque omnium optimum in caſtris regimen eſt. Quid autem aliud ſunt plures reſpublicæ, quam totidem caſtra præſidiis & armis contra ſe invicem munita; quorum ſtatus (quia nulla communi potentia coërcentur, utcunque incerta pax

Monarchicæ præſtantiæ ſignum, poteſtas Ducum caſtrenſis.

tanquam induciæ breves, intercedat) pro ſtatu naturali, hoc eſt, pro ſtatu belli habendus eſt?

Optimus ſtatus civitatis eſt, ubi cives imperantis ſunt hæreditas.

XVIII. Poſtremo quoniam ad conſervationem noſtram, ſubditos nos eſſe alicui *homini* vel *concilio* neceſſarium erat, optimâ conditione illi ſubjicimur, cujus intereſt, ut ſalvi & ſani ſimus. Atque hoc fit, quando imperantis hæreditas ſumus, unuſquiſque enim ſponte ſuâ hæreditatem ſuam conſervare ſtudet. Sunt autem civium non fundi & pecuniæ, ſed corpora & animi vegeti, principum divitiæ: id quod facile concedetur ab iis, qui animadvertunt quam magnis pecuniis parvarum civitatum dominia æſtimantur, & quanto faciliùs homines pecuniam, quam pecunia homines acquirit. Neque exemplum facile occurrit ſubditi alicujus à Principe ſuo, vitâ vel bonis ſine culpa propria, per ſolam licentiam imperii ſpoliati.

Ariſtocratia tantò melior eſt, quantò Monarchiæ propior; pejor, quantò

XIX. Huc uſque facta eſt comparatio inter ſtatum *Monarchicum* & *popularem*; de *Ariſtocratiâ* tacitum eſt. De hac, ex iis quæ de illis dicta ſunt, videtur concludi poſſe, quæ hæreditaria eſt, & quæ contenta Magiſtratuum electione, deliberationes ad paucos, & maximè idoneos tranſmittit, & ſimpliciter

citer quæ *Monarcharum* regimen maximè, *populi* minimè imitatur, eam civibus ſingulis & meliorem, cæteris & diuturniorem eſſe. *ab ea remotior.*

CAPUT XI.

Loca & exempla Scripturæ ſacræ de jure Regni, quæ ſecunda videntur antedictis.

I. *Initium civitatis inſtitutivæ, à conſenſu populi.* II. Judicia & Bella *dependere ab arbitrio imperantium ſummorum.* III. *Eos qui ſummum imperium habent, jure puniri non poſſe.* IV. *Sine ſummo imperio non eſſe* Civitatem, *ſed* Anarchiam. V. *Servos & Filios debere Dominis & Parentibus ſimplicem obedientiam.* VI. *Abſolutum imperium evidentiſſimis tam Novi quam Veteris Teſtamenti locis comprobatum.*

I. INitium Civitatis inſtitutivæ, ſive politicæ, cap. 6. art. 2. à conſenſu multitudinis ita derivavimus, ut omnes conſentire, vel pro hoſtibus cenſeri oportere appareat. Tale fuit initium Regni Dei ſuper Judæos inſtitutum per *Moyſen*. *Si audieritis vocem meam*, &c. *eritis mihi in regnum Sacerdotale*, &c. *Venit Moyſes: & convocatis majoribus natu populi*, &c. *reſponditque omnis populus ſimul; cuncta quæ loquutus eſt Do-* *Initium Civitatis inſtitutivæ à conſenſu populi.*

minus, faciemus. Tale quoque fuit initium poteſtatis *Moyſis* ſub Deo, ſive poteſtatis proregiæ. *Cunctus populus videbat voces, & lampades*, &c. *dicentes Moyſi: Loquere tu nobis, & audiemus.* Simile erat initium regni Saulis. *Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon veniſſet adverſum vos, dixiſtis mihi; Nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cum Dominus veſter regnaret in vobis. Nunc ergo præſto eſt rex veſter, quem elegiſtis & petiiſtis.* 1 Sam. 12. verſ. 12. Conſentientibus autem non omnibus, ſed majore parte, (nam erant *Filii Belial*, qui *dixerunt*, *Num ſalvare nos poterit iſte? & deſpexerunt eum.* 1 Sam. 10. verſ. 27.) illi qui non conſenſerunt, tanquam hoſtes ad necem quærebantur. *Quis eſt* (ait populus ad Samuelem) *qui dixit, Saul non regnabit ſuper nos: date viros, & interficiemus eos*; 1. Sam. 11. verſ. 12.

Judicia & bella dependere ab arbitrio imperantium ſummorum.

II. Eodem capite 6. articulis 6. & 7. oſtenſum eſt, tum *Judicia*, tum *Bella*, ab arbitrio dependere ejus qui ſummum habet in civitate imperium; id eſt, in *Monarchiâ* unius *Monarchæ*, ſive *Regis*. Id autem confirmatur judicio ipſius populi. *Erimus nos quoque ſicut omnes gentes, &* JUDICABIT *nos rex noſter,*

&

& egredietur ante nos, & pugnabit BELLA *noſtra pro nobis.* 1 Sam. 8. v. 20. Et teſtimonio Regis Salomonis, quod attinet ad *judicia*, & ad omnia de quibus diſputari poteſt, an ſint *bona* an *mala. Dabis ergo ſervo tuo cor docile, ut populum tuum* JUDICARE *poſſit, & diſcernere inter* BONUM *&* MALUM. 1 Reg. 3. verſ. 9. Et Abſolonis, *Non eſt qui te audiat conſtitutus à Rege.* 2 Sam. 15. verſ. 3.

III. Quod Reges puniri à ſubditis non poſſint, ſicut oſtenſum eſt ſupra, cap. 6. art. 12. confirmat Rex David qui cum quæreretur à Saule ad mortem, abſtinuit tamen à cæde ejus, prohibuitque Abiſaium dicens, *Ne interficias eum; quis enim extendet manum ſuam in Chriſtum Domini; & innocens erit;* 1 Sam. 22. verſ. 9. Et cum præcidiſſet oram chlamydis ejus, *Propitius* (inquit) *mihi ſit Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Chriſto Domini, ut mittam manum meam in eum.* 1 Sam. 24. verſ. 7. Et *Amalekitam* qui *Saulem*, quamquam in ipſius gratiam, interfecerat, juſſit tamen interfici. 2. Sam. 1. verſ. 15.

Eos qui ſummum imperium habent, jure puniri non poſſe.

IV. Quod habetur Judic. cap. 17. verſ. 6. *In diebus illis non erat Rex in Iſraël,*

Sine ſummo

Imperio, non eſſe Civitatem, ſed Anarchiam.

Iſraël, ſed unuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat, (tanquam ubi non ſit *Monarchia*, ibi ſit *Anarchia*, ſeu confuſio omnium rerum) adduci poſſet ad probandum excellentiam Regni ſupra omnes alias civitatis formas; niſi quod per vocem *Rex*, poſſit forte intelligi non modo *unus homo*, ſed etiam *una curia*, modo ſummum in ea reſideat imperium. Quod ſi ſic accipiatur, hoc tamen inde efficitur, ut ſine ſummo & abſoluto imperio (quod toto capite ſexto probare conati ſumus) cuilibet licebit quicquid libebit, ſive quicquid ſibi rectum videbitur; quod ſtare non poteſt cum conſervatione generis humani, ideoque imperium ſummum ex lege naturæ in omni civitate intelligitur exſiſtere alicubi.

Servos & filios debere Dominis & parentibus ſimplicem obedientiam.

V. *Servos Dominis* ſimplicem debere obedientiam diximus, cap. 8. art. 7. 8. & *filios patribus*, cap. 2. art. 7. Idem dicit ſanctus Paulus. Nimirum de ſervis, *Servi obedite per* OMNIA *Dominis carnalibus, non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis timentes Deum.* Col. 3. v. 20. De Filiis, *Filii obedite parentibus per* OMNIA; *hoc enim placitum eſt in Domino.* Col. 3. verſ. 22. Sicut autem nos per ſimplicem obe-

obedientiam intelligimus OMNIA quæ non ſunt contra leges Dei, ita in locis illis ſancti Pauli citatis, poſt vocem OMNIA, ſubintelligendum eſt, *præter ea quæ ſunt contra leges Dei.*

Abſolutum imperium evidentiſſimis tam novi quam veteris Teſtamenti locis comprobatum.

VI. Sed ne jus Principum minutatim perſequar, ea jam producam quæ totam poteſtatem eorum (nempe deberi iis à ſubditis ſuis obedientiam ſimplicem & abſolutam) ſimul ſtabiliunt. Et primum ex novo Teſtamento: *Super cathedram Moyſis ſederunt Scribæ & Phariſæi.* OMNIA *ergo quæcunque dixerint vobis, ſervate & facite.* Matth. 22. verſ. 2. *Omnia*, inquit, *facite*, hoc eſt, obedite *ſimpliciter.* Quare? quia ſedent ſuper *cathedram Moyſis*, nimirum, *principis civilis*, non *Aaronis* Sacerdotis. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit; non eſt enim poteſtas niſi à Deo. Quæ autem ſunt, à Deo ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt, &c.* Rom. 13. verſ. 1. &c. Quoniam ergo poteſtates quæ erant tempore ſancti *Pauli*, à Deo ordinatæ fuerunt, omnes autem Reges eo tempore requirebant à ſubditis ſuis integram obedientiam, ſequitur, talem poteſta-

tem

tem à Deo fuiſſe ordinatam. *Subjecti igitur eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſive Regi quaſi præcellenti, ſive ducibus tanquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum; quia ſic eſt voluntas Dei.* 1. Pet. 2. verſ. 13. Rurſus ſanctus Paulus ad Titum; *Admone illos, Principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire.* Cap. 3. verſ. 1. Quibus Principibus? nonne Principibus temporum illorum. qui obedientiam exigebant ſimplicem? Deinde, ut veniamus ad exemplum ipſius Chriſti, cui jure hæreditario à Davide derivato, debebatur regnum Judæorum, is cum more ſubditi viveret, tributum *Cæſari* & pendebat, & *Cæſaris* eſſe pronunciabat: *Reddite* (inquit) *quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, & quæ ſunt Dei, Deo.* Matth. 12. verſ. 21. Idem, cum placuiſſet ei Regem agere, obedientiam integram requirebat: *Ite* (inquit) *in caſtellum quod contra vos eſt, & ſtatim invenietis aſinam alligatam, & pullum cum ea; ſolvite & adducite mihi: & ſi quis aliquid dixerit, dicite, quod Dominus his opus habet.* Matth. 21. verſ. 2. Fecit igitur hoc jure Domini, ſive Regis Judæorum. Tollere vere ſubdito bona ſua, eo nomine quod *Dominus*

opus

opus habet, Imperium abſolutum eſt. Loca Teſtamenti veteris in eandem ſententiam evidentiſſima hæc ſunt. *Tu accede, & audi* CUNCTA *quæ dixerit Dominus Deus noſter tibi, loquêriſque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Deut. 5. verſ. 27. At ſub vocem illam *cuncta*, integra continetur obedientia. Rurſus ad *Joſuen*: *Reſponderuntque ad Joſuen, atque dixerunt*, OMNIA *quæ præcepiſti nobis, faciemus, & quocunque miſeris, ibimus; ſicut obedivimus in* CUNCTIS *Moyſi, ita obediemus & tibi; tantum ſit Dominus Deus tuus tecum, ſicut fuit cum Moyſe. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit* CUNCTIS *ſermonibus, quos præceperis ei, moriatur.* Joſ. 1, verſ. 16. Et parabola Rhamni: *Dixeruntque omnia ligna ad Rhamnum, Veni & impera ſuper nos. quæ reſpondit iis: Si vere me Regem conſtituitis, venite, & ſub umbra mea requieſcite; ſin autem non vultis, egrediatur ignis de Rhamno, & devoret Cedros Libani.* Jud. 9. verſ. 14. Quorum verborum ſententia eſt, acquieſcendum eſſe dictis eorum quos vere Reges in nos conſtituimus, ni velimus incendio belli civilis conſumi. Particularius autem deſcribitur potentia regia à Deo ipſo per Samuelem. *Prædic iis jus*

Regis,

Regis, qui regnaturus eſt ſuper eos, &c. Hoc erit jus Regis qui imperaturus eſt vobis: Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, &c. Filias quoque veſtras faciet ſibi unguentarias, &c. *Oliveta optima tollet, & dabit ſervis ſuis*, &c. 1 Sam. 8. verſ. 8. &c. Nonne eſt potentia hujuſmodi abſoluta? Veruntamen ab ipſo Deo appellatur Jus Regis. Neque videtur quiſquam, ne *Sacerdos* quidem *ſummus* apud Judæos, ab obedientia hac exemtus fuiſſe. Ubi enim *Abiatharo Sacerdoti dixit Rex*, (nimirum Salomon) *Vade in Anathot ad agrum tuum; equidem vir mortis es: ſed hodie te non interficiam; quia portaſti arcam Domini Dei coram David patre meo, & ſuſtinuiſti laborem in omnibus, in quibus laboravit pater meus: & ejecit Salomon Abiatharum, ut non eſſet Sacerdos Domini.* 1 Reg. 2. verſ. 26. nullo argumento colligi poteſt, factum illud Deo diſplicuiſſe; neque enim reprehendi Salomonem, aut perſonam ejus eo tempore parum Deo acceptam fuiſſe legimus.

CAPUT XII.

De cauſis internis Civitatem diſſolventibus.

I. Judicationem boni & mali ad ſingulos pertinere, *ſeditioſa opinio.* II. Peccare ſubditos obediendo Principibus ſuis, *ſeditioſa opinio.* III. Tyrannicidium eſſe licitum, *ſeditioſa opinio.* IV. Subjectos eſſe legibus civilibus etiam eos qui habent ſummum imperium, *ſeditioſa opinio.* V. Imperium ſummum poſſe dividi, *ſeditioſa opinio.* VI. Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter infundi & inſpirari, *ſeditioſa opinio.* VII. Civibus ſingulis eſſe rerum ſuarum proprietatem, ſive dominium abſolutum, *ſeditioſa opinio.* VIII. *Ad ſeditionem diſponit, neſcire differentiam inter populum & multitudinem.* IX. *Ad ſeditionem diſponit exactio nimia pecuniarum, quamvis juſta & neceſſaria.* X. *Ad ſeditionem diſponit ambitio.* XI. *Ad ſeditionem diſponit ſpes ſucceſſus.* XII. *Virtus qua opus eſt ad ſeditiones excitandas, ſola eloquentia eſt ſine ſapientiâ.* XIII. *Quomodo ſtultitia vulgi, & eloquentia ambitioſorum, concurrant ad rempublicam diſſolvendam.*

I. HActenus, quibus cauſis & quibus pactis civitates conſtitutæ ſint, & quæ ſint imperantium in cives jura, dictum eſt. Jam quibus cauſis eædem diſſolvantur, ſive de cauſis ſeditionum: breviter dicendum eſt. Quem- *Judicationem boni & mali ad ſingulos pertinere, ſeditioſa oratio.*

ad-

admodum autem in motu corporum naturalium, conſideranda tria ſunt, nimirum, *diſpoſitio interna*, ut ſint producendi motus ſuſceptibilia: *Agens externum*, quod motus certus & determinatus actu producatur; *Et ipſa actio*: Ita etiam in civitate, ubi cives tumultuantur, tria conſideranda occurrunt; primum *doctrina* & *affectus* paci contrarii, quibus ſingulorum animi diſponuntur; ſecundum, quales ſunt qui jam diſpoſitos ad ſeceſſionem & arma ſollicitant, convocant, diriguntque; tertium, modus quo id fit, ſive ipſa *factio*. Doctrinarum autem quæ ad ſeditionem diſponunt, una & prima hæc eſt; *Cognitionem de bono & malo pertinere ad ſingulos*. In ſtatu quidem naturali, ubi jure æquali ſinguli vivunt, nec ſe per pacta ſua aliorum imperio ſubmiſerunt, veram eam eſſe concedimus, imo cap. 1. art. 9. probavimus. Sed in ſtatu civili, falſa eſt. Oſtenſum enim eſt, cap. 6. art. 9. Regulas *boni* & *mali*, *juſti* & *injuſti*, *honeſti* & *inhoneſti* eſſe leges civiles, ideoque quod legiſlator præceperit; id pro *bono*; quod vetuerit, id pro *malo* habendum eſſe. Legiſlator autem ſemper is eſt, cujus eſt in civitate imperium ſummum, hoc eſt, in Monarchia Monar-

narcha. Idem confirmavimus cap. 11. art. 6. ex verbis *Salomonis*. Siquidem enim ſequendum ut bonum,& fugiendum ut malum eſſet id quod ſingulis viſum fuerit, quorſum ſpectant verba ejus, *Dabis ſervo tuo cor docile; ut populum tuum judicare poſſit, & diſcernere inter bonum & malum.* Quoniam ergo Regum eſt diſcernere inter *bonum* & *malum*, iniquæ ſunt illæ, quamquam quotidianæ voces: *Regem eſſe, qui recte facit.* Et *Regibus non eſſe obtemperandum, niſi juſta præceperint*;& aliæ ſimiles. Ante imperia, *juſtum* & *injuſtum* non exſtitere; ut quorum natura ad mandatum ſit relativa; actioque omnis ſuâ naturâ adiaphora eſt. Quod *juſta* vel *injuſta* ſit, à jure imperantis provenit. Reges igitur legitimi quæ imperant, juſta faciunt imperando, quæ vetant vetando injuſta. Privati autem homines dum cognitionem *boni* & *mali* ad ſe trahunt, cupiunt eſſe ſicut Reges; quod ſalva civitate fieri non poteſt. Omnium Dei præceptorum antiquiſſimum eſt, *Gen.* cap. 2. verſ. 15. *De ligno ſcientiæ boni & mali ne comedas.* & antiquiſſima tentationum diabolicarum, cap. 3. verſ. 5. *Eritis ſicut Dii, ſcientes bonum & malum.* Et prima Dei cum homine expoſtulatio, verſ. 11,

Quis

Quis indicavit tibi quod nudus eſſes, niſi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comediſti? Quaſi diceret, unde judicaſti nuditatem, in qua viſum eſt mihi te creare, inhoneſtam eſſe, niſi quod *cognitionem* Honeſti & Inhoneſti tute tibi arrogaſti?

Peccare ſubditos obediendo Principibus ſuis, ſeditioſa opinio.

II. Peccatum eſt quicquid quis fecerit contra conſcientiam; nam qui id faciunt, legem ſpernunt. Sed diſtinguendum eſt; Peccatum meum eſt, quod faciens, peccatum meum eſſe puto; quod vero peccatum alienum eſſe puto, poſſum quandoque ſine peccato meo facere. Nam ſi jubeat facere quod peccatum jubentis eſt, modo qui jubet, jure Dominus meus ſit, id ſi facio, non pecco: non enim ſi militavero juſſu civitatis, putans bellum injuſtè ſuſceptum eſſe, idcirco injuſtè fecero, ſed potius ſi militare recuſavero, cognitionem juſti & injuſti, quæ pertinet ad civitatem, mihi arrogans. Qui diſtinctionem hanc non obſervant, quotieſcunque eis aliquid imperatum erit, quod illicitum vel eſt, vel videtur eſſe, incident in peccandi neceſſitatem. Nam facient contra conſcientiam, ſi obediverint; contra jus, ſi non obediverint. Si fecerint contra conſcientiam, monſtrant,

ſe

ſe non metuere pœnas futuri ſeculi; ſi fecerint contra jus, tollunt quantum in ſe eſt, ſocietatem humanam, & vitam civilem ſeculi præſentis. Opinio igitur eorum qui docent, *peccare ſubditos, quoties mandata Principum ſuorum, quæ ſibi injuſta videntur, exſequuntur*, & erronea eſt, & inter eas numeranda quæ obedientiæ civili adverſantur. Dependet autem ab originali illo errore quem ſupra præcedente articulo notavimus. Nam per judicium noſtrum *boni* & *mali*, facimus ipſi, ut tam obedientia noſtra, quam inobedientia ſit peccatum.

III. Tertia doctrina ſeditioſa ab eadem radice orta eſt, *Tyrannicidium eſſe licitum.* Imò hodie à nonnullis Theologis, & olim ab omnibus Sophiſtis *Platone*, *Ariſtotele*, *Cicerone*, *Seneca*, *Plutarcho*, cæteriſque Græcæ & Romanæ Anarchiæ fautoribus non modo licitum, ſed etiam maximâ laude dignum exiſtimatum eſt. *Tyrannorum* autem nomine intelligunt non ſolum Monarchas, ſed omnes eos qui imperium ſummum in quocunque genere civitatis adminiſtrant. Non enim Athenis *Piſiſtratus* tantum, qui ſolus imperium habuit, ſed poſt eum Triginta-viri, qui ſimul dominati ſunt, ſinguli *Tyranni* appellabantur. *Tyrannicidium eſſe licitum, ſeditioſa opinio.*

Sed is quem occidi, ut *Tyrannum*, volunt, vel jure imperat, vel abſque jure: ſi abſque jure, hoſtis eſt, & jure occiditur: ſed dici debet hoc non *Tyrannicidium*, ſed *hoſticidium*. ſi jure imperium obtinet, locum habet interrogatio divina, *quis indicavit tibi, quod Tyrannus eſſet, niſi quod ex ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, comediſti?* Quare enim appellas tu *Tyrannum*, quem Deus *Regem* fecit, niſi tu privatus exiſtens, cognitionem ad te trahas *boni* & *mali*? Quam pernicioſa verò civitatibus, præſertim vero *Monarchiis*, opinio hæc ſit, ex eo facile intelligitur, quod per eam quilibet *Rex*, ſive malus, ſive bonus, unius ſicarii & judicio condemnandus, & manu jugulandus exponitur.

Subjectos eſſe legibus civilibus etiam eos qui habent ſummum imperium, ſeditioſa opinio.

IV. Quarta ſocietati civili adverſa opinio eorum eſt, qui cenſent, *legibus civilibus ſubjectos eſſe etiam eos qui habent ſummum imperium.* Quam veram non eſſe ſatis oſtenſum eſt ſupra, c. 6. art. 14. ex eo quod civitas, neque ſibi ipſi, neque civi cuiquam obligari poteſt: non ſibi, quia nemo obligatur niſi alii; non civi, quia civium voluntates ſingulæ in voluntate civitatis continentur, ita ut ſi civitas ſe liberam à tali obligatione eſſe velit, etiam cives velint; & proinde libera

bera ſit. Quod autem de civitate verum eſt, id verum eſſe intelligitur de eo homine, vel cœtu hominum, qui ſummam habet poteſtatem; illi enim civitas ſunt, quæ niſi per ſummam eorum poteſtatem non exſiſtit. Quod autem opinio hæc cum eſſentia civitatis conſiſtere non poſſit, ex eo patet, quod per eam *cognitio juſti* & *injuſti*, hoc eſt, quid ſit, quid non ſit, contra leges civiles, definite ad ſingulos rediret. Ceſſabit ergo obedientia, quoties imperatum aliquod videbitur contra leges, atque unà omnis poteſtas coactiva, quod ſalvâ civitatis eſſentiâ fieri non poteſt. Magnos tamen habet error hic fautores, *Ariſtotelem* & alios, qui propter impotentiam humanam, civitatis poteſtatem ſummam, ſolis legibus deferendam eſſe arbitrantur. Videntur autem in naturam civitatis parùm profunde inſpexiſſe, qui poteſtatem coactivam, legum interpretationem, & legum lationem (quæ neceſſariæ civitati poteſtates ſunt) ipſis legibus relinquendas eſſe exiſtimaverint. Quamquam autem cives ſinguli cum ipſa civitate contendere judicio, & lege agere interdum poſſint, id tamen locum habet tunc ſolum, quando quæſtio non eſt de eo quod civitas poſſit, ſed de eo quod certâ quâ-

dam lege voluit. Ut, cum de capite civis agitur quacunque lege, quæſtio non eſt, an civitas jure ſuo abſoluto vitam ejus tollere poſſit, ſed an per legem illam tollendam eſſe voluerit. Voluit autem, ſi legem violavit, alioqui noluit. Quod igitur civitas ſuis ipſius legibus obſtricta ſit, non ſatis argumenti eſt, quod actio legis competat civi adverſus civitatem. In contrarium patet, civitatem ſuis ipſius legibus non teneri, quia nemo obligatur ſibi. Ponuntur ergo leges *Titio* & *Caio*, non civitati: utcunque ambitione juriſconſultorum factum ſit, ut leges non ab authoritate civitatis, ſed ab eorum prudentia dependere, imperitis videantur.

Imperium ſummum poſſe dividi, ſeditioſa opinio.

V. Quinto, *Imperium ſummum dividi poſſe*, exitioſiſſima civitatibus doctrina eſt. Alii autem aliter dividunt. Sunt enim qui ita dividunt, ut ſummum imperium in iis rebus quæ ad pacem & commoda hujus vitæ pertinent, poteſtati civili concedant; in iis vero quæ ad ſalutem animæ ſpectant, in alios transferant. Contingit autem, quia juſtitia ad ſalutem maximè omnium rerum neceſſaria eſt, ut cives juſtitiam metientes, non ſicut debent, per leges civiles, ſed per mandata & doctrinas eorum qui reſpectu civitatis vel privati ſunt, vel externi, ſuperſtitioſo

metu

metu obedientiam Principibus debitam præſtare nolint; ipſo metu in id quod metuunt, incidentes. Quid autem perniciosius civitati eſſe poteſt, quam ut homines ne principibus, hoc eſt, ne legibus obediant, ſeu, ne juſti ſint, æternorum cruciatuum intentatione deterreantur? Sunt etiam qui ſummum imperium ita dividunt, ut poteſtatem ſummam Belli & Pacis, uni (quem *Monarcham* vocant) ſed pecuniam imperandi jus, non illi, ſed aliis tribuunt. Quoniam autem & belli & pacis nervi ſunt pecuniæ, qui ſic dividunt, aut non rem ipſam dividunt, ſed imperium quidem illis dant, in quorum poteſtate eſt pecunia, nomen vero alteri; vel ſi dividunt, civitatem diſſolvunt. neque enim bellum ſi opus eſt geri, neque pax publica ſine pecunia conſervari poteſt.

VI. Vulgo docetur, *Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione naturali acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter hominibus infundi vel inſpirari.* Quod ſi verum eſſet, non video quare rationem fidei noſtræ reddere juberemur, aut cur is non ſit Propheta, quisquis verè Chriſtianus eſt; aut denique quare non unusquisque quid faciendum, & quid fugiendum ſibi ſit, ex propria potius inſpi-

Fidem & ſanctitatem non ſtudio & ratione acquiri, ſed ſemper ſupernaturaliter infundi & inſpirari,

Seditioſa opinio. ſpiratione, quàm ex præceptis imperantium, aut recta ratione æſtimaret. Reditur igitur ad *cognitionem privatam boni* & *mali*, quæ concedi non poteſt ſine civitatum diſſolutione. Opinio hæc adeo latè per orbem Chriſtianum diffuſa eſt, ut numerus Apoſtatarum à ratione naturali penè infinitus ſit. Nata autem eſt ab inſanis hominibus, qui Scripturarum lectione copiam verborum ſacrorum nacti, ita ea concionando connectere ſoliti ſunt, ut eorum oratio nihil ſignificans, imperitis tamen hominibus divina videatur, cujus enim ratio nulla, oratio divina apparet, is neceſſariò divinitus videbitur inſpiratus.

Civibus ſingulis eſſe rerum ſuarum proprietatem, ſive dominium abſolutum, ſeditioſa opinio. VII. Septima civitatibus adverſa doctrina eſt, *Civibus ſingulis earum rerum quas poſſident, abſolutum eſſe Dominium.* Hoc eſt, *proprietatem* talem, quæ jus cæterorum omnium, non modo concivium, ſed etiam ipſius civitatis in eaſdem res excludit. Id quod verum non eſt. Nam qui *Dominum* habent, *Dominium* non habent, ut probatum eſt c. 8. art. 5. Civitas autem civium omnium Domina eſt, ex conſtitutione. Ante ſuſceptum jugum civile, nemini erat quicquam *juris proprii*, omnia omnibus *communia* erant. dic ergo, unde tibi *proprietas*

tas hæc, niſi à civitate? Unde autem civitati, niſi quod unuſquiſque jus ſuum in civitatem tranſtuliſſet? Et tu ergo tuum jus civitati quoque conceſſiſti. *Dominium* ergo & *proprietas* tua tanta eſt, & tamdiu durat, quanta & quamdiu ipſa vult. Sicut in familia filiorum ſingulorum *propria* ſunt bona, quæ & quamdiu vult pater. Sed multo maxima pars hominum, qui prudentiam civilem profitentur, rationem aliter colligunt. Æquales, inquiunt, natura ſumus; nulla cauſa eſt quare quis rem meam mihi meliore jure auferat, quam ego illi ſuam; ſcimus, ad defenſionem publicam pecuniâ aliquando opus eſſe, ſed qui eam exigunt, opus eſſe monſtrent, & à volentibus, accipient. Neſciunt qui ſic loquuntur ea quæ fieri volunt, jam ab initio in ipſa civitatis conſtitutione facta eſſe; ideoque loquentes tanquam in multitudine diſſoluta & nondum facta civitate, factam diſſolvunt.

Ad ſeditionem diſponit, neſcire differentiam inter populum & multitudinem.

VIII. Ultimo loco Regimini civili adverſatur, præſertim vero Monarchico, quod homines non ſatis diſtinguant inter *populum* & *multitudinem*. *Populus* eſt *unum* quid, *unam* habens *voluntatem*, & *cui* actio *una* attribui poſſit. Nullum horum de multitudine dici

multitudinem. poteſt. *Populus* in omni civitate regnat; nam & in *Monarchiis populus* imperat; vult enim *populus* per voluntatem *unius hominis*. *Multitudo* vero cives ſunt, hoc eſt, ſubditi. In *Democratia* & *Ariſtocratia*, cives ſunt *multitudo*; ſed *curia* eſt *populus*. Et in *Monarchia*, ſubditi ſunt *multitudo*, & (quamquam paradoxum ſit) *Rex* eſt *populus*. Vulgus hominum, & alii qui hæc ita eſſe minimè animadvertunt, de *magno numero* hominum ſemper loquuntur tanquam de *populo*, hoc eſt, de *civitate*; dicuntque rebellaſſe *civitatem* contra *regem* (quod eſt impoſſibile) & *populum* velle & nolle, quod volunt & nolunt moleſti & muſſitantes ſubditi, ſub prætextu *populi*, *cives* contra *civitatem* hoc eſt, *Multitudinem* contra *populum* animantes. Atque hæ ferè ſunt opiniones, quibus imbuti cives faciles ſunt ad tumultuandum; & ſi quidem majeſtas in omni civitate, ei vel eis conſervanda ſit, qui ſummum habet, vel habent imperium, his opinionibus crimen læſæ majeſtatis adhæret naturaliter.

Ad ſeditionem diſponit exactio nimia pecuniæ. IX. Animum humanum ægritudine afficit maximè omnium rerum *egeſtas*; ſive earum rerum quæ ad vitam & dignitatem tuendam neceſſariæ ſunt, *inopia*. Et quamquam nemo ſit, qui neſciat,

opes

opes induſtriâ comparandas, & parcimoniâ conſervandas eſſe, omnes tamen inopes culpam ab ignavia & luxuria propria in regimen civitatis, tanquam re privatâ publicis exactionibus detritâ, transferre ſolent. Debent autem homines conſiderare; non modo laborandum eſſe iis quibus patrimonium non eſt, ut vivant, ſed etiam pugnandum, ut laborent. Unuſquiſque Judæorum qui tempore *Eſdræ* muros *Hieruſalem* ædificabant, unâ manu faciebat opus, alterâ tenebat gladium. In omni civitate cogitandum eſt, manum quæ gladium tenet, eſſe *Regem*, vel *curiam ſummam*, & ab induſtria civium, non minus alendam eſſe, illâ quâ quiſque fortunam ſuam privatam fabricatur; *vectigalia* autem & *tributa* nihil aliud eſſe, præter mercedem eorum qui armati vigilant, ne induſtria ſingulorum incurſu hoſtium impediatur; nec magis juſtam querimoniam eſſe eorum, qui paupertatem ſuam penſionibus publicis imputant, quam ſi dicerent, inopes ſe fieri propter ſolutionem debitorum. Sed nihil horum cogitat maxima pars hominum. patiuntur enim idem quod in morbo qui appellatur *Incubus*, qui ortus ab ingluvie, facit tamen homines putare ſe invadi, & ma-

rum; quamvis juſta & neceſſaria.

gno pondere opprimi & ſuffocari. Quod autem ii qui videntur ſibi tota civitatis mole oppreſſi, proni ad ſeditiones ſint, quodque novis rebus delectentur quibus præſentes nocent, ſatis per ſe manifeſtum eſt.

Ad ſeditionem diſponit ambitio.

X. Altera animi ægritudo, civitatibus noxia, eorum eſt qui otio abundantes, carent dignitate. Ad honores & claritudinem natura quidem omnes contendunt, illi vero maximè qui minime rerum neceſſariarum ſollicitudine diſtringuntur. Hos enim partim ad diſſerendum inter ſe de republica, partim ad Hiſtoricorum, Oratorum, Politicorum, aliorumque librorum facilem lectionem otium cogit. Inde autem contingit, ut ad res maximi momenti adminiſtrandas, & ab ingenio, & à doctrina inſtructos ſe eſſe arbitrentur. Quoniam autem non omnes ſunt, quod ſibi videntur eſſe, & ſi eſſent, non tamen omnes propter multitudinem ad munera publica adhiberi poſſent, neceſſe eſt multos præteriri. Hi igitur contumeliam ſibi fieri exiſtimantes, nihil magis in votis habere poſſunt, tum invidia in ſibi prælatos, tum emergendi ſpe, quam ut conſilia publica eventus infelices ſortiantur. Ideoque mirum non eſt, ſi rerum novarum occaſiones cupidis animis opperiantur.

XI. In-

XI. Inter affectus ſeditioſos numeranda eſt etiam *ſpes vincendi.* Sint enim homines quantum quis voluerit, opinionibus paci & regimini civili repugnantibus imbuti; ſint quantum fieri poteſt, injuriis & contumeliis, ab iis qui in authoritate ſunt, læſi, & laceſſiti, ſi tamen *vincendi ſpes* nulla, aut non ſatis magna appareat, nulla ſequetur ſeditio; diſſimulabunt ſinguli, & gravia potius ferent quam graviora. Ad hanc *ſpem* neceſſario requiruntur quatuor, *Numerus*, *Inſtrumenta*, *mutua Fiducia*, & *Duces*. Sine *numero* magno Magiſtratibus publicis reſiſtere non ſeditio, ſed deſperatio eſt. Per inſtrumenta intelligo *arma* & *commeatum*, quæ ſi abſint, numerus nihil valet, ſicut neque arma ſine *mutuâ fiduciâ*, neque hæc omnia ſine unione, ſub *duce* aliquo, cui obedire, non ut obligati quod ſe ipſius imperio ſubmiſerint, (ſuppoſuimus enim hoc ipſo capite, hujuſmodi homines neſcire ſe obligari ultra id quod ſibimet ipſis rectum & bonum viſum fuerit,) ſed propter exiſtimationem virtutis, & prudentiæ militaris, vel ſimilitudinem affectuum, ſponte velint. Quatuor hæc ſi hominibus præſentia moleſtè ferentibus, & jus actionum ſuarum proprio judicio metientibus, in propin-

Ad ſeditionem diſponit ſpes ſucceſſus.

quo ſint, ad ſeditionem & civitatis confuſionem præterea nihil deeſt præter aliquem, *qui ipſos acuat & concitet*.

XII. *Catilinæ*, quo nemo unquam magis ad ſeditiones factus fuit, character apud *Saluſtium* hic eſt, quod haberet *eloquentiæ ſatis*, *ſapientiæ parum*. Separat ille *ſapientiam* ab *eloquentia*, hanc homini ad turbas nato, ut neceſſariam attribuens, illam ut pacis dictatricem abjudicans. *Eloquentia* autem duplex eſt; altera ſententiæ & conceptuum animi perſpicua & elegans explicatrix, oriturque partim à rerum ipſarum contemplatione, partim à verborum in propria & definita ſignificatione acceptorum intelligentia; altera eſt affectuum animi (quales ſunt *ſpes*, *metus*, *ira*, *miſericordia*) commotrix, oriturque ex uſu verborum metaphorico, & ad affectus accommodato. Illa ex veris principiis, hæc ex jam receptis opinionibus, qualeſcunque eæ ſint, orationem texit; Illius ars Logica, hujus Rhetorica eſt. Illius finis veritas eſt, hujus victoria. Utraque ſuum uſum habet, illa in deliberationibus; hæc in hortationibus. Illa enim à *ſapientia* nunquam disjungitur; hæc vero ferè ſemper. Quod autem hujuſmodi *eloquentia potens*, ſeparata à rerum ſcientia, hoc eſt,

à ſa-

à ſapientia, verus character ſit eorum qui populum ad res novas ſollicitant & concitant, ex ipſo opere quod faciendum habent, facile colligitur. Neque enim imbuere populum abſurdis illis opinionibus paci & ſocietati civili contrariis poſſent, niſi ipſi eaſdem tenerent; quod ignorantiæ majoris eſt, quàm quæ poſſit cadere in hominem ſapientem. quis enim qui neſcit unde leges vim ſuam derivent? quæ ſunt *juſti, injuſti*, *honeſti*, *inhoneſti*, *boni*, *mali*, regulæ; quid pacem inter homines conciliet & conſervet, quid deſtruat; quid ſit *ſuum*, quid *alienum*: quid denique ſibi fieri velit (ut idem alteri faciat) vel mediocriter ſapiens exiſtimandus eſt? Quod autem auditores ſuos, ex ſtultis inſanos reddere poſſunt; quod facere poſſunt ut quibus malè eſt, pejus, quibus rectè, male eſſe videatur; quod ſpem amplificere, pericula extenuare, præter rationem iidem poſſunt, id ab eloquentia habent, non ab ea, quæ res ſicut ſunt, ita explicat, ſed ab altera illa quæ commovendo animos, facit apparere omnia, qualia ipſi animis priùs commotis ea conceperunt.

XIII. Ad diſponendum civium animos ad *ſeditiones*, multi etiam eorum qui bene erga civitatem affecti ſunt dum *Quomodo ſtultitia vulgi*.

& eloquentia ambitioſorum, concurrant ad Rempublicam diſſolvendam.

dictis opinionibus conformem doctrinam adoleſcentibus in ſcholis, & omni populo è cathedris inſinuant, per inſcitiam cooperantur. Qui vero diſpoſitionem illam in actum perducere volunt, totum ambitionis laborem in eo ponunt, primum ut male affectos in *factionem* & *conſpirationem* conjungant; deinde ut ipſi in *factione* plurimum polleant. In *factionem* conjungunt; dum internuncios ſe & interpretes faciunt conſiliorum & actionum ſingulorum, nominantque perſonas & loca ad conveniendum, & de iis rebus, quibus regimen civitatis, prout ſibi videbitur commodum, reformetur, deliberandum. Ut vero in *factione* ipſi dominentur, *factio* in *factione* habenda eſt; ſcilicet ſeorſim cum paucioribus conventus ſecretos habere oportet ubi ordinare poſſint, quid poſtea in conventu generali proponendum ſit, & à quibus, & quid quiſque eorum, & quo ordine debeat dicere, & quomodo potentiſſimos & exiſtimatione apud *factionis* vulgus florentiſſimos ad ſuam ſententiam poſſint trahere. Atque hoc modo cum *factionem* ſatis magnam habeant, in qua per eloquentiam dominentur, incitant eam ad res capeſſendas, atque ita rem publicam aliquando

do quidem opprimunt, nimirum, cum factio contraria nulla ſit, plerumque vero lacerant, & bellum civile introducunt. Concurrunt enim *ſtultitia* & *eloquentia* ad ſubverſionem civitatis, eo modo quo conſpirarunt quondam (ut eſt in fabula) filiæ *Peliæ* Regis Theſſaliæ cum *Medea*, contra patrem ſuum. Volentes illæ decrepito ſeni reſtituere adoleſcentiam, conſilio *Medeæ* in fruſta conciſum igni coquendum imponunt, exſpectantes fruſtra dum reviviſceret. Eodem modo vulgus ſtultitiâ ſuâ, velut puellæ *Peliæ*, cupientes civitatem veterem renovare, ducti *eloquentiâ*, ambitioſorum hominum tanquam veneficio *Medeæ*, eam *factionibus* diviſam incendio ſæpius conſumunt quàm reformant.

CAPUT XIII.

De officiis eorum qui ſummum imperium adminiſtrant.

I. Diſtinguitur ſummi imperii jus ab exercitio. II. Salus populi ſuprema lex. III. Imperantium eſt reſpicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam. IV. Per ſalutem intelligi omnia commoda. V. Quæritur, an Regum officium ſit ſaluti animarum civium ſuorum providere, prout ipſis ſecun-

ſecundum conſcientiam propriam optimum videbitur. VI. *Salus populi in quo conſiſtat.* VII. *Exploratores neceſſarios eſſe ad defenſionem populi.* VIII. *Milites, arma, præſidia, pecuniam tempore pacis parata habere, neceſſarium etiam ad defenſionem populi.* IX. *Recta inſtitutio civium in doctrina civili, paci conſervandæ neceſſaria.* X. *Onera publica æqualiter diſtribuere, paci conſervandæ conducibile.* XI. *Æquitatis naturalis eſſe, ut pecuniæ taxentur, pro ratione eorum quæ quiſque conſumit, non, quæ poſſidet.* XII. *Ad pacem conſervandam conducere, ambitioſos premere.* XIII. *Et factiones diſſolvere.* XIV. *Ad locupletandos cives conducere leges, quibus* artes lucrativæ *foveantur, & quibus ſumtus coërceantur.* XV. *Non eſſe plura ex legibus definienda, quam poſtulat civium & civitatis commodum.* XVI. *Pœnas non majores ſumendas quam quæ legibus præfinita ſunt.* XVII. *Civibus contra judices corruptos jus reddendum.*

Diſtinguitur ſummi Imperii jus ab exercitio.

I. APparet ex hactenus dictis in unoquoque civitatis genere *officia* civium & ſubditorum; & quid ſummi imperantes in eos *poſſint*. Ipſorum autem imperantium *officia*, & quo modo in ſubditos gerere ſe debeant, nondum dictum eſt. Diſtinguendum autem eſt inter ſummi imperii *jus* & *exercitium*. Poſſunt enim ſeparari; ut puta, cùm is qui habet *jus*, vel non poſſit, vel nolit litibus judicandis, vel rebus deliberandis, ipſe interceſſe.

eſſe. Reges enim aliquando per ætatem res gerere non poſſunt, quandoque etiam etſi poſſunt, rectiùs tamen eſſe judicant, contenti electione miniſtrorum & conſiliariorum, imperium per eos exercere. Ubi autem ſeparantur *jus* & *exercitium*, ibi regimen civitatis ſimile eſt regimini mundi ordinario. quo Deus, primus omnium motor, effectus naturales producit per ordinem cauſarum ſecundarum. Ubi vero, qui jus regni obtinet, omnibus judiciis, conſultationibus, actionibuſque publicis ipſe intereſſe vult, ibi adminiſtratio talis eſt, ac ſi Deus præter naturæ ordinem, ſe ipſum ad materiam omnem immediatè applicaret. De *officiis* igitur eorum qui ſummum imperium, ſive proprio, ſive alieno jure adminiſtrant, hoc capite ſummatim & breviter dicemus. Neque enim inſtituti mei eſt, in ea deſcendere quæ Principes alii ab aliis diverſa agere poſſint. hoc enim politicis practicis in ſingulis civitatibus relinquendum eſt.

II. Imperantium autem officia omnia hoc uno dicto continentur: *Salus populi ſuprema lex*. Quamquam enim ii qui ſummum inter homines imperium obtinent, legibus propriè dictis, hoc eſt, hominum voluntati ſubjici non poſſunt; *Salus populi, ſuprema lex.*

quia

quia ſummum eſſe, & aliis ſubjici, contradictoria ſunt: *officii* tamen eorum eſt, rectæ rationi, quæ lex eſt naturalis, moralis, & divina, quantum poſſunt, in omnibus obedire. Quoniam autem imperia pacis cauſa conſtituta ſunt, & pax propter ſalutem quæſita, qui in imperio poſitus, eo aliter quam ad ſalutem populi uteretur, faceret contra pacis rationes, hoc eſt, contra legem naturalem. Sicut autem ſalus populi legem dictat, per quam Principes cognoſcunt *officium*; ita etiam artem docet, per quam idem comparant beneficium. Potentia enim civium, potentia eſt civitatis, id eſt, ejus qui ſummum in civitate habet imperium.

Imperantium eſt reſpicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam.

III. Per populum intelligitur hoc loco, non perſona una civilis, nempe ipſa civitas quæ regit; ſed multitudo civium qui reguntur. Civitas enim non ſui, ſed civium cauſa inſtituta eſt. Neque tamen *hujus* & *illius* ratio habenda eſt. non enim imperans quatenus talis eſt, civium ſaluti aliter proſpicit, quàm per leges, quæ univerſales ſunt: ideoque *officio* ſatisfecit, ſi toto conatu id egerit, ut per ſalutares conſtitutiones quam plurimis rectè ſit; & quam diutiſſimè; neque male cuiquam, niſi ſuâ culpâ, aut caſu cui-

pro-

provideri non potuerat. expedit autem aliquando ſaluti plurimorum, ut male iis ſit qui mali ſunt.

IV. Per *ſalutem* autem intelligi debet non ſola vitæ qualitercunque conſervatio, ſed quatenus fieri poteſt, vita beata. Nam eo fine homines in civitates *inſtitutivas* ſponte coiere, ut poſſent, quantum conditio fert humana, jucundiſſimè vivere. Facerent ergo ii qui ſummum imperium in eo genere civitatis adminiſtrandum in ſe ſuſceperunt, contra legem naturæ, (quia contra fiduciam eorum qui imperii adminiſtrationem eis commiſerunt) ſi non ſtuderent, quantum legibus fieri poteſt, ut cives bonis omnibus, non ad vitam modo, ſed etiam ad delectationem abunde inſtruantur. Qui vero armis imperia acquiſiverunt, cupiunt omnes, ut ſubditi ſui viribus tam animi quam corporis idonei ſint ut ipſis ſerviant; quare contra finem & ſcopum proprium facerent, ſi non conarentur, ut iis non modo ea quibus vivere, ſed etiam quibus fortes eſſe poſſint, præbeantur. *Per ſalutem intelligi omnia commoda.*

V. Inprimis autem ad *ſalutem æternam* plurimum intereſſe Principes omnes credunt, quales de Deo teneantur opiniones, qualiſque ei cultus exhibea- *Quaritur, an Regum officium ſit, ſaluti*

animarum civium ſuorum providere, prout ipſis ſecundum conſcientiam propriam optimum videbitur.

beatur. Quo ſuppoſito, quæri poteſt, utrum ſummi imperatores,& quicunque ſunt, ſive unus ſive plures, qui ſummum civitatis imperium adminiſtrant, non peccent contra legem naturæ, ſi talem doctrinam, & talem cultum quem ipſi civibus ad *ſalutem æternam* neceſſariò conducere credunt, non faciant doceri & exhiberi, vel contrariam doceri vel exhiberi permittant? Manifeſtum eſt facere eos contra conſcientiam, & velle, quantum in ſe eſt, æternam civium perditionem. Nam, ſi non vellent, rationem non video, quare committerent, (cum ſummi exiſtentes cogi non poſſint,) ut ea docerentur & facerent, propter quæ damnandos eos eſſe credunt. Difficultatem autem hanc in medio relinquemus.

Salus populi in quo conſiſtat.

VI. Commoda civium quæ hanc tantùm vitam ſpectant, in quatuor genera diſtribui poſſunt. 1. ut ab hoſtibus externis defendantur. 2. ut pax interna conſervetur. 3. ut quantum cum ſecuritate publica conſiſtere poteſt, locupletentur. 4. ut libertate innoxiâ perfruantur. Amplius enim ad felicitatem civilem, quam ut à bello externo & civili tuti, opibus induſtria partis frui poſſint, ſummi imperatores conferre non poſſunt.

VII. Ad

Exploratores neceſſarios eſſe ad defenſionem populi.

VII. Ad defenſionem populi duo neceſſaria ſunt; *Præmoneri* & *præmuniri*. Status enim civitatum inter ſe, *naturalis*, id eſt, hoſtilis eſt. Neque ſi pugnare ceſſent, idcirco Pax dicenda eſt, ſed reſpiratio; in qua hoſtis alter alterius motum vultumque obſervans, ſecuritatem ſuam non ex pactis, ſed ex viribus & conſiliis adverſarii æſtimat. Atque id jure naturali, ut capite 2. articulo 10. ex eo quod pacta in ſtatu naturali quoties juſtus metus intercedit ſunt invalida, oſtenſum eſt. Neceſſarium igitur eſt ad civitatis defenſionem, primum, ut ſit qui omnium eorum qui civitati nocere poſſunt, quantum fieri poteſt, conſilia & motus *exploret* & *præſentiat*. Sunt enim ſibi *exploratores* ad eos qui ſummum imperium adminiſtrant, idem quod radii lucis ad animam humanam; Atque in viſione politica, quàm in naturali rectius dicemus, ſpecies rerum externarum ſenſibiles intelligibileſque ad animam, (hoc eſt, eos qui ſummum imperium civitatis adminiſtrant) ab aliis non animadverſas per aërem tranſportari; Ideoque non minus neceſſarii ſunt ad ſalutem civitatis, quam lucis radii ad ſalutem hominis. Vel ſi comparentur aranearum telis,

quæ

quæ extenſæ undiquaque ſubtiliſſimis filis, motus externos ipſis intus in cavernulis ſuis reſidentibus ſignificant; non magis ii qui imperant, quid ad ſubditorum ſuorum defenſionem imperato opus eſt, ſine *exploratoribus*, quam illæ quando exeundum, & quo accurrendum ſit, ſine filis ſuis ſcire poſſunt.

Milites, arma, præſidia, pecuniam, tempore pacis parata habere, neceſſarium; etiam ad defenſionem populi.

VIII. Deinde ad defenſionem populi requiritur neceſſario ut ſint *præmuniti*. Præmuniri autem eſt, militibus, armis, claſſe, propugnaculis, antequam inſtet periculum, comparatis, & pecunia jam comportata inſtrui. Nam milites conſcribere, arma conquirere, poſt acceptam cladem, ſi non impoſſibile, ſaltem ſerum eſt. Similiter propugnacula & præſidia non ante locis opportunis conſtituere, quam fines invadantur, ſimile eſt ruſticorum, ut dixit Demoſthenes, qui ignari artis gladiatoriæ, ab una parte corporis ad aliam, ictibus moniti clypeos transferunt. Qui vero pecuniam ad milites alendos, & cæteras exercituum impenſas, tunc imperari ſatis opportunè putant, quando periculum incipit apparere, illi certè non conſiderant quam difficile ſit tam magnam pecuniæ vim ab hominibus tenacibus ſubito corradere. Nam omnes ferè, quod ſemel

ſemel in bonis ſuis numeraverunt, ita ſuum & ſibi proprium eſſe judicant, ut injuriam ſibi fieri putent, quoties vel minimam ejus partem coguntur in publicum erogare. Ex eo autem quod à portoriis & rerum venalium vectigali ad ærarium accedit, pecunia ſatis magna ad civitatem armis defendendam ſubito confici non poteſt. Pecunia itaque belli cauſa, ſi civitatem ſalvam eſſe volumus, tempore pacis congerenda eſt. Cum ergo explorare hoſtium conſilia, arma & præſidia tenere, pecuniam in promtu habere, imperantibus ad ſalutem civium neceſſaria ſint; ſalutem autem civium omni conatu procurare lege naturæ principes teneantur; ſequitur, non modo licitum eis eſſe, exploratores emittere, milites alere, propugnacula ædificare, & pecuniam in eas res exigere, ſed etiam ea non facere, illicitum. Quibus etiam addi poteſt quicquid ad potentiam externorum à quibus metuunt, vel arte vel vi minuendam, conducere videbitur: obligantur enim rectores civitatum, mala quæ metuunt, curare pro viribus, ne contingant.

IX. Ad conſervationem autem Pacis internæ, multa requiruntur, quia multa concurrunt (ut capite præceden- *Recta inſtitutio civium in do-*

te

ctrina civili, paci conſervandæ neceſſaria.

te oſtenſum eſt) ad eam perturbandam. Oſtendimus ibi alia eſſe quæ diſponunt animos ad ſeditionem, alia quæ diſpoſitos movent & excitant. Inter ea quæ diſponunt, numeravimus primo loco quaſdam pravas doctrinas. Has igitur eradicare ex animis civium, & contrarias inſinuare, officium eorum eſt, qui ſumma imperia adminiſtrant. Quoniam autem opiniones non imperando, ſed docendo; non terrore pœnarum, ſed perſpicuitate rationum animis hominum inſeruntur, leges quibus huic malo obviandum eſt, non in errantes, ſed in ipſos errores conſtituendæ ſunt. Errores illi quos præcedente capite cum quiete civitatis conſiſtere non poſſe affirmavimus, in animos rudium irrepſerunt partim è concionatorum cathedris, partim à ſermonibus quotidianis hominum propter rei familiaris laxitatem ſtudiis vacantium; & in animos horum à doctoribus adoleſcentiæ ſuæ in Academiis publicis. Quare etiam vice verſa, ſi quis ſanam doctrinam introducere voluerit, incipiendum ei eſt ab Academiis. Illic fundamenta doctrinæ civilis vera, & verè demonſtrata jacienda ſunt, quibus imbuti adoleſcentes, plebem poſtea privatim & publicè inſtruere poſſint. Id autem tanto

ala-

alacrius, & potentius facient, quanto ipſi de veritate eorum quæ docent & prædicant, certiores erunt. Siquidem enim propoſitiones propter conſuetudinem audiendi, quamquam falſæ, nec magis intelligibiles, quam ſi quis vocabula ſorte ex urna extracta copularet, hodie receptæ ſunt, quanto magis imbiberent homines, propter eandem cauſam, doctrinas veras, intellectui ſuo & rerum naturæ conformes? Officii igitur ſummorum imperantium eſſe arbitror, Elementa vera doctrinæ civilis conſcribi facere, & imperare ut in omnibus civitatis Academiis doceantur.

X. Secundo loco diſponere cives ad ſeditionem oſtendimus, ægritudinem animi ab *egeſtate*; quam quidem egeſtatem licet à luxuria vel ignavia propria profectam, imputant tamen iis qui regunt civitatem, tanquam penſionibus publicis exhauſti & oppreſſi. Fieri tamen poteſt aliquando ut querimonia illa juſta ſit, nimirum cum onera civitatis civibus inæqualiter imponuntur. Quod enim omnibus ſimul leve onus eſt, ſi multi ſe ſubtrahunt, cæteris grave, imo intolerabile erit. Neque homines tam onus ipſum, quam inæqualitatem graviter ferre ſolent. Maxima enim ambitio-

Onera publica æqualiter diſtribuere, paci conſervandæ conducibile.

ne de immunitate certatur, & in eo certamine minus felices magis felicibus tanquam victi invident. Ad tollendam ergo juſtam querimoniam, quietis publicæ intereſt, & per conſequens ad officium pertinet imperantium, ut onera publica æqualiter ferantur. Præterea, cum id quod à civibus in publicum confertur, nihil aliud ſit præter emtæ pacis pretium, rationis eſt, ut ii qui æquè pacis participant, æquas partes ſolvant, vel pecunias, vel operas reipublicæ contribuendo. Lex autem naturalis eſt (per art. 15. c. 3.) ut unusquisque in jure aliis diſtribuendo, omnibus æqualem ſe præbeat; quare imperantes, ut onera civitatis civibus æqualiter imponant, lege naturali obligantur.

Æquitatis naturalis eſſe; ut pecuniæ taxentur: pro ratione eorum quæ quisque conſumit, non quæ poſſidet.

XI. Æqualitas autem hoc loco intelligitur, non pecuniæ, ſed oneris, hoc eſt, æqualitas rationis inter onera & beneficia. Quamquam enim pace omnes æqualiter fruantur, non tamen beneficia à pace omnibus æqualia ſunt. Nam alii plus, alii minus bonorum acquirunt. Et rurſus alii plus, alii minus conſumunt. Quæri igitur poteſt, an debeant cives in publicum contribuere, pro ratione eorum quæ lucrantur, an eorum quæ conſumunt, hoc eſt, an perſonæ taxari

xari debeant, ut pro ratione opum contribuant, an res ipſæ, ut contribuat quiſque pro ratione eorum quæ conſumit. Sed ſi conſideremus ubi pecuniæ conferuntur pro ratione opum, ibi eos qui æqualia lucrati ſunt, non æqualia poſſidere, propterea quod alter parta per parſimoniam conſervat, alter per luxuriam diſſipat, ideoque beneficio pacis æqualiter gaudentes, civitatis onera non æqualiter ſuſtinere: & ex altera parte, ubi res ipſæ taxantur, ibi unumquemque dum rem privatam conſumit, partem civitati debitam pro ratione eorum non quæ habet, ſed quæ beneficio civitatis habuit, eo ipſo quod ſua conſumit, imperceptibiliter perſolvit: dubium amplius non eſt quin prior ille modus pecunias imperandi contra æquitatem, & proinde contra officium imperantium ſit, poſterior autem rationi & officio eorum conſentaneus.

XII. Tertio, officere paci publicæ diximus, ægritudinem animi quæ oritur ex *ambitione*. Sunt enim qui cum ſibi præ cæteris ſapere, & magis ad res gerendas idonei videantur, quam ii qui rempublicam in præſentia adminiſtrant; virtus ſua quantum civitati prodeſſe queat, quando aliter oſtendere non *Ad pacem conſervandam conducere, ſeditioſos premere.*

poſſunt, oſtendunt nocendo. Quoniam autem tolli ex animis hominum ambitio & honorum aviditas non poteſt, officii imperantium non eſt, ut in id incumbant. Poſſunt autem præmiorum & pœnarum conſtanti applicatione facere, ut homines ſciant, viam ad honores non eſſe per vituperationem regiminis præſentis, neque per factiones, & auram popularem; ſed per contraria. Viri boni ſunt, qui conſulta patrum, qui leges juraque ſervant. Hoc ſi honoribus ornari, factioſos vero ab iis qui ſumma imperia adminiſtrant, puniri & contemtui haberi, conſtanti tenore videremus, parendi quam obſtandi major ambitio eſſet. Accidit tamen aliquando, ut, ſicut equo propter ferociam, ita civi contumaci propter potentiam blandiendum ſit. Sed ut illud ſeſſoris, ita hoc imperatoris jam pene excuſſi eſt. Loquimur autem hic de iis quorum authoritas & potentia integra eſt. Horum officium eſſe, inquam, obedientes cives fovere, factioſos quantum poſſunt imperio premere. neque enim alio modo potentia publica, nec ſine ea civium quies conſervari poteſt.

Et factiones diſſolvere. XIII. Si vero factioſos homines coërcere, multo magis factiones ipſas diſſolvere & diſſipare ad officium pertinet

net imperantium. FACTIONEM autem voco, multitudinem civium, vel *pactis* inter ſe, vel unius alicujus potentia, abſque ejus, vel eorum qui ſummum imperium obtinent, authoritate unitam. Eſt itaque *factio* tanquam civitas in civitate. ſicut enim unione hominum in ſtatu naturali fit civitas, ita civium unione nova, fit factio. Secundum hanc definitionem, multitudo civium qui externo cuicumque ſive Principi, ſive civi, ſimpliciter obedituros ſe obſtrinxerunt, vel qui pacta aut fœdus inter ſe mutuæ defenſionis contra omnes homines fecerunt, non exceptis iis qui ſummam poteſtatem habent in civitate, *factio* eſt. Etiam gratia apud plebem ſi tanta ſit, ut per eam comparari exercitus poſſit, niſi obſidibus, aut alio pignore publice caveatur, *factionem* continet. Atque idem de divitiis privatis dicendum eſt, ſi ſint immodicæ; quia pecuniæ obediunt omnia. Siquidem ergo verum ſit, civitatum inter ſe ſtatum naturalem & hoſtilem eſſe, Principes qui factionem permittunt, idem faciunt, ac ſi hoſtem intra mœnia reciperent. Quod eſt contra civium ſalutem, & propterea etiam contra leges naturales.

XIV. Ad locupletandos cives neceſſa- *Ad locu-*

pletandos cives conducere leges quibus artes lucrativæ foveantur, & quibus ſumtus coërceantur.

ceſſaria duo ſunt, *labor* & *parſimonia*; conducit etiam tertium, nempe terræ aquæque *proventus naturalis*; eſt autem & quartum, *militia*, quæ rem civium quandoque auget, ſæpius vero attenuat; priora duo ſola neceſſaria ſunt. poteſt enim civitas in inſula maris conſtituta, non majore, quam ut habitationi locum præſtet, ſine ſemente, ſine piſcatura, ſolâ Mercaturâ & opificiis diteſcere. ſed non eſt dubium, ſi habeant territorium, quin ditiores eodem numero, vel æque divites majore numero eſſe poſſint. Quartum autem, nimirum *militia* in numerum quidem olim venit artium lucrativarum, ſub nomine *leſtricæ*, ſive *prædatoriæ*. Et genere humano ante conſtitutionem civitatum per familias diſperſo, juſta & honorifica habita eſt. Eſt enim nihil aliud prædatio, quàm quod parvis copiis geritur bellum. Et magnæ civitates nominatim *Romana* & *Athenienſis* ſpoliis belli, vectigalibus externis, & territorio armis acquiſito, ita aliquando rempublicam auxerunt, ut tenuioribus civibus non modo nullam pecuniam publicam imperarint, ſed etiam pecuniam & agros viritim diviſerint. Hujusmodi autem divitiarum incrementa in rationes minimè

nimè referenda ſunt: Eſt enim, quod ad lucrum ſpectat, militia ſicut alea, qua plurimi rem ſuam labefactant, pauciſſimi ampliorem reddunt. cum ergo tria tantum ſint, *proventus terræ* & *aquæ*, *labor*, & *parſimonia*, quæ conducunt ad civium locupletationem, circa ea tantum verſabitur officium imperantium. Ad primum utiles erunt leges, quæ favent artibus quibus terræ & aquæ proventus reddantur meliores; quales ſunt *Agricultura*, & *Piſcatura*. Ad ſecundum utiles ſunt leges omnes quibus ignavia prohibeatur, induſtria excitetur, *ars navigandi* (per quam commoda totius mundi ſolo pene labore emta in unam civitatem comportantur,) item *mechanica* (ſub qua omnes excellentium opificiorum artes comprehendo,) & *ſcientia mathematica*, nauticæ & mechanicæ fontes, in honore habeantur. Ad tertium utiles ſunt leges illæ, quibus ſumtus tam in cibos quam in veſtes, & univerſim in res omnes, quæ uſu conſumuntur, immodici prohibeantur. Quoniam autem leges tales ad fines ſupra dictos utiles ſunt, pertinet etiam ad officium imperantium eas ſancire.

XV. Libertas civium non in eo ſita eſt, ut legibus civitatis exemti ſint, vel ut *Non eſſe plura legibus de-*

finienda, quam poſtulat civium & civitatis commodum.

ut ii qui civitatis ſummam poteſtatem habent, non poſſint leges ferre quaſcunque volent. Sed quoniam omnes motus & actiones civium legibus nunquam circumſcriptæ ſunt, neque circumſcribi propter varietatem poſſunt, neceſſe eſt, ut infinita pene ſint, quæ neque jubentur neque prohibentur; ſed facere vel non facere ſuo quiſque arbitrio poteſt. In his unuſquiſque dicitur ſua frui libertate, atque in hoc ſenſu libertas hoc loco intelligenda eſt, nempe pro juris naturalis parte ea, quæ civibus à legibus civilibus permiſſa, & relicta eſt. Sicut aqua ripis undiquaque concluſa ſtagnat & corrumpitur; undiquaque aperta expanditur, & quo plures exitus invenit, eo liberior fluit: ita quoque cives ſi nihil injuſſu legum facerent, torperent; ſic omnia diſſiparentur: & quo plura legibus indeterminata relinquuntur, eo majore fruuntur libertate. Utrumque extremum vitioſum eſt: non enim ad actiones hominum tollendas, ſed dirigendas, inventæ leges ſunt; ſicut neque ripas ad ſiſtendum curſum fluminis, ſed ad dirigendum Natura ordinavit. Menſura hujus libertatis ex bono civium & civitatis capienda eſt. Quare contra officium eorum qui imperant,

&

& legum ferendarum autoritatem habent, in primis eſt, ut plures leges ſint, quam ad bonum civium & civitatis neceſſario conducat. Nam cum de eo quod facere vel non facere debent, ſæpius per rationem naturalem, quàm per ſcientiam legum homines deliberare ſoleant; ubi leges plures ſunt, quàm ut earum facile meminiſſe poſſimus, & per eas prohibentur ea, quæ ratio per ſe non prohibet; neceſſe eſt ut per ignorantiam, ſine ulla prava intentione, incidant tamen in leges, tanquam in laqueos, contra libertatem innoxiam, quam imperantes civibus conſervare lege naturali obligantur.

XVI. *Libertatis* civitati innoxiæ, & ſingulis civibus ad beate vivendum neceſſariæ, pars magna etiam eſt, ut pœnæ nullæ timendæ ſint, niſi quas prævidere, aut exſpectare poſſint. Præſtatur autem hoc, ubi vel nullæ omnino pœnæ legibus definiuntur, vel majores definitis non exiguntur. Ubi nullæ definiuntur, ibi is qui primus legem transgreſſus eſt, pœnam exſpectat indefinitam, ſive arbitrariam, ſupponiturque metus ejus infinitus, quia mali infiniti. Præcipit autem lex naturæ iis qui legibus civilibus non ſubjiciuntur, per ea quæ diximus

Pœnas non majores ſumendas, quam quæ legibus præfinitæ ſunt.

mus cap. 3. articulo 11. ideoque ſummis imperantibus in ultione, & pœnis ſumendis, ſpectandum eſſe non malum præteritum, ſed bonum futurum: peccantque pœnarum arbitrariarum aliam menſuram habentes, quam utilitatem publicam. Ubi vero pœna definita eſt, ſive lege præſcripta, ut quando verbis diſertis ponitur, *qui ſic facit, ſic patietur*; ſive praxi, ut quando pœna, lege non præſcripta, ſed (arbitraria ab initio) determinata eſt poſtea per punitionem primi deliquentis, (æquè enim transgredientes æqualiter puniri jubet æquitas naturalis:) ibi pœnam, quàm quæ lege definitur, majorem exigere, contra legem naturæ eſt. Finis enim punitionis eſt, voluntatem hominis non cogere, ſed formare, & talem facere, qualem eam eſſe cupit is, qui pœnam ſtatuit. Et deliberatio nihil aliud eſt niſi commodorum & incommodorum facti quod aggredimur, tanquam in bilance ponderatio, ubi quod præponderat, neceſſariò ſecundum inclinationem ſuam procedit. Siquidem ergo legislator pœnam minorem crimini appendit, quàm ut libidini metus præponderet, libidinis ſupra metum pœnæ exceſſus quo crimen committitur, legislatori attribuendus.

dus eſt, hoc eſt, ſummo imperanti; ideòque ſi punit majori pœnâ, quàm ipſe legibus præfinivit, punit in alio quod peccavit ipſe.

XVII. Etiam ad innoxiam & neceſſariam civibus *libertatem* pertinet, ut quæ jura legibus ſibi quisque conceſſa habet, iis ſine metu frui poſſit. Fruſtra enim eſt *ſuum* ab *alieno* legibus diſtingui, ſi falſo judicio, latrocinio, vel furto rurſus confundantur. Contingit autem falſa judicia, latrocinia, & furta fieri, ubi judices corrumpi poſſunt. Metus enim quo homines à male faciendo deterrentur, non ab eo oritur quod pœnæ ſtatuuntur, ſed quod exiguntur. Futurum enim ex præterito æſtimamus, quæ rarò fieri ſolent, rarò exſpectantes. Si igitur judices muneribus, gratia, vel etiam miſericordia corrupti pœnas lege debitas ſæpe remittant atque eò modo improbis ſpem faciant impunitatis, bonis civibus a ſicariis, latronibus, veteratoribuſque obſeſſis, neque converſari inter ſe, neque omnino ſe movere liberum erit; imò civitas ipſa diſſolvitur, & redit cuique jus ſe ipſum ſuo arbitratu protegendi. Præcipit igitur lex naturæ ſummis imperantibus, ut juſtitiam non modo ipſi exerceant, ſed etiam ut judices à

Civibus contra judices corruptos jus reddendum.

ſe poſitos, idem facere pœnis cogant, hoc eſt, querelis civium aurem præbeant, & delegent, quoties opus eſt, judices extra ordinem qui de ordinariis cognoſcant.

Caput XIV.

De Legibus & Peccatis.

I. *Lex quomodo differt à* conſilio. II. *Quomodo differt à* Pacto. III. *Quomodo* à jure. IV. *Diviſio legum in* Divinas *&* Humanas; *&* Divinarum *in* Naturales *&* Poſitivas; *&* naturalium *in leges* ſingulorum hominum, *&* Gentium. V. Legum Humanarum, *id eſt, civilium, diviſio in* ſacras, *&* ſæculares. VI. *In* Diſtributivam *&* Vindicativam. VII. Diſtributivam *&* Vindicativam *non eſſe* ſpecies *legum, ſed partes.* VIII. *Omni legi pœna appenſa intelligitur.* IX. *Præcepta Decalogi de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falſo teſtimonio, leges civiles eſſe.* X. *Impoſſibile eſſe lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.* XI. *Legi eſſentiale eſſe, ut cognoſcatur & ipſa & legiſlator.* XII. *Unde cognoſcatur* legiſlator. XIII. *Ad cognoſcendam legem neceſſaria ſunt* promulgatio *&* interpretatio. XIV. *Legis civilis diviſio in* ſcriptam *&* non ſcriptam. XV. Leges naturales *non eſſe leges* ſcriptas; *neque* Reſponſa Juriſprudentum. *neq;* conſuetudinem *eſſe* leges *per ſe, ſed per conſenſum ſummæ poteſtatis.* XVI. Peccati *nomen latiſſimè acceptum quid ſignificet.* XVII. Peccati *Definitio.* XVIII. *Differentia inter peccatum* infirmitatis, *&* malitiam. XIX. *In quo genere*

nere peccati contineatur Atheiſmus. XX. *Quid ſit* crimen læſæ Majeſtatis. XXI. *Crimine læſa Majeſtatis non leges* civiles *ſed* naturales *violari.* XXII. *Ideoque non jure* Imperii, *ſed jure* belli *puniri.* XXIII. *Obedientiam non recte diſtingui in* activam *&* paſſivam.

Lex quomodo differat à conſilio.

LEx ab iis qui vim verborum minus moroſe penſitant, aliquando cum *conſilio*, aliquando cum *pacto*, aliquando cum *jure* confunditur. Confundunt *legem* cum *conſilio*, qui putant, Monarcharum officium eſſe *conſiliarios* non modo audire; ſed etiam iis obedire; tanquam ſi conſilium capere, niſi etiam quod conſultum eſt, fiat, fruſtra eſſet. Diſtinctio inter *conſilium* & *legem* petenda eſt à differentia inter *conſilium* & *mandatum.* Jam CONSILIUM eſt *præceptum*, in quo ratio quare paremus ſumitur *ab ipſa re* quæ præcipitur. MANDATUM autem eſt *præceptum* in quo parendi ratio ſumitur à *voluntate præcipientis.* Propriè enim non dicitur, *Sic volo, Sic jubeo*, niſi ſtet pro ratione *voluntas.* Cum vero legibus obediatur non propter rem ipſam, ſed propter voluntatem præcipientis, *lex* non *conſilium*, ſed *mandatum* eſt; definiturque hoc modo: LEX eſt *mandatum ejus perſonæ* (*ſive hominis, ſive curiæ*) *cujus*

præceptum continet obedientiæ rationem. Ut præcepta Dei reſpectu hominum, civitatis reſpectu civium, & univerſaliter omnium potentium, reſpectu eorum qui non poſſunt reſiſtere, eorum leges dicendæ ſint. Differunt ergo multifariam inter ſe *lex* & *conſilium*; *Lex* enim ejus eſt, qui poteſtatem habet in eos quibus præcipit: *conſilium*, ejus qui poteſtatem non habet. Facere id quod *lege* præcipitur *officii*, quod *conſilio*, *arbitrii* eſt. *Conſilium* dirigitur ad finem *ejus cui præcipitur*, *lex* autem ad finem ejus *qui præcipit*. *Conſilium* non niſi *volentibus* datur, *lex* etiam *nolentibus*. Denique jus *conſiliarii* tollitur arbitrio ejus cui *conſilium* dat, jus *legiſlatoris* non tollitur arbitrio ejus cui imponitur *lex*.

Quomodo differat à pacto. II. *Legem* cum *pacto* confundunt ii, qui leges putant nihil aliud eſſe quam ὁμολογήματα, ſive formulas vivendi, communi conſenſu hominum determinatas. Inter quos eſt *Ariſtoteles* qui *legem* hoc modo definit: Νόμος ἐστὶ λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα, id eſt, *lex oratio definita juxta conſenſum communem civitatis, indicans quomodo ſingula oporteat agere.* Quæ definitio non eſt *legis* ſimpliciter, ſed *civilis*. Manifeſtum

feſtum enim eſt, *leges divinas* non eſſe ortas à conſenſu hominum, neque etiam *naturales.* nam ſi à conſenſu hominum originem haberent, etiam eorundem conſenſu abrogari poſſent; ſunt autem immutabiles. Neque vero eſt ea definitio legitima *legis civilis.* civitas enim eo loco ſumitur, vel pro una perſona civili, unam habente voluntatem, vel pro multitudine hominum, quorum unicuique ſua voluntas privata libera eſt. Si pro una perſona, illud *communi conſenſu*, non recte ponitur; non enim habet una perſona *conſenſum communem.* Neque oportebat ponere *indicantem* quid facto opus eſſet, ſed *jubentem.* Civitas enim civibus quæ indicat, imperat. Intellexit ergo per civitatem, multitudinem hominum communi conſenſu (puta ſcripto ſuffragiis confirmato) formulas vivendi indicantem. hæ autem nihil aliud ſunt præter mutua pacta, quæ non ante quemquam obligant, neque ideo leges ſunt, quam conſtituto imperio ſummo, quod poſſit cogere, cautum ei ſit erga cæteros qui aliter ea obſervaturi non ſunt. *Leges* itaque juxta definitionem hanc *Ariſtotelis*, nihil aliud ſunt quam nuda & invalida pacta, quæ tum demum, cùm ſit qui potentiam civitatis

jure

jure exercet, *leges* fient vel non fient, illius arbitrio. Confundit ergo *pacta* cum *legibus*, quod non oportuit; eſt enim *pactum promiſſum; lex mandatum. In pactis, Faciam* dicitur; in *legibus, Fac. Pacto* * obligamur; *lege* obligati tenemur. *Pactum* obligat *per ſe*; *lex* obligatum tenet virtute *pacti* univerſalis de præſtanda obedientia. Ideoque in *Pacto*, priùs determinantur quid faciendum eſt, quàm ad faciendum obligamur; ſed in *lege* ante obligamur ad faciendum, quid verò faciendum ſit, determinatur poſt. Debebat igitur *Ariſtoteles* definire *legem civilem* hoc modo, *Lex civilis eſt oratio definita per voluntatem civitatis, ſingula imperans quæ oportet facere.* Quæ eadem eſt cum eâ quam attulimus ſupra cap 6. articulo 9. nimirum *leges civiles eſſe ejus* (ſive hominis, ſive curiæ) *qui in civitate ſumma poteſtate præditus eſt, de civium futuris actionibus mandata.*

Annotatio. Pacto obligamur, &c.] *Viſum eſt aliquibus, idem eſſe* Obligari *&* Obligatum teneri, *& proinde diſtinctionem in verbis aliquam, in re nullam eſſe. Clarius ergo hoc dico. Pacto obligari hominem, id eſt, propter promiſſionem præſtare debere. Lege vero obligatum teneri, id eſt, metu pœnæ*

quæ

quæ in Lege conſtituitur, ad præſtationem cogi.

III. *Legem* cum *jure* confundunt ii, qui quod *jure divino* permiſſum eſt, facere perſeverant, quamquam *lege civitatis* prohibeatur. Quod *lege divinâ* prohibetur, lege civili permitti non poteſt, nec quod *lege divina* imperatur, prohiberi poteſt *lege civili*. Veruntamen quod jure divino permittitur, id eſt, quod jure divino fieri poteſt, nihil impedit, quo minus idem *lege civili* prohibeatur. *Leges* enim *inferiores* libertatem à *ſuperioribus* relictam reſtringere poſſunt, quamquam ampliare non poſſunt. Eſt autem *jus, libertas naturalis*, à legibus non conſtituta, ſed relicta. Remotis enim *legibus*, *libertas* integra eſt; hanc primo reſtringit *naturalis lex, & divina*; reſiduam reſtringunt *leges civiles*; & quæ legi civili ſupereſt, reſtringi rurſus poteſt à *conſtitutionibus* particularium urbium & ſocietatum. Multum ergo intereſt inter *legem* & *jus*; *lex* enim *vinculum*, *jus libertas* eſt, differuntque ut contraria. *Quomodo à jure.*

IV. *Lex* omnis dividi poteſt, primum pro diverſitate autorum in *Divinam* & *Humanam*. *Divina* autem pro duo- *Diviſio legum in Divinas & Hu.*

manans; & Divinarum in Naturales & Positivas; & Naturalium in leges ſingulorum hominum & gentium.

duobus modis, quibus Deus voluntatem ſuam hominibus notam facit, duplex eſt: *Naturalis* (ſive *Moralis*) & *Poſitiva*. *Naturalis* ea eſt, quam Deus omnibus hominibus patefecit per *Verbum* ſuum *æternum* ipſis innatum, nimirum *Rationem naturalem*. Atque hæc eſt ea lex, quam toto hoc libello explicare conatus ſum. *Poſitiva* eſt, quam Deus nobis patefecit per *Verbum Propheticum*: quo locutus eſt ad homines tanquam homo; quales ſunt leges quas tradidit *Judæis* circa politiam & cultum Divinum; poſſuntque appellari *leges divinæ civiles*, quia civitati *Iſraëlitarum* populi ſui peculiaris peculiares erant. Rurſus *naturalis* dividi poteſt, in naturalem *hominum*, quæ ſola obtinuit dici *lex naturæ*, & naturalem *civitatum*, quæ dici poteſt *lex Gentium*, vulgo autem *jus Gentium* appellatur. Præcepta utriuſque eadem ſunt: ſed quia civitates ſemel inſtitutæ induunt proprietates hominum perſonales, *lex* quam loquentes de hominum ſingulorum officio, *naturalem* dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, ſive gentibus, vocatur *jus Gentium*. Et quæ *Legis* & *juris naturalis* Elementa hactenus tradita ſunt, tranſlata ad *civitates* & *gentes* integras,

pro

pro *legum*, & *juris Gentium* Elementis ſumi poſſunt.

V. *Humana lex* omnis *civilis* eſt. Nam extra civitates ſtatus hominum hoſtilis eſt, in quo quia alter alteri non ſubjicitur, leges præter dictamina rationis naturalis, quæ lex divina eſt, nullæ ſunt. In civitate verò, ſola civitas, hoc eſt, homo, vel curia cui ſummum civitatis imperium committitur, legiſlator eſt, civitatis autem leges civiles ſunt. *Civiles leges* poſſunt dividi pro diverſitate ſubjectæ materiæ in *ſacras* & *ſeculares*. *Sacræ* ſunt quæ pertinent ad Religionem, hoc eſt, ad ceremonias & cultum Dei, (nimirum quæ & quo ritu perſonæ, res, loca, conſecranda ſunt, quæ opiniones circa Numen divinum publicè docendæ & quibus verbis ritibuſque ſupplicationes faciendæ ſunt, & ſimilia) & nulla lege divinâ poſitivâ definiuntur. Nam *leges civiles ſacræ* ſunt *humanæ* (quæ & *Eccleſiaſticæ* dicuntur) circa res *ſacras*; *ſeculares* autem generali nomine *civiles* appellari ſolent:

Legum humanarum, id eſt, civilium, diviſio in Sacras & Seculares.

VI. Rurſus *lex civilis* pro duobus legiſlatoris officiis, quorum alterum eſt *judicare*, alterum *cogere* ut judiciis acquieſcant, duas habet partes, alteram *diſtributivam*, alteram *vindicativam*,

In diſtributivas, & Vindicativas.

ſive

ſive *pœnariam*. *Diſtributiva* eſt, qua jus ſuum cuique diſtribuitur, hoc eſt, quæ regulas omnium rerum conſtituit, quibus ſciamus quid nobis, quid aliis proprium ſit, ita ut nos noſtris uti & frui alii non impediant, neque nos impediamus illos ne utantur & fruantur ſuis; & quid cuique licitum ſit facere vel omittere, quid illicitum. *Vindicativa* eſt, qua, quæ pœnæ ſumendæ ſunt de iis qui legem violant, definitur.

Diſtributivam & Vindicativam non eſſe ſpecies legum, ſed partes.

VII. *Diſtributiva* autem *& vindicativa* non ſunt duæ legum *ſpecies*, ſed ejuſdem legis duæ *partes*. Siquidem enim lex nihil amplius dicat, quàm, verbi gratia, *tuum eſto, quod tu tuo reti cepiſti in mari*, fruſtra eſt. Quamquam enim alter eripiat tibi quod cepiſti, non impedit quin adhuc tuum ſit. Nam in ſtatu naturæ, ubi omnia omnium ſunt communia, idem eſt & *tuum* & *alienum*; ita; quod lex definit eſſe *tuum*, *tuum* erat etiam ante legem, & poſt legem *tuum* eſſe non deſinit, quamquam ab alio poſſeſſum. Nihil ergo lex agit, niſi ita intelligatur, ut ſic *tuum* ſit, ut omnes alii prohibeantur, ne impediant quo minus omni tempore eo poſſis tuo arbitratu ſecure uti & frui. Hoc enim eſt quod requiritur ad proprietatem bonorum, non ut quis iis poſſit

poſſit uti, ſed poſſit ſolus, quod fit prohibendo alios ne ſint impedimento. Sed fruſtra etiam prohibent, qui metum pœnarum non incutiunt. Fruſtra ergo lex eſt niſi utramque partem contineat, & illam quæ *prohibet* injurias fieri, & illam quæ facientes *punit*. Harum prima, quæ *diſtributiva* dicitur, *prohibitoria* eſt, & loquitur ad omnes; ſecunda, quæ *vindicativa* vel *pœnaria* appellatur, mandatoria eſt, & loquitur tantùm ad miniſtros publicos.

VIII. Ex quo etiam intelligitur, *Omni legi civili annexam eſſe pœnam*, vel explicitè vel implicitè. Nam ubi pœna neque ſcripto, neque exemplo alicujus qui pœnas legis tranſgreſſæ jam dedit, definitur, ibi ſubintelligitur pœnam arbitrariam eſſe, nimirum, ex arbitrio pendere legislatoris, hoc eſt, ſummi imperantis. Fruſtra enim eſt lex, quæ impunè violari poteſt.

Omni legi pœna appenſa intelligitur.

IX. Quoniam autem à legibus civilibus oritur, tum quod unusquiſque jus *ſuum* ſibi proprium & ab *alieno* diſtinctum habeat, tum etiam quod prohibeatur aliena invadere; ſequitur, præcepta hæc, *Honorem parentibus, legibus definitum non denegabis: Hominem quem vetant leges occidere, non occides: Legi-*

Præcepta Decalogi, de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falſo testibus

ſtimonio, leges civiles eſſe. *bus vetitum concubitum fugies: Rem alienam Domino invito non auferes: Leges & judicia falſo teſtimonio non fruſtrabere*, eſſe leges civiles. Leges naturales eadem præcipiunt, ſed implicitè: nam lex naturalis, (ut cap. 3. art. 2. dictum eſt) jubet obſervari *pacta*, ideoque etiam obedientiam præſtare, quando obedientiam pacti fuerint, & alieno abſtinere, quando quid ſit alienum, lege civili definitum fuerit. cives autem omnes (per cap. 6. art. 13.) obedientiam præſtare mandatis ejus qui habet ſummam poteſtatem, hoc eſt, legibus civilibus, ex ipſa civitatis conſtitutione *paciſcuntur*, etiam ante quam violari poſſunt. Nam lex naturalis obligabat in ſtatu naturali, ubi primò (quia natura omnia omnibus dedit) nihil alienum erat, & proinde alienum invadere, impoſſibile; deinde ubi omnia communia erant, quare etiam concubitus omnes liciti; tertiò, ubi ſtatus belli erat, ideoque licitum occidere; quarto, ubi omnia proprio cujuſque judicio definita erant, ideoque honores etiam paterni; poſtremo ubi nulla judicia publica erant, & propterea nullus uſus teſtimonii dicendi neque veri neque falſi.

Impoſſi- X. Cum ergo obligatio ad leges illas obſer-

obſervandas antiquior ſit quam ipſarum legum promulgatio, utpote contenta in ipſa civitatis conſtitutione, virtute legis naturalis quæ prohibet violari pacta, lex naturalis omnes leges civiles jubet obſervari. Nam ubi obligamur ad obedientiam antequam ſciamus quid imperabitur, ubi univerſaliter & in omnibus obedire obligamur. Ex quo ſequitur, legem civilem nullam, quæ non ſit lata in contumeliam Dei (cujus reſpectu ipſæ civitates non ſunt ſui juris, nec dicuntur leges ferre) contra legem naturalem eſſe poſſe. Nam etſi naturæ lex prohibet furtum, adulterium, &c. ſi tamen lex civilis jubeat invadere aliquid, non eſt illud furtum, adulterium, &c. Nam Lacedæmonii olim cum permitterent pueris certa lege ſurripere bona aliena, ea bona non aliena, ſed propria ſurripientis eſſe juſſerunt: ideoque tales ſurreptiones non erant furta. Similiter Ethnicorum copulationes ſexuum, ſecundum leges ſuas, conjugia erant legitima.

bile eſſe lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.

XI. Ad eſſentiam legis neceſſarium eſt, ut civibus duo innotuerint, primum quis homo, vel quæ curia ſummam poteſtatem, hoc eſt, legum ferendarum jus habet. Secundum, quid ipſa lex dicat. Is enim qui nunquam cognovit, aut

Legi eſſentiale eſſe, ut cognoſcatur, & ipſa & legiſlator.

cui, aut ad quid tenetur, obedire non poteſt, & perinde eſt, acſi non teneretur. Non dico neceſſarium eſſe ad eſſentiam legis, ut vel hoc vel illud perpetuo cognitum ſit, ſed tantum ut cognitum ſemel fuerit: quod ſi poſtea civis obliviſcatur, vel juris quod is habet qui legem fert, vel ipſius legis, id non impedit quo minus teneantur obedire; cum potuerit meminiſſe, ſi voluntatem obediendi, prout naturalis lex jubet, habuiſſet.

Unde cognoſcatur legiſlator.

XIII. *Cognitio legiſlatoris* dependet ab ipſo cive; nam ſine conſenſu & pacto ſuo proprio, vel expreſſo, vel ſubaudito jus legiſlationis conferri in neminem potuit. Expreſſo, quando cives ab initio formam regendæ civitatis inter ſe conſtituunt, vel quando promiſſo ſuo ſubmittunt ſe alicujus imperio; vel ſaltem ſubaudito, ut quando utuntur beneficio imperii, & legum alicujus, ad protectionem & conſervationem ſui adverſus alios. Cujus enim imperio concives noſtros obedire poſtulamus bono noſtro, illius imperium legitimum eſſe, eâ ipſâ poſtulatione confitemur. Ideoque ignorantia poteſtatis legum ferendarum obtendi nunquam poteſt. Unuſquiſque enim quod ipſe fecit, feciſſe ſe cognovit.

XIII.

XIII. *Cognitio legum* dependet à legiſlatore, qui eas promulgare debet; aliter enim non ſunt leges. Eſt enim lex legiſlatoris mandatum; mandatum autem eſt declaratio voluntatis. non ergo lex eſt, niſi voluntas legiſlatoris declaretur; id quod fit *promulgatione*. In *Promulgatione* autem duo conſtare debent, quorum alterum eſt, ut is vel ii qui legem promulgant, vel habeant ipſi jus legiſlationis, vel id faciant autoritate ejus vel eorum qui habent. Alterum eſt ipſa legis ſententia. Primum autem quod leges promulgatæ procedant ab eo qui ſummum habet imperium, conſtare, hoc eſt ſciri accurate & philoſophice loquendo non poteſt, niſi ab iis qui ab ore ipſius imperantis eas accipiunt; cæteri credunt; ſed credendi rationes tantæ ſunt, ut non credere vix ſit poſſibile. Et in civitate quidem *Democratica*, ubi legibus ferendis unuſquiſque intereſſe, ſi velit, poteſt, qui abſens fuerit, præſentibus credere debet. Sed in *Monarchiis* & *Ariſtocratiis*, quia paucis mandata *Monarchæ* & *Optimatum* præſentibus & coram audire conceditur, illis paucis neceſſe erat poteſtatem facere, ea cæteris promulgandi. Et ſic *Edicta* & *Decreta* Principum *Ad cognoſcendam legem neceſſaria ſunt promulgatio & interpretatio.*

cipum eſſe credimus, quæ pro talibus vel ſcripto, vel voce eorum quorum id munus eſt, nobis proponuntur. Sed tamen cum credendi cauſas habeamus has, vidiſſe quod princeps, vel curia ſumma talibus *conſiliariis*, *ſcribis*, *præconibus*, *ſigillis*, & ſimilibus argumentis ad voluntatem ſuam declarandam conſtanter uſus ſit; quod nunquam authoritatem illis detraxerit; quod de iis qui hujusmodi promulgationi non credentes legem tranſgreſſi ſunt, pœnæ ſumtæ fuerint; non modo qui ſic credens obedi-verit *edictis* & *decretis* per illos editis, ubique terrarum excuſatur, ſed etiam qui non credens non obediverit, punitur. Nam permittere ut hæc conſtanter fiant, ſatis manifeſtum ſignum, & declaratio voluntatis ejus qui imperat, ſatis perſpicua eſt; modo nihil in *lege*, edicto ſeu *decreto* contineatur, quod ſummæ poteſtati ipſius imperantis deroget. Non eſt enim putandum, eum velle poteſtati ſuæ à quibuſcunque miniſtris ſuis quicquam detrahi, dum voluntatem retinet imperandi. *Sententia* vero *legum*, ubi de ea dubitatur, petenda eſt ab iis quibus à ſumma poteſtate commiſſa eſt *Cauſarum cognitio*, ſive *Judicia*. *Judicare* enim nihil aliud

eſt

eſt quam *leges* ſingulis caſibus *interpretando* applicare. Quibus autem id munus commiſſum eſt, eodem modo cognoſcitur, quo cognoſcimus qui ſint ii, quibus commiſſa eſt autoritas leges promulgandi.

XIV. Rurſus lex *civilis*, pro duplici modo promulgandi, duorum generum eſt: *Scripta*, & *Non-ſcripta*. Per *ſcriptam* intelligo eam quæ voce ſive ſigno aliquo alio voluntatis legislatoris indiget ut fiat lex. Legum enim genus omne & naturâ & tempore coævum eſt generi humano, & propterea inventione literarum & ſcribendi arte antiquius. Non ergo *legi ſcriptæ* neceſſaria eſt *ſcriptio* ſed vox; hæc ſola ad *eſſentiam*, illa ad *recordationem legis* adhibita eſt. Nam ante inventas literas ad memoriam adjuvandam, *leges* in metra redactas cantitari ſolitas eſſe legimus. *Non ſcripta* eſt ea, quæ non alia indiget promulgatione præter vocem naturæ, ſive rationem naturalem, quales ſunt *leges naturales*. Lex enim naturalis, quamquam à civili diſtinguatur, quatenus voluntati præcipit, tamen quod ad actiones attinet, civilis eſt; exempli gratia, hæc, *Non concupiſces*, quæ pertinet tantum ad animum, lex naturalis tantum

Legis civilis diviſio in Scriptam & Non-ſcriptam.

eſt; hæc vero, *Non invades*, & naturalis, & civilis eſt. Cum enim regulas præſcribere univerſales, quibus omnes futuræ lites quæ forte infinitæ ſunt, dijudicari poſſint, impoſſibile ſit, intelligitur, in omni caſu *legibus ſcriptis* prætermiſſo ſequendam eſſe *legem æquitatis naturalis*, quæ jubet æqualia æqualibus distribuere: atque hoc, vi *legis civilis*, quæ pœnas etiam de iis exigit qui ſcientes & volentes *leges naturales* facto transgrediuntur.

Leges naturales non eſſe leges ſcriptas: neque reſponſa juriſprudentum, neque conſuetudinem eſſe leges per ſe, ſed per conſenſum ſummæ poteſtatis.

XV. His intellectis, apparet primum, *leges naturales*, quanquam in libris Philoſophorum deſcriptæ fuerint, non eſſe ob eam rem vocandas leges ſcriptas; neque ſcripta juriſprudentum, eſſe leges, ob defectum autoritatis ſummæ; neque etiam *Reſponſa prudentum*, id eſt, *judicum*, niſi quatenus conſenſu ſummæ poteſtatis in conſuetudinem abierint, tunc autem inter *leges ſcriptas* habenda eſſe; non propter conſuetudinem ipſam, (quæ vi ſua legem non conſtituit) ſed propter voluntatem ſummi imperantis; quæ ex eo arguitur, quod *ſententiam*, ſive æquam ſive iniquam, in conſuetudinem ire perpeſſus eſt.

Peccati nomen latiſſime

XVI. *Peccatum* ſignificatione latiſſimâ comprehendit omne *factum, dictum*, &

& *volitum* contra rectam rationem. Unuſquiſque enim media ad finem quam ſibimetipſi proponit, ratiocinando quærit. ſi ergo rectè ratiocinetur, (hoc eſt, incipiens à principiis evidentiſſimis texat diſcurſum ex conſequentibus continuò neceſſariis) progredietur itinere directiſſimo, aliter deviabit; id eſt, *faciet*, *dicet*, vel *conabitur* aliquid contra finem proprium: quod cum fecerit, dicetur ratiocinando quidem *erraſſe*, actione verò & voluntate *peccaſſe*; nam *peccatum* ita ſequitur *erratum*, ſicut *voluntas intellectum*. Atque hæc eſt vocis acceptio generaliſſima, qua continetur omne *factum imprudens*, ſive contra legem, ut, alienam domum evertere; ſive non contra legem, ut propriam, ſuper arenam ædificare. *acceptum, quid ſigneficet.*

XVII. Ubi vero de *legibus* ſermo eſt, ibi *peccati* nomen arctius eſt, ſignificatque non omne factum contra rectam rationem, ſed illud tantum quod *culpatur*, atque ob eam cauſam *malum culpæ* appellatur. Nec tamen ſi quid culpetur, *peccatum* ſtatim, aut *culpa* dicenda eſt, ſed ſi cum ratione culpetur. Quærendum igitur eſt, quid ſit cum *ratione culpare*, & quid contra rationem. Ea eſt natura hominis, ut unuſquiſque *Peccati definitio.*

id quod ipſe ſibi cupit fieri, *bonum*, quod fugit, *malum* vocet. itaque diverſitate affectuum contingit, ut quod alter *bonum*, alter *malum*; & idem homo quod nunc *bonum*, mox *malum*; & eandem rem, in ſe ipſo *bonam*, in alio *malam* eſſe dicat. *Bonum* enim & *malum* delectatione & modeſtiâ noſtrâ, (vel eâ quæ nunc eſt, vel quæ expectatur) omnes æſtimamus. Quoniam jam proſperè facta inimicorum (quia honorem, rem, & potentiam eorum augent) & æqualium (propter certamen honorum) *moleſta* omnibus, adeoque *mala* & videntur, & ſunt; ſoleantque homines, *malos putare*, hoc eſt, *culpam attribuere* iis, unde ſibi *malum* advenit, fieri non poteſt, ut quæ facta culpanda, quæ non culpanda ſint, conſenſu ſingulorum quibus non eadem placent & diſplicent, definiatur. Poſſunt quidem convenire in generalia quædam, veluti *furtum, adulterium*, & ſimilia, eſſe *peccata*: tanquam dicerent *mala* omnes vocare ea quibus nomina imponunt, quæ in malam partem accipi ſolent. Sed non quærimus an furtum ſit peccatum; quærimus quid furtum dicendum ſit, & ſic de cæteris ſimilibus. Siquidem igitur quid ratione culpandum ſit, in tanta diverſitate cenſentium, non ſit menſurandum

dum per rationem unius, magis quam alterius, propter æqualitatem naturæ humanæ; neque ratio ulla exſiſtat præter rationes *ſingulorum*, & rationem *civitatis*; ſequitur quid ſit *ratione culpandum*, definiendum eſſe à civitate; ut *culpa*, hoc eſt PECCATUM ſit, quod quis fecerit, omiſerit, dixerit, vel voluerit contra *rationem civitatis*, id eſt contra leges.

Differentia inter peccatum infirmitatis & malitiam.

XVIII. Facere autem aliquis poteſt contra leges per infirmitatem humanam, etiamſi eas implere cupiat, tamen ejus factum, ut contra leges rectè culpatur & *peccatum* dicitur. Sunt autem qui leges negligunt, quotieſque lucri impunitatiſque ſpes apparet, nulla pactorum & datæ fidei conſcientiâ retinentur, quin eas violent. Horum non modo facta, ſed etiam ingenia adverſa legibus ſunt. Qui per infirmitatem tantum peccant, etiam quando peccant, *viri boni* ſunt; hi vero etiam quando non peccant, *mali* ſunt. Quamquam autem utrumque, & actio & animus, legibus repugnet, differentibus tamen appellationibus, repugnantiæ illæ diſtinguuntur. Nam actionis irregularitas *ἀδίκημα* *injuſtè factum*; animi, *ἀδικία* & *κακία*, *injuſtitia* & *malitia*:

Illa peturbatæ mentis *infirmitas*; hæc animi ſedati *pravitas*.

In quo genere peccati contineatur Atheiſmus.

XIX. Si quidem autem peccatum non ſit, quod non ſit contra aliquam legem, neque lex ulla ſit, quæ non ſit mandatum ejus qui ſummum habet imperium; neque quiſquam ſummum imperium habeat, quod non ſit ei noſtro conſenſu delatum: quo modo peccare dicetur is qui vel non exiſtere Deum, vel non gubernare mundum affirmaverit, vel aliam contumeliam in ipſum evomuerit? Dicet enim, *ſe voluntatem ſuam Dei voluntati nunquam ſubjeciſſe, ut quem ne eſſe quidem opinatus fuerit. Et quamquam opinio ſua erronea eſſet, ideoque etiam peccatum; numerandam tamen eſſe inter peccata imprudentiæ, ſive ignorantiæ, quæ puniri jure non poſſunt.* Oratio hæc euſque admittenda eſſe videtur ut hujuſmodi peccatum, quamquam ſit maximum damnoſiſſimumque, referri tamen debeat * ad peccata imprudentiæ; ſed ut per imprudentiam aut ignorantiam excuſandum ſit, abſurdum eſt. Punitur enim Atheus ſive à Deo immediatè, ſive à Regibus ſub Deo conſtitutis, non ut ſubditus punitur à Rege, propterea quod leges non obſervaverit, ſed ut hoſtis ab hoſte, quod leges noluerit accipere;

cipere; hoc eſt, jure belli, ut Gigantes θεομάχοι. Hoſtes enim inter ſe ſunt, quicunque neque communi imperanti, neque alter alteri ſubjiciuntur.

Referri tamen debeat ad peccata imprudentiæ.] *Quod Atheiſmum non ad injuſtitiam, ſed ad imprudentiam retulerim, à pluribus reprehenſum eſt: imo à nonnullis in eam partem acceptum, tanquam Atheis non ſatis acrem adverſarium me oſtenderim. Objiciunt præterea, quod, cum* Deum eſſe *ratione naturali ſciri poſſe dixerim alicubi, confiteri deberem, peccare eos, ſaltem contra legem naturæ, itaque non imprudentiâ tantùm, ſed etiam injuſtitiâ reos eſſe. Ego vero ita Atheis inimicus ſum, ut legem aliquam juxta quam condemnare eos injuſtitiæ poſſem, & diligentiſſimè quæſiverim & vehementer cupiverim; ſed cùm nullam invenerim, quæſivi proximè, quo nomine, tantopere Deo exoſi homines ab ipſo appellarentur. Deus autem de Atheo ſic loquitur*, Dixit inſipiens in corde ſuo: non eſt Deus. *Itaque peccatum eorum in eo genere collocavi, in quod genus ab ipſo Deo relatum fuerat. Deinde Atheos hoſtes Dei eſſe oſtendo; Nomen autem hoſtis, quam injuſti, aliquando atro-* Annotatio.

 cius

cius eſſe puto. Poſtremo juſtè & à Deo, & à ſummis imperantibus eo nomine puniri poſſe confirmo, itaque peccatum hoc nullo modo excuſo neque extenuo. Quod autem Deum eſſe *ratione naturali ſciri poſſe dixerim, ita accipiendum eſt, non tanquam omnes id ſcire poſſe putaverim; niſi quoniam ratione naturali quam proportionem habeat Sphæra ad Cylindrum, invenit Archimedes, ex eo ſequi putant, quemlibet ex vulgo idem invenire potuiſſe. Dico igitur etſi ab aliquibus Deum eſſe, lumine rationis ſciri poſſit; tamen homines in voluptatibus, vel divitiis, vel honoribus perquirendis continuò occupatos, item homines qui rectè ratiocinari non ſolent, vel non valent, vel non curant, denique inſipientes, in quo numero Athei ſunt, ſcire id non poſſe.*

Quid ſit Crimen læſæ Majeſtatis.

XX. Quoniam à vi pacti quo cives ſinguli ſingulis ad obedientiam civitati, hoc eſt, ſummó imperanti, ſive is unus homo ſive una curia ſit, abſolutam & univerſalem (qualem ſup. capite & articulo definivimus) præſtandam obligantur, derivatur obligatio ad ſingulas leges civiles obſervandas, ita ut illud pactum contineat in ſe leges omnes ſimul; manifeſtum eſt civem qui pacto genera-

li inobedientiæ renunciaverit, omnibus ſimul legibus renunciare. Quod malum tanto gravius eſt quolibet peccato uno, quanto peccare *ſemper*, gravius eſt quam *ſemel*. Atque hoc eſt peccatum illud quod vocatur CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS, & eſt factum vel dictum quo civis, ſeu ſubditus, declarat non eſſe ſibi amplius voluntatem, ei homini vel curiæ, cui commiſſum eſt ſummum civitatis imperium, obediendi. Et facto quidem, hujuſmodi voluntatem declarat civis, quando vim infert vel inferre conatur perſonis eorum qui, vel ſummum imperium habent, vel habentium mandata exſequuntur, quales ſunt proditores, Regicidæ, & qui arma contra civitatem gerunt, vel ad hoſtes durante bello transfugiunt. Dicto autem voluntatem eandem oſtendunt qui directè negant, ſe, aut cives cæteros, ad talem obedientiam obligari, vel in toto, ut qui diceret, non eſſe iis obediendum (ſalvâ obedientiâ quam debemus Deo) ſimpliciter, abſolute & univerſaliter, vel in parte, ut ſi quis diceret, non eſſe iis jus ſuo arbitrio bellum gerendi, pacem faciendi, milites conſcribendi, pecunias exigendi, magiſtratus & miniſtros publicos eligendi, leges ferendi, controverſias

determinandi, pœnas ſtatuendi, vel aliud aliquod ſine quo conſiſtere civitas non poteſt. *Atque* hæc & ſimilia dicta & facta, crimina læſæ majeſtatis, ex vi legis (non civilis, ſed naturalis) ſunt. Poteſt autem eſſe ut aliquid, quod factum ante legem civilem latam non erat crimen læſæ majeſtatis, ſit tamen, ſi fiat poſt. Ut ſi lege declaretur, pro ſigno obedientiæ civilis renunciatæ habendum eſſe (hoc eſt pro crimine læſæ majeſtatis) ſi quis vel monetam cuderit, vel ſigilla civitatis adulteraverit; is qui poſtea id fecerit, reus majeſtatis non minus eſt quam ille alter, minus tamen peccat, quia non omnes leges ſimul, ſed unam tantum legem violat. nam lex vocando crimen majeſtatis, id quod natura non ita eſt, nomen quidem invidioſum, & forte pœnam majorem in reum jure ſtatuit, ſed ut peccatum ipſum gravius ſit, non efficit.

Crimine læſa majeſtatis non leges civiles ſed naturales violari.

XXI. Peccatum autem id, quod per legem naturalem crimen læſæ majeſtatis eſt, legis naturalis tranſgreſſio eſt, non civilis. Cum enim obligatio ad obedientiam civilem, cujus vi leges civiles validæ ſunt, omni lege civili prior ſit, ſitque crimen læſæ majeſtatis naturaliter nihil aliud, quam obligationis illius vio-

violatio; ſequitur, crimine læſæ majeſtatis violari legem quæ præceſſit legem civilem: nempe naturalem, qua prohibemur violare pacta & fidem datam. Quod ſi quis Princeps ſummus legem civilem in hanc formulam conciperet, *non rebellabis*; nihil efficeret. Nam niſi prius obligentur cives ad obedientiam, hoc eſt, ad non rebellandum, omnis lex invalida eſt. obligatio autem, quæ obligat ad id, ad quod ante obligati erant, ſuperflua eſt.

XXII. Sequitur ex hoc, puniri *rebelles, proditores*, & cæteros *læſæ majeſtatis* convictos, non *jure civili*, ſed *naturali*; hoc eſt, non ut *cives malos*, ſed ut *civitatis hoſtes*, nec *jure imperii* ſive dominii, ſed *jure belli*. *Ideoque non jure imperii ſed jure belli puniri.*

XXIII. Sunt qui facta contra legem civilem, quando pœna ipſa lege definitur, expiari putant, ſi pœnam volentes ſubeant, neque reos eſſe coram Deo violatæ legis naturalis (quamquam violando civiles leges, violamus quoque naturales, quæ jubent civiles obſervari) eos qui pœnam ſolverunt, quam lex exigebat. Tanquam lege non vetaretur factum, ſed pœna pretii loco proponeretur, quo licentia faciendi ea quæ lege prohibentur, venundaretur. Per *Obedientiam non recte diſtingui in Activam & Paſſivam.*

eandem rationem poſſent inferre etiam, nullam omnino legis tranſgreſſionem peccatum eſſe, ſed quam ſuo periculo libertatem quiſque emerit, eam jure habere. Sciendum autem eſt, verba legis duplici ſenſu intelligi poſſe. Altero, ut duas partes (prout dictum eſt ſupra articulo 7.) contineat, nempe prohibentem abſolute, ut, *Non facies*; & vindicantem, ut, *Qui facit, pœnas dabit*. Altero, ut unum contineat conditionale, ut, *Non facies, niſi pœnas velis ſolvere*. Et ſic lex non ſimpliciter, ſed conditionaliter prohibet. Si primo modo intelligitur, qui facit, peccat, quia quod lege vetitum eſt, facit. Si ſecundo, non peccat, quia facere, vetitum non eſt implenti conditionem. Nam in primo ſenſu omnes facere prohibentur; in ſecundo ii ſoli; qui ſe pœnæ ſubtrahunt. In primo ſenſu, legis pars vindicativa non Reum obligat, ſed magiſtratum pœnas exigere; in ſecundo obligatur ad pœnas exigendas ipſe qui pœnas debet; ad quas ſolvendas ſi capitales, aut alioqui graves ſint, obligari non poteſt. Utro verò ſenſu lex accipienda ſit, ab arbitrio dependet ejus, qui ſummum habet imperium. Ubi ergo de ſententia legis dubitatur, quia certi ſumus non peccare qui non faciunt, pec-

catum

catum erit, ſi facimus, utcunque lex poſtea explicari poſſit. Nam quod dubitas an ſit peccatum necne, id facere, cum abſtinere liberum ſit, contemtio legum eſt; ideoque per cap. 3. art. 28. peccatum contra legem naturalem. Inanis igitur eſt diſtinctio illa *obedientiæ* in *Activam* & *Paſſivam*, quaſi pœnis humano arbitrio poſitis expiari poſſit, quod peccatum eſt contra legem naturalem, quæ eſt lex Dei; aut quaſi non peccent, qui peccant ſuo damno.

CAPUT XV.

RELIGIO.

De Regno Dei per Naturam.

I. Propoſitio ſequentium. II. *In quos dicatur Deus regnare.* III. *Verbum Dei triplex*: Ratio, Revelatio, Prophetia. IV. *Regnum Dei duplex*, Naturale *&* Propheticum. V. *Jus quo Regnat Deus, ſitum eſt in* Omnipotentia *ejus.* VI. *Idem ex Scriptura ſacra.* VII. *Obligationem obedientiæ Deo præſtandæ procedere ab imbecillitate humana.* VIII. *Leges Dei in Regno naturali eſſe eas, quæ 2 & 3 Cap. ſupra recitatæ ſunt.* IX. Honor *&* Cultus *quid ſint.* X. *Cultum conſiſtere vel in* Attributis, *vel in* Actionibus. XI. *Et eſſe alium* naturalem, *alium* Arbitrarium. XII. *Alium* juſſum, *alium* ſpontaneum. XIII. *Quis ſit Cultus* finis *ſeu ſcopus.* XIV. *Quænam ſint leges naturales circa Dei* Attributa. XV. *Quænam ſint* actiones *quibus exhibetur cultus naturaliter.*

liter. XVI. *In regno Dei naturali, civitatem poſſe* cultum *Dei* inſtituere *arbitrio ſuo.* XVII. *Regnante Deo per naturam ſolam*, legum *omnium* interpretem *eſſe* civitatem, *id eſt, eum hominem vel curiam, quæ habet ſub Deo civitatis imperium ſummum.* XVIII. *Dubitationes quædam ſublatæ.* XIX. *In Regno Dei naturali, quid ſit* peccatum, *& quid* crimen læſæ Majeſtatis Divinæ.

Propoſitio ſequentium. Quod ſtatus naturæ, hoc eſt libertatis abſolutæ, qualis eſt eorum, qui neque Regnant neque Regnantur, Anarchia ſit & ſtatus hoſtilis; Quod præcepta quibus talis ſtatus evitatur, ſint *leges naturæ*; Quod civitas exiſtere ſine ſummo imperio non poſſit; Quod iis qui ſummum imperium obtinent, obediendum ſit ſimpliciter, id eſt, in omnibus quæ mandatis Dei non repugnant: in antecedentibus, & ratione, & ſacræ Scripturæ teſtimoniis comprobatum eſt. Deeſt ad integram civilis officii cognitionem hoc unicum, ut ſciamus, quæ ſint leges ſive mandata Dei. Aliter enim ſciri non poteſt, utrum ea quæ jubemur facere authoritate imperii civilis, ſint contra leges Dei necne. Ex quo contingere neceſſe eſt, ut vel nimia obedientia erga civitatem contumaces ſimus erga majeſtatem divinam; vel metu peccandi

di in Deum incurramus in contumaciam erga civitatem. Ut utrumque hunc ſcopulum effugiamus, neceſſaria eſt cognitio legum Divinarum. Quoniam vero legum cognitio dependet à cognitione regni, dicendum eſt in ſequentibus de *Regno Dei.*

II. Pſal. 96. v. 1. *Dominus regnavit, exultet terra*, dicit Pſalmiſta. Et rurſus idem Pſalmiſta, Pſal. 98. v. 1. *Dominus regnavit, iraſcantur populi; qui ſedet ſuper Cherubin, moveatur terra.* Scilicet velint nolint homines, Deus eſt Rex univerſæ terræ; neque ſi ſint qui *Exiſtentiam* ejus, vel *Providentiam* negaverint, ideo ſolio ſuo excutitur. Quamquam autem Deus homines univerſos ita per potentiam regat, ut nemo poſſit quidquam facere quod ille factum nolit, non eſt tamen hoc, proprie & accurate loquendo, Regnare. Regnare enim dicitur non qui *agendo*, ſed qui *loquendo*, id eſt, *præceptis*, & *minis* regit. In regno igitur Dei pro ſubditis habemus, non corpora inanimata, neque irrationalia, licet potentiæ divinæ ſubjiciantur; quia *præcepta & minas* Dei *non intelligunt*; neque etiam *Atheos*, quia Deum eſſe non credunt; neque eos quia Deum eſſe credentes eum tamen inferiora hæc regere non cre-

In quos Deus dicatur regnare.

credunt, nam & hi quamquam regantur à potentia Dei, *præcepta* ejus nulla agnoſcunt, neque minas metuunt. Soli igitur in Regno Dei cenſendi ſunt, qui ipſum & rectorem omnium rerum eſſe, & *præcepta* hominibus *dediſſe*, & *pœnas* in tranſgreſſores *ſtatuiſſe* agnoſcunt. Cæteros non ſubditos, ſed hoſtes Dei appellare debemus.

Verbum Dei triplex: Ratio, Revelatio & Prophetia.

III. Regere autem *præceptis* non dicitur, niſi qui regendis præcepta ſua aperte declarat. Nam *præcepta* regentium leges ſunt iis qui reguntur. *Leges* autem non, niſi quæ perſpicuè promulgantur, ita ut omnis tollatur ignorantiæ excuſatio. Leges ſuas homines quidem *verbo* ſive *voce* promulgant, nec alio modo voluntatem ſuam univerſaliter ſignificare poſſunt. Dei autem *leges* triplici modo declarantur. Primo *per tacita rectæ rationis dictamina.* Secundo, *per revelationem immediatam*, quæ intelligitur fieri per *vocem ſupernaturalem*, vel per *viſionem*, vel *ſomnium*, vel *inſpirationem* ſeu afflatum divinum. Tertio, *per vocem alicujus hominis*, quem Deus per vera miracula edita, ut fide dignum, cæteris commendavit. Is autem cujus voce ſic utitur Deus ad voluntatem ſuam aliis ſignificandam, vocatur PROPHETA.

TA. Tres hi modi dici poſſunt triplex *Verbum Dei*; nimirum, *Verbum rationale*, *Verbum ſenſibile*, & *Verbum Propheticum*. Quibus reſpondent tres modi quibus audire Deum dicimur, *Ratiocinatio recta*, *Senſus*, & *Fides*. *Verbum* Dei *ſenſibile* ad paucos factum eſt, neque Deus per Revelationem hominibus loquutus eſt, niſi viritim, & diverſis diverſa; neque ullæ leges Regni hoc modo populo ulli promulgatæ fuerunt.

IV. Pro differentia autem quæ eſt inter *Verbum* Dei *Rationale* & *Propheticum*, Deo regnum duplex attributum eſt: *Naturale*, in quo regit per dictamina rectæ Rationis; quodque univerſale eſt, in omnes qui divinam agnoſcunt potentiam, propter naturam rationalem omnibus communem; & *Propheticum*, in quo regit etiam per *Verbum Propheticum*; quod peculiare eſt, propterea quod non omnibus dedit leges poſitivas, ſed populo peculiari, & certis quibuſdam hominibus à ſe electis.

Regnum Dei duplex, Naturale & Propheticum.

V. In *Regno naturali* regnandi & puniendi eos qui leges ſuas violant, jus Deo eſt à ſola *potentia irreſiſtibili*. Jus enim omne in alios vel à *Natura* eſt, vel à *Pacto*. Quomodo jus regnandi ex *Pacto* oritur, oſtenſum eſt capite 6. A *Natura*

Jus quo regnat Deus ſitum eſt in omnipotentia ejus.

ra

ra autem idem jus derivatur, eo ipſo quod à natura non ſit ſublatum. Cum enim per naturam jus eſſet omnibus in omnia, unicuique erat jus in omnes regnandi ipſi naturæ coævum. cauſa autem quare inter homines id abolitum fuerit, alia non erat præter mutuum metum, ut ſupra capite ſecundo, articulo 3. oſtenſum eſt; dictante ſcilicet ratione decedendum eſſe à jure illo propter conſervationem humani generis; quia æqualitatem hominum inter ſe quoad vires & potentias naturales neceſſario conſequebatur bellum; cum bello autem generis humani pernicies conjuncta eſt. Quod ſi quis cæteros potentia in tantum anteiſſet, ut reſiſtere ei ne omnes quidem conjunctis viribus potuiſſent, ratio quare de jure ſibi à natura conceſſo decederet, nulla omnino fuiſſet. Manſiſſet igitur ipſi jus dominii in cæteros omnes propter potentiæ exceſſum, qua & ſe & illos conſervare potuiſſet. Iis igitur quorum potentiæ reſiſti non poteſt, & per conſequens Deo *omnipotenti*, jus dominandi ab ipſa *potentia* derivatur. Et quotieſcunque Deus peccatorem punit, vel etiam interficit, etſi ideo puniat quia peccaverat, non tamen dicendum eſt, non potuiſſe eum eundem juſte affligere,
vel

vel etiam occidere, etſi non peccaſſet. Neque ſi voluntas Dei in puniendo, peccatum antecedens reſpicere poſſit, ideo ſequitur quod affligendi vel occidendi jus non à *potentia divina* dependeat, ſed à *peccato hominis.*

VI. Quæſtio iſta diſputationibus antiquorum nobilitata, *quare bonis mala & malis bona contingant*, eadem eſt cum hac noſtra, *quo jure Deus bona & mala hominibus diſpenſet.* Et difficultate ſua non ſolum vulgi, ſed etiam Philoſophorum, & quod majus eſt, ſanctorum hominum, de divina providentia fidem vacillare fecit. Pſal. 72. v. 1, 2. *Quam bonus* (inquit David) *Iſraëlis Deus his qui recto ſunt corde; mei autem penè moti ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei; quia zelavi ſuper iniquos, pacem peccatorum videns.* Et *Iob*, quam acriter cum Deo expoſtulabat, quod *juſtus* cum eſſet, tantis tamen calamitatibus affligeretur? Solvit difficultatem hanc, in caſu *Iob*, ipſe Deus vivâ voce, & jus ſuum argumentis non à peccato ejus, ſed à potentia propria deſumtis confirmavit. Ita enim diſputarunt inter ſe *Iob*, & amici ejus, ut hi illum reum facerent, propterea quod puniretur; ille horum accuſationem argumentis ab innocentia ſua redargueret.

Idem ex Scriptura ſacra.

ret. Atqui Deus cum & illum & hos audiviſſet, expoſtulationem illius refutat, non injuſtitiæ aut peccati alicujus ipſum damnando, ſed propriam potentiam explicando. Job. 38. verſ. 3. & ſequentibus. *Ubi* (inquit) *eras tu, quando ponebam fundamenta terræ*; &c. De amicis autem Job. 42. 7. *iratum ſe* ait *contra eos quod non locuti fuerint rectum coram eo, ſicut ſervus ejus Job.* Sententiæ huic conſentanea eſt ea quam dixit Servator noſter in caſu ejus qui cæcus natus erat, cum interrogantibus diſcipulis an ipſe peccaſſet, quod naſceretur cæcus, an parentes, reſpondit, Joh. 9. verſ. 3. *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; ſed ut manifeſtarentur opera Dei in illo.* Quamquam autem dictum ſit, Rom. 5. 12. *Mortem intraſſe in hunc mundum per peccatum*, non ſequitur quin Deus jure ſuo potuerit homines & morbis & morti obnoxios feciſſe, etiamſi nunquam peccaſſent, quemadmodum cætera animalia mortalia fecit & morboſa, etiamſi peccare non poſſunt.

Obligationem obedientia Deo praſtan-

VII. Quod ſi jus Regnandi habeat Deus ab omnipotentia ſua, manifeſtum eſt, *obligationem* ad præſtandam ipſi obedientiam, incumbere hominibus pro-

pter *imbecillitatem. *Obligatio* enim quæ ex pacto oritur, de qua dictum eſt capite ſecundo, hîc ubi jus imperandi nullo intercedente pacto, à natura oritur, locum habere non poteſt. Sunt autem *obligationis naturalis* duæ ſpecies; Una ubi libertas impedimentis corporeis tollitur; juxta quam cœlum & terram & creaturas omnes communibus ſuæ creationis legibus obedire dicimus. Altera ubi tollitur ſpe & metu; juxta quam, infirmior potentiori cui reſiſtere ſe poſſe deſperat, non poteſt non obedire. A ſecundo hoc obligationis genere naſcitur, hoc eſt, à metu, ſive imbecillitatis propriæ (reſpectu divinæ potentiæ) conſcientia; quod in Regno Dei naturali, ad obediendum Deo obligemur; dictante ſcilicet ratione, omnibus Dei potentiam & providentiam agnoſcentibus *non eſſe calcitrandum contra ſtimulum.* *da procedere ab imbecillitate humana.*

Propter imbecillitatem] *Si cui durum hoc videbitur, illum rogo ut tacitâ cogitatione conſiderare velit, ſi eſſent duo omnipotentes, uter utri obedire obligaretur. Confitebitur, credo, neutrum neutri obligari. Hoc ſi verum eſt, verum quoque eſt quod poſui, homines ideo Deo ſubjectos* *Annotatio.*

eſſe,

eſſe, quia omnipotentes non ſunt. Etenim Servator noſter Paulum admonens (qui eo tempore Eccleſiæ hoſtis erat) ne contra ſtimulum calcitraret, obedientiam ab illo, eo nomine videtur exegiſſe, quod ad reſiſtendum ſatis virium non haberet.

Leges Dei in regno naturali eſſe eas, quæ 2. & 3. cap. ſupra recitatæ ſunt.

VIII. Quoniam *Verbum Dei* per naturam ſolam regnantis, aliud non ſupponitur præter rectam rationem; leges autem Regum ab eorum *Verbo* ſolo cognoſci poſſunt, manifeſtum eſt, leges Dei per ſolam naturam regnantis, ſolas eſſe *leges naturales*; nempe illas quas cap. 2. & 3. enumeravimus, & à rationis dictatis deduximus, *Humilitatem*, *Æquitatem*, *Juſtitiam*, *Miſericordiam*, cæteraſque *virtutes morales pacis* conciliatrices, quæ pertinent ad officia hominum erga ſe invicem; & illas quas ratio recta dictaverit præterea, circa honorem & cultum divinæ majeſtatis. Quæ ſint illæ *leges naturales*, ſive *virtutes morales*, non eſt opus repetere. Quos honores autem, & quem cultum divinum, id eſt, quas *leges ſacras* eadem dictet *ratio naturalis*, videndum eſt.

Honor & cultus quid ſint.

IX. Honor, proprie loquendo nihil aliud eſt quam opinio alienæ *potentiæ* conjunctæ cum *bonitate*. Et *honorare* ali-

aliquem, idem eſt quod magni æſtimare. Et ſic Honor non in *Honorato*, ſed in *Honorante eſt*. *Honorem* autem in opinione ſitum conſequuntur neceſſariò tres affectus: *Amor*, qui ad *Bonitatem*; *Spes* & *Timor*, qui ad *potentiam* referuntur. Ex his autem oriuntur actiones externæ, quibus potentes placari, & propitii fieri ſolent, & quæ ſunt ipſius honoris effectus, ideoque & ſigna naturalia. Sed nomen *Honor* tranſlatum eſt etiam ad effectus illos honoris externos; quo ſenſu, *Honorare* eum dicimus, de cujus potentia teſtamur, verbis vel factis, nos egregie ſentire; ut *Honor* idem ſit quod *Cultus*. CULTUS autem eſt actus externus Honoris interni ſignum. Et quos officiis placare ſi irati ſint, vel utcunque propitios nobis reddere ſtudemus, eos *colere* dicimur.

X. Signa animi omnia, vel *verba* ſunt vel *facta*; ideoque *Cultus* omnis, vel *verbis* vel *factis* conſtat. Utraque autem ad tria genera referuntur; quorum primum *Laus* eſt ſive *prædicatio bonitatis*; ſecundum *prædicatio potentiæ præſentis*, quod eſt *Magnificare*, μεγάλυνσις; tertium *prædicatio felicitatis* ſive *potentiæ in futurum* etiam ſecuræ, quæ μακαρισμὸς dicitur. Honorum, inquam, unum-

Cultum conſiſtere vel in attributis, vel in actionibus.

quodque genus, non in *Verbis* modo, ſed etiam in *Factis* ſpectari poteſt. *Verbis* autem *laudamus* celebramuſque tunc, quando fit per propoſitionem, ſive *dogmaticè*, hoc eſt, per *attributa*, ſive *nomina*, quod *enunciativè* & *categoricè* laudare vel celebrare dici poteſt, ut cum dicimus illum quem honoramus eſſe *liberalem*, *fortem*, *ſapientem*. *Factis* vero, quando fit *per conſequens*, ſive *per hypotheſin*; ut *gratiarum actione*; quæ *bonitatem*; *obedientiâ*; quæ *potentiam*; *congratulatione*, quæ *felicitatem* ſupponit.

Et eſſe alium naturalem; alium arbitrarium.

XI. Sive autem *verbis*, ſive *factis* aliquem celebrare velimus, inveniemus alia quæ honorem apud omnes ſignificant, qualia ſunt inter *attributa*, nomina *virtutum* & *potentiarum* generalia, quæ in malam partem accipi non poſſunt. Ut *Bonus*, *Pulcher*, *Fortis*, *Juſtus*, & ſimilia. Inter *actiones* autem *Obedientia*, *Gratiarum actio*, *Preces*, aliaque ejus generis, quibus agnitio potentiæ & virtutis ſemper ſubintelligitur. Alia quæ honorem apud quoſdam ſignificant, apud alios vero contumeliam, vel neutrum; qualia ſunt in *Attributis* nomina quæ ad virtutes vel vitia, honeſta vel inhoneſta, pro diverſitate opinionum di-

ver-

verſè referuntur; ut quod occiderit inimicum, quod fugerit; quod ſit Philoſophus; quod Orator, & ſimilia, quæ apud alios in honore, aliis contemtui habentur; in *factis*, ea quæ dependent à conſuetudine loci, vel præſcriptis legum civilium; ut inter ſalutandum caput nudare, calceos deponere, corpus inclinare, ſtantem, proſtratum, vel genibus innixum aliquid petere; ceremoniarum formulæ, & ſimilia. *Cultus* autem ille qui apud omnes & ſemper honorificus eſt, *naturalis*; alter vero qui loca & mores ſequitur, *arbitrarius* dici poteſt.

XII. Porrò *Cultus* eſſe poteſt *imperatus*; ſcilicet juſſu ejus qui colitur; & poteſt eſſe *ſpontaneus*, nimirum talis qualis videbitur colenti. ſi *imperatus*, actiones quæ adhibentur, non ſignificant honorem ut *tales*, ſed ut *imperatæ*: ſignificant enim *obedientiam* immediatè, obedientia *potentiam*; ita ut *cultus imperatus* conſiſtat obedientiâ; *ſpontaneus* ſolâ naturâ actionum ſit honorificus; quæ ſi honoris ſignificativæ ſint apud ſpectantes, *cultus*, aliter *contumelia* eſt. Rurſus *cultus* vel *publicus*, *vel privatus* eſſe poteſt. *Publicus* autem *ſpontaneus* eſſe reſpectu colentium ſingulorum non *Alium juſſum, alium ſpontaneum*

poteſt; reſpectu civitatis poteſt. Cum enim quod ſpontaneè fit, arbitrio fiat facientis, non eſſet cultus unus qui exhiberetur, ſed tot cultus quot colentes, niſi unius imperio arbitria omnium unirentur. *Privatus* autem *ſpontaneus* eſſe poteſt, ſi exhibeatur ſecretò. quod enim palam fit, vel legibus, vel verecundiâ coërcitum eſt, quod naturæ *ſpontanei* adverſatur.

Quis ſit cultus finis ſeu ſcopus. XIII. Ut autem qui ſit *colendi* alios *ſcopus* & *finis* cognoſcatur, conſideranda cauſa eſt, quare homines cultu gaudeant. Sumendum autem eſt, quod alias oſtendimus, *Gaudium* in eo ſitum eſſe quod quis virtutem, vim, ſcientiam, formam, amicos, divitias, aut quamcunque aliam *potentiam* ſuam, vel tanquam ſuam, contempletur, neque aliud eſſe præter *Gloriam*, ſeu triumphum animi putantis ſe honorari, hoc eſt, amari, & timeri, hoc eſt, ſervitia & auxilia hominum præſtò habere. Quoniam vero homines, quem honorari, id eſt, pro potente haberi, ab aliis vident, potentem eſſe credunt, contingit honorem cultu propagari; & potentiæ exiſtimatione, potentiam acquiri veram. *Finis* ergo ejus qui ſe coli vel jubet, vel patitur, is eſt, ut quam-plurimos eo

modo

modo ſibi vel amore vel metu obedientes reddat.

XIV. Ut ſciamus autem, quem *cultum* Dei aſſignet *ratio naturalis*, incipiamus ab *attributis*. Ubi inprimis manifeſtum eſt, attribuendam ei eſſe *exſiſtentiam*. Voluntas enim honorandi eum, quem non putamus eſſe, nulla eſſe poteſt. Deinde Philoſophos qui ipſum mundum, vel mundi animam (id eſt partem) dixerunt eſſe Deum, indignè de Deo loquutos eſſe. non enim quicquam ei attribuunt, ſed omnino eſſe negant: nam per nomen illud, *Deus*, intelligitur *mundi cauſa*; dicentes autem *mundum eſſe Deum*, dicunt *nullam eſſe ejus cauſam*, hoc eſt, *Deum non eſſe*. Similiter eos qui mundum non creatum, ſed æternum eſſe aſſerunt, quoniam æterni cauſa eſſe non poteſt, *cauſam mundi eſſe*, id eſt, *Deum eſſe* negare. Indigne item de Deo ſentire, qui otium ipſi attribuentes, mundi generiſque humani regimen eidem auferunt. Nam ut omnipotentem eſſe fateantur, ſi tamen inferiora hæc non curet, locum habet apud eos tritum illud; *quod ſupra nos, nihil ad nos*. cumque non ſit, propter quod eum ament, aut timeant, illis certe eſt tanquam non exſiſteret. Præterea in *attri-*

Quænam ſint leges naturales circa Dei attributa.

butis quæ ſignificant *magnitudinem* & *potentiam*; ea quæ finitum, ſeu determinatum aliquod ſignificant, minime ſigna eſſe animi honorantis; non enim Deum dignè honoramus, ſi minus ei *potentiæ* aut *magnitudinis* attribuimus quàm poſſumus. Finitum autem omne minus eſt quam poſſumus; finito enim majus ſemper aſſignari & attribui facillimè poteſt. Non igitur Deo tribuetur *figura*, omnis enim *figura finita*; neque dicetur concipi, ſive comprehendi imaginatione, vel quacunque facultate animæ noſtræ; quicquid enim concipimus, *finitum* eſt. Et quamquam vox hæc *infinitum* ſignificet conceptum animi, non tamen ſequitur conceptum nobis aliquem eſſe *rei infinitæ*: quando enim dicimus aliquid eſſe *infinitum*, non aliquid in re ſignificamus, ſed impotentiam in animo noſtro; tanquam ſi diceremus neſcire nos, an & ubi terminetur. Neque dici de Deo honorifice, quod *idea ejus* animo noſtro inſit, *idea* enim conceptus noſter eſt, conceptus autem niſi *finiti* non eſt. Neque quod habeat *partes*, aut quod ſit *totum* aliquid, quæ attributa quoque *finitorum* ſunt. Neque quod in *loco* aliquo ſit. *in loco* enim non eſt, niſi quod undiquaque *fines* & ter-

terminos habeat magnitudinis. neque quod *moveatur* aut *quieſcat*, utrumque enim ſupponit *eſſe in loco*. Neque plures eſſe Deos, quia nec plura infinita. Porrò circa *attributa Felicitatis*, indigna Deo ea eſſe quæ ſignificant *dolorem*, (niſi intelligantur, non pro affectu, ſed per metonymiam pro effectu) qualia ſunt *pœnitentia, ira, miſericordia*: *vel egeſtatem*, ut *appetitus*, *ſpes*, *concupiſcentia* & *amor* ille, qui & *cupido* dicitur; ſigna enim *indigentiæ* ſunt, cum intelligi non poſſit, ut quis *appetat*, *ſperet*, *cupiatve* niſi ea quibus *caret*, *indigetque*: *vel facultatem paſſivam*; *pati* enim potentiæ limitatæ eſt, & quæ dependet ab alio. Quando igitur attribuimus Deo *voluntatem*, non eſt intelligenda ſimilis noſtræ; qui *appetitus rationalis* dicitur. Deus enim ſi *appetat indiget*; quod contumelia eſt dicere; ſed ſupponendum eſt aliquid analogum quod concipere non poſſumus. Similiter quando attribuimus ei *viſionem* & cæteros *ſenſuum actus*, vel *ſcientiam* & *intellectum*, quæ in nobis nihil aliud ſunt, quàm ſuſcitatus à rebus externis organa prementibus animi tumultus, non eſt putandum aliquid tale accidere Deo; ſignum enim eſt potentiæ ab alio *dependentis*, id quod non eſt

beatiſſimum. Illum igitur qui nolit attribuere Deo alia nomina, quam jubet ratio, oportet uti nominibus, quæ vel negativa ſunt, ut *infinitus*, *æternus*, *incomprehenſibilis*, vel ſuperlativa, ut *optimus*, *maximus*, *fortiſſimus*, &c. vel indefinita, *ut bonus*, *juſtus*, *fortis*, *creator*, *rex*, & ſimilia; eo ſenſu, ut non velimus, quid ſit, dicere, (quod eſſet cum limitibus noſtræ phantaſiæ circumſcribere;) ſed propriam admirationem, & obedientiam confiteri. quod humilitatis eſt, & proprium animi honorantis, quantum poteſt. Unicum enim ratio dictat *naturæ* ſignificativum Dei nomen, *exſiſtens*, ſive ſimpliciter, *quod eſt*, unumque *relationis* ad nos, nempe *Deus*, quo continetur & *Rex*, & *Dominus* & *Pater*.

Quænam ſint actiones quibus cultus exhibetur naturaliter.

XV. Circa *actiones externas* quibus Deus colendus eſt (quemadmodum & circa *attributa*) generaliſſimum rationis præceptum eſt, ut ſint ſigna animi honorantis; ſub quo continentur, Primò, *preces*, *Qui fingit ſacros auro vel marmore vultus*, *Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit*. Sunt enim *preces* ſigna ſpei; ſpes vero *potentiæ* & *bonitatis* divinæ agnitio eſt.

Secundo, *Gratiarum actio*, quæ ejuſdem

dem affectus ſignum eſt, niſi quod beneficium *antecedant preces*, *gratiæ conſequantur.*

Tertio, *Dona*, id eſt, *oblationes* & *ſacrificia*, ſunt enim *Gratiarum actiones.*

Quarto, *Non jurare per alium.* Eſt enim juramentum hominis contra ſe ipſum, ſi fallat, iræ imprecatio ejus, qui & ſcire, utrum fefellerit, necne, & punire quamvis potentem poteſt. Id quod ſolius Dei eſt. Siquidem enim Homo aliquis eſſet, cui neque abſcondi ſubditorum ſuorum *malitia*, neque reſiſtere potentia humana poſſet, ſufficeret fides data, ſine juramento; quæ violata poſſet ab Homine vindicari; neque igitur juramento eſſet opus.

Quinto, *De Deo conſideratè loqui.* Signum enim *Timoris* eſt; Timor autem *Potentiæ* confeſſio eſt. Sequitur ex præcepto: *non eſſe utendum Dei nomine temerè, aut fruſtrà*; utrumque enim inconſideratum eſt. *Non eſſe jurandum ubi non eſt opus*; eſt enim fruſtra. Opus autem non eſt, niſi inter civitates, ad vitandum, vel tollendum certamen per vim, quod oriri neceſſe eſt, ubi promiſſis fides deeſt, vel in civitate ad judiciorum certitudinem. Item *non eſſe diſputandum de divina natura.* Suppoſitum enim

eſt, in *regno Dei naturali ſolâ ratione omnia inquiri*, hoc eſt, ex principiis ſcientiæ naturalis. His autem tantum abeſt, ut ſciamus naturam Dei, ut ne quidem noſtri corporis, aut cujuſque creaturæ proprietates ſatis aſſequi poſſimus. Ex hujuſmodi igitur diſputationibus nihil provenit, præterquam quod ad modulum conceptionum noſtrarum nomina divinæ majeſtati temere imponamus. Sequitur quoque (quod attinet ad jus Regni Dei) inconſideratam & temerariam loquutionem eſſe eorum qui dicunt, *Hoc* vel *illud non conſiſtere cum juſtitiâ divinâ*. Nam & homines contumeliæ ducunt ſi filii ſui jus eorum diſputent, aut juſtitiam aliter quam imperatis ſuis metiantur.

Sextò, in *Precibus, Gratiarum actionibus, Sacrificiiſque quidquid exhibetur, oportere eſſe in ſuo genere optimum, & honoris ſignificativum*; nimirum *orationem* eſſe non ſubitam, aut levem, aut plebeiam, ſed pulchram & bene compoſitam. Nam etſi abſurdum erat, quod Ethnici Deum ſub imagine colerent, non tamen à ratione alienum erat, quod carminibus, & muſicâ in ſacris uterentur. Item *Victimas pulchras*, & *Donaria magnifica*, & quæ aguntur, vel ſubmiſſionis

vel gratitudinis ſignificativa, vel beneficiorum acceptorum memorativa eſſe, proficiſcuntur enim hæc omnia à ſtudio honorandi.

Septimò, *Deum non ſolum ſecretò, ſed palam & publice in conſpectu hominum coli oportere.* Etenim cultus eo maxime placet, ut dictum eſt ſuprà, articulo 13. quod gignat honorem in aliis. Niſi ergo alii videant, quod in cultu gratiſſimum eſt, perit. Poſtremò, ſummo conatu *obſervandas eſſe leges naturales.* Etenim Domini imperium parvi pendere, ſuperat omnes alias contumelias; ſicut & è contrario, omnibus ſacrificiis acceptior eſt obedientia. Atque hæ ſunt legum naturalium circa cultum Dei præcipuæ, earum (inquam) quas dictat ratio hominibus ſingulis. Totis autem civitatibus, quarum unaquæque una eſt Perſona, eadem Ratio naturalis præterea imperat *Cultus Publici uniformitatem.* Nam quæ actiones fiunt à ſingulis ſecundum rationem privatam, tæ civitatis actiones non ſunt, neque ergo civitatis cultus. quod autem fit à civitate, fieri intelligitur ejus, vel eorum qui ſummum habent imperium, ideoque conſenſu civium ſimul omnium, id eſt, *uniformiter.*

XVI. *Leges naturales* circa cultum *In regno*

Dei naturali, civitatem poſſe cultum Dei inſtituere arbitrio ſuo.

divinum, quæ præcedente articulo numerantur, ſigna honoris naturalia tantum exhiberi præcipiunt. Conſiderandum autem eſt, duo eſſe genera ſignorum; alterum *Naturalium*, alterum *Pactitiorum*, ſive ex conſtituto expreſſo, vel tacito. Quoniam jam in omni linguâ, *Nominum* ſive *Appellationum* uſus ex conſtituto oritur, etiam ex conſtituto poterit mutari. Quod enim dependet & vim ſuam derivat à voluntate hominum, eorundem conſentientium voluntate mutari, vel aboleri poteſt. *Nomina* ergo quæ ex conſtituto hominum, obtinuerunt Deo *attribui*, eorundem conſtituto ceſſare poſſunt: quod autem conſtituto hominum poteſt fieri, id conſtituere civitati licet. Jure ergo civitas (hoc eſt ii, qui totius civitatis poteſtatem habent) quæ *nomina* ſive *appellationes* Deo *honorificæ* ſint, quæ non ſint, hoc eſt, quæ doctrinæ de natura & operationibus Dei publicè tenendæ, vel profitendæ ſunt, judicabit. Actiones autem ſignificant non ex conſtituto hominum, ſed naturaliter, ſicut effectus ſunt ſigna ſuarum cauſarum, quarum quædam ſemper ſigna ſunt contemtus eorum, coram quibus ſunt, nimirum quibus oſtentatur corpo-

ris

ris immunditics, & quæcunque pudet facere coram iis quos reveremur. Aliæ ſemper ſigna ſunt honoris, ut, accedere, & alloqui decenter, & humiliter, cedere de via, vel de alio quocunque commodo. Nihil in his mutare civitas poteſt. Sed infinitæ aliæ ſunt, quæ, quod attinet ad honorem aut contumeliam, adiaphoræ ſunt; eæ verò in ſigna honoris à civitate & inſtitui poſſunt, & inſtitutæ revera honorificæ ſunt. Ex quo intelligi poteſt, civitati obediendum eſſe, quicquid juſſerit pro ſigno honorandi Deum, id eſt, pro cultu uſurpari, modo id in ſignum honoris inſtitui poſſit; quia honoris ſignum eſt, quod juſſu civitatis pro tali uſurpatur.

Regnante Deo per naturam ſolam legum omnium interpretem eſſe civitatem, id eſt, eum hominem, vel curiam, quæ habet ſub Deo civi-

XVII. Regnante Deo per ſolam naturam, quæ ſint leges ejus, tam ſacræ quam ſeculares, diximus jam. Quoniam autem nemo eſt, quin falli ratiocinando poſſit, contingatque circa pleraſque actiones, homines diſcordi ſententiâ eſſe, quæri ulterius poteſt, quemnam *rectæ rationis*, hoc eſt, legum ſuarum *interpretem* Deus eſſe voluerit. Et de *legibus* quidem *ſecularibus*, id eſt, de iis quæ pertinent ad juſtitiam, & mores hominum verſus homines, ex antè dictis de civitatis conſtitutione, rationi conſen-

tatis imperium ſummum. ſentaneum eſſe demonſtravimus, *judicia* omnia eſſe penes civitatem; *judicia* autem nihil aliud eſſe, quam legum interpretationes: & per conſequens *legum interpretes* ubique eſſe civitates, hoc eſt, eos qui civitatum habent imperium ſummum. De *legibus* autem *ſacris* conſiderandum eſt, quod ſupra cap. 5. artic. 13. demonſtravimus, ſingulos cives tantum juris in eum vel eos qui imperium habent civitatis, quantum transferre potuerunt, tranſtuliſſe. Potuerunt autem transferre jus decernendi de modo quo Deus honorandus ſit. ergo & tranſtulerunt. Quod autem id potuerint, ex eo manifeſtum eſt, quod modus honorandi Deum ante conſtitutam civitatem ab uniuſcujuſque *ratione privatâ* petendus erat. unuſquiſque autem *rationem privatam*, *rationi totius civitatis* ſubmittere poteſt. Præterea ſi ſinguli propriam rationem in colendo Deo ſequerentur, in tanta diverſitate colentium, alter alterius cultum indecorum, vel etiam impium judicaret; neque alter alteri Deum honorare videretur. non eſſet ergo *cultus*, ne is quidem qui maximè cum ratione congrueret, propterea quod natura *cultus* in eo conſiſtit, ut ſit *ſignum honoris interni:*

ſignum

ſignum autem non eſt niſi quo aliquid innoteſcit aliis. neque ergo ſignum honoris eſt, niſi quod aliis ſic videtur. Rurſus ſignum verum eſt, quod conſenſu hominum fit ſignum, ergo etiam honorificum eſt, quod conſenſu hominum, id eſt, juſſu civitatis fit ſignum honoris. non eſt ergo contra voluntatem Dei, per ſolam rationem declaratam, exhibere ipſi ſigna honoris quæ imperabit civitas. Poſſunt ergo cives jus decernendi de modo colendi Deum, in eum vel eos transferre, qui civitatis habent imperium ſummum. Imò debent; alioquin enim, omnes abſurdæ opiniones de natura Dei, ceremoniæque omnes ridiculæ, quæ apud ullas gentes exſtitere, in eadem ſimul civitate conſpicerentur; ex quo contingeret unicuique credere, cæteros omnes Deum contumeliâ afficere. Itaque de nemine rectè dici poſſet, quod Deum coleret: nemo enim Deum colit, id eſt, honorat externe, niſi is qui ea facit, quibus aliis appareat honorare. Concludi itaque poteſt, *legum naturalium*, tam *ſacrarum*, quam *ſecularium*, regnante Deo per ſolam naturam, *interpretationem*, dependere ab autoritate civitatis, hoc eſt, ejus hominis, vel curiæ, cui conceſ-

ceſſum eſt ſummum civitatis imperium; & Deum, quicquid imperat, per ejus vocem imperare. Et, è converſo, quod ab iis imperatur & circa modum honorandi Deum, & circa ſecularia, imperari à Deo.

Dubitationes quædam ſublatæ.

XVIII. In contrarium autem interrogare quis poterit, Primo, an non ſequatur, obediendum civitati eſſe, ſi directè imperat, Deum contumelia afficere, vel prohibeat colere? Dico, non ſequi, neque eſſe obediendum. nam contumeliâ afficere, aut non omnino colere, à nemine intelligi poteſt pro modo colendi: neque etiam habuit quiſquam ante civitatem conſtitutam, eorum, qui Deum regnare agnoverunt, jus negandi honorem ipſi inde debitum: neque ergo jus talia imperandi in civitatem transferre potuit. Deinde, ſi quæratur, an obediendum civitati ſit, ſi imperet aliquid dici, vel fieri, quod non eſt directè in Dei contumeliam, ſed ex quo per ratiocinationem conſequentiæ contumelioſæ poſſunt derivari; veluti ſi imperetur Deum colere ſub imagine, coram iis, qui id fieri honorificum eſſe putant? Certè faciendum (*) eſt. Cultus enim inſtituitur in ſignum honoris: ſic autem colere, ſignum honoris eſt, & ho-

honorem Dei propagat apud eos quibus pro ſigno habetur. Vel ſi imperetur Deo nomen attribuere, quod non intelligimus quid ſignificet, aut quomodo cum hoc ipſo nomine, *Deo*, cohæreat; id quoque faciendum eſt; quia quæ facimus honoris cauſa, nec intelligimus aliter ſe habere, ſi pro ſignis honoris accipiuntur, ſigna honoris ſunt, ideoque, ſi ea facere recuſamus, recuſamus Dei honorem propagare. Idem ſentiendum eſt de omnibus *attributis* & *actionibus* circa cultum Dei mere rationalem, quæ cadere in controverſiam, vel diſputari poſſunt. Quamquam enim hujuſmodi imperata poſſunt eſſe interdum contra rectam rationem, ideoque peccata in iis qui imperant, non tamen ſunt contra rectam rationem, neque peccata in ſubditis, quorum in rebus controverſis recta ratio eſt ea quæ ſubmittitur rationi civitatis. Poſtremo, ſi is homo vel curia cui commiſſa eſt ſumma poteſtas civitatis, jubeat ſe coli *attributis* & *actionibus* illis, quibus colendus eſt Deus, quæri poteſt an obediendum ſit. Multa ſunt quæ & Deo & hominibus communiter attribui poſſunt; nam & homines *laudari*, & *magnificari* poſſunt; multæque actiones,
qui-

quibus & Deus & homines coli poſſunt. Sed *attributorum* & *actionum* ſignificationes tantùm ſpectandæ ſunt. *Attributis* ergo quibus ſignificamus ſentire nos, hominem aliquem ita imperium habere, ut à Deo non dependeat; vel eſſe immortalem, vel potentiæ infinitæ, & ſimilibus, quamquam jubeant Reges, abſtinendum eſt; ſicut & *actionibus* idem ſignificantibus, ut precari abſentem, rogare ea quæ ſolus Deus dare poteſt, ut pluvias, & ſerenitatem; offerre ei quæ ſolus Deus accipere poteſt, ut holocauſta; vel cultum exhibere, quo major exhiberi non poteſt, ut ſacrificium. Hæc enim eo tendunt, ne Deus regnare exiſtimetur, contra id quod ab initio ſupponitur. Cæterum genuflexio, proſtratio, vel alius quicunque actus corporis adhiberi licitè poteſt, etiam in cultu civili: poſſunt enim ſignificare agnitionem poteſtatis civilis tantùm. Cultus enim divinus à civili, non motu, ſitu, habitu, aut geſtu corporis diſtinguitur, ſed ſententiæ de eo qui colitur declaratione; ut ſi proſternamus nos ante aliquem animo declarandi eo ſigno quod habemus eum pro Deo, cultus divinus eſt: ſi idem facimus in ſignum agnitionis imperii civilis, cultus civilis eſt. Neque diſtinguitur

tur *cultus divinus* à *civili* per ullam actionem quæ intelligi ſolita eſt ſub nominibus λατρεία & δουλεία, quorum prius ſervorum *officium*, poſterius *ſortem* denotans, nomina ſunt ejuſdem numero actionis.

Certè faciendum eſt.] *Diximus capitis præſentis articulo* 14. *qui Deo terminos attribuunt, facere eos contra legem de cultu Dei naturalem. Jam qui Deum colunt ſub imagine, terminos illi ſtatuunt, faciunt ergo quod faciendum non eſt, & locus hic priori videtur eſſe contrarius. Sciendum igitur eſt primò, non illos qui imperio coacti ſic colunt, Deo terminos aſſignare, ſed qui imperant, nam qui inviti colunt, revera colunt, ſed eo in loco ſtant vel procumbunt in quo loco ſtare vel procumbere à legitimo imperante juſſi ſunt. Secundo, faciendum eſſe dico, non ſemper & ubique, ſed ſuppoſito nullam aliam eſſe colendi Deum regulam præter dictamina humanæ rationis; nam tunc voluntas civitatis pro ratione eſt. At in Regno Dei per Pactum, ſive antiquum ſive novum, ubi expreſſe prohibetur Idololatria, etſi civitas ſic colere jubeat, tamen faciendum non eſt. Quæ ſi conſideraverit, qui repugnantiam putavit eſſe aliquam inter articulum* Annotatio.

culum hunc & decimum quartum, ita putare deſinet.

XIX. Ex iis quæ dicta ſunt, colligitur, Regnante Deo per ſolam rationem naturalem, peccare ſubditos, primo, ſi violant leges morales illas, quæ explicatæ ſunt cap. 2. & 3. Secundo, ſi violant leges ſive mandata civitatis in iis rebus quæ pertinent ad juſtitiam. Tertio, ſi non colant Deum κατὰ τὰ νόμιμα. Quarto, ſi non confiteantur coram hominibus verbis & factis, unum eſſe Deum Optimum, Maximum, Beatiſſimum, totius mundi, mundanorumque Regum Regem ſupremum: Hoc eſt, ſi Deum non colunt. Quartum hoc peccatum in Regno Dei naturali per ea quæ dicta ſunt capite præcedente, articulo II, *læſæ divinæ Majeſtatis crimen* eſt. Eſt enim negatio divinæ poteſtatis, ſive *Atheiſmus*. Procedunt enim peccata hic ſimiliter acſi ſupponeremus aliquem hominem eſſe ſupremum Regem, qui abſens regnaret per Proregem, contra quem peccarent quidem illi, qui Proregi non obedirent in omnibus, excepto ſi regnum ſibi ipſi arrogaret, vel alii tradere voluerit; illi vero qui ita abſolute eidem obedirent,

ut

ut illud non exciperent, Rei majeſtatis dicerentur.

CAPUT XVI.

De Regno Dei per pactum vetus.

I. *Veram religionem (ſuperſtitione exteras nationes occupante) inſtituit Deus per* Abrahamum. II. *Pacto inter* Deum *&* Adamum, *prohibita eſt diſputatio de mandatis ſuperiorum.* III. *Pacti inter* Deum *&* Abrahamum *formula.* IV. *In pacto illo continetur agnitio Dei non ſimpliciter, ſed ejus qui apparuit* Abrahamo. V. *Leges quibus* Abrahamus *tenebatur, aliæ non erant præter leges* naturæ, *& legem Circumciſionis.* VI. Abrahamus verbi Dei, *&* legum omnium *apud ſuos* interpres *erat.* VII. *Subditi* Abrahami *peccare non potuerunt ipſi obediendo.* VIII. *Pactum* Dei *cum* populo Hebræo *ad montem* Sinai. IX. *Inde regimen Dei nomen* Regni *ſortitum eſt.* X. *Quænam leges Judæis à Deo impoſitæ ſint.* XI. *Quid ſit, & quomodo cognoſcendum* Verbum Dei. XII. *Quodnam fuerit* Verbum Dei ſcriptum *apud Judæos.* XIII. Poteſtatem interpretandi Verbum Dei, *& ſummam* poteſtatem civilem *conjunctas fuiſſe in* Moſe, *dum viveret.* XIV. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* ſummo Sacerdote, *vivente Joſua.* XV. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* ſummo Sacerdote *uſque ad* Saulem Regem. XVI. *Eaſdem conjunctas fuiſſe in* Regibus *uſque ad captivitatem.* XVII. *Eaſdem fuiſſe in* Sacerdo-

cerdotibus *poſt captivitatem.* XVIII. *Apud* Judæos, *negatio providentiæ divinæ, & Idololatria, ſola erant crimina* læſæ Majeſtatis divinæ; *in cæteris omnibus, Principibus ſuis parere debebant.*

Veram religionem (ſuperſtitione cæteras nationes occupante) inſtituit Deus per Abrahamum.

I. HAbet hoc humanum Genus, ab imbecillitatis propriæ conſcientiâ, & admiratione eventuum naturalium, ut plerique credant eſſe omnium rerum viſibilium, Opificem inviſibilem Deum; quem etiam metuunt ſentientes non eſſe ſibi ſatis tutelæ in ſe ipſis. Cæterum, ut eum rectè colerent imperfectus uſus rationis, & affectuum vehementia obſtirere. Metus autem inviſibilium, quando à recta ratione ſeparatur, ſuperſtitio eſt. Hominibus itaque ſine ſpeciali Dei auxilio, utrumque ſcopulum effugere *Atheiſmum* & *ſuperſtitionem*, penè erat impoſſibile. hæc enim à metu ſine recta ratione, ille à *rationis opinione* ſine metu proficiſcitur. Maximam itaque partem hominum facile occupavit *Idololatria*; & coluerunt Deum omnes pene Gentes ſub *imaginibus* & *figuris* rerum finitarum, ſpectraque ſive phantaſmata, forte ex metu dæmonia appellantes, coluere. Placuit autem divinæ majeſtati (ut in Hiſtoria ſacra ſcriptum legimus) ex genere humano unum per quem ad verum

verum ſui cultum homines perduceret, evocare *Abrahamum*; illi ſe ſupernaturaliter revelare; & cum illo atque illius ſemine celeberrimum illud inire Pactum, quod appellatur *Pactum*, & *Fœdus*, & *Teſtamentum Antiquum*. Is igitur Religionis veræ caput eſt; is *Poſt diluvium unum eſſe Deum Creatorem Univerſi primus docuit*. Et ab eo *Regnum Dei per Pacta* initium ſumit. Joſeph. Antiq. Jud. lib. 1. cap. 7.

Pacto inter Deum & Adamum, prohibita eſt diſputatio de mandatis ſuperiorum.

II. Initio mundi regnavit quidem Deus, non ſolum naturaliter, ſed etiam per *pactum*, ſuper *Adamum* & *Evam*; ut videatur nullam voluiſſe obedientiam præſtari ſibi, præter illam quam dictaret ratio naturalis, niſi *per pactum*, id eſt, ex ipſorum hominum conſenſu. Quoniam autem *pactum* hoc ſtatim irritum factum eſt, neque unquam poſt renovatum, non eſt inde *Regni* Dei (de quo hoc loco agimus) deducenda origo. Hoc tamen obiter notandum, præcepto illo de non comedendo de arbore *ſcientiæ boni & mali*, (*ſive judicatio de Bono* & *Malo* prohibita ſit, ſive eſus fructus alicujus arborei) Deum poſtulaſſe præceptis ſuis obedientiam ſimpliciſſimam, ſine diſputatione, an *Bonum* vel *Malum* eſſet quod præciperetur,

fru-

fructus enim arboris, ſi mandatum abſit, nihil habet in natura ſua, quo eſus ejus moraliter *malus*, hoc eſt, *peccatum* eſſe poſſit.

Pacti inter Deum & Abrahamum formula.

III. Pactum autem inter *Deum* & *Abrahamum* hac formula initum eſt. Gen. 17. verſ. 7, 8. *Statuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, ut ſim Deus tuus & ſeminis tui poſt te in ſempiternum. Daboque tibi & ſemini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in poſſeſſionem æternam.* Quo verò *Abrahamus* & ſemen ejus memoriam fœderis hujus conſervare poſſet, neceſſaria erat ſigni inſtitutio. Adjecta ergo eſt pacto *Circumciſio*, ſed tamen ut ſignum tantum. verſ. 10. *Hoc eſt pactum meum quod obſervabis inter me & te, & ſemen tuum poſt te: Circumcidetur ex vobis omne maſculinum, & circumcidetis carnem præputii veſtri, ut ſit in ſignum Fœderis inter me & vos.* Pactum ergo eſt, ut *Abrahamus* agnoſcat *Deum* eſſe Deum ipſius & ſeminis ejus, hoc eſt, illi ſubmittat ſe regendum; & ut Deus det *Abrahamo* hæreditatem terræ illius in qua tunc habitabat, ſed ut peregrinus; utque *Abrahamus* in ſignum memoriale hujus pacti

cura-

curaret ſe & ſemen ejus maſculinum *circumcidi.*

In Pacto illo continetur agnitio Dei, non ſimpliciter, ſed ejus, qui apparuit Abrahamo.

IV. Cum verò *Abrahamus* etiam ante pactum Deum agnoviſſet mundi creatorem & regem, (neque enim de *exſiſtentia*, neque de *Providentia* Dei unquam dubitavit:) quomodo ſuperfluum non erat, quod obedientiam ſibi naturâ debitam voluerit Deus pretio & per *contractum* acquirere, promittendo ſcilicet *Abrahamo* Regnum terræ *Chanaan*, hac lege, ut acciperet eum pro Deo ſuo, cum jure naturali id jam ante eſſet? Illis itaque verbis, *ut ſim Deus tuus & ſeminis tui poſt te*, non intelligitur ſatisfieri huic *pacto* ab *Abrahamo*, ſolâ agnitione poteſtatis, & dominii, quod Deus habet in homines naturaliter, hoc eſt, agnoſcendo Deum indefinitè, quod *ratio naturalis* eſt, ſed oportere eum agnoſcere definitè illum, qui dixerat ipſi, Gen. 12. verſ. 34. *Egredere de Terra tua*, &c. Gen. 13. verſ. 14. *Leva oculos*, &c. Qui apparuit ei, Gen. 18. v. 1. ſub ſpecie trium virorum Cœleſtium: & Gen. 15. verſ. 1. per viſionem: & verſ. 3. per ſomnium, quod *Fidei eſt*. Qua ſpecie apparuerit Deus *Abrahamo*, quali ſono eum alloquutus ſit, non explicatur; conſtat tamen, crediſſe *Abra-*

hamum, vocem illam fuiſſe vocem Dei, & revelationem veram, & voluiſſe à ſuis coli illum, qui ſic eum alloquutus erat, pro Deo univerſi creatore; fidemque ejus in eo ſitam fuiſſe, non quod crediderit *Deum eſſe*, aut in promiſſis *veracem eſſe*, id quod credunt omnes, ſed quod non dubitaverit Deum fuiſſe illum, cujus vocem & promiſſa audierat. Et *Deum Abrahami* ſignificare, non ſimpliciter *Deum*, ſed *Deum illi apparentem*, quemadmodum cultus quem *Abrahamus* debebat Deo, eo nomine non erat cultus *rationis*, ſed *religionis* & *fidei*; nec quem *ratio*, ſed quem Deus *ſupernaturaliter* revelaverat.

Leges quibus Abrahamus tenebatur, alia non erant præter leges naturæ, & legem circumciſionis.

V. Leges autem *Abrahamo* à Deo, vel ab *Abrahamo* familiæ ſuæ poſitas, tunc vel poſt, ſeculares, vel ſacras, (excepto mandato de *circumciſione*, quod in ipſo *Pacto* continetur) nullas legimus. Ex quo manifeſtum eſt, non fuiſſe alias leges, aut cultum quibus *Abrahamus* tenebatur, præter leges naturales, & cultum rationalem, & circumciſionem.

Abrahamus, verbi Dei, & legum omnium,

VI. Erat autem *legum* omnium *interpres*, tam ſacrarum, quam ſecularium, apud ſuos *Abrahamus*, non modo naturaliter, quatenus legibus uteretur naturali-

ralibus tantum, ſed etiam ex ipſa pacti formula, qua promittitur ab *Abrahamo* obedientia, non pro ſe tantum, ſed etiam pro ſemine ſuo. *Quod* fruſtra fuiſſet niſi filii ejus illius mandatis obedire tenerentur. Atque quod dicit Deus, Gen. 18. verſ. 18. *Benedicendæ ſunt in illo omnes nationes terræ: ſcio enim quòd præcepturus ſit filiis ſuis & domui ſuæ poſt ſe, ut cuſtodiant viam Domini, & faciant judicium & juſtitiam.* quomodo intelligi poteſt, niſi filii & domus ejus teneri ad obedientiam illius mandatis præſtandam ſupponerentur? *apud ſuos interpres erat.*

VII. Sequitur hinc, ſubditos *Abrahami* ipſi obediendo peccare non potuiſſe, modò *Abrahamus* non imperaſſet *Dei exiſtentiam* vel *Providentiam* negare, vel facere aliquid, quod eſſet expreſſe contra honorem Dei. In cæteris rebus omnibus *Verbum Dei* ex illius ſolius ore petendum erat, ut *legum omnium & verborum Dei interpretis.* Deus enim *Abrahami* quis fuerit & quomodo colendus, ab *Abrahamo* ſolo doceri poterant. Qui vero poſt *Abrahami* mortem ſubditi erant imperio *Iſaaci* aut *Jacobi*, ſine peccato per eandem rationem ipſis in omnibus paruere, quamdiu pro Deo & Rege ſuo agnoſcerent & *Subditi Abrahami peccare non potuerunt, ipſi obediendo.*

 pro-

profiterentur *Deum Abrahami.* Prius enim *Deo* ſimpliciter ſe ſubmiſerant, quam *Abrahamo*; prius autem *Abrahamo*, quam *Deo Abrahami*, & rurſus prius *Deo Abrahami*, quam *Iſaaco.* In ſubditis itaque *Abrahami*, unicum erat *crimen læſæ majeſtatis divinæ*, negare Deum; ſed in poſteris eorum, læſæ majeſtatis crimen hoc quoque erat, *negare Deum Abrahami*, hoc eſt, colere Deum aliter quàm ab *Abrahamo* eſt inſtitutum, nimirum ſub imaginibus (*) manu-factis, prout fecerunt cæteræ nationes, quæ propter eam cauſam appellabantur *Idololatræ.* Atque hucuſque ſubditi circa mandata principum ſuorum, quid faciendum & quid fugiendum erat, ſatis facile dignoſcere potuerunt.

Annotatio. Sub Imaginibus manu-factis] *Vide cap.* 15. *art.* 14. *ibi cultum talem irrationalem eſſe oſtendimus. At ſi juſſu civitatis fiat, cui verbum Dei ſcriptum non eſt cognitum neque receptum, cultum talem cap.* 15. *art.* 18. *oſtendimus eſſe rationalem. Cæterum ubi Deus regnat per pactum, in quo, ne ſic colant, expreſſe cavetur, ut per pactum Abrahami; ibi ſive injuſſu ſive juſſu civitatis fiat, male fit.*

VIII.

VIII. Ut pergamus jam, ductum ſequendo Scripturæ ſacræ, idem *Pactum* renovatum eſt, Gen. 26. verſ. 3, 4. cum *Iſaaco*. & Gen. 28. v. 14. cum *Jacobo*, ubi Deus ſe appellat non ſimpliciter *Deum*, quem natura eſſe dictat; ſed diſtincte, *Deum Abrahami* & *Iſaaci*: & poſt, idem *Pactum* renovaturus per *Moſen* cum toto populo *Iſraëlis*, Exod. 3. verſ. 6. *Ego*, inquit, *ſum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Jacob*. Deinde cum populus ille conſtitiſſet in deſerto prope montem *Sinai*, non modo liberrimus, ſed etiam ſubjectionis humanæ propter memoriam recentem ſervitutis Ægyptiacæ inimiciſſimus, *Pactum* illud *antiquum* propoſitum eſt omnibus redintegrandum, hac formula, Exod. 19. verſ. 5. *Si ergo audieritis vocem meam & cuſtodieritis Pactum meum* (nimirum *Pactum* initum cum *Abrahamo, Iſaaco, & Jacobo*) *eritis mihi in peculium ex cunctis populis, mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in Regnum Sacerdotole, & gens ſancta*. Reſpondit autem omnis populus ſimul, verſ. 8. *Cuncta quæ loquutus eſt Dominus faciemus*. *Pactum Dei cum populo Hebræo ad montem Sinai.*

IX. In hoc Fœdere animadvertenda eſt inter alia, appellatio *Regni* non *Inde regimen*

Dei, nomen regni ſortitum eſt.

ante uſurpata. Quamquam enim Deus & per *naturam*, & per *Pactum* cum *Abrahamo* eſſet ipſorum Rex; debebant tamen ei obedientiam & cultum naturalem tantùm, quatenus ſubditi ipſius; religioſum verò qualem inſtituit *Abrahamus*, quatenùs ſubditi *Abrahami*, *Iſaaci*, vel *Jacobi* ſuorum Principum naturalium. ipſi enim *Verbum Dei* nullum acceperant præter illud naturale verbum rectæ rationis, neque *pactum* inter Deum & ipſos ullum interceſſerat, niſi quatenus voluntates eorum includerentur in voluntate *Abrahami*, ut Principis ſui. Jam verò per pactum initum ad montem *Sinai*, conſenſu habito ſingulorum, fit *regnum Dei* ſuper eos *inſtitutivum*. Ab hoc tempore initium habet celeberrimum illud in Scripturis ſacris, & ſcriptis Theologorum *Regnum Dei*: atque huc ſpectat, quod cum *Iſraëlitæ* Regem expoſcerent, dixit Deus *Samueli*, 1 Sam. 8. verſ. 7. *Non te abjecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.* & quod dixit *Samuel Iſraëlitis* 1 Sam. 12. verſ. 12. *Dixiſtis, Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis.* & quod dicitur Jerem. 31. verſ. 31. *Pactum, quod pepigi, &c. cum ego dominatus ſum eorum.* atque etiam doctrina

ctrina *Judæ Galilæi*; cujus mentio fit apud Joſeph. Ant. Jud. lib. 18. cap. 2. his verbis: *Quarta autem ſtudium ſapientiæ ſectantium via primus autor fuit Judas Galilæus. Hi cætera cum Phariſæis conſentiunt, niſi quod conſtantiſſimo libertatis amore flagrant, credentes ſolum Deum, Dominum habendum ac Principem, & facilius vel exquiſitiſſima pœnarum genera laturi, unà cum cognatis ſuis ac cariſſimis, quam mortalem aliquem appellare Dominum.*

X. Jure regni per *Pactum* ſic conſtituto, videndum proximo loco eſt, quaſnam eis Deus propoſuerit *leges*. Eæ verò omnibus notæ ſunt, nimirum *Decalogus*, & illæ aliæ tam *judiciales*, quàm *ceremoniales*, quæ habentur à viceſimo capite *Exodi* uſque ad finem *Pentateuchi*, & obitum *Moſis*. *Legum* autem in univerſum per manum *Moſis* traditarum, aliæ ſunt quæ naturaliter obligant, ut quæ à *Deo*, quatenus *Deo naturæ*, latæ ſunt, & vim ſuam obtinuerunt etiam ante *Abrahamum*. Aliæ quæ obligant ex vi *pacti* initi cum *Abrahamo*, utpote latæ à *Deo*, quatenus *Deo Abrahami*, quæ vim ſuam habuerunt ante *Moſen*, propter *Pactum* illud prius. Aliæ verò obligant ex *pacto* illo ſolo quod *Quænam leges Judæis à Deo impoſitæ ſint.*

poſtremum, initum eſt cum ipſo populo, utpote latæ à *Deo* quatenus *Rege peculiari Iſraëlitarum.* Primi generis ſunt omnia præcepta *Decalogi* quæ pertinent ad mores, qualia ſunt, *Parentes honorabis; non occides; non mœchaberis; non furaberis; non dices falſum teſtimonium; non concupiſces.* Sunt enim leges naturales. Præterea præceptum *de non aſſumendo Dei nomine in vanum;* eſt enim pars cultus naturalis, ut oſtenſum eſt capite præcedente, articulo 15. Item ſecundum, *de non adorando per imaginem à ſe ipſis factam;* eſt enim & hoc religionis naturalis, ut eodem articulo oſtenditur. Secundi generis eſt præceptum *Decalogi* primum, *de non habendis diis* alienis; in eo enim conſiſtit eſſentia *pacti Abrahami,* per quod Deus nihil aliud exigit, quam ut ipſe Deus ipſius eſſet & ſeminis ejus. Item præceptum *de ſanctificando Sabbato.* Eſt enim inſtituta ſeptimi diei ſanctificatio in memoriam creationis Hexemeræ, ut apparet ex his verbis, Exod. 31. v. 17. *Pactum eſt* (ſubauditur *Sabbatum*) *ſempiternum inter me & filios Iſraël, ſignumque perpetuum: ſex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram; & in ſeptimo die ab opere ceſſavit.* Tertii generis ſunt leges *politicæ, ju-*

dicia-

diciales, *ceremonialeſque*, quæ ſpectabant ad *Judæos* ſolos. Primi & ſecundi generis *leges* in *tabulis lapideis* ſcriptæ, nempe *Decalogus*, in ipſa *Arca* conſervabantur: cæteræ ſcriptæ in totius legis *volumine* reponebantur in *arcæ latere*. Deut. 3. v. 26. hæ enim retenta fide *Abrahami* poterant mutari, illæ non poterant.

XI. *Leges* Dei omnes ſunt *Verbum Dei*, ſed non è converſo omne *Verbum Dei* eſt *lex*. *Ego ſum Dominus Deus tuus qui eduxit te de terra Ægypti*, Verbum Dei eſt, lex non eſt. Neque omne id quod ad *Verbum Dei* declarandum, unà cum ipſo enunciatur, aut ſcribitur, ſtatim *Verbum Dei* eſt. Nam, *hæc dicit Dominus*, non eſt Domini vox, ſed præconis, ſive Prophetæ. Id omne & ſolum Verbum Dei eſt, quod Deum loquutum eſſe pronunciavit Propheta verus. Scripta autem Prophetarum comprehendentia tam quæ Deus, quam quæ ipſe Propheta dicit, ideo Verbum Dei appellantur, quia Verbum Dei continent. Quoniam autem *Verbum Dei* id omne & ſolum eſt; quod pro tali exhibetur à vero Propheta, ſciri quid ſit *Verbum Dei*, antè non poteſt, quam cognoſcatur quis ſit Propheta verus; *Quid ſit, & quomodo cognoſcendum Verbum Dei.*

nec *Verbo Dei* credi, quàm credatur Prophetæ. *Moſi* à populo *Iſraëlitico* creditum eſt propter duas res: *miracula*, & *fidem.* utcunque enim magna & evidentiſſima miracula operatus fuerat, non tamen ei credidiſſent, ſaltem non credendum erat, ſi ad alium cultum eos ex *Ægypto* evocaſſet, quàm ad cultum Dei *Abrahami*, *Iſaaci*, & *Jacobi*, patrum ſuorum. Fuiſſet enim contra *Pactum* ab illis cum Deo initum. Similiter duæ res ſunt, nimirum *prædictio futurorum ſupernaturalis*, quod eſt ingens miraculum, & *fides in Deum Abrahami liberatorem eorum ex Ægypto*, quas Deus omnibus *Judæis* pro notis veri Prophetæ habendas propoſuit. Cui alterutra harum deeſt, is Propheta verus non eſt, nec pro verbo Dei habendum eſt, quod pro tali obtendit. Si deſit fides, reprobatur his verbis: Deut. 13. verſ. 1, 2, 3, 4, 5. *Si ſurrexerit in medio tui Propheta, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & evenerit quod loquutus eſt, & dixerit tibi: eamus, & ſequamur Deos alienos*, &c. *Propheta ille, aut fictor ſomniorum interficietur.* Si prædictio eventuum deſit, rejicitur his verbis: Deut. 18. verſ. 21, 22. *Quod ſi tacita cogitatione reſponderis, quomodo* poſ-

poſſum intelligere, quod Verbum Dominus non eſt loquutus? Hoc habebis ſignum. Quod in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non eſt loquutus, ſed per tumorem animi ſui Propheta confinxit. Jam quod *Verbum Dei* ſit id quod per verum Prophetam pro tali enunciatur, & quod verus Propheta apud Judæos fuerit, cujus fides vera erat, & cujus prædictionibus eventus reſpondebant, extra controverſiam eſt. Sed quid ſit ſequi Deos alienos, & utrum eventus, qui prædictionibus reſpondere affirmantur, eis verè reſpondeant, necne, multas controverſias pati poteſt, præſertim in prædictionibus quæ obſcurè atque ænigmaticè eventum præſignificant, quales ſunt prædictiones Prophetarum ferè omnium, ut qui non palam, ſicut Moſes, ſed *per ænigmata & figuras Dominum vident.* Num. 12. verſ. 8. De his autem judicari aliter non poteſt, quam per *Rationem naturalem.* dependet enim judicatio illa ex interpretatione Prophetæ & comparatione ejuſdem cum eventu,

XII. Pro *Verbo Dei ſcripto* habebant *Judæi* librum legis totius, qui appellabatur *Deuteronomium*; uſque autem ad captivitatem, quantum ex Hiſtoria ſacra col- *Quodnam fuerit verbum Dei ſcriptum.*

colligi poteſt, illum ſolum. nam liber hic traditus eſt ab ipſo *Moſe* Sacerdotibus, aſſervandus & reponendus in latere Arcæ Fœderis, & à Regibus deſcribendus, Deut. 3. verſ. 9, 26. idemque longo poſt tempore autoritate Regis *Joſiæ* pro *Verbo Dei* recognitus; 2 Reg. 23. verſ. 1. Cæteri vero libri Teſtamenti veteris quando fuerint in canonem primum recepti, non apparet. Quod autem attinet ad Prophetas, *Iſaiam* & cæteros, cum prædicerent non niſi ea, quæ vel in captivitate, vel poſt captivitatem futura erant, eorum ſcripta non potuerunt pro Propheticis illico haberi, propter legem ſuprà citatam ex Deut. 18. verſ. 21, 22. qua jubebantur *Iſraëlitæ*, ne pro Propheta haberent, niſi eum cujus prædictionibus eventus reſponderent. Atque hinc forte eſt, quod *Judæi*, quos interfecerunt, cum prophetarent, eorum ſcripta poſt, propter eventum prædictionum, pro Propheticis, hoc eſt pro verbo Dei habuerunt.

Poteſtatem interpretandi Verbum Dei, & ſummam po-

XIII. Cognito, quæ fuerint ſub *Pacto vetere leges*, & quod *Verbum Divinum* ab initio receptum; conſiderandum deinceps eſt, penes quem, vel quos, de ſcriptis Prophetarum poſt ſurgentium, an recipienda eſſent pro *Verbo Dei*, id eſt,

an

an eventus prædictionibus reſponderent, neene, judicandi, & apud quem, vel quos *leges jam receptas & Verbum Dei ſcriptum interpretandi* reſideret autoritas; id quod per ſingula tempora, & mutationes Reipublicæ Iſraëliticæ inveſtigandum eſt.

teſtatem civilem, conjunctas fuiſſe in Moſe dum viveret.

Manifeſtum autem eſt, poteſtatem hanc, vivente *Moſe*, totam fuiſſe penes ipſum. Nam ſi ipſe *interpres legum* & *Verbi* non eſſet, oportet ut munus illud pertinuerit vel ad *ſingulos* privatim, vel ad congregationem ſive *Synagogam* plurium, vel ad *ſummum Sacerdotem*, vel ad alios *Prophetas*. Primo, munus illud minimè fuiſſe privatorum hominum, aut congregationis ex illis compoſitæ, ex eo conſtat, quod non adhibiti, imò prohibiti fuerint graviſſimis minis, ne aliter quàm per *Moſen*, *Deum audirent*. Nam ſcriptum eſt, *Sacerdotes autem & populus ne tranſeant terminos, nec aſcendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos, deſcenditque Moſes ad populum, & omnia narravit eis*. Exod. 19. 24, 25. Deinde quod neque ſinguli, neque congregatio debeat prætendere, quod Deus per illos loquutus ſit, & per conſequens, quod ipſi *Verbum Dei interpretandi jus* habeant, ortâ occaſione ex ſeditione

Core, *Dathan*, *Abiron*, & ducentorum & quinquaginta Synagogæ procerum, manifeſtè & expreſſe declaratur. Nam contendentibus illis, Dominum non minus loqui per ipſos, quam per Moſen, ſic arguunt: *ſufficiat vobis: quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt Dominus; cur elevamini ſuper populum Domini?* Num. 16. v. 3. Quid autem de hac controverſia ſtatuerit Dominus, ex eo intelligitur, quod *deſcenderunt* (*Core*, *Dathan* & *Abiron*) *vivi in infernum*, & *ignis egreſſus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros.* ibid. v. 33 & 35.

Secundò, Autoritatem illam non fuiſſe penes Aaronem ſummum Sacerdotem, manifeſtum eſt ex ſimili controverſia inter ipſum unà cum *Maria* ſorore, & Moſen. Quæſtio enim erat an Deus per *Moſen* ſolum loquutus fuerit, an etiam per ipſos, hoc eſt, an ſolus *Moſes*, an etiam ipſi *Verbi Dei interpretes* eſſent. Sic enim dixerunt: *Num per Moſen loquutus eſt Dominus? non & nobis ſimiliter loquutus eſt?* Num. 12. v. 2. Deus autem hoc increpavit, diſtinxitque inter *Moſen* & alios *Prophetas*. *Siquis* (inquiens) *fuerit inter vos Propheta, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium lo-*

quar ad illum. at non talis ſervus meus Moſes, &c. *Ore enim ad os loquor ei, & non per ænigmata & figuras Dominum videt. quare ergo non timuiſtis?* &c. ibid. v. 6, 7, 8. Poſtremò, quod *interpretatio Verbi Dei*, vivente *Moſe*, non fuerit penes Prophetas alios quoſcunque, ex eo colligitur, quod jam citavimus de excellentia ejus ſuper omnes alios; & ex ratione naturali, quandoquidem ejuſdem Prophetæ eſt, mandata Dei & ferre & explicare; aliud autem *Verbum Dei* tunc non erat præter illud, quod per *Moſen* annunciatum eſt. Et ex eo etiam quod Propheta eo tempore alius exſtiterit nemo, qui ad populum prophetaverit, præter 70 ſeniores, qui per *ſpiritum Moſis* prophetaverunt. Atque id quoque injuria factum credebat *Joſua*, Moſis tunc miniſter, poſt ſucceſſor, donec conſentiente Moſe factum ſciret. id quod ex ipſo textu Scripturæ manifeſtum eſt. *Deſcendit Dominus per nubem*, &c. *auferens de ſpiritu, qui erat in Moſe, & dans ſeptuaginta viris*. Num. 11. v. 25. Poſtquam autem nunciatum eſſet, quod prophetarent, dixit *Joſua* ad *Moſen*: *Domine mi, prohibe eos. Moſes* autem reſpondit, *quid æmularis pro me?* &c. Cum ergo *Moſes* ſolus *Verbi Dei*

nun-

nuncius eſſet, neque erat *munus interpretandi* penes *privatos*, nec penes *Synagogam*, nec penes *Sacerdotem*, nec penes alios *Prophetas*; reſtat, *interpretem Verbi Dei* unum fuiſſe *Moſen*, qui ſummam etiam poteſtatem habebat in rebus civilibus. Certamen autem *Core*, & cæterorum conjuratorum contra *Moſen* & *Aaronem*; & *Aaronis* cum ſorore contra *Moſen*, ſuſcitatum fuiſſe non propter animarum ſuarum ſalutem, ſed propter ambitionem, & regnum in populum.

Eaſdem conjunctas fuiſſe in ſummo Sacerdote, vivente Joſuâ. XIV. Tempore *Joſuæ interpretatio legum* & *Verbi Dei erat* penes *Eleazarum* ſummum *Sacerdotem*, eundemque Regem ſub Deo abſolutum. Id quod colligitur primò ex ipſo *pacto*, in quo Reſpublica *Iſraëlitarum* appellatur *Regnum Sacerdotale*, vel, ut recitatur 1 Pet. 2.9. *Sacerdotium Regale*: quod nullo modo dici poterat, niſi per inſtitutionem & *pactum* populi poteſtas Regia intelligeretur eſſe penes *Sacerdotem*. Neque repugnat antè dictis, ubi non *Aaron*, ſed *Moſes* regnum ſub Deo habuit: cum neceſſarium ſit ubi unus homo inſtituit Reipublicæ futuræ formam, illum unum, Regnum pro ſuo tempore moderari (ſive *Monarchia*, ſive *Ariſtocratia*, ſive *Democratia* ſit) quod inſtituit; & habere po-

tentiam omnem in præſens, quam aliis tributurus ſit in futurum. Habuiſſe autem *Eleazarum* Sacerdotem non modo *Sacerdotium*, ſed etiam *imperium ſummum*, expreſſe habetur per ipſam *Joſuæ* ad adminiſtrationem rerum vocationem. Sic enim ſcriptum eſt: *Tolle Joſuam filium Nun, &c. qui ſtabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Iſraël. Pro hoc, ſi quid agendum eſt, Eleazar Sacerdos conſulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipſe, & omnes filii Iſraël cum eo.* Num. 27. v. 18, 19, 20, 21. Ubi *conſulere Deum, quicquid agendum ſit*, hoc eſt *Verbum Dei interpretari*, & in nomine Dei imperare in omnibus, pertinet ad *Eleazarum*; *Egredi autem & ingredi ad verbum ejus*, hoc eſt, ei obedire, pertinet & ad *Joſuam* & ad *omnem populum*. Notandum quoque eſt, vocem illam, *partem gloriæ tuæ* apertè ſignificare, non habuiſſe *Joſuam* poteſtatem æqualem ei, quam habuerat Moſes. Interim manifeſtum eſt, etiam tempore *Joſuæ* poteſtatem ſummam civilem, & autoritatem interpretandi verbum Dei, fuiſſe ambas in eadem perſona.

XV. Poſt

Eaſdem conjunctas fuiſſe in ſummo Sacerdote uſque ad Saulem Regem.

XV. Poſt mortem *Joſuæ* ſequuntur tempora *Judicum* uſque ad *Saulem* Regem; in quibus manifeſtum eſt jus regni à Deo inſtituti manſiſſe apud *Sacerdotem*. Erat enim *regnum* ex pacto *Sacerdotale*, id eſt, regnum Dei per Sacerdotem. atque tale eſſe debuit, uſque dum forma illa à populo ipſo, conſentiente Deo, mutaretur: id quod non eſt factum, antequam petentibus Regem conſenſiſſet Deus, dixiſſetque Samueli: *Audi populum in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te, ſed me abjecerunt, ne regnem ſuper eos.* 1 Sam. 8. v. 7. Poteſtas itaque civilis ſumma debebatur *jure*, ex inſtitutione Dei, Sacerdoti ſummo. Facto autem poteſtas illa in Prophetis erat, quibus (à Deo extraordinarie ſuſcitatis) Iſraëlitæ (gens Prophetarum avida) propter exiſtimationem prophetiæ protegendos ſe & judicandos ſubjecerunt. Ratio hujus rei erat, quod inſtitutione Regni Dei ſacerdotalis, etſi pœnæ ſtatutæ fuerint & Magiſtratus qui judicarent; jus tamen pœnas ſumendi dependebat ab arbitrio privato. Et penes diſſolutam multitudinem & ſingulos erat, punire vel non punire, prout à privato zelo excitarentur. Ideoque Moſes imperio proprio morte multavit nemi-

nem;

nem; ſed quando interficiendus aliquis eſſet, unus vel plures, in eum vel eos, (autoritate divina, dicendoque, *Hoc dicit Dominus*) multitudinem concitavit. Erat autem conforme hoc naturæ regni Dei peculiaris. Ibi enim verè regnat Deus, ubi legibus, non hominum, ſed Dei metu obeditur. Et ſi quidem homines tales eſſent, quales eſſe debent, optimus is eſſet civitatis ſtatus. Sed hominibus quales ſunt regendis, neceſſaria eſt potentia (qua & jus comprehendo & vires) cogendi. Et propterea etiam ab initio per *Moſen* præſcripſit Deus leges futuris Regibus; Deut.17.v.14.& Moſes ultimis ad populum verbis prædixit, *Novi quod poſt mortem meam iniquè agetis & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis*. Deuter.31.29. Cum ergo ſecundum hanc prædictionem ſurrexerit alia generatio, *quæ non noverat Dominum & opera, quæ fecerat cum Iſraël, fecerunt filii Iſraël malum in conſpectu Dei, & ſervierunt Baalim*: Jud.2. v.10, 11. ſcilicet abjecerunt regimen Dei, hoc eſt, *Sacerdotis* per quem Deus regebat, & poſtea cum ab hoſtibus vincerentur & ſervitute premerentur, Dei voluntatem non amplius à *Sacerdote*, ſed à Prophetis exſpectavere. Hi igitur judi-

judicabant Iſraël de *facto*, *jure* autem obedientia eorum debita erat *Sacerdoti ſummo*. Quamquam igitur *Regnum Sacerdotale* poſt mortem Moſis & *Joſuæ* ſine viribus erat, non erat tamen ſine *jure*. Quod autem ad eundem Sacerdotem pertineret *interpretatio Verbi Dei*, ex eo manifeſtum eſt, quod Deus poſt tabernaculum, & arcam fœderis conſecratam, non amplius loquutus ſit in monte *Sinai*, ſed in tabernaculo Fœderis, à propitiatorio quod erat inter Cherubinos, quo præter Sacerdotem nemini accedere licebat. Siquidem igitur *jus* Regni ſpectetur, ſimul erat *ſummum imperium civile*, & *Verbum Dei interpretandi autoritas* in Sacerdote; ſi vero *factum* conſideres, ſimul erant in Prophetis qui Iſraëlitas judicabant. Nam, ut *judices*, autoritatem habebant civilem; ut *Prophetæ*, interpretabantur verbum Dei; atque ita omni modo huc-uſque duæ illæ poteſtates inſeparabiles exſtitere.

Eaſdem conjunctas fuiſſe in Regibus uſque ad captivitatem.

XVI. Conſtitutis Regibus, dubium non eſt, quin *Autoritas civilis* penes Reges eſſet. Cum enim Regnum Dei per Sacerdotem, petentibus Iſraëlitis & conſentiente Deo, finitum eſſet; quod notat etiam Hieronymus loquens de

libris

libris *Samuëlis*: Samuel (inquit) mortuo *Heli*, & occiſo *Saul*, veterem legem abolitam monſtrat. Porrò in *Sadoc* atque *David* novi Sacerdotii & novi imperii Sacramenta teſtantur, jus, quo Reges gubernabant, in ipſa populi conceſſione fundatum fuiſſe. Sacerdos id tantum jure poterat quod Deus juberet, Rex autem jure poterat quicquid poterat jure unuſquiſque in ſe. Illi enim *Iſraëlitæ jus* de omnibus *judicandi*, & pro omnibus *Bellum gerendi* conceſſerunt; in quibus duobus continetur quidquid juris ab homine in hominem transferri poteſt. *Judicabit* (inquiunt) *nos Rex noſter, & egredietur ante nos & pugnabit bella noſtra pro nobis.* 1 Sam. 8. v. 20. *Judicia* ergo penes Reges erant. *Judicare* autem nihil aliud eſt, quam *leges* ad facta *interpretando applicare*; ad eoſdem ergo pertinebat *legum interpretatio.* Et quia præter *legem Moſaïcam*, aliud Verbum Dei ſcriptum uſque ad captivitatem non agnoſcebatur, penes Reges etiam erat autoritas *interpretandi Verbum Dei.* Imò ſiquidem Verbum Dei pro lege recipiendum ſit, quanquam fuiſſet aliud Verbum Dei ſcriptum præter *legem Moſaïcam*, cum interpretatio legum eſſet penes Reges, interpretatio ejus debebat

bebat eſſe penes eoſdem. Quando *Deuteronomium* (in quo continebatur *lex Moſaïca*) longo tempore perditum, rurſus inventum erat, conſuluere quidem Dominum Sacerdotes *de libro illo*; non autem autoritate ſua, ſed præcipiente *Joſua*, nec immediate, ſed per *Holdam* Prophetiſſam. Ex quo apparet, autoritatem admittendi *libros* pro *Verbo Dei*, non fuiſſe penes *Sacerdotem*. Neque tamen ſequitur, autoritatem illam fuiſſe penes Prophetiſſam; quia de Prophetis, utrum pro veris habendi eſſent, necne, judicabant alii. Quorſum enim dedit Deus notas & ſigna omni populo, quibus Prophetæ veri à falſis diſtinguerentur; nimirum prædictionum eventum, & conformitatem cum Religione à Moſe inſtituta, ſi illis notis uti non liceret; Autoritas ergo admittendi libros pro *Verbo Dei*, penes Regem erat, adeoque liber ille legis approbatus & receptus fuit autoritate *Joſiæ* Regis, ut apparet ex 4 Reg. 22 & 23. ubi narratur, convocaſſe eum Regni ordines, nempe *Senes, Sacerdotes, Prophetas*, & *omnem populum* & coram ipſis *librum legiſſe*, & *verba fœderis ejus ſuſcitaſſe*, hoc eſt, feciſſe, ut *Fœdus* illud agnitum fuerit pro *fœdere Moſaïco*, id eſt, pro *Verbo Dei*, & denuo rece-

receptum & confirmatum ab Iſraëlitis. Erat ergo etiam temporibus Regum poteſtas civilis, & poteſtas *diſcernendi Verbum Dei* à verbo hominum, & *Verbum Dei interpretandi*, omnis penes ipſos. Prophetæ miſſi erant non cum autoritate, ſed formâ & jure præconum ſeu prædicatorum, de quibus auditores judicabant: & ſiquidem, qui ipſis facilia perſpicuè docentibus non auſcultarent, punirentur, non ſequitur ex eo, obligatos fuiſſe Reges omnia ſequi, quæ illi Dei nomine ſequenda dicerent. Quamquam enim interfectus fuerit *Joſia* bonus Rex Judæ, quod ſermonibus Dei ex ore *Nechao* Regis Ægypti non obediverit, id eſt, quod bonum conſilium, quamquam ab hoſte videretur proficiſci, reſpueret, non tamen dicet quiſquam, fuiſſe *Joſiam* ullo vinculo *legum divinarum* vel *humanarum* obligatum credere *Pharaoni Nechao* Regi Ægypti, quod diceret, *Deum ſibi loquutum eſſe*. Quod autem objicere quis poſſit, Reges propter defectum doctrinæ rarò ſatis idoneos eſſe ad libros antiquos, quibus Verbum Dei continetur, interpretandum; atque ob eam rem non æquum eſſe, munus illud ab eorum autoritate dependere; objicere idem poſſit contra Sacerdo-

tes & omnes mortales; poſſunt enim errare; licetque eſſent Sacerdotes cæteris hominibus naturâ & artibus melius inſtructi, ſunt tamen Reges ſatis idonei ad tales interpretes ſub ſe conſtituendos. Atque ita, quamquam Reges non interpretentur ipſi Verbum Dei, tamen interpretandi munus ab eorum autoritate dependere poteſt; & qui ideo autoritatem illam Regibus abjudicant, quòd ipſum munus exercere non poſſint, idem faciunt, ac ſi dicerent, non debere autoritatem docendi Geometriam à Regibus dependere, niſi ipſi fuerint Geometræ. Reges oraſſe pro populo, populo benedixiſſe, templum conſecraſſe, Sacerdotibus præcepiſſe, Sacerdotes officio ſuo amoviſſe, alios conſtituiſſe legimus. Sacrificia quidem non obtulerunt, quia id Aaroni & filiis hereditarium erat. Manifeſtum autem eſt, fuiſſe Sacerdotium, ſicut vivente *Moſe*, ita per omne tempus à *Saulo* Rege ad captivitatem Babylonicam, non magiſterium, ſed miniſterium.

Eaſdem fuiſſe in Sacerdotibus poſt captivitatem.

XVII. Poſt reditum à ſervitute Babylonica, renovato & ſignato *fœdere* reſtitutum eſt *regnum Sacerdotale*, quale erat à morte *Joſuæ* ad initium Regum; niſi quod non habetur expreſſe, quod

Eſdræ

Eſdræ (cujus auſpiciis *Judæi* reduces ſtatum ſuum ordinabant) aut cuiquam alii præterquam ipſi Deo jus tradiderint imperii. Videtur potius reformatio illa nihil aliud eſſe, quam ſingulorum de iis quæ in libro legis ſcripta erant, obſervandis vota & promiſſa nuda. Veruntamen (fortè non ex populi intentione) ex *pacto*, quod tum renovabant, (nam pactum erat idem cum eo quod factum eſt ad montem Sinai) erat ille ſtatus *Regnum Sacerdotale*, hoc eſt, ſuprema autoritas civilis & ſacra unica erat in Sacerdotibus. Utcunque autem ambitione eorum, qui de Sacerdotio contenderunt, & interventu Principum externorum, ita turbatum poſtea ſit uſque ad tempora Servatoris noſtri *Jeſu Chriſti*, ut ex hiſtoriis temporum illorum ſciri non poſſit, ubi autoritas illa reſideret; conſtat tamen, non fuiſſe illis temporibus poteſtatem *interpretandi Verbum Dei* à ſumma poteſtate civili ſeparatam.

XVIII. Ex his facile cognitu eſt, quid Judæis per omne tempus ab *Abrahamo* ad *Chriſtum* circa mandata Principum ſuorum faciendum erat. Sicut enim in Regnis merè humanis, magiſtratui ſubordinato obediendum eſt in omnibus, *Apud Judæos negatio Providentiæ divinæ, & idololatria, ſola erant*

crimina læſæ Majeſtatis divinæ: in cæteris omnibus Principibus ſuis parere debebant.

bus præterquam cum mandata ejus continent in ſe crimen læſæ majeſtatis; ita in regno Dei, Principibus *Abrahamo*, *Iſaaco*, *Jacobo*, *Moſi*, *Sacerdoti*, *Regi* cuique pro tempore ſuo obediendum in omnibus erat; niſi ubi mandata eorum continebant *crimen læſæ majeſtatis Divinæ*. Crimen vero læſæ majeſtatis divinæ erat, primo, *negatio providentiæ divinæ*; erat enim hoc, negare *Deum eſſe Regem per naturam*. Deinde *Idololatria*, ſive cultus deorum, non *aliorum* (unus enim eſt Deus) ſed *alienorum*, hoc eſt, cultus, quamquam unius Dei, ſub aliis *nominibus*, *attributis*, *ritibuſque*, quam qui ab *Abrahamo* & *Moſe* inſtituti erant. Erat enim hoc *negare Deum Abrahami* eſſe eorum Regem per *pactum* cum *Abrahamo* & ipſis initum. In cæteris rebus omnibus obediendum erat; & ſiquidem Rex vel Sacerdos habens ſummum imperium juſſiſſet aliud aliquid contra leges, peccatum erat illud ejus, qui ſummum habebat imperium, non ſubditi; cujus officium eſt mandata ſuperiorum non diſputare, ſed exſequi.

CAPUT. XVII.

De Regno Dei per Pactum novum.

I. *Vaticinia de* Chriſti dignitate. II. *Vaticinia de* Chriſti humilitate & paſſione. III. *Jeſum eſſe* ILLUM CHRISTUM. IV. Regnum Dei *per* Pactum novum *non eſſe Regnum Chriſti, ut Chriſti, ſed ut Dei.* V. Regnum Dei per Pactum novum, *cœleſte eſſe, & incipere à die judicii.* VI. *Regimen* Chriſti *in hoc mundo non fuiſſe* imperium, *ſed* conſilium, *ſive regimen per doctrinam & perſuaſionem.* VII. Pacti novi *promiſſa utrinque quænam ſint.* VIII. Leges *à* Chriſto *nullæ additæ præter inſtitutionem Sacramentorum.* IX. *Pœnitemini, Baptizamini, Serva mandata, & ſimiles formulæ non ſunt* leges. X. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid ſit peccatum injuſtitiæ.* XI. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defenſionem civitatis.* XII. *Pertinet ad autoritatem civilem judicare (quando opus eſt) quæ definitiones, & quæ illationes veræ ſunt.* XIII. *Pertinet ad officium* Chriſti *docere moralia, non ut thoremata, ſed ut leges; remittere peccata; & docere omnia, quorum non eſt ſcientia propriè dicta.* XIV. *Diſtinctio Temporalium à Spiritualibus.* XV. *Verbum Dei quotupliciter intelligatur.* XVI. *Non omnia quæ habentur in Scriptura ſacra pertinere ad Canonem fidei Chriſtianæ.* XVII. *Verbum legitimi interpretis ſacrarum Scripturarum eſſe Verbum Dei.* XVIII. *Autoritas interpretandi Scripturas eadem eſt, quæ determinandi fidei controverſias.* XIX. *Eccleſia plures*

ſignificatione. XX. *Quid ſit* Eccleſia, *cui attribuuntur jura*, *actiones*, *& ſimilia perſonalia.* XXI. Civitas Chriſtiana *idem quod* Eccleſia Chriſtiana. XXII. *Plures* civitates *non conſtituunt unam* Eccleſiam. XXIII. Eccleſiaſtici *qui.* XXIV. Electionem Eccleſiaſticorum *ſpectare ad* Eccleſiam, conſecrationem *ad* Paſtores. XXV. *Poteſtatem peccata pœnitentibus remittendi*, *non pœnitentium retinendi*, *ſpectare ad* Paſtores; *ſed de pœnitentia judicandi*, *ad Eccleſiam.* XXVI. Excommunicatio *quid*, *& in quos cadere non poteſt.* XXVII. Interpretationem Scripturæ *dependere ab autoritate* civitatis. XXVIII. *Chriſtianam civitatem Scripturas interpretari debere per Paſtores Eccleſiaſticos.*

Vaticinia de Chriſti dignitate.

DE *Jeſu Chriſto* Servatore noſtro, qui *Regnum Dei* per *pactum* novum reſtituturus erat, partim *dignitatem* ejus Regalem, partim *humilitatem* & *paſſionem* prænunciantes, multæ in *Teſtamento vetere* exſtant Prophetiæ non obſcuræ. De *dignitate* inter alias hæ; benedicens Deus Abrahamo promittit ei filium Iſaac, additque: *Et Reges populorum orientur ex eo.* Gen. 17 verſ. 16. Jacobus benedicens filio ſuo *Juda*: *Non auferetur* (inquit) *ſceptrum de Juda.* Gen. 49. verſ. 10. Deus ad Moſem: *Prophetam* (inquit) *ſuſcitabo eis ex medio fratrum ſuorum ſimilem tui*, *& po-*

nam verba mea in ore ejus; loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur, in nomine meo audire noluerit, ego ultor exſiſtam. Deut. 18. verſ. 18. Iſaias: *Dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel.* Iſa. 7. verſ. 14. Idem: *Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt Principatus ſuper humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater futuri ſeculi, Princeps pacis.* Iſa. 9. v. 6. Rurſus; *Egredietur virga de Radice Jeſſe, & flos de Radice ejus aſcendet: requieſcet ſuper eum Spiritus ſapientiæ*, &c. *Non ſecundum viſionem oculorum judicabit; neque ſecundum auditum aurium arguet; ſed judicabit in juſtitia pauperes*, &c. *& percutiet terram virgâ oris ſui, & ſpiritu labiorum interficiet impium.* Iſa. 11. verſ. 1,2,3,4,5. Præterea ejuſdem *Iſaiæ* capitibus 51, 52, 53, 54, 56, 60, 61, 62. penè nihil aliud continetur, præter deſcriptionem adventus & operum futuri *Chriſti.* Jeremias: *Ecce dies veniet, dicit Dominus, & feriam domui Iſraël & domui Judæ fœdus novum*, &c. Jer. 31. verſ. 31. Baruch: *Hic eſt Deus noſter*, &c. *Poſt hæc in* ter-

terris viſus eſt, *& cum hominibus converſatus eſt*. Bar. 3. v, 36. 38. Ezechiel: *Suſcitabo ſuper eas paſtorem unum qui paſcat eas*, *ſervum meum David*, *& faciam cum eis Pactum pacis*. Ezech. 34. verſ. 23. Daniel: *Aſpiciebam ergo in viſione noctis*, *& ecce cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat*, *& uſque ad antiquum dierum pervenit*, *& dedit ei poteſtatem & honorem & regnum & omnes populi*, *& tribus & linguæ ipſi ſervient*, *poteſtas ejus poteſtas æterna*. Dan. 7. v. 13. Aggæus: *Adhuc unum modicum eſt*, *& ego commovebo cœlum & terram*, *& mare & aridam*, *& movebo omnes gentes*, *& veniet deſideratus cunctis gentibus*. Agg. 2. verſ. 7. 8. Zacharias ſub viſione *Jeſu* magni Sacerdotis: *Adducam ſervum meum Orientem*, &c. Zachar. 3. verſ. 8. & rurſus: *Ecce vir Oriens nomen ejus*. Zach. 6. verſ. 12. Et rurſus; *Exulta ſatis filia Sion: jubila filia Jeruſalem*, *Ecce Rex tuus & Salvator*. Zach. 9. v. 9. His aliiſque vaticiniis permoti, exſpectarunt Judæi *Chriſtum*, Regem à Deo mittendum, qui ipſos redimeret, & præterea omnibus gentibus imperaret. Imo in totum imperium Romanum vaticinium emanaverat (quod etiam in favorem inceptorum ſuorum, etſi falſo

in-

interpretatus eſt imperator Veſpaſianus) *Ex Judæa venturum, qui rerum potiretur.*

II. Vaticinia autem de *humilitate* & *paſſione Chriſti*, inter alia hæc ſunt. Jeſaiæ: *Languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portavit: & nos putavimus eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo & humiliatum.* Jeſa. 53. v. 4. Et mox: *Oblatus quia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum, ſicut ovis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe, obmuteſcet*, &c. v. 7. Et rurſus: *Abſciſſus eſt de terra viventium, propter ſcelus populi percuſſi eum*, &c. verſ. 8. *Et ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium dividet ſpolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam ſuam & cum ſceleratis reputatus eſt, & ipſe peccata multorum tulit, & pro tranſgreſſoribus rogavit.* verſ. 12. Et Zachariæ: *Ipſe pauper aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.* Zach. 9. verſ. 9.

Vaticinia de Chriſti humilitate & paſſione

III. Imperante *Tiberio Cæſare* prædicare cœpit ſervator noſter JESUS Galilæus, filius (ut putabatur) *Joſephi*, annuncians populo Judæorum *Regnum Dei* ab ipſis exſpectatum appropinquaſſe; & eſſe ſe *Regem*, id eſt, CHRISTUM

Jeſum eſſe illum Chriſtum.

STUM ILLUM; *Legem* explicans: *Apoſtolos duodecim, & diſcipulos ſeptuaginta*, ſecundum numerum Principum tribuum, & ſeptuaginta Seniorum, (ad ſimilitudinem *Moſis*) in miniſterium aſſumens; *viam ſalutis* per ſe & per illos *docens*; Templum purgans; ſigna ingentia faciens, & ea omnia adimplens, quæ Prophetæ de futuro *Chriſto* vaticinati fuerant. Hunc Phariſæis (quorum doctrinam falſam, & ſimulatam ſanctitatem reprehenderat) & per eos populo inviſum, regni affectati accuſatum, & crucifixum, deſcriptâ ejus Genealogiâ, nativitate, vitâ, doctrinâ, morte & reſurrectione, comparandoque ea quæ fecit, cum iis quæ prædicta fuerunt, verum fuiſſe CHRISTUM, & *Regem* à Deo promiſſum, & ad renovandum inter ipſos & Deum *Pactum novum* à Deo Patre miſſum, & oſtendunt Euangeliſtæ, & Chriſtiani omnes conſentiunt.

Regnum Dei per Pactum novum, non eſſe regnum Chriſti, ut Chriſti, ſed ut Dei.

IV. Ex eo, quod CHRISTUS à Deo Patre miſſus fuerit ad percutiendum *fœdus* inter ipſum & populum; manifeſtum eſt, etſi *Chriſtus* Patri ſuo æqualis ſit quoad naturam, minorem tamen fuiſſe quoad jus Regni. Etenim munus tale proprie loquendo, non Regium eſt; ſed Pro-regium, quale erat regimen Moſis.

Re-

Regnum enim non ejus, ſed *Patris* erat. id quod CHRISTUS ſignificavit ipſe, cum ut ſubditus baptizaretur, & apertè profeſſus eſt, quando orare docuit: *Pater noſter*, &c. *adveniat Regnum tuum.* Et ubi dixit; *Non bibam*, &c. *uſque in diem illum, cum bibam illud vobiscum novum in Regno Patris mei.* Matth. 26. verſ. 29. & Sanctus Paulus: *Sicut in Adam omnes moriuntur; ita in Chriſto omnes vivificabuntur; unuſquiſque autem in ſuo ordine; primitiæ Chriſtus; deinde ii qui ſunt Chriſti, qui in adventu ejus crediderunt: deinde finis, cum tradiderit Regnum Deo & Patri.* 1 Cor. 15. v. 22, 23, 24. Idem tamen appellatur etiam *Regnum Chriſti.* Nam & mater filiorum Zebedæi rogavit CHRISTUM dicens: *Dic, ſedeant hi duo filii mei unius ad dextram tuam & unius ad ſiniſtram in Regno tuo.* Matth. 20. v. 21. Et latro in cruce: *Domine, memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Luc. 23. v. 42. Et Sanctus Paulus: *Hoc enim ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator &c. non habet hæreditatem in Regno Chriſti & Dei.* Eph. 5. v. 5. Alibi: *Teſtificor coram Deo & Jeſu Chriſto qui judicaturus eſt vivos & mortuos per adventum ipſius & Regnum ejus.* 2 Tim. 4. v. 1.

Et, *liberavit me Dominus ab omni opere malo, & ſalvum faciet in Regnum ſuum cœleſte.* v. 18. Neque mirandum eſt idem regnum utriſque tribui; quum uterque *Pater* & *filius*, idem ſit *Deus*; *& pactum novum* de *Regno Dei* non ſit propoſitum in nomine PATRIS, ſed in nomine, PATRIS, FILII, & SPIRITUS SANCTI, ut *unius Dei*.

Regnum Dei per pactum novum cœleſte eſſe, & incipere à die judicii.

V. Regnum autem Dei, cujus reſtituendi cauſa CHRISTUS à Deo Patre miſſus eſt, non ante initium ſumit, quàm ab adventu ejus ſecundo, nimirum à die judicii, cum venturus eſt in majeſtate comitantibus Angelis. Promiſſum enim eſt Apoſtolis, in Regno Dei, judicaturos ſe duodecim tribus Iſraël. *Vos qui ſequuti eſtis me in regeneratione, cum ſederit filius hominis in ſede majeſtatis ſuæ, ſedebitis & vos judicantes duodecim tribus Iſraël.* Matth. 19. verſ. 29. Id quod præſtandum non eſt, niſi in die judicii. nondum ergo eſt CHRISTUS in ſede Majeſtatis ſuæ. Neque tempus quo CHRISTUS in terris verſatus eſt, regnum dicitur, ſed *regeneratio*, hoc eſt, renovatio, ſive reſtitutio Regni Dei, & evocatio eorum qui in regnum futurum recipiendi erant. Et ubi dicitur, *Cum venerit filius hominis*

nis in majeſtate ſua, & omnes Angeli cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem majeſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, & ſeparabit eos ab invicem, ſicut Paſtor ſegregat oves ab hœdis; Matth. 25. v. 21. manifeſtè colligitur, nullam futuram ſeparationem, quoad locum, ſubditorum Dei ab ipſius hoſtibus; ſed permixtim victuros eſſe uſque in adventum CHRISTI futurum. Id quod confirmatur etiam per comparationem Regni Cœlorum cum tritico zizaniis mixto; & cum reti omne genus piſcium comprehendente. At regnum propriè dici non poteſt multitudo hominum ex ſubditis & hoſtibus ſimul promiſcuè habitantibus. Præterea *Apoſtoli*, cùm ſervatorem noſtrum interrogarent, an in eo tempore, quo aſcenderet in cœlum, reſtituturus eſſet Regnum Iſraël, aperte teſtabantur, putare ſe tunc, cum CHRISTUS aſcenderet, Regnum Dei nondum adveniſſe. Porrò Verba CHRISTI, *Non eſt regnum meum de hoc mundo*. Et: *non bibam &c. donec Regnum Dei veniat*. Et: *Non miſit Deus filium ſuum in hunc mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per illum*. Et: *ſiquis non audierit verba mea, & non cuſtodierit, ego*

non judico eum; *non enim veni, ut judicem mundum, ſed ſalvificem mundum.* Et: *Homo, quis me conſtituit judicem, aut diviſorem inter vos?* & ipſa appellatio *Regni cœleſtis* idem teſtatur. Idem colligitur ex verbis Prophetæ Jeremiæ loquentis de *Regno Dei* per *Pactum novum*: *Non docebit vir ultra proximum ſuum, & vir fratrem ſuum, dicens, cognoſce Dominum; omnes enim cognoſcent me à minimo eorum uſque ad maximum, ait Dominus.* Jerem. 31. v. 34. Id quod de regno hujus mundi intelligi non poteſt. Regnum igitur Dei cujus conſtituendi cauſa CHRISTUS in hunc mundum venit; de quo Prophetæ vaticinati ſunt; & de quo orantes dicimus; *Adveniat Regnum tuum*, (ſi ſubditos ab hoſtibus loco ſeparatos, ſi judicia, ſi majeſtatem habere debet, prout eſt prædictum,) ab eo tempore incipiet, in quo Deus oves ab hœdis ſeparabit; in quo Apoſtoli judicabunt 12 Tribus Iſraël; in quo CHRISTUS veniet in Majeſtate & gloria; in quo denique omnes cognoſcent Deum, ita ut non opus ſit doceri, id eſt, in ſecundo CHRISTI adventu, ſive die judicii ultimi. Quod ſi regnum Dei reſtitutum jam eſſet, nulla ratio reddi poſſet, quare CHRISTUS

com-

completo opere propter quod miſſus eſt, iterum veniret, aut quare ſic precaremur: *Adveniat Regnum tuum.*

VI. Quamquam autem *Regnum Dei* per CHRISTUM *Fœdere novo* conſtituendum, cœleſte fuerit, non eſt ideo putandum, eos, qui in CHRISTUM credentes Pactum illud inirent, non fore etiam in terris ita regendos, ut in fide ſua & obedientia pacto promiſſa perſeverarent. Fruſtra enim fuiſſet regnum cœleſte, & promiſſa patria, niſi in ipſam perducendi eſſemus. Perduci autem non poſſunt, niſi qui in via diriguntur. *Moſes* cum inſtituiſſet *Regnum Sacerdotale*; ipſe per totum tempus peregrinationis uſque ad ingreſſum terræ promiſſæ, etſi non eſſet Sacerdos, populum tamen rexit, & conduxit. Eadem ratione Servatoris noſtri eſt, (quem ſimilem *Moſi* ea in re Deus eſſe voluit) quatenus à Patre miſſi, Cœleſtis civitatis futuros cives, etiam in hac vita ita regere, ut in illam pervenire & ingredi poſſint, etiamſi Regnum non ejus propriè, ſed Patris fuerit. Sed Regimen quo fideles ſuos in hac vita CHRISTUS regit, non eſt propriè *Regnum*, ſive *imperium*; ſed *munus Paſtoritium* ſive *jus docendi*, id eſt, non dedit ei Deus Pater poteſtatem

Regimen Chriſti in hoc mundo non fuiſſe imperium; ſed conſilium, ſive regimen per doctrinam & perſuaſionem.

judicandi, de *meo* & *tuo*, ſicut Regibus terræ; nec poteſtatem *cogendi* per *pœnas*; neque *leges ferendi*; ſed mundo oſtendendi, & *docendi viam* & *ſcientiam ſalutis*, hoc eſt, *prædicandi* & *explicandi*, quid faciendum iis eſt, qui in *regnum cœlorum* intraturi ſunt. Quod non habuerit CHRISTUS poteſtatem à Patre ad *judicandum* in quæſtionibus *Mei* & *Tui*, hoc eſt, in omnibus *quæſtionibus juris*, inter eos, qui non crediderunt; ſatis oſtendunt verba illa CHRISTI ſuprà citata: *Homo, quis me conſtituit judicem aut diviſorem inter vos?* Et ratione confirmatur: cùm enim CHRISTUS miſſus fuerit ad *Pactum* inter Deum & homines *percutiendum*, neque obligatur quiſquam ad obedientiam præſtandam ante pactum initum, ſi judicaſſet de quæſtionibus *juris*, nemo ſententiæ ejus teneretur obedire. Sed cognitionem juris non fuiſſe CHRISTO commiſſam in hoc mundo, neque inter fideles, neque inter infideles, ex eo apparet, quod jus illud ſine controverſia pertineat ad *Principes*, quamdiu autoritati eorum à Deo non derogatur. non autem derogatur ante diem judicii, ut apparet ex verbis ſancti Pauli loquentis de die judicii: *Deinde finis* (inquit) *cum tra-*

tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & poteſtatem, & virtutem. 1 Cor. 15. v. 24. Secundo, verba ſervatoris noſtri *Jacobum* & *Johannem*, ubi dixiſſent, *Vis dicamus ut ignis deſcendat de cœlo & conſumat illos?* (nimirum *Samaritanos*, qui euntem in *Jeruſalem* noluerunt hoſpitio accipere) increpantis dicentiſque: *Filius hominis non venit animas perdere ſed ſalvare.* & illa: *Ecce mitto vos, ut oves in medio luporum. Excutite pulverem.* & ſimilia. & verba illa: *Non miſit Deus filium ſuum in hunc mundum, ut judicet mundum, ſed ut ſalvetur mundus per illum.* Et illa, *Si quis audierit verba mea & non cuſtodierit, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum*, &c. oſtendunt non fuiſſe datam ei poteſtatem quemquam condemnandi, aut puniendi. Legitur quidem; *Pater non judicat quemquam, ſed omne judicium dedit Filio*; illud verò cum intelligi poſſit & debeat de die judicii futuri, antecedentibus non repugnat. Quod denique miſſus non ſit ad leges novas ferendas, neque ergo fuerit ex officio & miſſione *legiſlator* propriè dictus, ſicuti neque *Moſes*, ſed lator & promulgator legum paternarum (Deus enim, non *Moſes* neque CHRISTUS,

ex

ex pacto Rex erat) ex eo colligitur, quod dixerit: *Non veni ſolvere*, (nimirum leges antea à Deo latas per *Moſen*, quas ſtatim interpretatur) *ſed adimplere*. Et: *Qui ſolverit unum de mandatis illis minimis & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in Regno Cœlorum*. Non ergo habuit CHRISTUS à Patre ſibi commiſſam auctoritatem Regiam aut imperatoriam in mundo, ſed conſiliariam & doctrinalem tantum; id quod ſignificat ipſe tum ubi vocat *Apoſtolos* non venatores, ſed piſcatores hominum; tum ubi comparat regnum Dei grano ſinapis & fermento abſcondito in farina.

Pacti novi promiſſa utrimque quænam ſint.

VII. Promiſit Deus primum *Abrahamo* ſemen numeroſum, poſſeſſionem terræ *Chanaan*, & benedictionem gentium in ſemine ejus, ea lege, ut ipſe & ſemen ejus ei ſervirent; deinde ſemini *Abrahami* ſecundum carnem *Regnum Sacerdotale*, Regimen liberrimum, in quo nulli humano imperio ſubjiciendi erant, ea lege ut ſervirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *Moſes*; Poſtremò & illis & omnibus gentibus *Regnum Cœleſte*, & æternum, ea lege ut ſervirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret CHRISTUS. *Pacto* enim *novo*, hoc eſt, *Chriſtiano*, conventum eſt

ex

ex parte Hominum, *ut Deo ſervirent Abrahami*, *eo ritu quem doceret* JESUS: ex parte Dei, ut *remitteret illis peccata, & in Regnum Cœleſte ipſos introduceret.* De *regno Cœleſti*, quale fuerit, diximus ſupra articulo quinto. Appellari autem ſolet, quandoque *Regnum Cœlorum*, quandoque *Regnum Gloriæ*, quandoque *vita æterna.* Quod requiritur ex parte Hominum, nempe ſervire Deo, prout docuerit CHRISTUS, duo continet, *obedientiam Deo præſtandam*, (hoc enim eſt ſervire Deo) & *Fidem* in JESUM, nempe, ut credamus, JESUM eſſe ILLUM CHRISTUM, à Deo promiſſum; ea enim ſola cauſa eſt, quare illius potius quam alterius ſequenda ſit doctrina. *Obedientia* autem loco in ſacris Scripturis ſæpiſſimè ponitur *pœnitentia*, propterea quod CHRISTUS ubique docet, voluntatem apud Deum pro facto haberi: *pœnitentia* autem obedientis animi ſignum eſt infallibile. His intellectis, eas eſſe *fœderis Chriſtiani* conditiones, quas diximus, nempe ex parte Dei, dare hominibus Remiſſionem peccatorum & vitam æternam; ex parte hominum, pœnitere, & credere in JESUM CHRISTUM: ex multis locis Scripturæ ſacræ evidentiſſimè appare-

parebit. Primò verba illa: *Appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Euangelio*; Marc. 1. v. 15. continent pactum totum. Similiter illa: *Quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus Pœnitentiam, & Remiſſionem peccatorum in omnes Gentes, incipientibus ab Jeroſolyma*. Luc. 24. v. 46,47,& iſta: *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata veſtra, ut cum venerint tempora refrigerii*, &c. Act. 3. v. 19. Aliquandò vero altera pars proponitur expreſſe, altera ſubintelligitur, ut hic: *Qui credit in filium habet vitam æternam; qui incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum*. Joh. 3. v. 36. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* tacetur. Et in Prædicatione CHRISTI, *Pœnitemini: appropinquavit enim Regnum Dei*. Matth. 4. v. 17. Ubi *Pœnitentia* exprimitur, ſubauditur *fides*. Sed manifeſtiſſime, & formaliſſimè *contractus novi* partes ibi explicantur, ubi Princeps quidam regnum Dei tanquam licitans, ſervatorem noſtrum interrogat: *Magiſter bone, quid faciens vitam æternam poſſidebo*? Luc. 18. v. 18. Proponit autem primo CHRISTUS partem pretii unam, nempe obſer-

ſervationem præceptorum, ſive *obedientiam*, quam cum præſtitiſſe ſe reſpondiſſet, adjungit alteram, *Unum*, inquiens, *deeſt; omnia, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me.* v. 22. Hoc *fidei* erat. Is itaque non ſatis credens CHRISTO & theſauris cœleſtibus triſtis abiit. Continetur autem idem pactum his verbis: *Qui crediderit & baptizatus fuerit ſalvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur.* Marc. 16. v. 15, 16. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* in baptizatis ſupponitur. Et his, *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non poteſt introire in Regnum Dei.* Joh. 3. v. 5. Ubi *renaſci ex aqua* idem eſt quod regeneratio, id eſt converſio ad CHRISTUM. Quod autem duobus locis proxime citatis, aliiſque requiratur *Baptiſmus*, intelligendum eſt, ſicut *circumciſio* erat ad *pactum vetus*; ita eſſe *Baptiſmum* ad *pactum novum*. Cum ergo illa non ad eſſentiam, ſed ad memoriam *pacti veteris*, ut ceremonia, & ſignum pertinuerit, (quod in deſerto omiſſum eſt) ſimiliter etiam hæc, non ad eſſentiam initi fœderis novi, ſed ad memoriam & ſignum adhibita eſt; & modo voluntas adſit, per neceſſitatem omitti quoad

actum

actum poteſt; *Pœnitentia* autem & *Fides*, quæ de eſſentia *pacti* ſunt, ſemper requiruntur.

Leges à Chriſto nullæ additæ, præter inſtitutionem Sacramentorum.

VII. In *Regno Dei* poſt hanc vitam *leges* futuræ *nullæ* ſunt; tum quia neque legibus locus eſt, ubi peccato non eſt; tum etiam quia leges à Deo nobis datæ ſunt, non ut in cœlo, ſed ad cœlum dirigamur. Quas igitur leges CHRISTUS non ipſe ſanxit, (nam autoritatem legiſlativam, ut ſupra articulo ſexto oſtenſum eſt, aſſumere ſibi noluit,) ſed pro paternis ſpropoſuit, id nunc inquiramus. Habemus autem locum Scripturæ, ubi *leges Dei* uſque ad id tempus traditas, omnes contrahit in præcepta duo: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde, & in tota anima tua, & in tota mente tua: hoc eſt maximum & primum mandatum. Secundum autem ſimile eſt huic: diliges proximum tuum ſicut te ipſum: in his duobus mandatis univerſa lex pendet, & Prophetæ.* Matth. 22. v. 37,38,39,40. Horum quidem primum datum ante eſt per *Moſen* totidem verbis. Deut. 6. v. 5 Secundum autem etiam ante *Moſen*. eſt enim lex naturalis, initium habens cum ipſa natura rationali. Eſt autem utrumque ſimul omnium legum ſumma. nam continentur

omnes

omnes leges cultus divini naturalis in his verbis, *diliges Deum*: & omnes leges cultus divini, ex *pacto veteri* debiti, in eo, quod dicitur: *diliges Deum tuum*, hoc eſt, *Deum* quatenus Regem peculiariter *Abrahami* & ſeminis ejus: & omnes leges naturales & civiles his verbis: *diliges proximum tuum, ſicut te ipſum.* Nam qui diligit Deum, & proximum, animum habet obediendi, & divinis & humanis legibus. Amplius autem quam animum obediendi Deus nihil exigit. Habemus alium locum, ubi CHRISTUS *leges interpretatur*, nempe quintum, ſextum, & ſeptimum Sancti Matthæi capita integra. Eæ verò leges omnes habentur, vel in *decalogo*, vel in *lege morali*, vel continentur in *fide Abrahami.* ut continetur in *fide Abrahami* illa de non repudianda uxore. illud enim, *erunt duo in carne una*, neque à CHRISTO primo, neque à *Moſe*, ſed ab *Abrahamo* traditum eſt, qui primus mundi creationem prædicavit. Leges igitur quas CHRISTUS in altero loco contrahit, in altero explicat, aliæ non ſunt quam illæ ad quas tenentur omnes mortales qui agnoſcunt Deum *Abrahami.* Præter has nullam legem à CHRISTO traditam legimus præter inſtitutionem

nem Sacramentorum *Baptiſmi* & *Eucharistiæ*.

Pœnitemini, baptizamini, ſerva mandata, & ſimiles formulæ, non ſunt leges.

IX. Quid ergo dicetur de præceptis hujuſmodi: *Pœnitemini. Baptizamini. Serva mandata. Credite Euangelio. Venite ad me. Vende omnia quæ habes, da pauperibus, ſequere me.* & ſimilibus? Dicendum eſt, non eſſe *leges*, ſed vocationem ad *fidem*, quale eſt illud Jeſaiæ, *Venite, emite abſque argento & abſque ulla commutatione vinum & lac.* Iſa. 55, v. 1. Neque ſi vocati non veniunt, propterea peccant contra ullam legem, ſed contra prudentiam tantum; neque punietur *infidelitas*, ſed peccata priora. Quare ſanctus *Johannes* de incredulo dicit: *ira Dei manet ſuper illum.* non dicit: *ira Dei veniet* ſuper illum. Et: *Qui non credit jam judicatus eſt, quia non credit.* non dicit: *judicabitur*, ſed *jam judicatus eſt.* Imo non ſatis concipi animo poteſt, *remiſſionem peccatorum*, beneficium eſſe à *fide*, niſi etiam è contrario intelligatur, punitionem peccatorum damnum eſſe ab *infidelitate*.

Pertinet ad autoritatem civilem definire,

X. Ex eo, quod Servator noſter Principum ſubditis & civitatum civibus, nullas leges præſcripſit diſtributivas, hoc eſt, regulas nullas dedit, quibus civis ſcire, & dignoſcere poſſit, quid ſit *ſuum* ſibi

bi proprium, quid *alienum*, neque quibus formulis, verbis, circumſtantiiſve *dari, tradi, invadi, poſſideri* rem oporteat, ut *accipientis*, *invadentis*, vel *poſſidentis* jure exiſtimetur, intelligendum neceſſario eſt, non tantum apud infideles, inter quos ipſe CHRISTUS judicem ſe & *diſtributorem* eſſe negavit, ſed etiam apud Chriſtianos, cives ſingulos regulas illas accipere debere à civitate, hoc eſt, ab eo homine vel ea curia, quæ civitatis ſummum habet imperium. Sequitur ergo legibus illis: *non Occides, non Mœchabere, non Furabere, Parentes honorabis*, nihil aliud præcepiſſe, quam ut cives & ſubditi ſuis principibus & ſummis Imperantibus in quæſtionibus omnibus, circa *meum*, *tuum*, *ſuum*, *alienum*, abſolute obedirent. Etenim præcepto: *Non occides*, non omnis occiſio prohibetur, nam qui dixit: *non occides*, idem dixit: *occidatur is, qui fecerit opus in ſabbato.* Exod. 35. v. 2. Neque omnis occiſio cauſa inaudita. dixit enim: *occidat unuſquiſque fratrem & amicum & proximum ſuum*: Exod. 32. v. 27. & occiſa ſunt tria & viginti millia hominum. Neque omnis occiſio hominis innocentis. vovit enim Jephte, *quicunque fuerit egreſſus*, &c. *eum holocauſtum offeram Domino*: Jud, 11. v. 31,

quid ſit peccatum injuſtitia.

11. v. 31. & votum ejus Deo acceptum eſt. Quid ergo prohibetur? Hoc tantum, ne quis occidat quemquam, quem occidere non ſit ipſi jus, id eſt, nemo occidat, niſi id facere *ſuum* ſit. Jubet ergo lex CHRISTI, circa occiſionem, & proinde etiam circa omnem læſionem hominis & circa pœnas ſtatuendas, ſoli civitati obedire. Similiter præcepto, *non mœchabere*, non prohibetur omnis concubitus, ſed tantum cum *aliena*; quæ vero *aliena* eſt, judicatio ad civitatem pertinet, & per regulas quas præſcribet civitas, determinanda eſt. Imperatur ergo præcepto hoc mari & fœminæ, ſervare fidem, quam dederint mutuò, ex præſcripto civitatis. Pariter præcepto, *non furabere*, non prohibetur omnis rei invaſio, aut clandeſtina ablatio, ſed alienæ tantum. jubetur ergo civis hoc unum, ne invadat aut ſurripiat quicquam, quod invadi aut ſurripi prohibet civitas; & in univerſum non vocare quicquam *homicidium*, *adulterium*, vel *furtum*, niſi quod fiat contra leges civiles. Poſtremo, cum juſſerit CHRISTUS parentes honorare, nec præſcripſit quibus ritibus, quibus appellationibus, quali obedientia honorandi ſunt, intelligitur honorandos eſſe voluntate quidem & internè,

ut

ut filiorum ſuorum reges & dominos, externè vero non ulterius, quàm permittit civitas, quæ *ſuum cuique* (ſicut & res alias) *honorem* aſſignabit. Cum autem natura juſtitiæ in eo conſiſtat, ut *ſuum* cuique tribuatur, manifeſtum eſt, ad civitatem pertinere etiam Chriſtianam, quid ſit juſtitia, & quid injuſtitia, ſive peccatum contra juſtitiam, determinare. Quod autem ad civitatem pertinet, id pertinere cenſendum eſt ad eum vel eos, qui habent ſummum civitatis imperium.

Pertinet ad autoritatem civilem definire quid conducat ad pacem & defenſionem civitatis.

XI. Porro quoniam Servator noſter civibus nullas indicavit leges circa civitatis regimen, præter leges naturæ, hoc eſt, præter mandatum obedientiæ civilis, non poteſt civis quiſquam privatim determinare, quis ſit amicus, vel quis hoſtis publicus, quando bellum, quando fœdus, quando pax, quando induciæ ineundæ ſint; neque qui cives, quæ & quorum hominum autoritas, quæ doctrinæ, qui mores, quæ orationes, quæ combinationes & quorum hominum, ſaluti civitatis vel commodæ vel adverſæ ſint. Hæc ergo & ſimilia omnia, à civitate, id eſt, à ſummis imperantibus, ſi opus ſit, diſcenda ſunt.

Pertinet ad autoritatem ci-

XII. Præterea, hæc omnia, propugnacula, domos, templa ædificare; pon-

civilem, judicare (quando opus eſt) quæ definitiones & quæ illationes veræ ſint.

pondera ingentia movere, ferre, tollere; maria tutò tranſmittere; machinas ad omnem vitæ uſum conſtruere; orbis terrarum faciem, ſiderum curſus, anni tempeſtates, temporum rationes, & denique naturam rerum cognoſcere; jura naturalia & civilia callere; ſcientiæque omnes, quæ Philoſophiæ nomine comprehenduntur, partim ad vivendum, partim ad bene vivendum neceſſariæ ſunt. Horum ſcientia (quia CHRISTUS eam non tradidit) ratiocinatione, id eſt, texendo conſequentias initio ſumto ab experientiis, addiſcenda eſt. Sed ratiocinationes hominum, interdum rectæ, interdum erroneæ ſunt, & proinde id quod concluditur & tenetur pro veritate, quandoque veritas, quandoque error eſt. Errores autem, etiam circa Philoſophica hæc, aliquando nocent publicè, magnarumque ſeditionum & injuriarum occaſionem præbent. Oportet igitur, quoties repugnans bono publico, & paci communi controverſia de his rebus oritur, eſſe aliquem qui de ratiocinatione, id eſt, an quod infertur, rectè inferatur, necne, ſententiam ferat, ut controverſia finiatur. Nullæ autem in hanc rem datæ regulæ ſunt à CHRISTO; neque

enim

enim venit in hunc mundum ut doceret *Logicam*. Reliquum igitur eſt, judices talium controverſiarum eoſdem eſſe, quos Deus per naturam prius inſtituerat, nimirum, eos, qui à ſummo Imperante in unaquaque civitate conſtituuntur. Porrò ſi controverſia, de eorum, quæ in uſu communi ſunt, nominum ſive appellationum ſignificatione accurata, & propria, i. e. de definitionibus ſuſcitetur, ita ut ad pacem civitatis, vel ad juris diſtributionem opus ſit, ut determinetur, pertinebit determinatio ad civitatem. nam hujuſmodi definitiones ex obſervatione diverſorum conceptuum, ad quos ſignificandos appellationes illæ diverſis temporibus & cauſis adhibentur, homines ratiocinando expiſcantur. Deciſio autem quæſtionis, an quis rectè ratiocinatus fuerit, civitatis eſt. Exempli cauſa: ſi mulier partum ediderit formæ inſolitæ; vetet autem lex hominem occidere; naſcitur quæſtio an partus ſit homo. Quæritur ergo, quid ſit homo. Nemo dubitat, quin judicabit civitas, idque nulla habita ratione definitionis Ariſtotelicæ, quod Homo ſit Animal rationale. Atque hæc (nimirum *jus*, *politia*, & *ſcientiæ naturales*) ſubjecta ſunt de quibus

CHRISTUS præcepta tradere, aut quicquam docere, præter hoc unum, ut in omnibus circa illa controverſiis cives ſinguli civitatis ſuæ legibus & ſententiis obedirent, ad officium ſuum pertinere negat. Hoc tamen meminiſſe oportet, eundem CHRISTUM ut Deum potuiſſe jure non modo docere, ſed etiam imperare quæ voluit.

Pertinet ad officium Chriſti docere moralia, non ut theoremata, ſed ut leges, remittere peccata, & docere omnia quorum non eſt ſcientia propriè dicta.

XIII. Officii Servatoris noſtri ſumma erat, viam docere, & media omnia ad ſalutem & vitam æternam; mediorum autem ad ſalutem unum eſt, *juſtitia* & *obedientia civilis*, & *obſervatio* omnium legum *naturalium*. Doceri autem poſſunt hæc duobus modis: altero, ut theoremata per rationem naturalem, deducendo jus & leges naturales à principiis contractibuſque humanis; atque doctrina ea ſic tradita, examini poteſtatum civilium ſubjecta eſt: altero, ut leges, per autoritatem divinam, oſtendendo, talem eſſe voluntatem Dei; atque hoc modo docere, ad eum ſolum pertinet, cui voluntas Dei ſupernaturaliter cognita eſt, hoc eſt, ad CHRISTUM. Secundo, ad officium CHRISTI pertinebat condonare pœnitentibus peccata; nam id ad hominum, qui jam peccaverant, ſalutem neceſſarium erat, neque ab alio fieri potuit.

tuit. Non enim pœnitentiam ſequitur remiſſio peccatorum naturaliter, (ut debita) ſed dependet (ut gratuita) à voluntate Dei ſupernaturaliter revelanda. Tertio, ad Chriſti officium pertinebat, docere ea mandata Dei omnia, ſive circa cultum, ſive circa dogmata fidei, quæ ratione naturali ſciri non poſſunt, ſed revelatione tantum; qualia ſunt ipſum eſſe Chriſtum; *Regnum ſuum non eſſe terreſtre, ſed cœleſte; eſſe præmia & pœnas poſt hanc vitam; animam eſſe immortalem; Sacramenta tot & talia fore*; & ſimilia.

XIV. Ex iis, quæ dicta ſunt in articulis proxime præcedentibus, non eſt difficile diſtinguere inter *ſpiritualia* & *temporalia*. Cum enim per *ſpiritualia*, ea intelligantur quæ fundamentum habent in autoritate & officio CHRISTI, neque niſi ea CHRISTUS docuiſſet, ſciri poſſent; ſintque cætera omnia temporalia; ſequitur, definitionem & ſententiæ lationem, circa *juſtum* & *injuſtum*, cognitionem controverſiarum omnium circa *media pacis* vel *defenſionis publicæ*, & examen doctrinarum librorumque in omni *ſcientia rationali*, *Juris eſſe temporalis*. Quæ verò à CHRISTI verbo & autoritate tantum depen-

Diſtinctio temporalium à ſpiritualibus.

dentia, *myſteria fidei* ſunt, eorum judicationem *juris* eſſe *ſpiritualis*. Definire autem, quid ſit *ſpirituale*, quid *temporale*, quoniam Servator noſter diſtinctionem illam non tradidit, rationis inquiſitio eſt, pertinetque ad *jus temporale*. Quamquam enim ſanctus Paulus multis in locis diſtinguat inter *ſpiritualia* & *carnalia*, vocetque *ſpiritualia*, ea, quæ ſunt *Spiritus*, nimirum *ſapientiam*, *ſermonem ſcientiæ*, *fidem*, *facultatem ſanandi morbos*, *operationem miraculorum*, *prophetiam*, *diſcretionem ſpirituum*, *ſcientiam linguarum*, *interpretationem ſermonum*, Rom. 8. 5. 1 Cor. 12. 8, 9. omnia per *Spiritum Sanctum* ſupernaturaliter inſpirata, & ea quæ *animalis homo* non poteſt intelligere, ſed ille tantum, qui cognovit ſenſum Chriſti. 2 Cor. 2. 14, 15, 16. bona verò fortunæ *carnalia* vocet, Rom. 15. v. 27. & eos, qui homines ſunt, *carnales*: 1 Cor. 3. 1, 2, 3. non tamen definivit, neque regulas dedit, quibus ſciamus quid à ratione naturali, quid à ſupernaturali inſpiratione proficiſcatur.

Verbum Dei quotapliciter intelligatur.

XV. Cum igitur conſtet, Servatorem noſtrum judicandi determinandique controverſias omnes circa *temporalia*, ſummam autoritatem commiſiſſe, vel potius non abſtuliſſe Principibus,

iiſque qui in ſingulis civitatibus ſummum obtinent imperium. Videndum deinceps eſt, cui commiſerit ſimilem autoritatem circa *ſpiritualia*. Id quia ſciri non poteſt niſi ex *Verbo Dei*, & *Eccleſiæ traditione*, inquirendum proximo loco eſt; quid ſit *Verbum Dei*; quid illud *interpretari*; quid *Eccleſia* ſit, & quid *Eccleſiæ voluntas* & mandatum. Ut omittamus, quod *Verbum Dei* in Scriptura ſacra ponatur aliquando pro *Filio Dei*: accipitur ea vox tripliciter. Primo propriiſſimè pro eo, quod Deus loquutus eſt, ſic Verbum Dei eſt quidquid loquutus eſt Deus ad *Abrahamum* & *Patriarchas*, *Moſen*, & *Prophetas*; vel Servator noſter ad diſcipulos, & alios quoſcunque. Secundo, quicquid dictum eſt ab hominibus juſſu vel impulſu Spiritus ſancti; quo ſenſu agnoſcimus, Scripturas ſacras eſſe *Verbum Dei*. Tertio quidem in novo teſtamento frequentiſſimè *Verbum Dei* ſignificat doctrinam Euangelicam, ſive *verbum de Deo*, ſive *verbum de Regno Dei* per CHRISTUM. Ut ubi dicitur CHRISTUS prædicaſſe *Euangelium Regni*. Matth. 4. v. 23. Ubi Apoſtoli dicuntur prædicare *Verbum Dei*. Act. 13. v. 46. Ubi Verbum Dei appellatur *Verbum vitæ*. Act. 5. v. 29. *Verbum Euangelii*.

Act. 15. verſ. 7. *Verbum Fidei*, Rom. 10. verſ. 8. *Verbum veritatis*, (addita interpretatione) id eſt, *Euangelium ſalutis*, Epheſ. 1. 13. Et ubi appellatur *Verbum Apoſtolorum*. Dicit enim Sanctus Paulus: *Siquis non obedit verbo noſtro*, &c. 2 Theſſ. 3. v. 14. Quæ loca intelligi aliter non poſſunt quam de *doctrina Euangelica*. Similiter ubi dicitur *Verbum Dei diſſeminari*, *creſcere*, & *multiplicari*, Act. 12. v. 24. & cap. 13. v. 49. id de ipſa voce Dei, vel Apoſtolorum concipere difficile eſt; de doctrina facile. Atque in hac tertia acceptione, *Verbum Dei*, eſt omnis quæ hodie è cathedris docetur, & in Theologorum libris continetur *doctrina de fide Chriſtiana*.

Non omnia, quæ habentur in Scriptura ſacra, pertinere ad canonem fidei Chriſtianæ.

XVI. Jam Scriptura ſacra, ut quam agnoſcimus à Deo inſpiratam, tota Verbum Dei eſt in ſecunda acceptione. Et innumera ejuſdem loca in prima. Et cum maxima pars ejus verſetur in *Regni cœleſtis* vel prædictione, vel præfiguratione, ante CHRISTI incarnationem, vel in Euangelizatione & explicatione, poſt etiam in tertia ſignificatione, ubi *Verbum Dei* ſumitur pro *Verbo de Deo*, id eſt, pro *Euangelio*. Scriptura ſacra eſt *Verbum Dei*, ideoque etiam *canon* & *regula* omnis *doctrinæ Euangelicæ*. Quoniam

niam autem in iiſdem ſcripturis multa leguntur *Politica*, *Hiſtorica*, *Moralia*, *Phyſica*, & alia, quæ nihil omnino ſpectant ad *Myſteria fidei*, ea loca etſi veram doctrinam contineant, & Canon ſint talium doctrinarum, non tamen Canon eſſe poſſunt myſteriorum Religionis Chriſtianæ.

Verbum legitimi interpretis Scripturarum eſſe Verbum Dei.

XVII. Et quidem *Verbi Dei*, non vox, & litera, doctrinæ Chriſtianæ Canon eſt, ſed ſententia vera & genuina; non enim regitur animus per Scripturas niſi intellectas. Scripturis igitur, ut fiant Canon, interprete opus eſt. Sequitur autem hinc duorum alterum, aut verbum interpretis eſſe Verbum Dei, aut Canonem doctrinæ Chriſtianæ non eſſe Verbum Dei. Horum poſterius falſum eſſe neceſſe eſt. Doctrinæ enim, quæ nulla ratione humana, ſed per revelationem divinam tantum ſciri poteſt, regula eſſe non poteſt niſi divina. Quem enim fatemur ſcire non poſſe, an doctrina aliqua vera ſit necne, ejus ſententiam in eadem doctrina pro regula habere impoſſibile eſt. Prius igitur verum eſt: *verbum interpretis* Scripturarum, eſſe *Verbum Dei*.

Autoritas

XVIII. Interpres autem is, cujus ſententiæ tantum honoris defertur, ut ha-

Interpretandi Scripturas eadem eſt, quæ determinandi fidei controverſas.

habeatur pro *Verbo Dei*, non eſt quilibet qui ex lingua Hebræa & Græca vertit ſcripturam auditoribus ſuis Latinis, Latinè; Gallis, Gallicè; & cæteris ſingulis vernaculè; non enim eſt hoc interpretari. Eſt enim ea univerſim ſermonis natura, ut quamquam inter ſigna quibus conceptus noſtros aliis patefacimus, principem locum mereatur, non tamen id munus explere ſolus ſine ope multarum circumſtantiarum poſſit. Habet enim viva vox præſentes interpretes, nimirum tempus, locum, vultum, geſtum, conſilium loquentis, atque etiam ipſum, qui loquitur, animum ſuum aliis verbis, quoties opus eſt, explicantem. Hæc interpretationis adjumenta in ſcriptis veteris ævi deſiderata revocare, neque ingenii quotidiani, neque ſine eruditione & rerum antiquarum ſumma peritia omnino ingenii eſt. Non ſufficit igitur ad interpretationem ſcripturarum, ut quis linguam calleat, qua loquuntur. Neque interpres Scripturæ canonicus unuſquiſque eſt, qui commentarios in eas ſcribit. Poſſunt enim homines errare, poſſunt etiam eam vel ad ambitionem ſuam inflectere, vel in ſervitutem præjudiciis ſuis trahere etiam repugnantem: unde ſequetur, habendam eſſe ſen-

tentiam erroneam pro *Verbo Dei*. Etiamſi autem accidere hoc non poſſet, tamen ſtatim ut commentatores hi diſceſſerint, commentarii eorum explicationibus, & procedente tempore, explicationes expoſitionibus, expoſitiones novis commentariis indigebunt ſine fine, ut nullo modo doctrinæ Chriſtianæ canon ſive regula qua controverſiæ Religionis determinandæ ſint, conſiſtere poſſit in quacunque interpretatione ſcripta. Reſtat, ut interpres canonicus debeat eſſe aliquis, cujus munus legitimum ſit, ortas controverſias, *Verbum Dei* in ipſis judiciis explicando, terminare, & cujus propterea autoritati ſtandum non minus ſit, quam eorum, qui Scripturam ipſam pro Canone fidei primi nobis commendaverunt, idemque ſit *interpres Scripturæ*, & *doctrinarum* omnium *judex ſupremus*.

XIX. Quod ad nomen attinet *Eccleſiæ*, ab origine idem ſonat quod Latinè *Concio*, ſive conventus civium, ſicut & *Eccleſiaſtes* idem quod *concionator*, id eſt, is qui ad conventum loquitur. Quo ſenſu legimus in Actis Apoſtolorum *Eccleſiam legitimam*, & *Eccleſiam confuſam*: Act. 19. v. 32, 40. illam pro cœtu convocato, hanc pro concurſu populi *Eccleſiæ plures ſignificationes.*

per tumultum. Cæterùm per *Eccleſiam Chriſtianorum* in Scriptura Sacra intelligitur interdum quidem conventus, interdum vero ipſi Chriſtiani, etſi non actu congregati, ſiquidem in cœtum introire, & communicare cum congregatis conceſſum ſit. Exempli cauſa: *Dic Eccleſiæ*, Matth. 18. v. 17. de congregata intelligitur; aliter enim *dicere* aliquid *Eccleſiæ* impoſſibile eſt. Sed *devaſtavit Eccleſiam*, Act. 8. v. 3. de non congregata. Sumitur autem *Eccleſia* aliquando pro baptizatis, ſive fidei Chriſtianæ profeſſoribus, ſive illi ſint interne Chriſtiani, ſive ſimulate; ut, ubi legimus aliquid dictum, vel ſcriptum, ad *Eccleſiam*, vel dictum, decretum, factum ab *Eccleſia*; aliquando autem pro *electis* tantum, ut ubi dicitur *ſancta & immaculata Eccleſia*. Epheſ. 5. v. 27. Non autem ſunt electi, quatenus militant, proprie dicta *Eccleſia*; nam convenire neſciunt, ſed ſunt *Eccleſia futura*, nimirum in die illa in qua à reprobis ſegregati triumphaturi ſunt. Rurſus *Eccleſia* ſumi aliquando poteſt pro omnibus ſimul Chriſtianis collective. ut ubi CHRISTUS vocatur *caput Eccleſiæ*; & *caput corporis Eccleſiæ*. Eph. 5. v. 23. Col. 1. v. 18. aliquando pro partibus ejus, ut *Eccleſia Epheſi*, *Eccle-*

Eccleſia quæ eſt in domo ejus, *ſeptem Eccleſiæ*, &c. Poſtremo, *Eccleſia* prout pro cœtu actu congregato ſumitur, pro diverſo fine congregandi, ſignificat aliquando eos, qui congregantur ad deliberationes & judicia, quo ſenſu vocatur etiam concilium, & ſynodus; aliquando eos, qui conveniunt in domum orationis ad colendum Deum, qua ſignificatione ponitur 1 Cor. 14. v. 4, 5, 23, 28. &c.

Quid ſit Eccleſia, cui attribuuntur jura, actiones, & ſimilia perſonalia.

XX. *Eccleſia* autem, cui attribuuntur *perſonalia*, & propria *jura actioneſque*, & de qua neceſſe eſt intelligi illa; *dic Eccleſiæ*; *qui non obedierit Eccleſiæ*; & ejuſmodi omnes loquendi formulas; definienda ita eſt, ut intelligatur ea voce *multitudo hominum qui Pactum novum cum Deo per Chriſtum inierunt*, (hoc eſt, multitudo eorum, qui ſuſceperunt Sacramentum Baptiſmi) *quæ multitudo, & jure in unum locum convocari poſſit ab aliquo, & eo convocante, adeſſe omnes vel per ſe, vel per alios obligantur.* Nam multitudo hominum, ſi coire in unum cœtum, ubi opus eſt, non poteſt, una *perſona* dicenda non eſt. *Eccleſia* enim neque loqui, neque decernere, neque audire poteſt, niſi ut cœtus. Quæ à ſingulis dicta ſunt, nempe tot ſententiæ ferè,

quot capita, unumquodque eorum hominis unius, non *Eccleſia* dictum eſt. Porrò ſi cœtus fiat, ſed illicitus, conſiderabitur ut nullus. Nemo igitur eorum qui adſunt in tumultu, decreto cæterorum tenebitur, præſertim verò ſi diſſenſerit. neque itaque *Eccleſia* talis decernere aliquid poteſt; tum enim decernere aliquid multitudo dicitur, cum unuſquiſque decreto majoris partis obligatur. Oportet igitur ad *Eccleſiæ* (cui quidem *perſonalia* tribuimus) definitionem accedere, ut poſſit non modo congregari; ſed & jure. Præterea, etſi ſit, qui jure cæteros convocet, poſſint tamen, qui vocantur, jure non venire, (id quod accidere poteſt inter homines, quorum alius alii non ſubjicitur) non eſt illa *Eccleſia perſona* una. Nam qùo jure ii, qui ad tempus & locum, quo vocantur, conveniunt, *una Eccleſia*, eodem etiam ii, qui ad alium locum à ſe conſtitutum confluunt, *alia Eccleſia* eſt. Et quilibet *homodoxorum* numerus *Eccleſia* eſt; & per conſequens tot *Eccleſiæ* erunt, quot ſunt opiniones diverſæ; hoc eſt, eadem multitudo hominum erit ſimul & *una* & *plures Eccleſiæ*. Itaque *Eccleſia* niſi ubi certa & cognita, hoc eſt, legitima poteſtas ſit, per quam ſinguli per ſe, vel per

alios

alios in cœtu adeſſe obligentur, una non eſt. Atque unitate legitimæ poteſtatis convocandi Synodos & conventus Chriſtianorum, non uniformitate doctrinæ, fit *una* & capax functionum *perſonalium*; quæ alioquin eſt multitudo, & *perſonæ* in plurali, utcunque opinionibus conſentientes.

XXI. Iis, quæ dicta jam ſunt, neceſſariâ connexione adhæret, *civitatem Chriſtianorum* hominum, & *Eccleſiam* eorundem, prorſus eandem rem eſſe, duobus nominibus propter duas cauſas appellatam. Nam *materia civitatis* & *Eccleſiæ* eadem eſt, nimirum iidem homines Chriſtiani. *Forma* autem quæ conſiſtit in legitima poteſtate eos convocandi, eadem quoque eſt; conſtat enim, ſingulos cives obligari eo venire, quo à civitate convocantur. Quæ vero *civitas* vocatur, quatenus conflatur ex *hominibus*, eadem quatenus conſtat ex *Chriſtianis*, *Eccleſia* nominatur. *Civitas Chriſtiana, idem quod Eccleſia Chriſtiana.*

XXII. Cum iiſdem cohæret & hoc, *ſi plures ſint civitates Chriſtianæ, eas ſimul omnes Eccleſiam perſonaliter unam non eſſe.* Poſſunt quidem conſenſu mutuo una fieri, ſed non aliter, quam, ut fiant etiam una civitas. Convenire enim niſi ad certum tempus & locum conſtitutum, *Plures civitates non conſtituunt unam Eccleſiam.*

non poſſunt. Sunt autem perſonæ, loca, & tempora conventuum juris civilis; neque quiſquam civis, vel externus, pedem in ullum locum inferre jure poteſt, niſi permittente civitate, quæ loci domina eſt. Quæ vero niſi permittente civitate fieri jure non poſſunt, ea ſi jure fiant, fiunt per autoritatem civitatis. Eſt certe *Eccleſia univerſa* unum *Corpus myſticum*, cujus caput eſt CHRISTUS, ſed eadem ratione, qua omnes ſimul homines Deum rectorem mundi agnoſcentes, unum regnum, & *una civitas* ſunt, quæ tamen neque *una perſona* eſt, neque unam actionem aut ſententiam communem habet. Præterea ubi dicitur CHRISTUS eſſe *caput corporis Eccleſiæ*, manifeſtè apparet, dictum id eſſe ab Apoſtolo de electis, qui quamdiu in hoc mundo ſunt, potentiâ tantum *Eccleſia* ſunt, quæ actu antè non erit, quam à reprobis quidem ſegregentur, inter ſe verò congregentur in die judicii. *Eccleſia Romana* permagna olim fuit, ſed fines imperii egreſſa non eſt; neque ergo *univerſa*, niſi eo ſenſu, quo dictum etiam eſt de *Romana civitate*, *Orbem jam totum victor Romanus habebat*; cum non haberet partem ejus viceſimam. Poſtquam autem imperium civile in partes

tes diſcerptum fuit, ſingulæ civitates inde exortæ, totidem erant *Eccleſiæ*, & quam habuit in eas *Eccleſia Romana* poteſtatem, ea tota pendere potuit ex ipſarum autoritate, quæ excuſſis Imperatoribus, Doctores tamen Romanos habere contentæ ſunt.

XXIII. *Eccleſiaſtici* appellari poſſunt, qui munus in *Eccleſia* exercent publicum. Munerum autem erat aliud *Miniſterium*, *aliud Magiſterium*. *Miniſtrorum* munus erat inſervire menſis, procurare bona *Eccleſiæ* temporalia, portionesque (quo tempore divitiarum omni abolitâ proprietate de communi alebantur) in ſingulos diſtribuere. *Magiſtri* autem pro ordine, alii *Apoſtoli*, alii *Epiſcopi*, alii *Presbyteri*, hoc eſt, majores natu ſive ſeniores, appellabantur; non tamen ut *Presbyteri* nomine *ætas*, ſed *officium* diſtingueretur. Fuit enim *Timotheus* Presbyter, quamquam juvenis; ſed quia plerumque *Seniores* ad *magiſteria* adhibebantur, nomen ætatis ad ſignificandum munus uſurpatum eſt. Iidem *Magiſtri* pro diverſitate munerum vocabantur alii *Apoſtoli*, alii *Prophetæ*, alii *Euangeliſtæ*, alii *Paſtores* ſeu *doctores*. Et opus quidem *Apoſtolicum* univerſum erat: *Propheticum* autem, revelatio- *Eccleſiaſtici qui.*

nes

nes proprias in *Eccleſia* proponere; *Euangeliſticum*, prædicare, ſive præcones eſſe Euangelii apud infideles; *Paſtoritium*, docere, confirmare & regere animos eorum, qui jam crediderant.

Electionem Eccleſiaſticorum ſpectare ad Eccleſiam; conſecrationem ad Paſtores.

XXIV. In *Electione Eccleſiaſticorum* duo conſideranda ſunt, *electio* perſonarum, & conſecratio ſive inſtitutio, quæ & ordinatio appellatur. Primos *Apoſtolos* duodecim ipſe CHRISTUS & *elegit* & *ordinavit*. Poſt aſcenſionem CHRISTI, *Matthias* in locum *Judæ* proditoris ſuffectus eſt, *Eccleſia* (quæ ex hominibus circiter centum & viginti tunc temporis congregata eſt) duos eligente: *ſtatuerunt enim duos: Joſeph & Matthiam*; ſed Deo ipſo ſorte unum *Matthiam* approbante. Atque duodecim hos appellat ſanctus Paulus *magnos* & *primos Apoſtolos*; item *Apoſtolos circumciſionis*. Poſtea additi duo alii *Apoſtoli*, *Paulus* & *Barnabas*; ordinati quidem à Doctoribus & Prophetis *Eccleſiæ Antiochenæ* (quæ erat *Eccleſia particularis*) per impoſitionem manuum, electi verò juſſu Spiritus ſancti. Quod fuerint ambo *Apoſtoli*, conſtat ex decimo quarto Actorum, verſu 13. Quod *Apoſtolatum* ex eo receperunt, quod juſſu Spiritus ſancti à Prophetis Doctoribuſque

Eccle-

Eccleſiæ Antiochenæ ſegregati fuerint ad opus Dei, oſtendit ipſe ſanctus Paulus, qui diſtinctionis cauſa vocat ſe *Apoſtolum ſegregatum in Euangelium Dei.* Rom. 1. v. 1. Sed ſi quæratur ulterius; *quo autoritate* factum ſit, ut pro juſſu Spiritus Sancti receptum ſit, quod Prophetæ & Doctores illi profectum à Spiritu Sancto eſſe dixerint, reſpondendum neceſſario eſt, *Autoritate Eccleſiæ Antiochenæ.* Prophetæ enim & Doctores antequam admittantur, examinandi ſunt ab Eccleſia; dicit enim ſanctus Johannes, *Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus; ſi ex Deo ſunt, quoniam multi Pſeudo-Prophetæ exierunt in mundum.* A qua autem *Eccleſia*, niſi ad quam ſcripta eſt ea Epiſtola? Similiter reprehendit ſanctus Paulus *Eccleſias Galatiæ* quod judaizarent; Gal. 2. v. 14. etiamſi viderentur ipſi id facere Auctore *Petro*, nam cum dixiſſet, ſe *Petrum* ipſum reprehendiſſe his verbis: *Si tu, cum Judæus ſis, gentiliter vivis & non Judaicè, quomodo Gentes cogis judaizare?* non multo poſt interrogat ipſos dicens: *Hoc ſolum à vobis volo diſcere: ex operibus legis Spiritum accepiſtis, an ex auditu fidei?* Gal. 3. verſ. 2. Ex quo patet id quod reprehendit in *Galatis*, fuiſſe *Judaiſmum*, quam-

quamquam *Petrus Apoſtolus* judaizare cogeret. Cum igitur, quos doctores ſequeretur *Eccleſia*, non *Petri*, neque ergo hominis erat determinare, etiam *Eccleſiæ Antiochenæ* autoritati innitebatur Doctorum & Prophetarum ſuorum electio. Quoniam autem per doctorum, ſic electorum, impoſitionem manuum, Spiritus Sanctus ſegregavit ſibi *Apoſtolos, Paulum & Barnabam*; manifeſtum eſt, ſummorum in *Eccleſia* qualibet Doctorum *conſecrationem & impoſitionem manuum* ad ejuſdem *Eccleſiæ* Doctores pertinere. *Epiſcopos* autem, qui & *Presbyteri* vocati erant, etſi non omnes Presbyteri Epiſcopi, ordinaverunt tum *Apoſtoli*, (nam *Paulus & Barnabas* cum docuiſſent in *Derbe*, *Lyſtra*, & *Iconio*, *Presbyteros* conſtituerunt per ſingulas Eccleſias, Act. 14. v. 22.) tum etiam *Epiſcopi* alii: *Titus* enim in *Creta* relictus eſt à *Paulo*, ut conſtitueret per civitates *Presbyteros*: Tit. 1. v. 5. Et *Timotheo* dictum eſt: *Noli negligere gratiam Dei quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per Prophetiam, cum impoſitione manuum presbyterii*: 1 Tim. 4. v. 14. Eidemque datæ regulæ ſunt circa *Presbyterorum* electionem. Non autem intelligi id poteſt, niſi de ordinatione eorum, qui ab Eccleſia eligerentur. Conſtituere

enim

enim doctorem in Eccleſia, niſi Eccleſiâ permittente, nemo potuit. Nam ipſorum *Apoſtolorum* munus erat, non imperare, ſed docere. & quamquam qui commendati ab *Apoſtolis* vel *Presbyteris* fuerant propter exiſtimationem commendantium non rejicerentur, cum tamen ſine *voluntate Eccleſiæ* eligi non poſſent, etiam per *autoritatem Eccleſiæ* electi cenſebantur. Similiter miniſtri qui *Diaconi* vocantur, ab *Apoſtolis ordinati*, ab *Eccleſia* tamen *electi* erant. Nam cum ſeptem *Diaconi* eligendi ordinandique erant, non eos eligebant *Apoſtoli*, ſed *conſiderate*, inquiunt, *fratres, viros ex vobis boni teſtimonii ſeptem*, &c. atque illi *elegerunt Stephanum*, &c. *& ſtatuerunt eos ante conſpectum Apoſtolorum*. Act. 6. v. 3. 6. Conſtat itaque ex conſuetudine *Eccleſiæ* ſub *Apoſtolis*, Eccleſiaſticorum omnium *ordinationem* quidem, ſive *conſecrationem*, quæ fit per *orationem* & *manuum impoſitionem*, ad *Apoſtolos* & *Doctores ſpectaſſe*, *electionum* verò ordinandorum ad *Eccleſiam*.

Poteſtatem peccata pœnitentibus remittendi, non

XXV. De poteſtate *ſolvendi & ligandi*, id eſt, *peccata remittendi* & *retinendi*, dubium eſſe non poteſt, quin ea data ſit à *Chriſto* futuris tunc *Paſtoribus*, eodem modo quo præſentibus *Apoſtolis*.

pœnitentium retinendi, ſpectare ad Paſtores: ſed de pœnitentia judicandi, ad Eccleſiam.

lis. Data autem eſt *Apoſtolis* omnis poteſtas *remittendi peccata*, quam ipſe habuit *Chriſtus: Sicut miſit me pater,* inquit *Chriſtus*, *& ego mitto vos*: Joh. 20. v. 21. ſubjungitque, *quorum remiſeritis peccata, remittuntur, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* v. 23. Sed quid ſit *ſolvere* & *ligare*, ſive *peccata remittere* & *retinere*, dubitationem habet. Primum enim *peccata* ejus retinere, qui baptizatus in remiſſionem peccatorum verè pœnitens eſt, videtur contra ipſum pactum novi Teſtamenti, neque ergo à *Chriſto* fieri, nedum à paſtoribus poſſe. *Remittere* autem non pœnitenti, videtur eſſe contra voluntatem Dei patris, à quo *Chriſtus* ad convertendum mundum, hominesque ad obedientiam reducendum miſſus eſt. Deinde ſi Paſtoribus ſingulis eo modo *remittere* & *retinere peccata* conceſſum eſſet, omnis metus Principum, & Magiſtratuum civilium, unaque omne regimen civile deſtrueretur. Dictum enim eſt à Chriſto, immo etiam natura ipſa dictat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere; ſed potius timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in Gehennam.* Matth. 10. verſ. 28. Neque eſt quiſquam ita mente captus, ut non

po-

potius mallet iis, qui *peccata remittere* & *retinere* poſſunt, quam regibus potentiſſimis obtemperare. Neque tamen ex altera parte exiſtimandum eſt, *remiſſionem peccatorum* nihil aliud eſſe præter exemtionem à pœnis eccleſiaſticis. quid enim mali habet excommunicatio præter conſequentem ex ea pœnam æternam; vel boni, in Eccleſiam recipi, ſi extra eam eſſet ſalus? Tenendum igitur eſt, *Paſtores habere poteſtatem peccata verè & abſolutè remittendi*, ſed *pœnitentibus*; & *retinendi*, ſed *impœnitentium*. Dum autem putant homines, pœnitere nihil aliud eſſe, quam ut facta ſua quiſque condemnet, mutetque conſilia, quæ ſibimet ipſis peccata eſſe & culpam habere videantur; orta eſt opinio, poſſe eſſe pœnitentiam ante confeſſionem peccatorum coram hominibus; & eſſe pœnitentiam non effectum, ſed cauſam confeſſionis. atque inde difficultas dicentium, peccata eorum, quos pœnitet, jam remiſſa eſſe in Baptiſmo; non pœnitentium omnino remitti non poſſe; contra Scripturam eſt, & contra verba *Chriſti* dicentis, *quorum remiſeritis*, &c. Sciendum igitur primo loco ad difficultatis hujus ſolutionem, peccati veram agnitionem eſſe ipſam pœnitentiam,

nam qui ſcit ſe peccaſſe, ſcit ſe erraſſe, errare autem velle impoſſibile eſt; itaque qui ſcit ſe peccaſſe, nollet factum; id quod eſt pœnitere. Deinde ubi dubium eſſe poteſt, an quod factum eſt, peccatum ſit, necne; conſiderandum eſt, pœnitentiam non antecedere confeſſionem peccatorum, ſed ſubſequi. Pœnitentia enim non eſt, niſi de peccato agnito. Oportet igitur pœnitentem, & factum agnoſcere, & cognoſcere quod ſit peccatum, hoc eſt, quod ſit contra legem. Si quis igitur, quod à ſe factum eſt, putet non eſſe contra legem, impoſſibile eſt, ut ejus pœniteat. Ergo ante pœnitentiam neceſſaria eſt factorum ad legem applicatio. Ad legem autem ſine interprete facta applicare, fruſtra eſt; non enim verba legis, ſed ſententia legislatoris, actionum regula eſt. Eſt autem legis interpres certe homo vel homines; non enim judex eſt unuſquiſque facti ſui, an ſit peccatum necne. Itaque explicandum factum eſt, de quo dubitatur, an ſit peccatum, ante hominem vel homines. Atqui hoc facere, confeſſio eſt. Jam, quando legis interpres judicaverit, factum ejus eſſe peccatum; ſi acquieſcat peccator judicio, ſtatuatque apud ſe, non facere amplius, pœ-

niten-

nitentia eſt. Atque hoc modo vera pœnitentia aut non eſt, aut confeſſionem non antecedit ſed ſequitur. His ita explicatis non eſt intellectu difficile, qualis illa ſit poteſtas *ſolvendi & ligandi.* Cum enim in remiſſione duo ſint; Alterum, *judicium* ſive *condemnatio*, qua factum judicatur eſſe peccatum; alterum, (ubi condemnatus judicio acquieſcens obediverit, id eſt, pœnituerit) *peccati remiſſio*, vel (ſi non pœnituerit) *retentio*: primum eorum, id eſt, judicare an ſit peccatum, ad *interpretem legis*, id eſt, *judicem ſummum*; ſecundum, remiſſio vel retentio peccati pertinet ad *Paſtorem*; & eſt illa ipſa, de qua agitur, *poteſtas ligandi & ſolvendi.* Atque hanc veram fuiſſe ſententiam noſtri Servatoris in ejuſmodi poteſtatis inſtitutione, ex 18 capite ſancti Matthæi, v. 15, 16, 17, 18. ſic apparet: Diſcipulos alloquens: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum.* (Notandum obiter eſt, ſi peccaverit in te, idem eſſe quod ſi injuriam tibi fecerit, ideoque loqui *Chriſtum* de iis, quæ pertinent ad *tribunal civile*) addit, *ſi te non audierit* (hoc eſt, ſi neget feciſſe, vel ſi factum confeſſus, feciſſe injuſtè neget) *adhibe tecum adhuc unum aut duos. Quodſi hos*

non audierit, dic Eccleſiæ. Quare autem *Eccleſiæ*, niſi ut ipſa judicet an peccatum ſit necne? *Quod ſi Eccleſiam non audierit*, hoc eſt, ſi ſententiæ *Eccleſiæ* non acquieverit, ſed ſuſtinuerit, non eſſe peccatum, quod ea peccatum eſſe judicaverit, hoc eſt, ſi non pœnituerit, (nam certum eſt, pœnitere facti neminem, quod non exiſtimat eſſe peccatum) non dicit, *dic Apoſtolis*, ut ſciamus, ſententiam definitivam in quæſtione an ſit peccatum necne, relinqui non illis, ſed *Eccleſiæ*; ſed, *ſit tibi* inquit, *ſicut Ethnicus & Publicanus*, hoc eſt, tanquam extra *Eccleſiam*; tanquam non baptizatus, id eſt, tanquam is cujus *peccata retinentur*. Baptizabantur enim omnes Chriſtiani in remiſſionem peccatorum. Quoniam autem quæri poterat, quis haberet tantam poteſtatem, quanta eſt Baptiſmi beneficium impœnitentibus auferendi, oſtendit *Chriſtus*, eos ipſos, quibus autoritatem dederat pœnitentes baptizandi in remiſſionem peccatorum, & faciendi ex Ethnicis Chriſtianos, autoritatem quoque habere peccata eorum, qui ab *Eccleſia* judicarentur impœnitentes, retinendi, eoſque ex Chriſtianis reddendi Ethnicos. ideoque ſtatim ſubjungit: *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis ſuper terram,*

erunt ligata & in cœlo, & quæcunque ſolveritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo. Ex quo intelligi poteſt, *poteſtatem ſolvendi & ligandi,* ſive *remittendi & retinendi peccata*, quæ & *poteſtas clavium* dicitur, aliam non eſſe à poteſtate data alio loco his verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti.* Matth. 28. v. 19. Et quemadmodum Paſtores Baptiſmum negare non poſſunt ei, quem *Eccleſia* dignum cenſet, ita neque retinere peccata ejus, quem *Eccleſia* abſolvendum judicat; neque etiam remittere peccata ejus, quem *Eccleſia* pronunciat eſſe contumacem. Et de peccato quidem judicare, *Eccleſiæ eſt*: *Paſtorum* vero, *judicatos* ab Eccleſia *ejicere*, vel intra eam recipere. Ita Sanctus *Paulus* ad *Eccleſiam Corinthiacam*, *Nonne de iis*, inquit, *qui intus ſunt, vos judicatis?* ipſe tamen fornicarium ab *Eccleſia* ſeparandum pronunciavit: *Ego quidem*, inquit, *abſens corpore, præſens autem ſpiritu*, &c.

XXVI. Actus retentionis peccatorum is eſt, qui vocatur ab Eccleſia *Excommunicatio*, & à Sancto *Paulo*, *tradere Satanæ.* Nomen *excommunicationis*, idem ſonans quod ἀποσυνάγωγον ποιεῖν è *Synagoga ejicere*, tractum videtur à le- *Excommunicatio quid, & in quos cadere non poteſt.*

ge Moſaïca, qua eos, qui à Sacerdote leproſi judicati ſunt, extra caſtra ſeorſim habere imperatum eſt, donec rurſus Sacerdotis judicio mundi, & certis ritibus (inter quos erat corporis lavatio) purificati eſſent. Levit. 13. verſ. 46. Progrediente inde tempore Judæis mos erat, eos etiam qui tranſibant à *Gentiliſmo* ad *Judaiſmum*, tanquam immundos, non recipere, niſi prius *lavatos*; & diſſentientes à doctrina *Synagogæ*, *Synagogâ ejicere*. Ad ſimilitudinem hujus ritus tranſeuntes ad Chriſtianiſmum (ſive Judæi eſſent, ſive Gentes) non niſi per *Baptiſmum* in *Eccleſiam* recipiebantur; & diſſentientes ab *Eccleſia*, *communione Eccleſiæ* privabantur. *Tradi* autem *Satanæ* ideo dicebantur, quia quod extra *Eccleſiam* erat, id omne regno *Satanæ* comprehendebatur. Finis hujuſmodi diſciplinæ erat, ut deſtituti ad tempus gratiâ & privilegiis *Eccleſiæ* ſpiritualibus, humiliarentur ad ſalutem. Effectus autem quoad ſecularia is erat, ut *excommunicatus* non modo cœtibus ſive Eccleſiis, & participatione Myſteriorum prohiberetur, ſed tanquam noxius contagione, etiam pejor Ethnico, à cæteris Chriſtianis ſingulis fugeretur. Nam *cum Ethnicis commiſceri* permiſit Apoſto-

lus:

lus; cum his *ne cibum* quidem *una ſumere*. 1 Cor. 5. v. 10, 11. Quum ergo talis ſit *excommunicationis* effectus, manifeſtum eſt primo loco, *civitatem Chriſtianam non poſſe excommunicari*. Eſt enim civitas Chriſtiana, Eccleſia Chriſtiana; ut oſtenſum eſt ſupra articulo 21, & ejuſdem extenſionis. *Eccleſia* autem *excommunicari* non poteſt; vel enim excommunicabit ſe ipſam, quod eſt impoſſibile, vel *excommunicabitur* ab *alia Eccleſia*, eaque vel *univerſali*, vel *particulari*. *Univerſalis* autem *Eccleſia* cum *perſona* non ſit, (ut oſtenſum eſt articulo 22) neque ergo agat aut faciat quicquam, *excommunicare* neminem poteſt. *Particularis* autem *Eccleſia*, *excommunicando aliam Eccleſiam* nihil agit, nihil mutat: quorum enim *communis* non eſt cœtus, eorum *excommunicatio* eſſe non poteſt; neque ſi *Eccleſia* aliqua, puta *Jeroſolymitana* aliam, puta *Romanam excommunicaſſet*, non illam magis *excommunicaſſet* quam ſe ipſam. Nam qui alium ſua communione privat, ſe quoque privat communione illius. Secundo, *neminem poſſe civitatis alicujus abſolutæ, cives ſimul omnes excommunicare, vel templorum uſum vel cultum Dei publicum eis interdicere*. Non enim *excommunicari* poſſunt

ab *Eccleſia*, quam ipſi conſtituunt; ſiquidem enim id facerent, non modò non *Eccleſia*, ſed ne *civitas* quidem eſſent, diſſolverenturque ſua ſponte; id verò non eſt *excommunicari*, neque *interdici*. Quod ſi ab alia *Eccleſia excommunicentur*, habendi ſunt, illi *Eccleſiæ*, tanquam Ethnici. *Sed *Ethnicos*, per doctrinam *Chriſti*, nulla *Eccleſia Chriſtiana* prohibere poteſt, quin congregent ſe, & inter ſe *communicent*, prout eorum civitatibus viſum fuerit, præſertim ſi coëant ad colendum *Chriſtum*, quamquam id fiat ritu & modo ſingulari. Ergo neque *excommunicatos*; qui ut Ethnici tractandi ſunt. Tertio, *excommunicari non poſſe Principem*, *qui habet ſummum civitatis imperium*. Neque enim per doctrinam *Chriſti* ſubditus unus, vel plures ſimul, Principi ſuo quamquam Ethnico loca publica, aut privata interdicere, aut introitum in quemcumque cœtum negare poteſt, aut prohibere, ne faciat, quicquid in ſua ditione voluerit. Eſt enim crimen læſæ majeſtatis in omni civitate, civi cuicunque, vel quotcunque civibus ſimul, autoritatem ſibi quamcumque in totam civitatem arrogare. Qui vero autoritatem arrogant ſibi in eum qui habet civitatis ſummum im-

perium,

perium, eandem arrogant in ipſam civitatem. Præterea, Princeps ſummus, ſi Chriſtianus ſit, hoc amplius habet, ut civitas, cujus voluntas continetur in ipſius voluntate, id ipſum ſit, quod vocamus *Eccleſiam*. Neminem igitur excommunicat *Eccleſia*, niſi quem excommunicat autoritate Principis. Sed Princeps non *excommunicat* ſe ipſum, non igitur *excommunicari* poteſt à ſubditis ſuis. Poteſt quidem eſſe, ut cœtus civium rebellium, vel proditorum, pronunciet Principem ſummum eſſe *excommunicatum*, ſed non *jure*. Multo minus Princeps à Principe *excommunicari* poteſt. eſſet enim hoc, non *excommunicatio*, ſed potius indictio belli per convicium. Nam cum una non ſit *Eccleſia* quæ conflatur ex civibus duarum civitatum abſolutarum, propter defectum (ut dictum ſupra eſt articulo 22.) poteſtatis ritè conveniendi in unum cœtum, illi qui unius Eccleſiæ ſunt, non tenentur obedire alteri, neque ergo propter inobedientiam poſſunt *excommunicari*. Quod autem dicat aliquis, Principes, cum *Eccleſiæ univerſalis* membra ſint, poſſe etiam *univerſalis Eccleſiæ* autoritate *excommunicari*, locum non habet, propterea quod *Eccleſia univerſalis*

(ut dictum eſt articulo 22.) non eſt *una perſona*, de qua poſſit dici, quod *fecerit*, *decreverit*, *ſtatuerit*, *excommunicaverit*, *abſolverit*, & ſimilia perſonalia; neque habet rectorem ullum in terris, cujus juſſu convenire & deliberare poſſit. Nam rectorem eſſe *Eccleſiæ univerſalis*, & poſſe eam convocare, idem eſt, ac rectorem eſſe & dominum omnium per univerſum orbem Chriſtianorum, id quod nemini conceditur, præterquam ſoli Deo.

Interpretationem Scripturæ dependere ab autoritate civitatis.

XXVII. Oſtenſum eſt ſupra articulo 18, autoritatem *interpretandi Scripturas* ſacras non conſiſtere in eo, quod interpres poſſit impunè ſententiam, quam inde elicit, aliis vel ſcripto vel viva voce exponere & explicare; ſed in eo, quod non ſit aliis contra ſententiam ejus faciendi aut docendi jus; ita ut *interpretatio* de qua agimus, idem ſit quod *Poteſtas* (in omnibus controverſiis per Scripturam ſacram determinandis) definiendi. Nunc oſtendendum eſt, autoritatem illam pertinere ad ſingulas *Eccleſias*, & dependere ab autoritate ejus, vel eorum qui habent ſummum imperium, modo ſint Chriſtiani. Si enim ab autoritate civili non dependeat, dependere eam oportet vel ab arbitrio ſingulorum civium, vel ab autoritate

ritate externa. Ne verò ab arbitrio dependeat ſingulorum, prohibent inter alia, conſequutura inde incommoda & abſurda. Quorum præcipuum eſt hoc, quod non modò omnis tolleretur (contra præceptum *Chriſti*) obedientia civilis, ſed etiam omnis ſocietas & pax humana (contra leges naturales) diſſolveretur. Cum enim Scripturam Sacram ſinguli interpretentur ſibi; id eſt, unuſquiſque judicem ſe faciat, quid Deò placeat, quid diſpliceat, non ante Principibus obedire poſſunt, quàm ipſi de mandatis eorum, utrum conformia ſint Scripturæ necne, judicaverint. Atque ſic vel non obediunt, vel obediunt propter judicium proprium, hoc eſt, ſibi obediunt, non civitati. Tollitur ergo obedientia civilis. Rurſus cum unuſquiſque propriam ſequatur ſententiam, neceſſe eſt controverſias quæ oriuntur, innumerabiles fore, neque determinabiles: unde inter homines (qui natura ſua diſſenſionem omnem habent pro contumelia) naſceretur primo odium, deinceps jurgium, & bellum; atque ita omnis periret ſocietas & pax. Habemus præterea in exemplum, id quod ſub lege vetere circa librum legis obſervari voluit Deus, nimirum ſcribi quidem, publicè haberi & Canonem doctri-

næ divinæ eſſe voluit; ſed non inde à ſingulis, ſed à ſolis Sacerdotibus definiri controverſias. Eſt denique præceptum Servatoris noſtri, ut ſi quid oriatur offenſionis inter ſingulos, ut *audiant Eccleſiam*. Itaque *Eccleſiæ* munus eſt controverſias determinare. Non ergo ſingulorum, ſed *Eccleſiæ* eſt Scripturas ſacras interpretari. Ut ſciamus autem, autoritatem *interpretandi Verbum Dei*, hoc eſt, omnes quæſtiones de Deo & Religione determinandi, non ſpectare ad perſonam quamcunque externam, perpendendum inprimis eſt, quid momenti ea poteſtas habeat in animis civium, civilibuſque actionibus. Nemini enim ignotum eſſe poteſt, actiones hominum voluntarias neceſſitate naturali ipſorum ſequi opiniones quas habent de bono & malo, præmiis & pœnis; ex quo fit ut obedientiam illis quorum arbitrio vel felices vel miſerrimos in æternum futuros ſe credunt, præſtare neceſſariò velint. Quorum autem arbitrio, quæ doctrinæ & quæ actiones neceſſariæ ſunt ad ſalutem, ſtatuitur; eorum arbitrio exſpectant homines felicitatem vel perditionem æternam; iis igitur in omnibus rebus obſequentur. Quod cum ita ſit, manifeſtiſſimum eſt, cives qui ſe obligari credunt,

circa

circa eas doctrinas, quæ ad ſalutem neceſſariæ ſunt, autoritati externæ acquieſcere, non conſtituere civitatem per ſe, ſed eſſe externi illius ſubditos. Neque ergo, etſi Princeps aliquis ſummus tantum autoritatis alii cuicunque ſcripto concederet, ita tamen ut imperium civile retinuiſſe intelligeretur, ſcriptum tale validum erit; nec quicquam transferet; quod ad retinendum, & bene adminiſtrandum imperium, ſit neceſſarium. Nam per cap. 2. art. 4. *transferre jus* nemo dicitur, niſi dederit *ſignum idoneum voluntatis transferendi.* qui verò *voluntatem retinendi* imperium aperte ſignificavit, non poteſt dediſſe ſignum idoneum transferendi media ad imperium neceſſaria. Non erit igitur hujuſmodi ſcriptum ſignum voluntatis, ſed ignorantiæ in contrahentibus. Secundo, conſiderandum eſt quam abſurdum ſit, civitatem, vel ſummum imperantem conſcientias civium regendas committere hoſti. Sunt enim, ut ſupra oſtenſum eſt cap. 5. art. 6. inter ſe in ſtatu hoſtili, quicunque in unitatem perſonæ non coaluerunt. Neque obſtat quod non ſemper pugnent: (nam & inter hoſtes induciæ fiunt) ſufficit ad hoſtilem animum, quod diffidentia ſit, quod civitatum, Regno-

rum, imperiorum fines, præſidiis armati, ſtatu vultuque gladiatorio ſe mutuo, etſi non feriant, ut hoſtes tamen intueantur. Poſtremo, quam iniquum eſt id poſtulare, quod ipſa poſtulandi ratione juris alieni eſſe confiteris? Interpres ſum Scripturæ Sacræ, tibi, qui civitatis alienæ civis es. Qua ratione? quibus pactis inter me & te? Autoritate divina. Unde cognita? ex Sacra Scriptura. en librum, lege. Fruſtra, niſi & eandem mihi interpreter. mei ergo juris eſt, & cæterorum ſingulorum civium, ea interpretatio: id quod negamus ambo. Reſtat ergo quod in omni *Eccleſia Chriſtiana*, hoc eſt, in omni *civitate Chriſtiana*, Scripturæ Sacræ *interpretatio*, hoc eſt, *jus controverſias* omnes *determinandi* dependeat & derivetur ab autoritate illius hominis, vel cœtus, penes quem eſt ſummum imperium civitatis.

Chriſtianam civitatem Scripturas interpretari debere per Paſtores Eccleſiaſticos.

XXVIII. Quapropter omnino duo ſunt genera controverſiarum, unum circa *ſpiritualia*, hoc eſt, circa quæſtiones fidei, quarum veritas ratione naturali inveſtigari non poteſt; quales ſunt quæſtiones *de natura* & *officio* CHRISTI, *de præmiis* & *pœnis* futuris, *de reſurrectione corporum*, *de natura* & *officiis Angelorum*, *de Sacramentis* & *cultu externo*,

&

& ſimilia; alterum circa quæſtiones ſcientiæ humanæ, quarum veritas ratione naturali, & Syllogiſmis elicitur, ex pactis hominum & definitionibus (id eſt, receptis uſu, & conſenſu communi, vocabulorum ſignificationibus) quales ſunt quæſtiones omnes *Juris & Philoſophiæ*. Exempli cauſa, quando in *jure* quæritur, an ſit promiſſum & pactum, necne? id nihil aliud eſt, quam quærere an verba talia, tali modo prolata, appellentur communi uſu & conſenſu civium *promiſſum*, aut *Pactum*; quodſi ſic appellantur, verum eſt pepigiſſe; aliter, falſum. Veritas ergo ea dependet à pactis & conſenſu hominum. Similiter quando quæritur in Philoſophia, an idem poſſit eſſe totum in pluribus ſimul locis determinatio quæſtionis dependet à cognitione communis conſenſus hominum, circa ſignificationem vocabuli *Totius*. ſiquidem enim homines quando dicunt, totum eſſe alicubi, ſignificant communi conſenſu, intelligere ſe, nihil eſſe ejuſdem alibi; falſum eſt, idem eſſe in pluribus ſimul locis. Veritas ergo ea dependet à conſenſu hominum, eademque ratione in cæteris omnibus *Juris* & *Philoſophiæ* quæſtionibus. Et qui contra hunc communem

circa rerum appellationes conſenſum hominum, ex obſcuris ſcripturæ locis aliquid ſtatui poſſe judicant, tollendum judicant & ſermonis uſum, & una omnem ſocietatem humanam. Dicet enim qui vendiderit totum agrum, eſſe totum uno ceſpite, & reliquum tanquam non venditum retinebit: imo ipſam tollit rationem, quæ nihil aliud eſt præter veritatis per talem conſenſum factæ inveſtigatio. Hujuſmodi itaque quæſtiones non neceſſe eſt ut determinet civitas per interpretationem Scripturæ ſacræ. non enim pertinent ad *Verbum Dei*, eo ſenſu quo ſumitur Verbum Dei pro *Verbo de Deo*, id eſt, *Doctrina Euangelica*. neque obligatur, qui habet *Eccleſiæ Imperium*, ad hujuſmodi judicia adhibere *Doctores Eccleſiaſticos*. quæſtionibus autem fidei, id eſt, *de Deo*, quæ captum humanum ſuperant, decidendis, opus eſt benedictione divina (ne poſſimus falli, ſaltem in neceſſariis) per *impoſitionem manuum* ab ipſo CHRISTO derivanda. Nam cum ad ſalutem æternam obligemur ad doctrinam ſupernaturalem, & quam propterea intelligere eſt impoſſibile, ita deſtitui, ut falli poſſimus in neceſſariis, repugnat æquitati. *Infallibilitatem* hanc promiſit Servator

noſter

noſter (in iis rebus quæ ad ſalutem ſunt neceſſariæ) *Apoſtolis* uſque ad diem judicii, hoc eſt, *Apoſtolis* & *Paſtoribus* ab Apoſtolis ſucceſſivè per *impoſitionem manuum* conſecrandis. Obligatur ergo quatenus Chriſtianus, is qui habet civitatis imperium, Scripturas ſacras, ubi quæſtio eſt de *myſteriis fidei*, per *Eccleſiaſticos* ritè ordinatos interpretari. Et ſic in civitatibus Chriſtianis judicium & *ſpiritualium* & *temporalium* pertinet ad autoritatem civilem. Et is homo vel cœtus qui ſummum habet imperium, caput eſt & *civitatis* & *Eccleſiæ*: una enim res eſt *Eccleſia* & *civitas Chriſtiana*.

CAPUT. XVIII.

De neceſſariis ad Introitum in Regnum cœlorum.

I. *Propoſita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per diſtinctionem inter neceſſaria & non neceſſaria ad ſalutem.* II. *Omnia neceſſaria ad ſalutem contineri in* fide *&* obedientia. III. *Qualis ſit ea quæ requiritur* obedientia. IV. *Quid ſit* Fides, *& quomodo diſtinguatur à* profeſſione, *à* ſcientia, *& ab* opinione. V. *Quid ſit* credere in CHRISTUM. VI. *Unicum articulum*, JESUM ESSE CHRISTUM, *neceſſarium eſſe ad ſalutem, probatur ex ſcope-*

ſcopo Euangeliſtarum. VII. *Ex prædicatione* Apoſtolorum. VIII. *Ex facilitate Religionis Chriſtianæ.* IX. *Ex eo quod ſit* fundamentum *fidei.* X. *Ex diſertiſſimis* CHRISTI *&* Apoſtolorum *verbis.* XI. *In eo Articulo contineri fidem Veteris Teſtamenti.* XII. Fides *&* obedientia *quomodo concurrant ad ſalutem.* XIII. *In civitate Chriſtiana, nullam eſſe repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.* XIV. *Doctrinas quæ hodie controvertuntur de Religione, ſpectare pleraſque ad jus regnandi.*

Propoſita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per diſtinctionem inter neceſſaria & non-neceſſaria ad ſalutem.

I. Autoritatem omnem in rebus *ſecularibus* derivare ab autoritate ejus qui ſummum habet imperium, ſive is unus homo ſit, ſive unus cœtus, in confeſſo ſemper fuit. Eandem in *ſpiritualibus* ab autoritate *Eccleſiæ* dependere ex proximè antecedentibus manifeſtum eſt; & præterea hoc, *civitatem* omnem *Chriſtianam* eſſe *Eccleſiam* hujuſmodi autoritate præditam. Ex quibus colligere etiam quantumlibet ingenio tardus poteſt, in *civitate Chriſtiana*, (hoc eſt, in civitate cujus ſummum imperium habet Princeps vel cœtus Chriſtianus) *omnem uniri ſub Chriſto poteſtatem tam ſecularem quam ſpiritualem;* ideoque in omnibus, iis eſſe obediendum. Contra autem, quia *obedire oportet Deo, magis quàm hominibus,* orta eſt difficultas, quo pacto obedientia tutò

iis præſtari poſſit, ſi quando imperatum fuerit aliquid, quod CHRISTUS fieri prohibet. Cauſa difficultatis eſt, quod cum Deus non amplius per CHRISTUM & *Prophetas* vivâ voce nos alloquatur, ſed per Scripturas Sacras, quæ à diverſis diverſe accipiuntur, ſciunt quidem, quid Reges imperant & *Eccleſia* congregata; utrum verò id, *quod* imperant, ſit contra imperata Dei, necne, id neſciunt, ſed fluctuante obedientia inter pœnas mortis *temporalis* & *ſpiritualis*, tanquam navigantes inter *Scyllam* & *Charybdin* incurrunt ſæpe in utramque. Qui verò neceſſaria ad ſalutem, à non neceſſariis rectè diſtinguunt, nullam hujuſmodi dubitationem habere poſſunt. Siquidem enim mandatum Principis vel civitatis tale ſit, ut obediri ei poſſit ſine jactura ſalutis æternæ, injuſtum eſt non obedire, & locum habent præcepta Apoſtolica: *Servi, obedite per omnia Dominis carnalibus. Filii, obedite parentibus per omnia:* Col. 3. v. 20, 22. & mandatum CHRISTI: *Super Cathedram Moſis ſederunt Scribæ & Phariſæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſervate & facite:* Matth. 23. v. 2. Contra, ſi facere juſſerint quæ puniuntur morte æterna, inſanum eſt,

eſt, non potius mori mortem naturalem, quam obediendo mori in æternum. Et locum habet quod dicit CHRISTUS; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus; Animam autem non poſſunt occidere*, Matth. 10. v. 28. Videndum itaque eſt quæ ſint ea omnia, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria.

Omnia neceſſaria ad ſalutem contineri in fide & obedientia.

II. Sunt autem *neceſſaria* ad ſalutem omnia duabus virtutibus comprehenſa, *Fide*, & *Obedientia*. Harum poſterior ſi perfecta eſſe poſſet, ſola ſufficeret; ne damnaremur; ſed quia, & jam diu omnes rei ſumus contumaciæ adverſus Deum, in Adamo; & præterea ipſi actu peccavimus: non ſufficit *obedientia* ſine *remiſſione peccatorum*. Ea vero, unaque introitus in Regnum cœli *Fidei* præmium eſt. Aliud ad ſalutem requiritur nihil. Non enim clauditur regnum Dei, niſi peccantibus, id eſt iis, qui debitam legibus Dei *obedientiam* non præſtiterunt; neque illis, ſi credant *articulos neceſſarios* fidei Chriſtianæ. Jam ſi cognoverimus, in quibus conſtat *obedientia*; & qui ſint *articuli neceſſarii fidei* Chriſtianæ, manifeſtum una erit, quæ civitatum Principumque juſſu facere, & quibus abſtinere debeamus.

Qualis ſit

III. Per *obedientiam* autem, hoc loco,

loco, ſignificatur non *factum*, ſed *voluntas* & *ſtudium*, quo proponimus conari quantum poſſumus, obedire in futurum. Quo ſenſu vox *obedientia* æquivalet *Pœnitentia*. Conſiſtit enim *Pœnitentia* virtus non in dolore, qui peccati recordationem comitatur, ſed in converſione in viam, & inſtituto non peccandi amplius, ſine quo dolor ille non pœnitentis, ſed deſperantis eſſe dicitur. Quoniam autem qui Deum amant, non poſſunt non velle obedire legi Divinæ, & qui amant proximum, non poſſunt non velle obedire legi morali, quæ conſiſtit, ut ſupra capite 3 oſtenſum eſt, in *ſuperbia, ingratitudinis, contumelia, inhumanitatis, inclementia, injuria*, ſimiliumque offenſarum prohibitione, quibus proximi læduntur. Itaque voci *obedientia* æquivalet etiam *Amor*, ſive *Charitas*; Etiam *juſtitia*, (quæ conſtans voluntas eſt ſuum cuique tribuendi) æquivalet eidem. Jam ſufficere ad ſalutem *Fidem* & *Pœnitentiam*, manifeſtum eſt, primum ex ipſo fœdere Baptiſmi. nam interrogantibus *Petrum* iis, qui ab ipſo die *Pentecoſtes* convertebantur, *Quid faciemus?* reſpondit; *Pœnitemini, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in nomine Jeſu in remiſſionem peccatorum*:

ea, quæ requiritur obedientia.

rum: Actor. 2. verſ. 38. Nihil ergo ad obtinendum Baptiſmum, hoc eſt, introitum in Regnum Dei, faciendum aliud erat; niſi *pœnitere* & *credere* in nomen JESU. Pacto enim, quod fit in Baptiſmo, promittitur regnum cœlorum. Deinde ex verbis CHRISTI reſpondentis ad Principem interrogantem, quid faciens vitam æternam poſſideret: *Mandata noſti, non occides, non mœchaberis*, &c. quod *obedientiæ*; &, *Vende omnia quæ habes, veni, & ſequere me*, quod *fidei* erat. Lucæ 18. v. 20. Marc. 10. v. 18. Et ex eo quod dicitur, *juſtus* (non quilibet, ſed *juſtus*) *ex fide vivet.* eſt enim *juſtitia* voluntatis diſpoſitio eadem, quæ *Pœnitentia* & *Obedientia*. Et ex verbis ſancti Marci: *Quoniam impletum eſt tempus, & appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Euangelio*; quibus non obſcurè ſignificatur, non opus eſſe ad ingreſſum in Regnum Dei, aliis virtutibus præter *pœnitentiam*, & *fidem*. *Obedientia* itaque quæ ad ſalutem *neceſſario* requiritur, nihil aliud eſt præter *voluntatem* ſive *conatum obediendi*, id eſt, faciendi ſecundum leges Dei, id eſt, ſecundum leges morales quæ eædem omnibus ſunt, & leges civiles, hoc eſt, mandata imperantium in rebus *temporalibus*,

& leges Eccleſiaſticas in *ſpiritualibus*; quæ duo genera legum in diverſis civitatibus & Eccleſiis ſunt diverſa, & cognoſcuntur promulgatione, vel ſententiis publicis.

IV. Ut ſciamus, quid ſit *Fides Chriſtiana*, definienda eſt in univerſum *Fides*, & à cæteris animi actibus quibuſcum vulgo confundi ſolet, diſtinguenda. *Objectum Fidei* univerſaliter ſumtæ, nimirum, *id quod creditur*, ſemper *propoſitio* eſt, (id eſt, oratio affirmans vel negans) quam veram eſſe concedimus. Sed quoniam conceduntur propoſitiones propter diverſas cauſas, accidit, hujuſmodi conceſſiones diverſe nominari. Concedimus autem quandoque propoſitiones, quas tamen in animum non recipimus. Idque vel ad tempus, nimirum, tantiſper donec ex conſideratis conſequentiis, earum veritatem examinaverimus, quod vocatur *ſupponere*; vel etiam ſimpliciter, ut metu legum, quod eſt *profiteri*, vel *confiteri* ſignis externis; vel obſequii ſpontanei cauſa, quod faciunt homines animo civili erga eos, quos reverentur, & erga alios ſtudio pacis, id quod ſimpliciter *concedere* eſt. Propoſitiones autem quas pro veris recipimus, concedimus ſemper propter aliquas rationes

Quid ſit Fides, & quomodo diſtinguatur à profeſſione, à ſcientia, & ab opinione.

nes

nes noſtras. Eæ verò derivantur vel ab ipſa *propoſitione*, vel à *perſona proponentis*. Derivantur autem ab *ipſa propoſitione* revocando in memoriam, quibus rebus ſignificandis nomina, ex quibus propoſitio conflatur, communi conſenſu uſurpantur; quod ſi fiat, aſſenſus quem præbemus, dicitur *Scire*. Si vero recordari non poſſimus, quid certò per ea nomina intelligendum ſit, ſed modò hoc videtur, modò illud, tum dicimur *opinari*. Exempli cauſa: ſi propoſitum ſit, *duo & tria, eſſe quinque*; revocando autem in memoriam, ordinem nominum numeralium, ita conſenſu communi eorum, qui ejuſdem ſunt linguæ, (quaſi pacto quodam ſocietati humanæ neceſſario) conſtitutum eſſe, ut quinarius totidem unitatum nomen ſit, quot in binario & ternario continentur ſimul ſumtis; ac aſſentiatur quis, verum id ideo eſſe, quia 2 & 3 ſimul idem ſunt quod 5: dicetur aſſenſus ille *ſcientia*. Et ſcire veritatem iſtam, nihil eſt aliud, quam agnoſcere, eſſe eam à nobis ipſis factam. Quorum enim arbitrio & loquendi lege numerus .. vocatus eſt binarius, ... ternarius, & ...... quinarius; eorum arbitrio factum eſt, ut vera ſit propoſitio: *binarius & ternarius*

ſimul

ſimul ſumti faciunt *quinarium*. Similiter ſi meminerimus, quid ſit, quod vocatur *furtum*, & quid *injuria*, *ſciemus* ex ipſis vocibus, an verum ſit, *furtum eſſe injuriam*, necne? *Veritas* idem eſt, quod *vera propoſitio*; *vera* autem eſt *propoſitio*, in qua *nomen conſequens*, quod vocatur à Logicis *Prædicatum*, complectitur amplitudine ſua *nomen antecedens*, quod vocatur *ſubjectum*; & *veritatem ſcire*, idem quod, eſſe eam à nobiſmetipſis ipſa nominum uſurpatione factam, *meminiſſe*. Neque temere olim à Platone dictum eſt, *ſcientiam eſſe memoriam*. Accidit autem interdum, ut voces, etſi certam & ex conſtituto definitam habeant ſignificationem, uſu tamen vulgari, ad ornandum vel etiam fallendum particulari ſtudio à propriis ſignificationibus ita divellantur, ut conceptus, propter quos rebus impoſitæ fuerunt, revocare in memoriam difficultatem magnam habeat, neque niſi acri judicio, & diligentiâ maximâ ſuperandam. Accidit quoque, plurimas voces nullam habere propriam ſive determinatam & eandem ubique ſignificationem, atque intelligi non ſua vi; ſed ſignorum aliorum ſimul adhibitorum. Tertio, nomina quædam ſunt rerum inconceptibilium. Earum ergo

rerum

rerum, quarum ipſa ſunt nomina, conceptus nulli ſunt. Et propterea propoſitionum, quas conflant, veritatem ex ipſis nominibus fruſtra quærimus. In his caſibus dum conſiderando vocum definitiones veritatem alicujus propoſitionis inveſtigamus, prout ſpes eſt inveniendi; putamus eam aliquando veram, aliquando falſam. Quorum utrumque ſeorſim, *opinari* dicitur, atque etiam *credere*, ambo ſimul *dubitare*. Quando verò rationes noſtræ propter quas aſſentimur propoſitioni alicui, non *ab ipſa propoſitione*, ſed *à perſona proponentis* derivantur, ut quem ita peritum judicamus, ut non fallatur, neque cauſam videmus quare velit fallere; aſſenſus noſter, quia naſcitur non à noſtræ, ſed alienæ ſcientiæ *fiducia*, *Fides* appellatur. Et quorum fiducia credimus, *illis* vel *in illos credere* dicimur. Ex iis quæ dicta ſunt, apparet differentia, primum, inter *Fidem* & *Profeſſionem*: illa enim cum aſſenſu interno ſemper conjungitur, hæc non ſemper. Illa animi perſuaſio interna, hæc obedientia externa eſt. Deinde inter *fidem* & *opinionem*; hæc enim noſtræ rationi innititur, illa alienæ exiſtimationi. Denique inter *fidem* & *ſcientiam*: hujus enim eſt propoſitionem examinatione communi-

tam & manſam lentè admittere; illius autem integram deglutire. Prodeſt ad ſcientiam explicatio nominum, quibus id, quod inquirendum eſt, proponitur, imò unica via ad *ſcientiam* eſt, *per definitiones*; ad *fidem* autem nocet hoc. Nam quæ ſupra captum humanum credenda proponuntur, nunquam explicatione evidentiora, ſed contrà obſcuriora & creditu difficiliora fiunt. Acciditque homini, qui *myſteria fidei* ratione naturali conatur demonſtrare, idem quod ægroto, qui pilulas ſalubres, ſed amaras, vult prius mandere, quam in ſtomachum demittere; ex quo fit, ut ſtatim revomantur, quæ alioqui devoratæ cum ſanaſſent.

V. Vidimus ergo, quid ſit *credere*. *Credere* autem *in* CHRISTUM quid eſt? vel, *fidei in* CHRISTUM quænam propoſitio eſt objectum? Quando enim dicimus: *Credo in* CHRISTUM, ſignificamus quidem, cui, non autem *quid* credimus. Eſt autem *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere, JESUM *eſſe* CHRISTUM, nimirum ILLUM, qui ſecundum *Moſis* & *Prophetarum* Iſraëliticorum vaticinia venturus erat in hunc mundum, ad *inſtituendum Regnum Dei*. Id verò ſatis apparet ex

Quid ſit credere in Chriſtum.

verbis ipſius CHRISTI ad Martham. *Ego ſum* (inquit) *reſurrectio & vita, qui* CREDIT IN ME, *etiamſi mortuus fuerit, vivet; & omnis qui vivit, &* CREDIT IN ME, *non morietur in æternum. Credis hoc? At illi; Utique, Domine, ego credidi, quia* TU ES CHRISTUS *Filius Dei vivi, qui in hunc mundum veniſti.* Joh. 11. verſ. 25, 26, 27. Quibus verbis videmus: CREDERE IN ME, explicari per QUIA TU ES CHRISTUS. Eſt ergo *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere ipſi JESU dicenti, ſe eſſe CHRISTUM.

Unicum articulum Jeſum eſſe Chriſtum *neceſſarium eſſe ad ſalutem, probatur ex ſcopo Euangeliſtarum.*

VI. Concurrentibus ad ſalutem *fide* & *obedientia*, utraque *neceſſario*, qualis ſit ea *obedientia*, & cui debita, monſtratum eſt ſupra art. 3. *Articuli* autem *fidei*, quinam requirantur, id nunc inquirendum eſt. Dico autem, alium Articulum fidei (*) præter hunc, JESUM ESSE CHRISTUM, homini Chriſtiano, ut *neceſſarium* ad ſalutem, requiri nullum. Diſtinguendum autem eſt, ut ſupra art. 4. inter *fidem* & *profeſſionem*. *Profeſſio* ergo plurium dogmatum (ſi jubeatur) *neceſſaria* eſſe poteſt; eſt enim pars *obedientiæ* legibus debitæ. ſed non quærimus jam de *obedientia neceſſaria* ad ſalutem, ſed de *fide*. Probatur autem

pri-

primo, ex ſcopo Euangeliſtarum, qui erat per deſcriptionem vitæ Servatoris noſtri illum unum articulum ſtabilire. Sciemus autem, talem fuiſſe ſcopum & conſilium Euangeliſtarum, ſi obſervemus ipſam hiſtoriam. Sanctus Matthæus incipiens à Genealogia ejus, oſtendit JESUM eſſe ex genere Davidis; natum ex Virgine; cap. 1. à *Magis* ut regem Judæorum adoratum; ab *Herode* eadem de cauſa quæſitum ad necem; cap. 2. Regnum ejus & à *Joanne Baptiſta* & à ſe ipſo prædicatum; cap. 3. 4. leges docuiſſe, non ut ſcribæ, ſed ut qui haberet autoritatem; cap. 5. 6. 7. morbos miraculoſe ſanaſſe; cap. 8. 9. *Apoſtolos* præcones Regni in omnes Judææ partes ad prædicationem regni dimiſiſſe; cap. 10. nunciis à Johanne quærentibus, an is eſſet Chriſtus, necne, reſpondiſſe, referrent quæ vidiſſent, nempe miracula, quæ in CHRISTUM ſolum competerent; cap. 11. Regnum ſuum argumentis, parabolis, & ſignis apud Phariſæos & alios comprobaſſe, & declaraſſe; cap. 12. & ſeqq. uſque ad 21. ſalutatum fuiſſe in Regem, cum ingrederetur Jeroſolymam; cap. 21. ſe Chriſtum illum eſſe, contra Phariſæos ſuſtinuiſſe; alios de *Pſeudo-Chriſtis* præmonuiſſe; Regnum

ſuum quale eſſet, parabolis oſtendiſſe; cap. 22, 23, 24, 25. captum & accuſatum fuiſſe eo nomine, quod ſe Regem eſſe dixerit; crucique titulum inſcriptum, HIC EST JESUS REX JUDÆORUM; cap. 26. 27. denique poſt reſurrectionem dixiſſe *Apoſtolis*, *datam ſibi eſſe omnem poteſtatem in cœlo & in terra:* cap. 28. Quæ omnia eo pertinent, ut credamus, Jeſum eſſe illum Chriſtum. Talis erat ergo in deſcribendo Euangelio ſcopus Sancti Matthæi. qualis autem erat hujus, talis erat cæterorum Euangeliſtarum; id quod ſeorſim Sanctus *Johannes* in fine Euangelii ſui expreſſe habet, *Hæc*, inquit, *ſcripta ſunt, ut ſciatis, quia Jeſus eſt Chriſtus Filius Dei viventis.* Joh. 20. v. 31.

Annotatio. Dico autem, alium Articulum fidei præter hunc] *Aſſertionem hanc quam novitate ſua Theologis pleriſque diſplicere poſſe video, etſi ſatis in ſequentibus confirmatam, amplius tamen explicare, operæ pretium eſſe duxi. Primo igitur cum Articulum hunc,* Jeſum eſſe Chriſtum, *ſolum ad ſalutem neceſſarium eſſe dico, non dico, ſolam fidem ad ſalutem neceſſariam eſſe, ſed requiro etiam Juſtitiam, ſive obedientiam legibus Dei debitam, hoc eſt,* vo-

voluntatem rectè vivendi. Secundo non nego, quin multorum aliorum articulorum profeſſio, ſi modo profeſſio eorum ab Eccleſia imperetur, ad ſalutem quoque neceſſaria ſit, ſed cum fides interna, profeſſio externa ſit, illam propriè fidem, hanc obedientiæ partem eſſe dico, ita ut articulus ille ad fidem internam, non autem ad profeſſionem Chriſtiani ſolus ſufficiat. Poſtremò, quemadmodum, ſi veram & internam pœnitentiam peccatorum, ſolam, ex parte Juſtitiæ, ad ſalutem neceſſariam eſſe dixiſſem, tamen pro paradoxo habendum non fuiſſet, quoniam in ea juſtitiam, obedientiam, atque animum ad omnes virtutes reformatum contineri intelligimus. ita, cum fidem unius Articuli ſufficere ad ſalutem dico, mirandum minus eſt, cum in eo tot alii articuli comprehendantur. Nam verba hæc, Jeſus eſt Chriſtus, *ſignificant, Jeſum eſſe illum; quem Deus venturum in mundum ad Regnum ſuum inſtaurandum promiſerat per Prophetas, hoc eſt, Jeſum eſſe Filium Dei Creatoris cœli & terræ, natum ex virgine, mortuum pro peccatis eorum, qui eſſent in illum credituri; eſſe Chriſtum, id eſt, Regem, revixiſſe, (nam alioqui regnaturus non eſt,) judicaturum mundum & remuneraturum eorundem opera; ali-*

ter enim Rex eſſe non poteſt; item reſurrecturos eſſe homines: nam abſque hoc ad judicium venturi non ſunt. Itaque unico hoc articulo totum continetur Symbolum Apoſtolorum: quod tamen ſic contrahendum ideo exiſtimavi, quod viderem, propter hunc ſolum, ſine cæteris, qui ex eo per conſequentiam deducuntur, permultos tum à Chriſto, tum ab Apoſtolis ejus in Regnum Dei admiſſos fuiſſe: ut latro in cruce, ut Eunuchus à Philippo baptizatus, ut duo millia hominum ad Eccleſiam à Sancto Petro ſimul aggregata. Si quibus autem hoc diſplicet, quod eos omnes, qui articulo qualicunque, ab Eccleſia definito, aſſenſum internum non præbent, (nec tamen contradicunt, ſed, ſi jubeantur, concedunt) non damnatos in æternum cenſeam, quid illis faciam, neſcio. Nam ut ſententiam mutem, Scripturæ Sacræ, quæ ſequuntur, teſtimonia apertiſſima impediunt.

Ex prædicatione Apoſtolorum.

VII. Secundò probatur idem ex prædicatione Apoſtolorum, erant enim Regni præcones, nec Chriſtus eos miſit ad prædicandum aliud, quam Regnum Dei: Luc. 9. verſ. 2. Actor. 15. verſ. 6. Quid autem poſt Chriſti aſcenſionem fecerint, intelligi poteſt ex eorum accu-

ſatio-

ſatione. *Trahebant* (inquit *ſanctus Lucas) Iaſonem & quoſdam fratres ad Principes civitatis, clamantes: quod hi ſunt, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos ſuſcepit Iaſon: & hi omnes contra decreta Cæſaris faciunt, Regem alium dicentes eſſe Jeſum:* Act. 17, v. 7. Etiam ſubjectum concionum Apoſtolicarum quale fuerit, apparet ex his verbis; *De Scripturis* (ſubaudi Veteris Teſtamenti) *adaperiens, & inſinuans, quia Chriſtum oportuit pati, & reſurgere à mortuis, & quia* HIC EST JESUS CHRISTUS: Act. 17. v. 3.

Ex facilitate religionis Chriſtianæ.

VIII. Tertio, ex iis locis, quibus eorum, quæ à Chriſto ad ſalutem requiruntur, declaratur facilitas. Nam ſi ad ſalutem neceſſariò requiratur aſſenſus animi internus veritati omnium & ſingularum propoſitionum, quæ circa fidem Chriſtianam hodie vel controvertuntur, vel à diverſis Eccleſiis diverſe definitæ ſunt, nihil eſſet Religione Chriſtiana difficilius. Quomodo ergo verum eſſet, *jugum meum ſuave eſt, & onus meum leve?* Matth. 11. v. 30. &, *parvulos in eum credere?* Matth. 18. v. 6. &, *placuiſſe Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes?* 1 Cor. 1. v. 21. vel quomodo ſatis ad ſalutem inſtructus fuit latro pen-

dens in cruce, cujus fidei confeſſio continebatur his verbis: *Memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Vel ipſe Sanctus Paulus unde tam citò ex hoſte doctor Chriſtianorum fieri potuit?

Ex eo quod ſit fundamentum fidei.

IX. Quarto, ex eo quod articulus ille fidei fundamentum ſit, neque alii fundamento ipſe innitatur, *Si quis vobis dixerit: ecce hic eſt Chriſtus aut illic, nolite credere: ſurgent enim Pſeudo-Chriſti, & pſeudo-Prophetæ, & dabunt ſigna magna,* &c. Matth. 24. v. 23. Ex quo ſequitur, propter fidem hujus articuli, negandam eſſe fidem ſignis & prodigiis. *Licet nos, aut Angelus de cœlo,* ait Apoſtolus, *euangelizet vobis præterquam quod euangelizavimus vobis, Anathema ſit.* Gal. 1. 8. Ergo propter hunc articulum neganda eſſet fides ipſis Apoſtolis & Angelis, (puto ego & Eccleſiæ) ſi contrarium docerent. *Cariſſimi, nolite* (inquit *Sanctus Johannes*) *omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt, quoniam multi pſeudo-Prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoſcitur Spiritus Dei; Omnis ſpiritus qui confitetur* JESUM CHRISTUM VENISSE *in carne, ex Deo eſt,* &c. 1 Joh. 4. Eſt ergo Articulus ille, menſura ſpirituum, ſecundum quam autoritas Doctorum vel recipitur vel rejicitur. Negari quidem

non

non poteſt, quin à Doctoribus didicerint, omnes qui hodie Chriſtiani ſunt, fuiſſe Jesum, qui ea omnia fecit, quibus Chriſtus eſſe agnoſceretur. non tamen ſequitur, eoſdem articulum illum doctoribus credere, vel Eccleſiæ, ſed ipſi Jeſu. Erat enim ille articulus *Eccleſiâ* Chriſtianâ prior, etſi ceteri omnes poſteriores fuerint. Et *Eccleſia* ſuper illum, non hic ſuper *Eccleſiam* fundatus eſt. Matth. 16.18. Præterea ita eſt articulus ille, *Jeſus eſt Chriſtus*, fundamentalis, ut cæteri omnes dicantur à Sancto Paulo illi ſuperædificari. *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Jeſus Chriſtus*, (hoc eſt, *Jeſus eſt Chriſtus.*) *Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam*, &c. *uniuſcujuſque opus manifeſtum erit. Si cujus opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet; ſi cujus opus arſerit, detrimentum patietur; ipſe autem ſalvus erit.* 1 Cor. 3. v. 11, 12, &c. Ex quibus patet, per fundamentum intelligi articulum hunc, Jesum esse Christum. Non enim ſuperædificatur ſuper perſonam *Chriſti*, aurum, argentum, fœnum, ſtipula, &c. quibus ſignificantur doctrinæ. Et poſſe falſas doctrinas

fundamento ſuperſtrui, nec tamen ut damnentur, qui eas docuerint.

Ex diſertiſſimis Chriſti & Apoſtolorum verbis.

X. Poſtremo, quod articulus ille ſolus neceſſariò tenendus ſit *fide interna*, evidentiſſimè ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, quocunque interprete, probari poteſt. *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illæ ſunt, quæ perhibent teſtimonium de me.* Joh. 5: 39. Intelligit autem Chriſtus ſcripturas ſolius Teſtamenti veteris: nondum enim ſcriptum erat Teſtamentum novum. Jam verò teſtimonium de Chriſto in veteri Teſtamento nullum aliud extat, præterquam quod venturus erat Rex æternus, tali loco, talibus parentibus naſciturus, talia docturus, & facturus, quibus rebus ut ſignis dignoſcendus erat. Quæ omnia hoc unum teſtantur, Jesum qui ita natus, ea docuerit & fecit, eſſe Christum. Alia igitur fides ad vitam æternam præter illum Articulum non requirebatur. *Omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum.* Joh. 11. v. 25. Credere autem in Jeſum, (ut ibidem explicatur) idem eſt, quod credere, Jesum esse Christum. Qui ergo id credit, non morietur in æternum, & per conſequens, articulus ille ſolus eſt ad

ſalu-

ſalutem neceſſarius. *Hac ſcripta ſunt, ut credatis, quia* JESUS EST CHRISTUS *Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus.* Joh. 20. v. 31. Quare, qui ſic credit, habebit vitam æternam; neque ergo opus habet aliâ fide. *Omnis ſpiritus, qui confitetur Jeſum Chriſtum veniſſe in carne, ex Deo eſt.* 1 Joh. 4. v. 2. &: *omnis ſpiritus, qui credit; quoniam* JESUS EST CHRISTUS, *ex Deo natus eſt:* 1 Joh. 5. v. 1. &: *Quis eſt, qui vincit mundum, niſi qui credit, quoniam* JESUS EST *Filius Dei?* 1 Joh. 5. v. 1. Si igitur non ſit opus aliud credere, ut quis ſit *ex Deo, natus ex Deo*, & ut *vincat mundum*, quam JESUM ESSE CHRISTUM; unicus ille articulus ſufficit ad ſalutem. *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus; ſi credis ex toto corde, licet. Reſpondens, ait: Credo: Filium Dei eſſe Ieſum Chriſtum.* Act. 8. v. 36, 37. Si quidem ergo articulus ille ex toto corde, hoc eſt, fide internâ creditus, ſufficit ad Baptiſmum, ſufficit etiam ad ſalutem. Præter hæc loca, alia innumera ſunt, quæ idem clarè & expreſſe affirmant. Imò ubicunque legimus, Servatorem noſtrum cujuſpiam fidem laudaſſe, vel dixiſſe, *fides tua te ſalvum fecit*, vel ſanaſſe quempiam propter fidem, ibi propoſitio cre-

dita alia non erat quam hæc, JESUS EST CHRISTUS, vel directè, vel per conſequens.

In articulo contineri fidem veteris Teſtamenti.

XI. Quoniam autem credere *Jeſum eſſe Chriſtum* nemo poteſt, qui, cùm ſciat, per *Chriſtum* intelligi Regem illum, qui à Deo promiſſus eſt per *Moſen* & Prophetas in *Regem* & *Servatorem* mundi, non credat etiam *Moſi* & *Prophetis*, neque credere his poſſit, qui non credit *Deum* & *exſiſtere*, & *mundum gubernare*, contineri neceſſe eſt fidem illam de Deo & de veteri Teſtamento, in fide hac Teſtamenti novi. Cum ergo in regno Dei per naturam crimen læſæ Majeſtatis divinæ, ſolus eſſet Atheiſmus, & negatio Providentiæ divinæ; in regno autem per pactum vetus, etiam Idololatria; jam in regno per pactum novum additur etiam *Apoſtaſia*, ſive renunciatio hujus ſemel recepti articuli, *Jeſum eſſe Chriſtum*. Cæteris doctrinis, ſi modo à legitima Eccleſia definitæ fuerint, non eſt ſanè contradicendum: eſt enim peccatum inobedientiæ; obedientia autem ad ſalutem neceſſaria eſt. Cæterum ut credantur *fide interna*, oſtenſum eſt ampliter in proximè antecedentibus, neceſſarium non eſſe.

XII.

XII. Partes in ſalute Chriſtiani perficienda *Fides* & *Obedientia* diverſas habent. hæc enim *potentiam* ſive *capacitatem* contribuit; illa *actum*. Atque utraque ſuo modo juſtificare dicitur. *Chriſtus* enim non omnibus, ſed *pœnitentibus*, ſive *obedientibus*, hoc eſt, juſtis (non dico *inſontibus*, ſed *juſtis*. *juſtitia* enim eſt voluntas obediendi legibus, & convenire in peccatorem poteſt; voluntas autem obediendi, obedientia eſt apud Chriſtum) peccata remittit. Non enim quilibet, ſed *juſtus ex fide vivet*. *Juſtificat* ergo *Obedientia*, quia *facit juſtum*, eo modo, quo *Temperantia* facit *temperatum*, *Prudentia prudentem*, *Caſtitas caſtum*. nimirum eſſentialiter: conſtituitque hominem in eo ſtatu, ut veniæ capax ſit. Rurſus *Chriſtus* non omnibus juſtis peccata condonare promiſit, ſed ſolis *credentibus ipſum eſſe Chriſtum*. *Juſtificat* ergo fides, eo ſenſu, quo *juſtificare* dicitur judex, qui *abſolvit*; nimirum per *ſententiam*, quæ *actu* ſalvum facit. Atque in hac acceptione juſtificationis (eſt enim vox æquivoca) juſtificat *fides ſola*; in illa autem *ſola obedientia*; ſed neque juſtitia ſola, neque fides ſola *ſalvificat*, ſed ſimul ambæ. *Fides & obedientia quomodo concurrant ad ſalutem.*

XIII. Ex iis quæ hactenus dicta ſunt, facile erit perſpicere, quid ſit officium civium *In civitate Chriſtiana,*

nullam eſſe repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.

civium Chriſtianorum erga ſummos imperantes. Qui quamdiu Chriſtianos eſſe ſe profitentur, ſubditis ſuis, ut Chriſtum negent vel contumeliâ afficiant, imperare non poſſunt; nam ſi hoc imperarent, profiterentur, ſe non eſſe Chriſtianos. Cum enim oſtenſum ſit, & ratione naturali, & ex Scripturis ſacris, oportere cives principibus rectoribuſque ſummis civitatis in omnibus obedire, præterquam in iis, quæ ſunt contra mandata Dei,& mandata Dei in civitate Chriſtiana, circa *temporalia* quidem, (id eſt, ea quæ ratione humana examinanda ſunt) leges eſſe & ſententias civitatis, prolatas ab iis,quibus legum ferendarum controverſiarumque judicandarum autoritas à civitate commiſſa eſt; circa *ſpiritualia* verò, (id eſt, ea quæ per Scripturam Sacram definienda ſunt) leges eſſe & ſententias civitatis, hoc eſt Eccleſiæ, (nam civitas Chriſtiana & Eccleſia, ut oſtenſum eſt cap. præcedente, art. 20. eadem eſt res)prolatas à Paſtoribus ritè ordinatis, & qui à civitate in eam rem autoritatem acceperunt; ſequitur manifeſte, in civitate Chriſtiana, obedientiam deberi ſummis imperantibus,in rebus omnibus, tam *ſpiritualibus*, quam *temporalibus*. Imperantibus autem non Chriſtianis, in

tem-

temporalibus quidem omnibus eandem deberi obedientiam, etiam à cive Chriſtiano, extra controverſiam eſt; in *ſpiritualibus* verò, hoc eſt, in iis quæ pertinent ad modum colendi Dei, ſequenda eſt *Eccleſia* aliqua *Chriſtianorum*. Etenim Deum non loqui in rebus ſupernaturalibus, niſi per Scripturæ ſacræ interpretes Chriſtianos, fidei Chriſtianæ eſt hypotheſis. Quid autem? an principibus reſiſtendum eſt, ubi obediendum non eſt? Minimè ſane; hoc enim contra pactum eſt civile. Quid ergo agendum? Eundum ad Chriſtum per martyrium. Quodſi cui dictu durum videatur, certiſſimum eſt, eum non credere ex toto corde JESUM ESSE CHRISTUM *Filium Dei viventis*, (cuperet enim diſſolvi, & eſſe cum Chriſto,) ſed velle ſimulatâ fide Chriſtianâ pactam civitati obedientiam eludere.

XIV. Mirabitur autem forte quiſpiam, ſi excepto uno articulo JESUM ESSE CHRISTUM, qui neceſſarius eſt ad ſalutem de fide interna, cæteri omnes pertineant ad obedientiam tantum, quæ quidem præſtari poteſt, etſi quis non internè credat (modo cupiat credere, & externè profiteatur, quoties opus eſt) quæcunque ab Eccleſia proponuntur; unde

Doctrinas quæ hodie controvertuntur de religione, ſpectare pleraſque ad jus regnandi.

factum

factum ſit, ut tot ſint hodie dogmata, quæ dicuntur omnia ita de fide eſſe, ut niſi ea quis credat internè, intrare in Regnum cœlorum non poſſit. Quodſi idem conſideret, in pleriſque controverſiis certamen eſſe de Regno humano, in aliquibus de quæſtu, in aliquibus de gloria ingeniorum, minus mirabitur. Quæſtio de *Eccleſiæ proprietatibus*, quæſtio eſt de *jure imperii.* cognito enim, quid ſit *Eccleſia*, cognoſcitur unà, cujus ſit imperium in Chriſtianos. Nam ſi quælibet civitas Chriſtiana, Eccleſia illa ſit, quam omnem Chriſtianum illi civitati ſubjectum audire præcepit ipſe Chriſtus, tum civis quilibet tenetur civitati ſuæ, hoc eſt ei vel iis obedire, quorum eſt imperium ſummum, non modo in *temporalibus*, ſed etiam in *ſpiritualibus*. Sin quælibet civitas Chriſtiana non ſit Eccleſia illa, tum eſt aliqua alia Eccleſia univerſalior, cui oportet obedire. Omnes igitur Chriſtiani illi obedire debent; ſicut obedirent Chriſto ſi veniret in terras. Imperabit ergo illa vel per Monarcham, vel per cœtum aliquem. Quæſtio itaque eſt de *jure imperii.* Eodem ſpectat quæſtio *de infallibilitate.* quiſquis enim verè & internè crederetur ab univerſo genere humano non poſſe errare, certus impe-

rii, tam temporalis, quam ſpiritualis eſſet, niſi ipſe nollet, in univerſum genus humanum. ſi dicat enim, obediendum ſibi eſſe in *temporalibus*, eo quod putatur non errare,tale imperii jus ei conceditur. Eodem ſpectat privilegium interpretandi Scripturas. Cujus enim eſt controverſias, quæ ex diverſa Scripturarum interpretatione oriri poſſunt, determinare, ejus eſt omnes ſimpliciter controverſias determinare.cujus autem eſt hoc, ejuſdem eſt imperium in omnes, qui agnoſcunt, Scripturas eſſe Verbum Dei. Eodem ſpectat diſputatio de *poteſtate remittendi & retinendi* peccata, ſive de *autoritate excommunicandi*. Unuſquiſque enim, ſi mentis compos ſit, obediet in omnibus ſimpliciter ei, cujus arbitrio credit ſe ſalvandum aut damnandum eſſe. Eodem ſpectat poteſtas *inſtituendi ſocietates*, ab eo enim dependent, per quem exſiſtunt, qui quot Monachos, tot habet ſubditos, quamquam in civitate hoſtium. Eodem ſpectat quæſtio *de judice legitimi Matrimonii*. Cujus enim eſt judicatio ea, ejus quoque eſt cognitio cauſarum de hæreditate & ſucceſſione in omnia bona & jura, non modo privatorum hominum, ſed etiam ſummorum Principum.Eodem quodammo-

do

do ſpectat *Cœlibatus Eccleſiaſticorum.* Cœlibes enim minus quam cæteri cohærent cum reliqua civitate. Et præterea incommodum non contemnendum eſt, neceſſarium eſſe Principibus vel Sacerdotium (quod magnum eſt vinculum civilis obedientiæ) amittere, vel regnum hæreditarium non habere. Eodem quoque ſpectat *Canonizatio Sanctorum*, quam Ethnici *Apotheoſin* appellarunt. nam qui ſubditos alienos tanto præmio allicere poteſt, talis gloriæ avidos ad quidlibet audendum & faciendum inducere poteſt. Quid enim niſi honorem apud poſteros quæſiverunt *Decii*, aliique Romani, qui ſe devoverunt, & mille alii, qui in pericula incredibilia ſe conjecerunt; Controverſiæ de *Purgatorio* & *Indulgentiis*, de quæſtu ſunt. Quæſtiones de *libero arbitrio*, *de juſtificatione*, *de modo recipiendi Chriſtum in Sacramento*, Philoſophicæ ſunt. Sunt & quæſtiones de ritibus non introductis, ſed relictis in Eccleſia non ſatis purgata à gentiliſmo: ſed non eſt opus plures enumerare. Sciunt omnes, eam eſſe naturam hominum, ut diſſentientes de quæſtionibus, ubi agitur de *potentia*, vel *lucro*, vel *præſtantia ingenii*, alteri alteros convicientur & anathematizent. Non eſt ergo mirum, ſi dogmata

gmata fere omnia, poſtquam incaluerint homines diſputando, dicantur ab his vel illis, *neceſſaria* eſſe ad ingreſſum in Regnum Dei, non modò ut contumaciæ nomine damnentur, qui ea non concedunt, id quod poſt Eccleſiæ ſententiam verum eſt, ſed infidelitatis: quod falſum eſſe oſtendi ſupra ex pluribus evidentiſſimis Scripturæ locis; quibus addo hunc ſancti Pauli: *Qui manducat, non manducantem non ſpernat; qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum aſſumſit. Alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem: unuſquiſque abundet in ſuo ſenſu.* Rom. 14. v. 3, 6.

FINIS.

ux/ dt. m^te

20